2

HISTORIA NAVIGATIONIS IN BRASILIAM QVÆ ET AMERICA DICITVR.

***

QVA DESCRIBITVR AVTHORIS nauigatio, quæque in mari vidit memoriæ prodenda: Villagagnonis in America geſta: Braſilienſium victus & mores, à noſtris admodum alieni, cum eorum linguæ dialogo: animalia etiam, arbores, atque herbæ, reliquáque ſingularia & nobis penitus incognita.

A JOANNE LERIO BVRGVNDO Gallicè ſcripta. Nunc verò primùm Latinitate donata, & varijs figuris illuſtrata.

SECVNDA EDITIO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

GENEVÆ.

Apud hæredes Euſtathij Vignon.

CIↃ IↃ XCIIII.

ILLVSTRISSIMO ET POTENTISSIMO PRINCIPI AC DOMINO D. VVILLELMO LANDGRAVIO HASSIAE, Comiti in KATZENELBOGEN, DIETZ, ZIGENHAIM & NIDDA, &c. Domino ſuo clementiſſimo.

SEXTVS *iam ferè, opinor, agitur annus, Princeps Illuſtriſſime, ex quo doctiſſimus vir Caſſiodorus Reinius mihi ex vrbe Frãcofurto ſcripſit, ſe aliquãto antè cùm apud Celſitudinem tuam Caſtellis eſſet, ex te audiuiſſe, gratiſſimum tibi fore, ſi liber quem de Americana peregrinatione mea Gallicè ſcripſeram, amplificatus & Latinè conuerſus tibi legendus offerretur. Eũ enim ſemel à C. V. Gallicè perlectum propter nouitatem rerum, & hiſtoriæ mirabilitatem vehemẽter placuiſſe. Ac mihi qui-*

dem audita iampridem erat incredibilis illa benignitas & mãſuetudo animi tui ſumma eruditione ac præſertim naturalis philoſophiæ, & hiſtoriarũ cognitione cõiuncta. Nã cũ illius libri mei capita, & memorialia quadã annis ab hinc ſexdecim clariſſimo Iuriſconſulto doctori Hotomano Celſitudinis tuæ ſtudioſiſſimo in oppido Caritea oſtendiſſem (quo propter furiales Galliæ tempeſtates confugeramus) memoria têneo illum ſæpenumero mirificũ quoddam tuum in hoc literarum genere ſtudium prædicaſſe: neque ſe Principem vllum noſſe, qui vehementiùs harum rerum cognitione delectaretur. Quod idẽ nuper à me de Reinij literis conſultus multis verbis confirmauit. Ac ſane acceptis illis literis ſi per tempus locúmque in quo tum eram (eram autem in Burgundia, vbi ſacro verbi fungebar miniſterio, ad quod ſumma Dei miſericordia ſũ vocatus) mihi licuiſſet manus operi admouere breui tempore negotium confeciſſem. Magnopère enim cupiebam aliquid præſtare, quod Celſ. V. probaretur. Nunc verò in hoc nouo exilio meo, vt animi dolorem, quem ex renouata patriæ noſtræ laceratione concipio, lenirem, operam dedi vt meus ille liber Latinè conuerſus & multis partibus

bus auctus, atque amplificatus ſub Illuſtriſſimi tui nominis auſpiciis euulgaretur.

Videbit autem celſitudo veſtra narrationem prodigiorum, & monſtrorũ admirabilem, ac ne mihi quidem, niſi oculatus teſtis ipſe ac ſpectator fuiſſem, credibilem: ſed verè ac liquidò confirmare hoc poſſum, cùm multa in illa vaſtitate Oceani monſtra viderim tum nulla vnquam æquè prodigioſa vidiſſe, vt illa ſunt, quæ hodie terram olim omnium amœniſſimã ac florẽtiſſimam infeſtant. Ita ſunt omnia perfidia, periurio, ac ſceleribus oppleta. Annus iam agitur triceſimus, cùm Ecc'eſiæ noſtræ, buſtis atque incendijs Galliæ vſtulatæ, refrigerij aliquid ſeſe in mari medio & ſolis terris, locíſque deſertis reperturas ſperabant. Inde Villagagnonis cuiuſdam perfidia reiectæ, rurſum ſe in portum, vnde exierant, contulerunt. Hîc dici vix poteſt, in quàm immanes beluas inciderint. Ac ſanè quis eſt qui audito cæſorum numero non perhorreſcat? numerantur autem ad quaterdecies centena hominũ millia, qui per hos viginti quatuor annos bellis ciuilibus interierunt. Sempérne igitur, vt ille apud Salluſtium dicebat, in fuga, in ſanguine, in cruore verſabimur? Verùm hæc perpetua Ecc'eſiæ Chriſtianæ conditio

eſt, vt ſemper à Satana, & Satanæ miniſtris quamcunque ſe in partem conferat, vexetur. Animaduerti cùm ſub ea cæli plaga nauigaremus, quæ vulgò Zona torrida dicitur, genus eſſe quoddam piſcium volatilium, quorum mihi naturam & conditionem Eccleſiarum noſtrarum calamitas in memoriam reuocat. Nam ſiue in aquam ſe immergerent, confeſtim à piſcibus qui Albacoræ dicuntur, & magnitudine ſunt vegrandi, crudeliter infeſtabantur: ſiue illius periculi vitandi cauſſa, ex aquis euolarent, tum à diris volucribus, quæ per illa ſpatia volitant, laniabãtur. Simillima noſtrarum
2. Cor. 4. 8. 9. *Eccleſiarum conditio eſt. Sed tamen, vt Paulus ad noſtrã conſolationẽ ſcripſit, dum premimur, non opprimimur, dum ærumnis af-*
2. Cor. 1. 5 *ficimur, non deſerimur: dum deiicimur, nõ interimus. Quin potiùs prout abundant ærumnæ & perpeſſiones Chriſti in nobis, ita per Chriſtum abundat etiam conſolatio no-*
1. Cor. 4. 10. *ſtra. Fugamur quidem & plagis cædimur, atque incertis ſedibus vagamur: propter Chriſtum interficimur totos dies: habiti ſu-*
Rom. 8. 35. *mus quaſi oues deſtinatæ mactationi. Sed hoc certiſſimo ſolatio nos ſuſtẽtamus: idcir-*
1. Tim 4. 10. *co laboramus & contumelijs afficimur, quia ſperamus in Deo viuo, qui fidelium ſuorum*

con-

conſeruator eſt.

Atque optamus quidem ex animo, & Deum toto pectore obteſtamur, vt veſtras Eccleſias Germanicas, & pios earum Paſtores pari conſolatione ac Spiritu ſuo Paracleto ſuſtentet. Sed cùm diuturnum iſtud quorundam otium & tranquillitatem conſideramus, vereri nobis interdum ſubit, ne vetus illud Poetæ aliquando vſurpare poſſint:

Nunc patimur longæ pacis mala: ſæuior armis
Luxuria incubuit, victúmque vlciſcitur orbem.

Nam vt ferrum, ſi non vtare, rubigine contaminatur: ita vera religio plerũque nimio otio & diuturnitate pacis, & quaſi torpore corrumpitur. Quod ne vnquã in Haſſicis Eccleſiis accidat, quas Deus tuæ, Princeps Illuſtriſſime, fidei credidit, atque commendauit, ſpero Celſitudinem veſtram pro ſua perenni & cõſtanti pietate curaturam: præſertim cùm illam ſemper audiuerimus Eccleſiarum noſtrarum ſtudioſiſſimã fuiſſe: tantámque doctrinæ cõcordiam, quãta inter omnes earum paſtores elucet, ſemper adamaſſe. Quò lubentius in hac præfatione Illuſtriſſimo tuo nomini dicata, ſum adductus, vt earum omnium nomine Celſitudi-

nem tuam obſecrarem, ne curam earũ primũ ab Illuſtriſsimo, & beatæ memoriæ Principe parente tuo PHILIPPO *ſuſceptã: deinde tibi tanquam hæreditariam ab ipſo traditam, & commiſſam deſertam eſſe patiare: ſed eam & pietati tuæ commendatã memineris, & illuſtriſsimo principi* MAVRITIO *Celſitudinis tuæ filio, ſpei heroicæ adoleſcenti, commendes. Pro mea verò virili parte, Princeps Illuſtriſsime, à tua Celſitudine peto, quæſóque primùm, vt hoc meum munuſculum qualecunque meæ erga te beneuolentiæ pignus, hilari fronte bonámque in partem accipias. Deinde vt me patiare in tuorum tuæque Celſitudini addictorum numero locum aliquẽ obtinere, quo ne vnquam indignus videar, ſedulò quãdiu vita ſuppetet, operam ac ſtudium adhibebo. Vale Illuſtriſsime ac potentiſsime Princeps. Cal. Febr. 1586.*

Illuſtriſs. Celſit. veſtræ

addictiſſimus.

I. LERIVS.

Εἰς Λεραῖον.

Εἰ δ' οἴη μάλα θυμὸς ἐμοὶ φίλε, πῶς σ' ὀνομήνω,
    Ἠὲ Λαερτιάδην, ἠὲ Μελησιγένην.
Πρὶν γὰρ πολλὰ πάθες τ' εἶδές τ', ἰδὲ πόλλ' ἐπαληθεὶς
    Οὔτ' ἀπενόστησας, ἄλλος ἐὼν Ὀδυσεύς
Οὐ μέντοι πτολίπορθος ἐών. μὲν δὲ πόλισσαν
    Ἄνων ἀγρίων γὰρ ἄπολιν τὸ πάρος.
Νῦν δ' αὖ Ὠκεανόν τε λέγων καὶ πείρατα γαίης,
    Καὶ Λαιστρυγονίην, ὀλομένους τε [illegible].
Κύματά τ' ὀκριόεντα, ἀπολλυμένους τε ἑταίρους,
    Πῶς οὐκ ἄλλος ἔφυς φίλε Μελησιγενής,

Is. Caſ.

AD IOANNEM LERIVM AMERICANÆ HISTO-riæ Scriptorem.

IGNOTAS *quondam & noſtro procul orbe remotas*
Gentes, monſtroſa Barbariéque feras,
Stridentéſque ſonos linguæ, vẽtréſque nefandos,
Humanis ſaturos carnibus, ecce, refers.
Credo equidẽ, Leræe: Doces nã viſa. Sed euge,
Te dignum nodum vindice ſolue precor.
Talia, dic, portenta hominum, tam rara benigni
Temperies cœli num generare queat?
Et quos inculta mites creat arbore fructus,
Mite ſolum indomita fertilitate nitens?
Horrida Monſtra hominum, quæris, nũ gignat amœna
Temperies cœli, fertilitáſque ſoli?
Gignit, Sed cauſas doceant qui ſemina rerum,
Quíque arcana tenent interiora viri.
Num maiora vides hominum portenta creari,
Quà cœlum multò mitius atque ſolum?
Teſtis culta nouem ſtudijs Europa ſororum,
Quæ toto, princeps, erigit orbe caput.
Hîc quàm horrenda vigent pudeat memorare, libellis
Vt poſſit noſtris maior adeſſe fides.

I. I. B.

IN

IN HISTORIAM AME-
RICANAM AB IOANNE
Lerio conſcriptam.

IMmanes mores tu qui audis & effera mõſtra,
Quæ fert terra orbis nomine dicta noui:
Miraris pectus pluſquàm geſtare ferinum
Humanos vultus, oráque ſueta polo?
Primorum ſunt hæc noxæ monimenta parentum,
Infecit triſti quæ genus omne labe.
Hinc veri quondã ſimulachrum numinis, amẽs,
In ſæuas meruit degeneraſſe feras.
Sunt quibus indulſit cœli clementia larga,
Vnde foret cultu mitius ingenium.
Cultior his mores, ni vitæ temperet vſus,
Omnes conſimilis barbaries teneat.

ST. T.

AD IOANNEM LERIVM AMERICANÆ HISTO-riæ Scriptorem.

IGNOTAS quondam & noſtro procul orbe remotas
Gentes, monſtroſa Barbariéque feras,
Stridentéſque ſonos lingua, vẽtréſque nefandos,
Humanis ſaturos carnibus, ecce, refers.
Credo equidẽ, Lerae: Doces nã viſa. Sed euge,
Te dignum nodum vindice ſolue precor.
Talia, dic, portenta hominum, tam rara benigni
Temperies cœli num generare queat?
Et quos inculta mites creat arbore fructus,
Mite ſolum indomita fertilitate nitens?
Horrida Monſtra hominum, quæris, nũ gignat amœna
Temperies cœli, fertilitáſque ſoli?
Gignit, Sed cauſas doceant qui ſemina rerum,
Quíque arcana tenent interiora viri.
Num maiora vides hominum portenta creari,
Qua cœlum multò mitius atque ſolum?
Teſtis culta nouem ſtudijs Europa ſororum,
Quæ toto, princeps, erigit orbe caput.
Hîc quàm horrenda vigent pudeat memorare, libellis
Vt poſſit noſtris maior adeſſe fides.

I. I. B.

IN

IN HISTORIAM AME-
RICANAM AB IOANNE
Lerio conſcriptam.

IMmanes mores tu qui audis & effera mōſtra,
Quæ fert terra orbis nomine dicta noui:
Miraris pectus pluſquàm geſtare ferinum
Humanos vultus, oráque ſueta polo?
Primorum ſunt hæc noxæ monimenta parentum,
Infecit triſti quæ genus omne labe.
Hinc veri quondā ſimulachrum numinis, amēs,
In ſæuas meruit degeneraſſe feras.
Sunt quibus indulſit cœli clementia larga,
Vnde foret cultu mitius ingenium.
Cultior his mores, ni vitæ temperet vſus,
Omnes conſimilis barbaries teneat.

ST. T.

IN IOANNEM LERIVM EIVSQVE DE AMERICA-NA PEREGRINATIO-ne hiſtoriam.

TANTA noui Leræe refers miracula mundi,
Támque nouas rerũ, támque hominũ facies,
Vt cupiam luſtrare oculis iam ſingula, ni me
Terreat vnda furens, Barbariéſque virum.
Atqui tolle moras, cupidum pérque omnia deduc:
Nobis Oceano ſat via tuta patet.
Tutò inter ſæuos, humanáque viſcera flammis
Torrentes, fas eſt viuere læſtrigonas.
Oceanum rabie ſuperat gens Galla furentem,
Et ſuperat ſæuos, barbara, læſtrigonas.

G. M. N.

TOTIVS HISTORIÆ SVMMA CAPITA.

Præfatio qua Theueti errores ac fraudes coarguuntur.

Cap. I.

QVæ cauſa tam longinquæ, periculoſæque in Braſiliam nauigationis fuerit. Pag.1.

Cap. II.

Aſcenſus in naues Iuliobonæ: itémque occurſus nauium & expugnatio: tempeſtates, littoráque & Inſulæ primùm obuiæ. Pag.7.

Cap. III.

Bonitæ, Albacoræ, Aurataque, & ſues marini, piſcéſque volatiles: aliíque quos tũ vidimus, tum cepimus ſub Zona torrida. Pag.16.

Cap. IIII.

De Æquinoctiali circulo, tempeſtatibus, vẽtorum inconſtantia, pluuiis corruptis, caloribus, ſiti, aliiſque incommoditatibus, quas circa illam mundi plagam ſuſtinuimus. Pag.26.

Cap. V.

De primo Indiæ Occidentalis conſpectu, & incolentium Barbarorum: déque iis quæ nobis in mari acciderunt ad tropicum vſque Capricorni. Pag.32.

Cap. VI.

Qui noſter fuerit aditus Caſtelli Collignij apud Braſilienſes, quemadmodum à Villagagno-

ne accepti : ſéque ille geſſerit, tum in negotio religionis, tum in reliquis imperij ſui partibus. Pag.42.

Cap. VII.

Deſcriptio ſinus Ganabaræ, qui & Geneurenſis appellatur: Inſulæ caſtellíque Collignij, atque Inſularum adiacentium. Pag.72.

Cap. VIII.

De ingenio, robore, ſtatura, nuditate, ornamētis corporis virorum & fœminarum Braſilienſium, apud quos annum ferè ſum commoratus. Pag.70.

Cap. IX.

De craſſis radicibus, & craſſo milio, ex quibus Barbari farinam conficiunt, qua in panis vtuntur locum: déque eorum potione quam Caouin *appellant.* Pag.98.

Cap. X.

De feris, prægrandib. lacertis, ſerpentibus, aliíſque Americæ monſtroſis animantibus. p.111.

Cap. XI.

De variis Americanis auibus à noſtris diſſidentibus, de magnis veſpertilionibus, apibus, muſcis, culicibus, aliíſque regionis illius inſectis. Pag.125.

Cap. XII.

De nonnullis piſcibus apud Americanos maximè vulgaribus, déque eorum piſcatu. p.139

Cap. XIII.

De Arboribus, herbis, radicibus, exquiſitiſſimíſque fructibus, qui in Americano proueniunt ſolo. Pag.146.

Cap.

Cap. XIIII.
De bello, prælijs, fortitudine, & armis Barbarorum. Pag.169.

Cap. XV.
Captiuos ſuos quo tractẽt modo Barbari, quibuſq; ceremonijs in iiſdẽ mactãdis & deuorãdis vtantur: Quibus per occaſionẽ immaniſsimæ crudelitatis alia exempla adiecta ſunt. Pag.183.

Cap. XVI.
Quid nomine religionis apud Barbaros Americanos veniat: De erroribus in quos ab impoſtoribus, quos Caraibes *vocant, inducuntur: déque craſsiſſima Dei ignoratione quæ apud eos obtinet.* Pag.220.

Cap. XVII.
De coniugio, polygamia, & conſanguinitatis gradibus, quos Barbari obſeruant: déque liberorum apud eos educatione. Pag.232.

Cap. XVIII.
Quid leges, quídque politia apud Braſilienſes nuncupari poſsit: Quàm humaniter excipiant hoſpites: Déque lachrymis ac fictis ſermonibus quibus hoſpites in ipſo ingreſſu à mulieribus excipiuntur. Pag.241.

Cap. XIX.
Quam curam morbis ſuis adhibeant Barbari: de eorum ſepultura & exequiis: déque inſano eorum circa mortuos luctu. Pag.263.

Cap. XX.
Colloquium in ipſo aditu Braſilienſis oræ inter indigenas Tououpinãbaultios Tououpinenkin *Braſilicè ac Latinè conſcriptum.* Pag.271.

Cap. XXI.

De noſtro ab America diſceſſu, déque naufragiis, & aliis non minimis periculis, quæ primùm in reditu noſtro euaſimus. Pag.298.

Cap. XXII.

De extrema fame, tempeſtatibus, aliíſque nõ paucis periculis, à quibus in Galliam redeuntes diuina ope erepti ſumus. Pag.318.

AVTHORES IN HAC Hiſtoriæ citati.

Biblia ſacra.
Ioſephus.
Euſebius.
Nicephorus.
Plutarchus.
Cicero.
Ouidius.
Appianus.
Oſorius.
Gomara.
Benzo.
Calchondilus.
Viretus.
Hiſt.Eccleſ.Gallica.
Matthiolus.
Bodinus.
Popelinerius.
Theuetus refutatus.

IOHANNIS LERII IN HISTORIAM SVAM PRAEFATIO,

Qua Theueti errores ac fraudes præcipue coarguit.

MIRABVNTVR fortaſſe nonnulli, quòd cùm annus hic ſit decimus octauus, ex quo ab America, quæ & Braſilia, redij, tandiu hiſtoriam hanc in lucem edere diſtulerim. Idcirco operæpretium facturum me exiſtimaui, ſi ſtatim quibus fuerim cauſis præpeditus exponã. Cùm primùm in Galliam remigraui, & eos quos in ipſa America Braſilica Rubrica conſcripſeram cõmentariolos (quibus quicquid obſeruatu dignum fuerat viſum annotatum erat) cũ quibuſdam cõmunicaui, vlteriùs progredi animus non erat. At illi crebris flagitationibus vrgere, vt ea quæ tumultuariè & paucis exaraueram, fuſiùs & ordine conſcriberem: ne, inquiebant, tot & tanta memoratu digna, obliuione ſepulta interirent. Anno itaque 1563. in paulò ampliorem excreuerunt

commentarium: cuius exemplar vnicum vir quidam bonus, cui à me cõmiſſum erat, cùm ad me mitteret, ecce, Lugduni à cuſtodibus portę eſt interceptũ, vt de eo recuperãdo quã tumuis diligenter perquiſito ſpes nulla eſſet relicta. Inde factum eſt vt aliquantò poſt repetito ab exſcriptore autographo, maculis lituríſque obſito, ipſe (excepto Americano Colloquio quod exſtat huius libri capite 20. cuius exemplum ſupererat nullum) de integro deſcripſerim. Quod opus vbi ad finem eſt perductũ in Charitẽſi oppido, vbi tũ degebam, bellicis tumultibus denuò imminentibus, fuga ſaluti conſulere, libris chartíſque relictis ſum coactus. Quibus non multò poſt direptis, periit hic quoque alter Americanus commentarius: itaque ſum labore meo & ſpe rurſum fraudatus. Tandẽ cùm de priori illa iactura queſtus eſſem apud nobilem quẽdam nec infimæ authoritatis virum, deſignato illius quoque nomine cuius in manus commentariũ illum incidiſſe nunciatum fuerat, vſque adeò diligentem huic negotio nauauit operam, vt recuperatum Anno 1576. mihi apud ſe benignè excepto reddiderit. Sic factum eſt vt hiſtoriam hanc manus meas veluti fugientem adhuc edere nõ potuerim. Sed, vt ingenuè dicam quod res eſt, accedebant & alia quæ me ab editione deterrebant, Quòd nimirum tenuitatis meæ mihi probè conſcius eram, vtpote qui iis quæ in graui ſcriptore requiruntur inſtructus non eſſem: tum

tum etiam quòd eodẽ quo ab America remigraui Anno videlicet 1558, inciderat in manus meas Liber Singul. America. à Portæo ex breuioribus Theueti cõmentariis ſeu potiùs commentis ſcriptus. Ac ſanè quãuis non me latebat(quod Fumæus præfatione in Gener. Indic. Hiſtor. apertè eſt profeſſus) librum illum ſingulariter mendaciis eſſe refertum: Si eo contentus author vlteriùs non eſſet progreſſus, nunc etiam fortaſſe quicquid eſt huius opellæ à me fuiſſet ſuppreſſum.

At verò hoc Anno 1577. in Theueti Coſmographiam incidens(is forſitan nosomn es qui eò nauigaſſemus è viuis ſublatos, aut ſi qui eſſent ſuperſtites aduerſum ſe in arenam deſcendere non auſuros credebat) hominem animaduerti non modò priſtinos errores renouare, ſed etiam in nos fictis criminibus conuitiiſque non ferendis digredi. Quod cur faceret, nõ alia eſt inductus occaſione quàm ea qua feruet in Miniſtros, atque adeò nos omnes vnà cum illis in Americam deuectos maledicta congerendi libidine. Hęc me propè inuitum, vt integram nauigationis noſtræ hiſtoriam ederem pertraxerũt. Ne cui autem dubium ſit iuréne an iniuria de nouo iſto Coſmographo conquerar, calumnias quibus nos Coſmographiæ ſuæ Tom. 2. lib. 21. cap. 2. fol. 908. inſperſit deſcribere placet.

Caterùm(inquit)*penè mihi exciderat, ſeditionem paulò antè ex diſsidijs quatuor Miniſtrorum quos eò Caluinus miſerat vt cruẽtum ſuum Euan-*

gelium plantarent exortam eſſe. Horum prima-rius nomine Richerius, ante annis non ita multis, Carmelita & doctor Sorbonicus Lutetiæ fuerat. Egregij iſti Concionatores cùm eo demum ſtudio tenerentur, vt diuitias ex re qualibet facerent, & quicquid ad manum eſſet raperent, clandeſtinis conſilijs & factionibus effecerunt vt ex noſtris qui-dam trucidarentur. Verùm capti ſontium nonnul-li, pœnas dedere, quorum cadauera piſcibus obie-cta ſunt. Alij verò fuga ſaluti conſuluere, in qui-bus erat ipſe Richerius, qui paulò poſt Rupellam, (quo in loco etiamnum agere exiſtimo) Miniſterio operam daturus appulit. Non multùm verò ab-fuit, quin hac tragœdia irritati Barbari impetum in nos facerent, reliquóſque interficerent.

Hæc ſunt Theueti verba quàm potuimus fideliter reddita: Ad quæ lectorem diligen-ter attendere velim. Cùm enim, neque ille à nobis, neque nos ab illo in America conſpe-cti fuerimus, nedum vt noſtri cauſſa in vitæ diſcrimen adductus ſit, eum hac in parte non minùs mendacem quàm impudentem egiſſe calumniatorem, indicabo. Priùs autem, quò viam præcludamus excuſationi quam præte-xere poſſet, narrationem inſtitutam nõ ad il-lud demum tempus quo in America vixit, ſed ad conſequens etiam referri, in primis quæ-ro, an poſſint illius tam expreſſa verba alia ratione exponi, niſi vt particula (*nos*) qua ſe in illo quoque numero fuiſſe ſatis indicat, eo-dem fuiſſe irretitum periculo affirmet? Si verò inſtet, in mentem ſibi nunquam veniſſe

vt

vt Miniſtros,de quibus agitur, in America à ſe viſos affirmaret, quid alio ipſe ſcribat loco videamus.

Cæterùm (inquit) *ſi diutiùs illic manſiſſem,populi illius miſeri animas lucrifacere conatus fuiſſem, potiùs quàm in fodienda terra eruendis à natura recõditis theſauris operam poſuiſſem: verum tamen tum quia eorum lingua non ſatis eram peritus, tum etiã quòd Miniſtri à Caluino miſsi iſtud onus in ſe receperant, inſtituto deceſsi.* Apage hominem mendaciſsimum. Si autem bonus iſte Catholicus Romanus contempti à ſe ſeculi ex Franciſci Regula quã profitetur, aliud ſpecimen non edidit præterquam quòd Theſauros imis terræ viſceribus reconditos parui fecit, miraculúmque aliud nullum præter Barbarorum conuerſionem, quam niſi à Miniſtris fuiſſet impeditus erat tentaturus, poſtquam luce clarius falſum id eſſe demonſtrauero, metuendum ſanè eſt ei ne in Calendarium Papæ poſt mortem non referatur, néue Sancti Theueti nomine non decoretur. Cæterùm vt quicquid iſte garrit meras eſſe nugas commonſtrem, nolim diſputationem inſtitui an veriſimile ſit necne, iſtum (qui nihil non congerit vt ſuis ineptiis colorem inducat) Miniſtros ſilentio prætermiſſurum edito Sing. Americ. libro, ſi eos in America vidiſſet, ne dum vt crimina patraſſent; quorũ nomine eos tandem accuſat edita Coſmographia annis pòſt minimum 16. Conuincetur enim ſuo ipſius teſtimonio libr. Sing. Amer.

tom.2. lib. 21. cap. 8. pag.925.

Lib.Sing. Amer. c. 1. 24.25. & 60.

ad Frienſe promōtorium 4. Idus Nouembr. Anno 1555. quatriduo verò poſt ad Ganabaræ ſinum appuliſſe: vnde exceſſit Anno conſequente prid. Cal. Febr. Nos verò, vt in hiſtoriæ progreſſu docebo, ad Caſtellum Collignium nonniſi Nonis Mart. Anno 1557. appulimus. Quæ cùm ita ſint conſtétque ſatis annum & eo ampliùs à Theueti diſceſſu ad noſtrum aduentum interceſſiſſe, qua fronte conſpectu ſe noſtro illic vſum fuiſſe auſus eſt aſſerere? Annon potuit intercapedo 400000. paſſuum tam graue periculum ab eius capite remouere? Potuit ſanè, at iſte Coſmographicè mentiri (hoc eſt vniuerſo orbi) geſtiebat. Iam verò, poſtquam primum hoc caput in illum retorſimus, nihil ſupereſt quod reſponſione indigeat. Attamen vt vno verbo quod ab iſto afferri poteſt expediam, ad ſeditionem illam quod attinet de qua ſermonem inſtituere voluit: Primum quidem, quamdiu in America viximus vllam ſubortam eſſe pernego, tantum abeſt vt noſtrûm quiſquā morte ſit affectus: ſi verò inſtet negari non poſſe quin à Villagagnonis domeſticis facta fuerit in eum cōiuratio, cuius inuidiā in nos deriuare conetur: Reſpondeo ante aduentum noſtrum contigiſſe. Quod vt conſtet euidentiſſimè, non defenſorem, non teſtem aliū quàm ipſum Villagagnonem appello. Quapropter Epiſtolam, qua ad D. Ioannis Caluini literas à nobis in Americam perlatas reſpondit, licèt iampridem fuerit excuſa, & ad fidem faciendam

dam, exemplar Braſilica Rubrica cõſcriptum diligenter aſſeruetur, in vſum duplicem, hoc loco adſcribere viſum eſt: Primò, quòd ea refutatur Theuetus, deinde quòd cuiuis religionis profeſſionem tum temporis ſimularet Villagagno, luculenter indicat.

Villagagnonis ad Caluinum epiſtola.

EXprimi non poſſe puto, quo me affecerint gaudio tuæ literæ, & qui ad me vnà venere fratres: huc me redactum inuenerunt, vt mihi magiſtratus gerendus eſſet & munus Eccleſiaſticum ſubeundũ. Quæ mihi res maximam anxietatem obtulerat. Ozias ab hac vitę ratione mę auertebat. Sed præſtandum erat ne operarij noſtri, quos mercedę traduxeram, gentis adducti conſuetudine, eius ſe vitiis contaminarent: aut religionis deſuetudine, in ἀποστασίαν deuoluerentur. Quam mihi ſolicitudinem ademit fratrum aduentus. Adiecit hoc etiam commodi, quod ſi qua ex cauſa poſthac erit nobis laborandum, aut periculum incurrendum, non deerunt qui ſint mihi ſolatio, & me conſilio iuuent. Cuius rei facultatem abſtulerat periculi noſtri ſuſpicio. Qui enim fratres mecum è Francia traiecerant, rerum noſtrarum iniquitate permoti, alius alia cauſa illata Ægyptum repetiuerunt. Qui fuerunt reliqui, homines egentes, mercede conducti quos pro tempore nanciſci potueram: eorum hęc erat conditio, vt

ab eis mihi potius eſſet metuendum quàm petendum ſolatium. Hæc autẽ huius rei cauſa eſt, vbi appulimus, ſimul omnis generis ſe nobis oppoſuere difficultates, vt vix inirem rationem quid potiſſimum eſſet agendum. Regio erat incultiſſima, nulla erant tecta, rei frumentariæ nulla copia. Sed aderant homines feri, ab omni cultu & humanitate alieni, moribus & diſciplina penitus à nobis diſcrepantes, ſine religione, honoris, virtutis, recti aut iniuſti nulla notitia, vt me ſubiret dubitatio an in beſtias humana ſpecie præditas incidiſſemus. Contra hæc incommoda, erat ſummo ſtudio & celeritate nobis proſpiciendum, & comparandum remedium, dum naues ad reditum inſtruebantur, ne eo ſubſidio deſtitutos indigenæ rerum noſtrarum cupiditate capti nos imparatos opprimerent & interficerent. Huc quoque accedebat Luſitanorum infida vicinitas: qui etſi quam incolimus regionem tueri non potuerunt, huc támen nos eſſe intromiſſos ferunt ægerrimè, & inſano odio proſequuntur. Eam ob rem vno tempore hæc omnia ſe nobis agenda proponebant. Receptui noſtro locus deligendus, expurgandus, & complanandus, munitiones circumducendæ, propugnacula excitanda, tecta ad impedimentorum cuſtodiam extruenda, materia conquirenda, & aduerſo colle, locis impeditiſſimis, humeris ob beſtiarum penuriam comportanda. Præterea, quòd indigenæ in diem viuant & agriculturæ non ſtu-

ſtudeant, nullo certo loco cibaria congeſta reperiebamus, ſed erat victus noſter è longinquo raptim petendus. Qua ex re manum noſtram (quantulacumque eſſet) diſtineri oportebat, & minui. His adducti difficultatibus, qui me amicitiæ cauſa ſecuti fuerant, rebus noſtris diffiſi (vt ſuprà demonſtrauimus) pedem retulerunt. Ego quoque nonnihil cōmotus ſum, ſed cùm mecum reputarem, amicis affirmaſſe me hac ratione è Francia mouere, vt quam curam rebus humanis impenderam, eius ſtudij comperta vanitate, regno Chriſti excolendo adhiberem, iudicaui me in voces & hominum reprehēſionem incurſurum & nomini meo iniuriam facturum, ſi labor aut periculi opinio à cœpto me deterreret. Præterea cùm Chriſti negotium gerendum eſſet, credidi non defuturum ſed ad fœlicem exitum perducturum. Ergo me confirmaui, vimque omnem ingenij intendi in rationem eius rei perficiendæ, quam ſumma vitæ meæ deuotione ſuſceperam. hac autem via id aſſequi me poſſe exiſtimaui, ſi vitæ integritate hoc meum propoſitum comprobarem, & quam operariorum manum traduxeram, ab infidelium conſortio & familiaritate auerterem. In eam ſententiam animo meo inclinato non ſine Dei prouidentia factum eſſe viſum eſt, vt in hæc negotia inuoluceremur: ſed ideò accidiſſe, ne otiò corrupti libidini & laſciuiæ operam daremus. Prætereà ſuccurrit nihil eſſe tam arduum, quin conan-

do ſuperari poſſit.Proinde ab animi fortitudine petendum eſſe auxilium, & continenti labore familiam exercēdam, huic noſtro ſtudio Dei beneficentiam non defuturam. Itaque in inſulam, duabus millibus paſſuum à continenti remotam tranſmiſimus: ibíque domicilio noſtro locum delegi, vt adempta fugæ facultate manum noſtram in officio continerem, & quòd fœminæ ſine viris ſuis non eſſent ad nos commeaturæ, delinquendi occaſionem præriperem. Accidit tamen vt ex mercenariis 26. voluptatis illecti cupiditate in meam necem conſpirauerint: ſed die conſtituta conſilio exequendo, re mihi per vnum ex conſciis enunciata,eo ipſo momēto quo ad me opprimendum armati admaturabant,hoc modo periculum effugimus. Quinque è meis domeſticis ad arma conuocaui, & aduerſum ire cœpi: tum tātus coniuratis inceſſit terror, tantáque perturbatio, vt nullo negotio facinoris authores quatuor qui mihi fuerāt deſignati corripuerimus, & in vincula coniecerimus. Eo caſu reliqui conſternati,poſitis armis delituerunt. Poſtridie vnū cathenis exoluimus vt cauſam ſuam diceret liberiùs:ſed effuſo curſu in mare ſe præcipitem egit, & ſuffocauit. Reliqui vt è vinculis cauſam dicerent adducti, ſine quæſtione vltrò expoſuerunt quæ per indicem comperta habuimus. Vnus ex ipſis paulò antèà me caſtigatus, quòd ſe ſcorto cōiunxiſſet, iniquiore eſſe mente cognitus eſt, & ab ſe coniurationis

tionis initium factum eſſe: atque ſcorti patrē muneribus deuinxiſſe, vt eum è noſtra poteſtate eriperet, ſi ſcorti copulā prohibere contenderem. Hic ſuſpendio ſceleris pœnas luit. Duobus reliquis delicti gratiam fecimus: ita tamen vt, in cathenis terram exercerent. In aliis quid eſſet peccati exquirendum mihi eſſe non putaui, ne compertum ſcelus inultum omitterem, aut ſi ſupplicio caſtigare vellem, cùm facinus ad multitudinem pertineret, nō ſupereſſent qui opus à nobis inſtitutum perficerent. Itaque diſſimulata animi mei offenſione, peccatum condonauimus, & omnes animo bono eſſe iuſſimus. Non ita tamen à ſolicitudine nos abduximus: quin quod in vnoquoque eſſet animi ex ſtudio, curâque ſuâ diligenter venaremur. Et cùm labori eorum non parcerem, ſed aſſidua mea præſentia ad opus eos vrgerem, non ſolùm prauis conſiliis viam præcluſimus, ſed breui tempore inſulam noſtram munitionibus & validiſſimis propugnaculis ſepiuimis. Interim pro ingenii mei captu, eos monere & à vitiis deterrere non deſiſtebam, atque mentes eorum Chriſtiana imbuere religione, indictis à me manè & veſperi publicis & quotidianis precibus. Qua cautione & diligentia reliquam anni partem quietiorem habuimus. Cæterùm eam quam expoſuimus curam, nobis ademit nauium noſtrarum aduentus. hinc enim nactus ſum viros, à quibus non ſolùm mihi ſit minimè cauendum, ſed quibus ſalutem meā

poſſim tutò committere. hac oblata mihi facultate, decem ex omni copia delegi, apud quos imperij noſtri poteſtatem depoſui, decernens vt nullæ res poſthac niſi conſilio gerantur. Adeo ſi quid in quenquam duriùs ſtatuerem, niſi conſilij authoritas & conſenſùs accederet, infirmum eſſet & inane. Hoc tamen mihi reſeruaui, vt lata ſententia ſupplicij veniam dare mihi liceat. Sic omnibus prodeſſe, nemini nocere poſſe. Hæ demùm ſunt artes quibus dignitatem noſtram retinere, tueri & propugnare conſtitui. Dominus noſter Ieſus Chriſtus ab omni malo te tuóſque collegas protegat, Spiritu ſuo vos confirmet, vitámque veſtrã ad opus Eccleſiæ ſuæ quàm longiſſimè producat. Fratribus meis chariſſimis Cephæ, & De la fleche fidelibus plurimã ſalutem meis verbis velim impertias. Collignio è Francia Antarctica prid. Calend. April. 1557. Si ad Renatam Franciæ heram noſtram quicquam literarum dederis, hanc, quæſo, meo nomine diligentiſſimè ſaluta.

Addita eſt inſuper ad calcem huius epiſtolę clauſula Villagagnonis ipſius manu ſcripta, quàm hoc loco præcidere non dubitaui, quia in ſequentibus aduerſus ipſum afferenda erit. Nihilóminus tamen ex his quæ adſcripſi conſtat ſatis debacchatum falſiſſimè Theuetum in nos, quos affirmat in Caſtello Collignio ſeditionis authores extitiſſe. Patet enim quo tempore exorta eſt, eò nondum nos appuliſſe. Quapropter mirari ſubit vſque adeò di-

digreſſionem hanc homini placere, vt præter ea quæ iam attigimus vbi de Scotorum fide verba facit quaſi libidinem non poſſit explere, ſic denuò ſcribat.

Quorum fides mihi quoque eſt perſpecta in quibuſdam tum nobilibus tum militibus, nobiſcum in Galliam Antarcticam tranſportatis, coniuratione contra nos facta à Neuſtrijs quibuſdam, qui ob barbara gentis illius ac propè rationis expertis linguæ peritiam, cum Regulis duobus ſpe prædæ adductis de nobis perimendis conuenerant: cuius cùm facti eſſent certiores Scoti, rem totã Villagagnoni mihique indicarunt. Pro quo ſcelere meritas dederunt pœnas coniurati: quorum in numero cùm eſſent Miniſtri à Caluino miſsi, participes ſupplicij facti ſunt, in mare ſiquidem ſunt, demerſi. Tom.2.li. 16.c.8. fol. 665.

Rurſum Theuetus, hoc loco quid ſibi velit ignorat. Is enim tria facinora confundit quorum vnum ementitum, à me prius eſt refutatum. Quæ ſuperſunt duo, diuerſis temporibus contigerunt. Tantum igitur abeſt vt Scoti coniurationem ipſi indicarint: quin imò cùm ex eorum eſſet numero quos eo nomine accuſat Villagagno quòd in Ægyptum, hoc eſt ad Papatum rediiſſent (ex quo etiam colligere licet eos omnes quos ſibi ſocios adiunxerat, de nomine religioni dando quam tum ſtabilire profitebatur fidem obſtrinxiſſe) non magis ſecundo hoc & verò quidem periculo, quàm priore fictitio & ementito eſt periclitatus. Ad tertium quod attinet, quo affirmat *nonnullos ſeditioſorum Ri-*

cherij ſociorum extremo ſupplicio affectos, eorúmque cadauera piſcibus obiecta fuiſſe. Reſpondeo nihil minùs veritati conſentaneum, eo præſertim quo à Theueto narratur modo. Quanuis enim à Villagagnone poſtquã à veræ religionis profeſſione defecit peſſimè excepti fuimus: nihilominus tamen, quòd viribus nõ eſſet ſuperior, in noſtrûm nullum ante diſceſſum Philippi & Richerii, quibuſcum ſum regreſſus manus iniecit: quin cùm vi retinere nos neque auderet nec poſſet, ipſius cum venia, fraudulenta tamen, dimiſſi ſumus. Hoc quidem verum eſt, vt alibi dicetur, quinque ex noſtris poſtquam octauo die naue afflicta ægrè naufragium euaſimus, ſcapha vectos Americam repetiiſſe. Quorum tres in mare præcipites dedit: non quòd vllius eſſent ſeditionis rei, ſed (vt teſtatur Martyrum hiſtoria) propter Euãgelii profeſſionem quam abiecerat Villagagno. Porrò, ſi non malignè, ſaltem imprudẽter, in eo nõ minus peccat Theuetus quòd Miniſtros fuiſſe iſtos aſſerit, quã cùm quatuor Miniſtrorum miſſionem vni Caluino tribuit. In quo rurſum dupliciter errat: Conſtat enim Paſtorum electiones in Eccleſiis reformatis iuxta diſciplinæ apud illas conſtitutæ normam fieri, nimirum conſenſu complurium ad hoc electorum populóque probatorum, ac proinde non vni cuiquam veluti Papæ permitti. Ad numerum quod attinet, plures duob⁹ Richerio & Charterio tum temporis (nec vllos credo poſteà)

eò

cò nauigaſſe dici non poteſt. Si tamen inſtet ſe vſque adeò de rebus iſtis ſcrupuloſè non egiſſe quin eos omnes qui nauigarant facilè Miniſtros appellet: Reſpondeo, quemadmodum ſatis nouit in Eccleſia Romana non ſingulis hominibus vſuuenire vt Franciſcani di cãtur, ſic (abſit verbo inuidia) nos reformatos quibus cõfuſionem à nobis arcere eſt in votis, non omnes fungi Miniſterio. Cæterùm quia non minus honorifico Miniſtri titulo quàm falſo ſeditioſi Richeriũ ornauit, (concedo etiam liberaliter Sorbonicum doctoratum ab illo fuiſſe procul abiectum) máli fortaſſe conſulet nullam ſibi gratiam à me referri, Franciſcaníque demùm decorari nomine: placet vt illi gratificer Coſmographũ nominare, nec eum vulgarem ſed vſque adeò generalem vt, quaſi in hoc orbe deſint obſeruatu digna, lunarem adire non dubitet, vnde nugas in ſuos libros transferat. Quæ me non mediocriter commouent, (Gallus enim ſum, Regíſq; mei famę ſtudioſus) præſertim quòd hic non modò Coſmographi Regij nomine inflatus, ſtipendiíſq; peſſimè collocatis ſit auctus: ſed etiã quòd nugas ne epiſtola quidem dignas regia autoritate protectas in vulgus emittat. Ne quid autem eorum quæ ab illo dicta ſunt intactum relinquam, quamuis id reſponſione indignum iudicem, quod, dũ alios omnes Franciſci pede metitur, cuius fratres, cuiuſmodi eſt Theuetus, in ſuas peras latioréſque manicas nihil

non coniiciunt,ſcripſit *Miniſtros in Americam appulſos,diuitiarum ſtudioſißimos, quicquid ad manum veniret,rapere ſolitos*: tamen quãdo iſtud (tam verum quàm Franciſcanorum Alcorani ementitæ fabulæ) aliud nihil eſt quàm vltrò ad certamen eos prouocare,quos in A-merica nec vidit vnquam , nec ab illis vlla eſt contumelia affectus , ex eorum cùm ſim numero,ſpicula quæ in nos vibrauit vt regerã, agè,alias hominis ineptias detegamus.

Atque vt illum nonniſi ſuo iugulẽ gladio, Quid iam ad hęc reſpõdebit,quòd cùm Sing. Amer.lib.totidem ſcripſiſſet verbis, *ſe triduo tantùm in Frienſi promontorio manſiſſe*,tomo ve rò Coſmographiæ ſecũdo aſſerere nõ dubitet *ſe in eo loco aliquot menſes egiſſe*? Si ſaltem vnũ dixiſſet menſem, diéſque illic eſſe ſeptimana noſtrate paulò longiores, fidem adhibere ſi qui voluiſſent liberum fuiſſet : ſed nondum, (quod pace illius dictum ſit) dies ſub torrida Zona longiſſimos in menſes noſtrates tranſmutari didicimus. Cæterùm iſte lectoribus illudere perſeuerat: quanuis enim à me in ſuperioribus ſuo ipſius teſtimonio ſit conuictus non vltra duos menſes cum dimidio in America vixiſſe,nimirum à 3.Id. Nouembris Ann.1555,ad prid.Cal. Februar. conſequentis anni,quo quidem tempore, quantum accepi, vix ac ne vix quidem ab ea inſula quæ à Villagagnone muniebatur , exceſſit, tamen tam longè latéque ſermonem diffundit, vt nõ modò eum vidiſſe,audiſſe ac obſeruaſſe tot populo-

Ca.24. fol. 26.

lib 21. cap. 4. fol. 913.

pulo-

pulorum mores quartam illam Mundi partem incolentium, ſed etiam tractum omnem Indiæ illius, Occidentalis ab ipſo pedibus menſuratum fuiſſe credas: cui tamen labori ne decem hominis ætates ſufficiant. Ac ſanè nullus erat ex Neuſtriis interpretibus, quorum tamen nonnulli iam nouem illic annos exegerant, qui ſe vltra 80. paſſuum millia progreſſum fuiſſe diceret: tum quòd deſerta loca & inacceſſa paſſim occurrant, tum ob *Margatium* metum(qui non procul Tonoupinambaulſiis abſunt)Nihilominus tamē Theuetus affirmare non veretur ſe 120. paſſuum millia & eò ampliùs iter feciſſe per ſyluas impeditiſsimas interdiu noctúque cum Barbaris,obuia tamen fera à qua læderentur nulla. Ego verò hu ic poſtremo de feris facilè fidē adhibeo:Eum enim tam fuiſſe à ferarum inſultibus ſecurum auſim affirmare, quàm ab ſpinarum rupiúmque incommodis immunem.Illud verò quis non miretur, quòd alicubi iactat,*ea quæ de Barbarorum moribus ſcribit compertiora ſibi fuiſſe, poſtquam eorum idioma didiciſſet.* Cuius tamen adeò obſcurum edit ſpecimen,vt vocem *Pa*,quæ ſonat,ita, interpretetur,*tu quoque*.Hoc igitur in pręſentia obſeruare libet, vt non minùs appareat quæ ſit iſtius,quoad idioma Barbarorum, peritia, ac in ſequentibus patebit quanto ſit pręditus iudicio:qui non dubitarit ſcribere ante ignis vſum fumo vti Barbaros conſueuiſſe. Viderit igitur ánnon potiori iure ab eo irridebitur à

Ibid.cap.1 pag.916.

Belleforeſtius Epiſt. dedicat. Coſmograph. ſuæ præfa.

quo eo nomine accuſatur, quòd vbi duos aut tres menſes apud quoſdam populos egit horridas quas didicerat voces in medium afferat, quàm linguæ iſtius peritiã ſibi arrogauit. Ergo, quiſquis es, caue ne diligentiùs percõteris, ſed ijs indubitatam fidẽ adhibeto quæ confusè de Americanorum lingua effutiet Theuctus. Ille enim ſuum *Mair momen* & *Mair pochi* in medium afferens, ſtrenuè tibi imponet.

Quid verò dicẽdum, quòd adeò vehemẽter eos increpet, qui Americam Indiæ Occidentalis nomine vocant? vult enim Franciæ Antarcticæ nomen quod illi impoſuerit immutatum remanere, (quam tamen nominis impoſitionem ſibi cum Gallis omnibus qui eò cum Villagagnone eſſent trãſportati cõmunem facit) Ipſe verò eam multis in locis

Sing. ca. 1. pag. 2.

Indiam Americanam nominet? In ſumma etiamſi ſibi ipſi non conſtat, ſi quis caſtigationum & refutationum quas alienis laboribus adhibet rationem habere velit, dicat cæteros omnes rerũ omniũ ignaros, vnum verò Theuetum cucullatũ ſingula oculis perluſtraſſe.

Iam enim pręſagio, ſi quid, hęc noſtra legens, animaduertat à ſe quoquo modo delibatum, ſtatim futurũ vt, pro ſuo more próque ſua arrogantia, in has voces erũpat, Heus tu, mihi hoc es furatus. Etenim ſi Belleforeſtius ille, non ſolùm ὁμότεχνος ipſi, ſed & qui iſtius Sing. Amer. librum Ode prolixa co honeſtarat, effugere non potuit quin à Theueto,

ueto, infelix Philoſophus,& miſer tragicus, per contemptũ crebrò ſit nominatus: Si, inquam,ferre non poteſt Theuetus vt Coſmographus alter,qui non raró, nihilò tamen aptiùs quàm ipſe,inuehitur in miſerosHuguonottos,ſecum conferatur, quid mihi, tenui meo calamo immanem hanc coloſſum aggredi auſo? Dubium ſanè non eſt, quin vbi ſe ſuis coloribus depictum à me videbit, inſtar Goliathi illius, diris deuouẽdo me,quaſi deuoraturus inhiet, Papæque fulmina iaculetur in me,meúmque hoc opuſculum. Atqui licet aduerſum me vi Patroni ſui Franciſci iunioris,ab inferis Quoniambecum ſuum excitare poſſet quem duobus tormẽtis æneis onuſtum quaſi tutò hæc diſplodere poſſet in ſua Coſmographia depingendum curauit, cœpto non deſiſtam, quinimo in ſequentibus, quibus potero modis inſequar, quin confido fore vt pręclaram illam ſuam Henricopolin quam in mediis nubibus Americanis fundauit diruam deleámque. Sed dum ad certamẽ me inſtruo, dúmque monito per tempus licet vel ad impetus noſtros ſuſtinendos apparari,vel etiam ſi volet in deditionem venire,lectorem rogatum velim vt illud cõdonet quòd dum iſtius nugas, quæ huic noſtro opuſculo edendo occaſionem præbuerunt ſuis ipſius ſcriptis refello, paulò fuerim prolixior. Ac ſic tãdem finem impono:licet,ex quo primùm editus eſt hic liber, admonitus ſim à quodam tum in Papatu degente, nunc verò,

Lib.21.pag. 952.

abiecta cuculla, miniſterio in Eccleſia reformatã fungẽte, à Theueto in patriã meã ſe miſſum fuiſſe, quò in me vitámq; meã inquireret, nec defuiſſe quoſdã veræ religionis profeſſionem præ ſe ferentes qui ea in re ſuam operam præſtare pollicerentur. Hinc fit vt, quod alias dixi, denuò repetã, cùm ne Theuetum viderim quidem, ne dum vt me priuatim offenderit vnquã, nullo alio ſtudio nullâque alia de cauſa illi me obſtitiſſe, niſi vt criminationes amouerem quibus Euangelium eiúſque primos in America præcones eſt inſectatus. Idem dictum velim impuro illi Apoſtatæ Launoeo qui lib.2. quem vt Apoſtaſiam ſuam confirmaret edidit, eò vſque impudentiæ deuenit, vt ſcribat Miniſtros, etiamſi de religione nulla eſſet mentio, in ſcriptis ſuis non abſtinuiſſe quin doctiſſimos quoſque viros in quibus Theuetum ponit, morderent. Atqui apparet quo loco à me eſt refutatus cum ex profeſſo reformatam Religionem, quíque eam profitẽtur laceſſiuiſſe. Quare impudentiſſimus omnium hominum Launoeus, qui me ſibi (vt ait) probè notum (in quo à vero longiſſimè abeſt, neque enim Dei beneficio commercium mihi vnquam fuit cum illo) mendicum appellat, quíque ipſe in Papali culina mendicus, Chriſto, vera aquarum perennium ſcaturigine relicto, ad putidas Papę cyſternas potum rediit, de Papatu fortiter tuendo cogitet, donec ipſe ſuíque ſimiles, poſtquam inutilem ſuam operam

An-

Antichriſto laborioſè nauarint, tandem debitam mercedem reportet, atque ita corā Deo & hominibus miſerrimus euadat. Sed ad rem vt redeam. Reſpondeat, ſi libet, Theuetus quæ aduerſus ipſũ ſcripſi veráne ſint an falſa, hic enim eſt rei cardo. Ne autem ſubterfugia captet ex inquiſitione in me vitámque meam. Me autem non minùs atque ipſe, Coſmographus ſit licet, exerto capite incedere norit. Porrò ſi quid à vero alienũ afferat expectet à me ex ſuis ipſius ſcriptis tam ſolidas refutationes, vt nõ opus ſit in Americā vſque excurrere quo cuius ſint farinę iudicium fiat.

Hoc tandem loco prima huius libri editione refutandis Theueti nugis finē impoſueram: Hoc tamē teſtatus, vt nuper dixi, ſi quid à vero alienum proferret, reſponſum à me portaturum. Atqui quemadmodum olim calumniæ impudentiſſimæ quibus nos iam antea inſectatus fuerat, nimirum quòd illũ perimere in Caſtello Collignio voluiſſemus, ex quo tamen vt antea demonſtratum eſt, ante aduentum noſtrum exceſſerat, me vt aduerſus ipſum hæc ſcriberē pertraxerunt, ita vt ſi à mēdaciis illis & calumniis abſtinuiſſet quęcunque in ipſum dicta ſunt, à me fuiſſent vt πάρεργα omiſſa: ſic etiam nunc poſtquam non modò non reſpondit prout erat admonitus ſed & ita furioſè in me egit lib. virorum Illuſtrium ab eo nuper edito, vt arrepta ex eo occaſione quod paucis à me de *Quoniambeco* ſuo dictum fuerat, nihil minùs quàm appo-

Prouer. 24.4. ſitè de me detraheret: Ex Salomonis pręſcripto, qui ſtulto ſecundum ſtultitiam ſuā reſpōderi iubet, perficiam vt hic qui vltrò me iterum laceſſiuit meritos audaciæ ſucceſſus experiatur. Ne autem prępoſtero ordine agam, quod illi omnibus in ſcriptis eſt familiare, & diſputationem hanc aduerſus ipſum recto ordine inſtituam, moréque meo iſtum continuò ſuo gladio iugulem, ipſius verba deſcribere pergā. Quandoquidem igitur Quoniambecus ille poſt mortem vſque adeò eſt à Theueto laudibus ornatus vt optimo iure felicior dici hac in parte poſſit quàm fuerit Alexander Magnus, qui tāto Homeri flagrabat deſiderio qui ſuarum laudum pręco eſſet: Agè alterum laudum eius pręconiū à Theueto in libro Sing. Ameri. conſcriptū, quod lepidiſſimè his verbis eſt exorſus audiamus. *Vt autem fidem faciā Americanos rariſſimis & exquiſitiſſimis tā animi quàm corporis, encauſto floribúſque ornatos eſſe, vnum horrendum illum Quoniambecum in mediū proferre volo, de quo verba facere meritò poſſum: qui illum vidi, audiui, ſatiſque otioſe obſeruaui ad flumē Ianariū quod eſt ad 23. gradū vltra Æquatorē ſitum citráque polum Antarcticum ad gradū 66. cum dimidio:* Ad hęc inprimis lectorem attendere velim, valeátne hæc conſecutio ánnon. Theuetus vidit, audiuit, ſatíſque otioſè obſeruauit horrendum ſuum Quoniambecū: ergo Americani encauſto & floribus rariſſimis exquiſitiſſimíſque cùm animi tū corporis ſunt ornati. Omitto quod

quod hominibus encauſti florúmque tribuit ornatum, qui aptiùs aruis, pratis, picturis, rebus denique metallicis arte affabrefactis tribueretur. Optimus itaque Dialecticus vix magno labore preclarum iſtud argumentũ Theueticum confirmaret, cui tamen mendacium concluſionis vice appoſuit dum affirmat me voluiſſe flumẽ, quod ipſe appellat Ianarium, ego Geneuram ad 23. gradũ citra polum Antarcticum collocare. Ex iis enim apparebit quæ 7. huius lib. cap. de hac re dicentur, non modò iſtud à me nõ ſcriptum eſſe, ſed nuſquã mihi in mentem veniſſe. Sed ſicut optimè quidam obſeruauit Theuetum Floridam regionem cum aliis cõiungere quæ interuallo plus quàm decies centenũ paſſuũ milliũ inter ſe diſtãt, & vice verſa alias proximas ab ea remouere: Sic etiam in hiſtoriarum narratione mentiri illi eſt tam familiare vt nihil ſuprà. Quæ cùm ita ſint pudeat cenſorẽ illũ eos inſectari quos falſi cõuincere non poteſt. Addit *Quoniambecum ſtatura non multum à Gigantibus alienam fuiſſe, corpore prægrãdi, nec minus craſſo, viribus non vulgaribus, quibus etiam præcipuè ad hoſtes perdomandos inque ſuam poteſtatẽ redigendos vtebatur.* Huius hiſtoriæ cap. 8. qua ſint ſtatura Americani, è quibus fuit iſte *Quoniambecus* demonſtrabo: interim dicam obiter eã reſpectu noſtri prodigioſam cenſeri non debere. De *Quoniambeco* quot attinet, etſi non eo inficias quin ſæpe ab Interpretibus Neuſtriis, qui vnà nobiſcũ erant in Caſtello Col-

vide Hiſtor Flor. cap. 3.

liguio audierim iſtum *Quoniambecum* (quem frequentiùs quàm feciſſet Theuetus viderát) inter fortiſſimos recenſeri ſolitum, tamen à nemine vnquam pro gigante, neque gigãtea ſtirpe prognato, eſt habitus. Nec ſanè ad giganteam ſtaturam propiùs accedebat, quàm ſolent grandiuſculi qui circumſpici inter nos ſolent, homines, in quibus ne prægrãdem illum & iam famaſatis notum, Pariſienſem fabrum ferrarium alióſque conſimiles cõprehenderim. Itaque apparet Theuetum etiam hac in parte lectoribus impoſuiſſe. Idẽ quoque facit cùm addit quæ ſequũtur de Barbari iſtius *eminentia, qua præ cæteris omnibus conſpicuus erat, quódque hoſtes ſuos ſibi ſubijciebat.* De ſubiectione Barbarorum ſuo loco dicetur non niſi voluntariam eſſe, nullámque aliam præter cultum & honorem quo Iuniores ſolent eos proſequi qui prouecta ſunt ætate, à quibus quòd rerum experientia ſint præditi in bellum deducuntur, hoſtibus verò ſubiectionem aliam non imponunt præterquam quòd, vt Cap. 15. dicetur, poſtquam in vinculis quantum temporis viſum fuerit detinuerunt, eos mactatos vorant. De eo quod addit Theuetus *Quoniambecum vſque adeò viribus valuiſſe, vt dolio vini in vlnis comportando par eſſet,* vtrique iſtorum perforãdum & ebibendum relinquo, cùm vt tanto onere leuetur fictitius iſte Vulcanus, cuius humeris cõtinuò impoſita ſunt ænea tormenta duo, tum vt, fugatis hac ratione hoſtibus, genio indulgeant,

geant,

geant. Quæ tamen fuga inſciis Deo & hominibus contigit:ac proinde, quod tamen perſuadere nititur Theuetus, nulli vnquam hominum riſum commouit. Meritò itaque ſubiungit, *Hiſtoriam non profectò vulgarem*, (debuit addere nec veram) *nec cuiuis familiarem, ijs tamen qui bono naſo fuerunt præditi nõ erit difficile perſuadere rem iſtam ab eo perfici potuiſſe, habita præſertim ratione roboris tãti corporis.* Per me ſanè, ſi qui ſint qui naſo credere aut velint aut poſſint, licet: at ſi pars illa olfactui eſt aptior, vulgóque apud nos bono eſſe naſo de canibus dicatur, quibus nos comparare videtur Theuetus, dignus ſanè eſt cuius naſo plagæ infligantur. Atque hæc pro reſponſione ſint ad ea quæ addit, *mihi non poſſe perſuaderi Barbarum illum, eo modo humeris ſuis tormenta duo imponere potuiſſe, nihilò veritum, vt eorum repercuſſione læderetur.* Quibus aſſentior non inuitus : nam neque perſuaderi iſtud mihi poteſt, nec fidem vllam habeo. Nec ſanè habebunt ij omnes qui, meliùs quàm faciat Theuetus, norunt humanos humeros arcium muris duritie non eſſe pares, ac proinde ne minoribus quidem tormentis diſplodendis aptos. Quare *licet mihi non ſit perſuaſum* (quod ineptiſſimo, hyperbolico ſermone mihi impingit) *oſtrei mei teſtis, vniuerſa noui illius Orbis arcana recludi*: quod ſanè glorioſo & arroganti Theueto optimè conuenit, qui vt antè dictum eſt, ſibi vni explorata omnia, reliquos verò rerum om-

nium ignaros eſſe exiſtimat, admitto quod addit: *Nolle ſe experientia expugnare me*, (cuius nimirum prorſus eſt expers) *quamuis enim in meum conſpectum non venerit is de quo ſit ſermo: rationi tamen obſequentem me non futurum, ſine experientia ſtultorum magiſtra.* Inter quos (etſi longè aliter ſentiat) non poſtremum locum obtinet Theuetus. Addit, *Non ſtatim futurum vt cauſa vincam, quia non conſequitur, ſi vel ego vel alij quipiam Quoniambeco ſimiles non ſimus, à maximo illo rege* (putà regni experte) *ea non fuiſſe geſta quæ de eo narrauit fideliter.* Ego verò reſpondeo, nec etiam futurum vt cauſa cadam: cuius tamen controuerſiæ lectori iudicium omne defero. Abſit autem à me cæteríſque, quos hoc loco innuit Theuetus, vt vllo modo bardum illum & ferum Quoniambecum referamus, cuius tamẽ geſta poſteris tam ſedulo mandauit Theuetus. Atqui me rurſus lepida, ſanè, hac inuectiua petit, *Ne autem diu multúmque in argumentis ſubtilioribus atque è Philoſophiæ penu deprompitis immorer, rem totam Lerius ipſemet confirmauit.* Tum claudicans vtroque pede ſubiungit argumentum. *Primò* (inquit) *dato nec tamen cõceſſo, Libros quos ſibi vendicat ab ipſo fuiſſe conſcriptos, nimirum de obſidione Sancerrana, déque in Americam profectione, quamuis ij omnes quibus eſt notus (in quibus eſt Spinaus qui duodecim annos in America eodem tempore quo Lerius vixit) non poſſunt adduci vt credant ab eo conſcriptos fuiſſe.* Deus bone, quis eſt qui audi-

ta

ta tam acuta Philoſophia non obſtupeſcat! Theuetus Leriũ ſibi ipſi committit! Enimuerò ſi,ex vnguibus Leo,vt eſt in prouerbio, apparet profectò iſtum ingenio præditum eſſe incude obtuſiore.Quis enim iſthæc conuertat,*Non concedit libros, quos de Sancerrana obſidione,& de profectione in Americã edidi, à me ſcriptos fuiſſe.*Quid ita verò?*Quoniã*(inquit) *qui me probè norũt adduci nõ poſſunt vt credant, libros illos, induſtria mea fuiſſe elaboratos.* Notandũ itaque eſt imprimis, Theuetũ, qui ſuo marte, vix ac ne vix quidem, vnam aut alteram paginam accuratè ſcribere poteſt (vtitur enim quorundã iuuenum eruditorũ opera in ſcriptis ſuis ornãdis, quod mihi à iuuene quodã cuius opera vſus erat,eſt renunciatũ)quíq; ſine alieno labore expolitas narrationes ordine digerere neſcit, cęteros ſuo metitur pede. Quare hæc in Theuetum ipſum,cui optimè quadrãt, regero: teſtórque(quod ſine arrogantia dictum velim) ſcripta mea aliis expolienda nõ modò non dediſſe, ſed etiam eruditos quoſdam (quibuſcum ea communicaui, vt dignáne eſſent quæ ederẽtur ipſi diſpicerent) à grauioribus ſtudiis auocare religionem mihi fuiſſe. Quod verò addit *eorum qui me norunt nullos adduci poſſe vt credant tale quid à me ſcriptum fuiſſe,* in genere falſũ eſt. Ad Spinæum quod attinet (cuius mentionem aſſentatoriè facit Theuetus, prout ſuo virorum Illuſtriũ libro gratiam inire magnã à viris quibuſdam non obſcuri nominis ſpe-

rabat, quam tamen nō eſt conſequutus: quippe talia flocci faciunt) cōfido fore vt re bene perſpecta quod illi tribuit Theuetus abnuat, non minùs atque conſcius eſt Theuetus nobis crimen hoc impingentem vt ipſius & aliorum cędem ſimus moliti, impudentem agere calumniatorem. Sed bene eſt quod dum ſibi defenſionē quærit, arma quibus repellatur mihi ſubminiſtrat: ſiquidē meminit probè Spinæus, quem à noſtro ab America reditu non vidi, nihil niſi placidè & modeſtè illic à nobis geſtum fuiſſe. *Cæterùm* (inquit ille) *poſſem, veluti complures alij, eorum quæ ex alienis laboribus in vſum ſuum tranſtulit, non pauca mihi vendicare.* Authores quibus ſum vſus ad libri marginem annotaui: ad Theuetum verò quod attinet, aliūde ſua quàm à ſcriptis meis requirat, etenim ſi quid ineſſet, quòd reliqua conſpurcaret, non patienter ferrem. *Sed ne diuerticulum videar quærere, detur ei qua diximus conditione*, inquit Battologus iſte, *vt ij libri quos ſibi vendicat ab eo ſint ſcripti, dummodò agnoſcat (quod diffiteri non poteſt) ea conditione hominem qua fuit Lerius, adeò narrationibus inſtituendis non eſſe informatū, vt ea poſſit perficere quæ alieno labore edidit.* Mea ſanè refert parum, detne, an admittat quod impedire nequit Theuetus. De cōditione mea autē quod addit, duplici expediam reſponſione. Theuetum itaque, qui me ſibi ignotum mendicum dicit, in primis monitum velim, ſi qua ſim oriundus familia, fide dignis teſtibus eſſet

pro-

probandum, fore vt magno eum interuallo poſt me relinquerem. Non tamen quòd humanam nobilitatem pluris quàm par ſit faciam, niſi adhibito Dei timore omnium virtutum fonte. Præterea ſi mecum eſſet iſte comparandus, (quod abſit) quid quæſo ſordidius Franciſcano iſto? qui quòd peram mendicus olim circumgeſtarit, in rei memoriam, vt eſt veriſimile, Diogenem mendicorũ ſordidiſſimum pera humero impoſita, ſuo Virorum Illuſtri. libro depingendum curauit? Cæterùm habeo de quo mihi gaudeã, quandoquidem Theuetus eorum omniũ qui hac ætate aliquid ſcripſerunt faſtuoſiſſimus ſpõte agnoſcit, ſe hoc ſcriptorum genere à me ſuperari: quamuis aliorum omnium reſpectu minimum me eſſe, non inuitus agnoſco. Quãobrem ſuam ipſius confeſſionem veluti pro me facientem lubens admitto. Atqui odioſiſſimis ſuis repetitionibus delectatus, addit, *Ne autẽ exiſtimet, obijci à me ſibi nihil poſſe præter profeßionis imperitiam:* nõ parum ſanè dolerem, ſi ego, non infimæ, per Dei gratiam, ſortis homo, ſimilis eſſem Theueto, in cuius ſcriptis nullo reſpectu habito Coſmographicæ profeſſionis, quam regum noſtrorum facilitate eſt adeptus, nihil eſt tam prophanum, tam ridiculum, tam puerile, tam denique à vero alienum quod non legatur: cùm tamen nonniſi grauia, ſeria, vera, tractare debuiſſet. Huius autem rei teſtes eos appello qui lectis Theueticis ſcriptis liberè & a-

pertè ſententiã ſunt dicturi: adulatores enim Theueto ſimiles nihil moror, quippe ſuſpectos: & fide indignos eſſe, res ipſa loquitur. Addit, *Videamus quaſo annon quadam minus credibilia ſcripſerit Lerius, quàm ſit Quoniambeci hiſtoria.* Omnino ſanè nulla. Quòd ſi ſecus erat, cur non exemplum ſaltem vnum in medium attulit? aures verò legentium obterere non ceſſauit his verbis? *Pudet me,* debuit addere quòd impudentiſſimè ſim mentitus, *manum calamo admouere.* Etiamſi tota hęc narratio, quam pauciſſimis verbis expedire non erat difficile, Theueti ingenium referat, ſi tamen ingenuè quod res eſt fateri vellet, non dubito quin alii quicquid eſt ornatus acceptum ferret. *Vt pro meritis excipiam nugatorem iſtum, qui fabulis compleuit.* Bona verba Theuete: itáne cęteros tuo metiris pede? *paucula ſcripta.* Non omnia vidit, hęc tamen non moror: iſte verò longè ſibi melius conſuluiſſet ſi aut pauciora, eóque meliora, aut ſanè omnino nulla edidiſſet, *qua ſub illius exſtant nomine.* Theuetum tamen, vſque adeò vrunt vt (quantum à fide digniſſimo viro accepi) quę in eum emiſi 500. coronatis redempta vellet. At crepet licet: Cur enim Euangelium infamans, eos à quibus ne tantillum quidem eſt læſus laceſſiuit? Addit pręterea, *eos qui non omnino malè in me ſunt affecti, pudore ſuffundi:* Ego verò reſpondeo me nulli vnquam (Dei beneficio) cur in me malè fuerit affectus occaſionem præbuiſſe, nedum vt pudoris vlli cau-

li cauſa fuerim. Det igitur fideiuſſorem Theuetus, quandoquidem iſtud confinxit, ſi fidẽ ſibi vult haberi. Ad ſequentia quod attinet verba, *ineptias, nænias, gerras, fabulas quibus eorum,* inquit, *oculos paſcere volo, qui in legendis meis libris,* quos itidem ineptias vocat, *operam ponunt*: video miſerum hominem in me vehementer exacerbatum, quòd victum ſe ſentiret hæc omnia mihi, tum in hac præfatione, tum in ipſa hiſtoria in ſe ſcripta ſurripuiſſe. Apparet igitur iſtum, qui paulò ante furti crimen mihi affingebat, plumis meis ornatum eſſe: quas tamen, tanquam ipſi accommodatiſſimas, non inuitus relinquo. Item de eo quod ſubiicit dictum velim *me eò impudentiæ deueniſſe, vt ſubtilius in nominis mei ſignificationem inquirendo, affirmarim, Leri, Barbarorum lingua oſtreum ſonare.* Quod equidem veriſſimum eſſe affirmo. Norũt enim nautę, cęterique qui eò nauigarunt Leri-pes dictionem compoſitam, oſtreum ea lingua ſonare. Impudentiam verò quam mihi impingit, ipſi relinquo. Nihilominus tamen mordere non deſinit, ait enim, *Quamuis id mihi concedatur,* putà nomen meum Americanorum lingua oſtreum ſonare, *tantus tamen authoritate non erat, quantus videri cupit, quoniam,* inquit, *oſtreum eram teſtis, non ſanè meis, ſed Collignii Caſtelli ſepto à Villagagnone recluſũ.* Nonnihil hoc loco de balęnis interſerit, de quibus, ſicut etiam de teſtudinibus & crocodilis ſuo dicemus loco. Authoritas verò, de qua agit,

quid ad rem obſecro? Quid item reclaſio illa in caſtelli Collignij ſepto? An iſte, qui bonam ætatis ſuæ partem in monaſterio tranſegit, vbi nonnullos ex ſuis fratribus *in pace* repoſitos vidit, ac forſitan ipſe repoſuit, nos ve ram religionem amplexos, inſtar monachorum, in illo caſtello recluſos fuiſſe autumat? Toto cœlo aberrat ſanè: quinimò Chriſtiana fruẽtes libertate, quócunque ferebat animus ire licebat: & eiuſmodi hominum hypocriſin palam faciebamus. Ne autem id mihi obiiciat quod alicubi à me dicetur, nos nonniſi venia impetrata ex illo loco egredi ſolitos, quod omnibus erat commune ſi ad me vnum reſtringere vult, tam clarum ſtultitiæ ſuæ edit ſpecimen, quàm luculenter ignorãtiam probauit ſuam cùm ſcripſit, *Sacras literas agricultura Abelis mentionem facere*: etenim ſi paulò attentiùs aduertat animum, intelliget Abelem paſtorem, Cainum verò terræ cultorem fuiſſe. Geneſ. 4. 2. Etenim ſortè in typographum culpam reiiciet, cuius excuſationis ope euadere conabitur. Sed non ita ſuccedet in ſexcentis ſuorum operũ locis in quibus maniſeſtè falſarius deprehẽditur. Tandem Theuetus quem ſatietas nunquam capit *Quoniãbecum* ſuum efferendi (quem etiam pro meritis excipio) ait, *haud dubiè illum Margaiatibus, Luſitanis & alijs hoſtibus maximo fuiſſe terrori.* Eſto ſanè: quemadmodum enim iam antè dixi peſſimè in eos fuiſſe animatum, ſic quàm crudeliter poſſet ab eo exceptos fuiſſe non

Sing. Am. cap. 58.

non negarim. Tribuit autem *robur*, *& vires immani illius corpori* non minores, ac ſi tale fuiſſet monſtrum quale fuit Athleta ille qui Anno 1582. menſibus Maio & Iunio, Conſtantinopoli in ſpectaculis à Sultano Solymano exhibitis admiranda perfecit. Quippe trabem in altum attollebat, quam deinde ſine manuū adminiculo humeris excipiebat, quam homines duodecim loco mouere vix potuiſſent. Præterea humi proſtratus, cathenísque ferreis humeros femoráque vinctus, lapidem ab omnibus decem magno labore admotum pectore geſtabat. Nec plus ex eo aborabat quàm cùm homines quatuor ſecuribus & maſſis ligna oblonga ventri illius impoſita diffindebant. Alia item prorſus admiranda præſtabat quæ nota ſunt ex hiſtoria hac de re nuper edita. Obſecro vos, ſi *Quoniambecus* Theueticus, qui ſtatura fuit mediocri, ad iſtius monſtroſum robur & proceritatem admirandam acceſſiſſet, num longè ab eo impenſiùs fuiſſet celebratus quàm fuerit vnquā à Poetis Briareus ille? Quod verò affert de prudētia & pietate Barbari iſtius prætereo, neque enim eſt quòd immorer. Venio igitur ad ea quæ ſequuntur. *Iactator*, inquit, *erat omnium de quibus vnquam audierim ſummus.* Excepto Theueto, qui faſtu & arrogantia plenus, cùm Lutetiæ tum alibi ad libros à ſe ſcriptos coemendos neminem non ſollicitat. In quo Salomonis præcepto non paret

Prou,27.2.Laudet te alienus,& non os tuum: extraneus & non labia tua. Præterea quod addit, *Barbarum iſtum compluria hoſtium ſuorum millia à ſe perempta fuiſſe iactare ſolitum.* Sed perlepidum eſt quod ſequitur. *Illius palatium hoſtium capitibus fuiſſe extrinſecus ornatũ: ditionem verò admodum populoſam, quámque flumina & montes ab alijs diuiderent.* Tantam verò tẽporis iacturam quamuis me pigeat feciſſe refutandis Theueti nugis, tamen hoc loco eos omnes qui eò tum appulerũt appellare iuuat, vt apertè dicant annõ quo tempore illic degebat Villagagno ædificiorum genus aliud fuit, præter illud quod à me cap.16. his verbis deſcribitur : inſtar pergularum hortenſium noſtratium ſunt caſæ, oblongę, humiles & rotundæ: lignis herbíſque tectæ : quarum præſtantiſſimam, vix auſim cum haris Europæis comparare.

Quid igitur de tam magnifico *Quoniambeci* palatio à Theueto confcto dicemus? niſi vt cũ ſua Herricopoli fictitia, de qua priùs, atque etiam in ſequentibus nonnihil ſumus dicturi, inter nubiũ Chimeras collocemus? De *ditione* cuius meminit, iam eſt à nobis dictum, atque inferius dicetur: nõ modò quoad *Quoniambecum*, ſed quoad cæteros duces qui à Barbaris in ſingulis pagis eligi ſolẽt. Igitur vt huic paraphraſi in Theueti caput hoc 149. libri Viror. Ill. tandem aliquando finem imponam, videamus quid nobis veluti pro bel-

lariis

lariis aſſeruauit. Ait eo loco quo dė flumine vaſorum dėque illius in America ſitu agit, *perinde eſſe atque eſt locus ille inter Caſtilionem pagum & Colongaum, qui Ollarum pons ab indigenis nominatur: rupes enim in ollarum modũ exciſa efficiunt vt Rhodanus qui ad radites Credo montis in eas ſe ingerit, olla bullientis ſpeciem referat.* Ad quæ paucis reſpondeo: Ardelionem iſtum, qui in illas rupes Rhodanum ingerit admodum eſſe impudentem: quandoquidem iis omnibus qui è Germania aut Heluetia Lugdunum commeant, notum eſt Rhodanum ab eo loco duobus paſſuum millibus eſſe remotum : quin rupes altiſſimæ, ſi illac flueret, eſſent ſuperandæ è quibus torrens ille quem Valſerinam indigenæ nominant , quique ad Meridianum pagum, quà iter eſt Geneua Sãclaudium, originem habet. Theuetum igitur, vt hæc loca, niſi malit à deſcribendo prorſus abſtinere, verius deſcribere diſcat ad præruptas haſce rupes, relinquo. Moneo tamen imprudenter immanem illam teſtudinem cui à nobis imponetur cap. huius libri 3. periculum eſſe ne præceps ruat non in Rhodanũ ipſum ſed in torrentem illum rapidiſſimum, citiſſimėque ſubmergatur. Hæc fuere opponenda iis quas in me non ita pridem emiſit Theuetus ineptiis : Intelligit autem futurũ vt quotieſcunque me laceſſet experiatur, licet cucullam ſuam cum mitra cõmutarit , nihilo plus Abbatem ſe à nobis reformidari quàm olim

Franciſcanum: etiamſi *Parouaſtium* ſuum Floridæ Regem Leoninis exuuiis amictum *Quoniãbeco* vt in me impetũ faciat, eſſet adiũcturus. At ſanè efficiet fortaſſe vt viri quidam, quibus nullo modo ſum comparandus, calamo tandem manum admoueant, eúmque ita tractent vt notatis craſſis erroribus quæ paſſim in ipſius ſcriptis occurrunt, vniuerſa illius opera, ne excepta quidẽ Coſmographia nec viror. Illuſtr. libro ad aromatarios relegent. In quibus tamen peſſimè collocatam eſſe egregiam operarum tum typographicam tum cælaturæ operam, nemo non dolet.

Ad finem properanti mihi occurrit Genebrardus. Is Chronologiæ ſuæ editione poſtrema, poſtquam nos (quos hęreticos appellat, nec probat tamen) conuiciis proſcidit, ſcripturæque locum in nós detorſit, ſcripſit, *nauigationem noſtram infortuniũ iis attuliſſe, qui ante nos eò nauigarant: infœlicitatem verò motibus à nobis excitatis auctã fuiſſe, vt proinde Villagagno nos partim ſtrangulauerit, partim in patriã puniendos præmiſerit, mox ipſe, nempe Anno* 1558. *inſecuturus*. Ego verò reſpondeo quoad *infœlicitatem* illam quam nobis tribuit, Præfationem hanc cæteróſque locos in quibus Theuetus à nobis refutatur iis ſatisfacere poſſe qui rectum de cauſſa noſtra iudicium ferre volent. Addit autẽ me vnum fuiſſe ex authoribus tragœdiarum quas nobis affingit. Atqui impurus ille Apoſtata Launóeus, atque adeò Theuetus ipſe longè humiliori me loco collo-

collocãt, quàm vt vllius rei author eſſem, nec ſanè tum eram. Videbit itaque Genebrardus quomodo cum ſociis illis ſuis cõſentiat: quibus, ſi quando concilietur, reſponſum forſitam audiet. Interim teſtor tota illa nauigatione talem me (per Dei gratiam) præſtitiſſe, vt nullus ſit à Religione mea quantumuis alienus qui conqueri de me meritò poſſit.

Cæterùm lectores rogatos velim ne eo offendantur quòd, quaſi mortuos excitaturus, Villagagnonis apud Americanos geſta in hac hiſtoria palam ediderim: præterquam enim quòd argumento quod mihi aſſumpſi neceſſariò cohærent, teſtor ſi ſuperſtes eſſet multò plura me adiecturum fuiſſe.

Tandem verò pauca quidem de meo inſtituto ſunt dicẽda. Religionem inter ea quæ diligenti obſeruatione digna cenſentur primum obtinere locum nemo vnquam negauit. Hinc fit vt (quamuis fuſiùs quænam à Barbaris colatur huius libri cap. 16. ſim dicturus) hoc loco nonnulla obiter attingere mihi videatur neceſſe: præſertim cùm narrationis initium à quęſtione fecerim quam ſatis ſuſpicere (meo quidem iudicio) nõ poſſum, nedum vt à me ſoluatur. Video igitur eos qui optimè ex ſenſu à natura indito de his rebus ſenſerunt, dixiſſe quidem, notionem illam, quòd à ſupremo quodam pendeant res omnes hominum, animis ita naturaliter infixam

eſſe vt auelli nullo modo poſſit. Itaq; quãuis in cultus diuini ratione controuerſię nō paucę exortæ ſint, fundamentum tamen hoc conuelli non poſſe, hominem inſtinctu quodam à natura indito eò pertrahi vt religionem aliquam, ſeu vera illa ſit ſeu falſa, profiteatur. Attamen iſtis ſapienter determinatis non diſſimularunt, vbi ad illud ventum eſt quò propenſiùs humanum fertur ingenium in negotio religionis illud frequenter vſuuenire quod ait Poeta,

Æneid.9. --*Sua cuique Deus fit dira cupido.*

Quæ duo vt Barbaris noſtris applicemus, conſtat eos homines cùm ſint, notione hac omnibus communi præditos eſſe, homine aliquid eſſe maius, à quo bonum malúmque pendeat, tale ſaltem quale ſibi fingunt. Quò referri debet cultus ille quem *Caraibibus* ſuis exhibent, à quibus ſtatis temporibus bonum malúmue omen ſibi adferri credunt. Summũ autem bonum in hoſtiũ vltione fortiter perſequenda (quod olim Romanis, hodie etiam Turcis vſuuenit) pónũt. Cultus verò ille qui apud alios populos Religionis nomen obtinet apud eos locum nullum habere dici poteſt: Quin & illud addi, eos (ſi quę gẽs in toto orbe terrarum) ſine Deo vitam hanc tranſigere. Attamẽ hac in parte minùs fortaſſe ſunt damnandi quòd & miſeriam ſuam excæcationémque aliquatenus agnoſcũt, (quamuis nec pœnitentiam agunt, nec remedio vtuntur

tur oblato) ſuámque mentem non diſſimulant.

Ad reliqua quod attinet, ſummæ capitum quas ad libri initium appoſuimus quid in toto hiſtorię progreſſu tractetur ſatis indicant: vt & primum caput qua occaſione ad nauigationem iſtam ſuſcipiendam permoti ſimus cõmonſtrat. Præterea typos tres prout prima libri huius editiõe eram pollicitus addidi:plures etiam dare optabam: at typographus in cælatura ſumptibus faciendis negauit ſe ſuffecturum.

Cæterùm non me latet quod vulgò dici ſolet: Senes, eóſque qui à longinquis peregrinationibus ſunt reduces, quòd nemo ſit qui obſiſtat,non rarò mentiendi licẽtiam ſibi arrogare. Ego verò teſtor me, qui & mendacia & mendaces odi, ſi qui ſint qui fidem adhibere nolint multis ſanè ante hæc tempora inauditis quæ à nobis commemorantur, non eo eſſe animo, quo in rem pręſentem veniãt, vt ad ea loca deducam. Nec magis commouebor iſtis quàm adhuc commotus ſum poſtquam mihi renunciatum eſt non deeſſe qui fidem iis non haberent quæ à nobis de horrenda illa fame Sancerrana ſunt ſcripta,quam auſim affirmare minùs aſperam,quamuis diuturniorem, ea fuiſſe quam in mediis vndis remigrãtes perpeſſi ſumus. Enimuerò ſi iſti, de quibus fit ſermo, fidem iis derogare non verentur quæ in ipſius Galliæ veluti meditullio, plus 500. teſtibus ſuperſtitibus conti-

gerunt, quidni de his dubitent quæ in remotiſſimis regionibus viſa ſunt, maioribus verò noſtris inaudita, ita vt nonniſi experientia ipſa hominum animis inſidere poſſint? Me autem hoc loco fateri non pudebit, ex quo in Americam tranſportatus ſum, quæ & incolarum viuendi ratione, & animantium forma ipſáque adeò terræ fœtura à noſtris Europæis, Aſiaticis, & Africanis prorſus alienis reſpectu noſtri nouus Orbis meritò dici poteſt, opinionem abieciſſe quam de Plinio nonnullíſque aliis indueram. Vidi enim permulta non minùs prodigioſa quàm quæ in eorum ſcriptis fide indigna cenſentur. Siquidem ea quæ oculis cernuntur penitùs animum penetrant. Ad genus orationis quod attinet, iam ante, tenuitatem meam probè mihi perſpectam eſſe teſtatus ſum. Non dubito autem quin multorum iudicio phraſibus non ſim vſus tum ad rem nauticam, tum alias ſatis accommodatis. Illis itaque ſatisfactum non eſſe certò ſcio: præſertim verò Gallis noſtris quorum aures delicatiſſimæ nil niſi terſum ſermonibúſque nouis ornatum admittunt. At verò multò minùs iis placebimus qui libros omnes vt pueriles & ſteriles damnant, niſi aliunde deſumptis hiſtoriis luxurient: Quamuis enim ad ea quæ tractaui multas accommodare facile mihi erat, tamen excepta Gomaræ Ind. Occid. hiſtoria, qua ob rerum multarum cum his noſtris affinitatem non

rarò ſum vſus, vix vllas in medium afferre contigit: niſi quòd poſtrema hac editione nonnulla memoratu digna addidi. Ac ſanè (quantum mihi cernere datur) hiſtoria quæ proprio ſuo argumento ornatur repudiatis allirum veluti alienis plumis, legentium animos à propoſito minùs remouet. efficit vt authoris ſcopũ lectores faciliùs poſſint aſſequi. Præterea ab iis quęro qui commentarios iſtius ætatis legunt ánnon tædium parit allegatio illa ſententiarum propè infinita quãtumuis ad rem accommodatarum? Ne autem mihi quis obiiciat quòd vt, Theuetum ante, nunc etiam alios reprehendens in eandem tamen incurram reprehenſionem: Si quis eſt, inquam, qui improbet (quaſi arrogantiùs dicta) quod vbi de vita & moribus Barbarorum verba facio, frequenter has vſurpem formulas, vidi, interfui, accidit mihi, atque alia eiuſdem generis. Reſpondeo res illas ad meum ipſius argumentum pertinere: deinde res deſignare non rumoribus auditas, ſed & oculis ipſis & experientia confirmatas: immo auſim dicere à nemine alio vſquã obſeruatas: multò minùs memoriæ proditas. Quod non de vniuerſa America dictum velim, ſed de illa plaga quã per annũ incolui nimirũ ſub tropico Capricorni apud Barbaros Americanos quos *Tououpinambaulſios* appellãt. Denique fidem de iis qui veritatem ſimplici ſermone prolatam mendacio verborum exquiſito ornatu fucato præferunt, fore vt ea quæ à me ſunt

in hac hiſtoria tractata veriſſima eſſe comperiant, quinetiam nonnulla eſſe quę, quòd maioribus noſtris fuerunt ignota, admiratione digna ſint iudicanda. Dum orbis & tot pręſtantiſſimarum rerum conditorem & conſeruatorem oro, vt meum hoc opuſculum ad nominis ipſius gloriam cedat.
Amen.

***

PLVS VIDERE QVAM HABERE.

HISTORIA NAVIGATIONIS IN BRASILIAM, QVÆ ET AMERICA dicta eſt,

QVA DESCRIBITVR AVtoris nauigatio, quæque in mari vidit memoriæ prodenda: Villagagnonis in America geſta: Braſilienſium victus & mores, à noſtris admodum alieni, cum eorum linguæ dialogo: animalia etiam, arbores, atque herbæ, reliquáque ſingularia, & nobis penitùs incognita.

CAP. I.

Quæ cauſa tam longinquæ periculoſæque, in Braſiliam expeditionis, fuerit.

QVONIAM, quæ ſit amœnitas, amplitudóque & vbertas, quartæ orbis terrarum ſectionis, quæ America Braſiliáque vulgò dicitur: quibúſque cingatur inſulis, & regionibus conti-

neatur: quas antiqui penitus ignorarunt: quamque multis petita nauigationibus, annis abhinc octoginta, ex quo primùm innotuit: pleríque noſtra memoria Coſmographi, in explicandíſque rebus geſtis verſati homines docuerunt: illo omni argumento, lõgè latéque diffuſo liberati, hac quidem hiſtoria, complecti decreuimus ea duntaxat, quæ inter eundum & redeundum, & apud feros Americanos, quibuſcum circiter annum vixi, experiendo & obſeruando, viſu auditúque percepimus. Quòd vt planiùs exponam, ab initio quænam adeò longinquæ, difficiliſq; expeditionis, cauſa fuerit, breuiter, explicabo.

Autoris ſcopus.

Conatus Villagnanonis.

Anno 1555. Nicolaus Durãtius, eques Meliteniſis, cui cognomen additum eſt Villagagno, ſuam in Gallia conditionem ægrè ferens, maximè quòd apud Nannetes, vbi tunc agebat, offẽdiſſet: compluribus in locis, cũ honeſtis omniũ ordinum hominibus cõmunicat, ſe iamdiu decreuiſſe, nõ modò lõginquã in terrã diſcedere, vbi puritatẽ Euangelicã liberè amplexus Deum coleret: verùm etiã eſſe in animo, iis ſedem ponere omnib. qui vt proſcriptiones (quę tũc tẽporis erant acerbiſſimę, adeò vt multi quotidie mortales nulla neq; ſexus neq; dignitatis habita ratione, regio paſſim edicto, ſenatoriíſque ſententiis, bonis fiſco addictis, religionis ergò viui cremarẽtur) euitarent, eò cõfugere vellẽt.

Addebat, tũ iis quibuſcum ageret, colloquẽdo: tum abſentibus per literas ſe mira cùm audiſſet, de eius partis Americę, quę Braſilia dicitur

tur, pulchritudine atque vbertate, libẽter, vt & ſedem poneret, votíque compos eſſet, eò profecturum eſſe. Qua diſſimulatione, hominum quorundam illuſtrium, qui veræ pietati nomen dederant, conciliatis animis, quòd ea voluntate, quam ille fingeret, iſtiuſmodi receptum deſiderabant: maximéque Gaſparis Colinii, beatæ memoriæ, qui maris pręfectus cùm eſſet, regíque Henrico, eius nominis ſecundo, chariſſimus: docuiſſétque ſi Villagagno expeditionẽ ſuſcepiſſet, magnas opes inueniri poſſe, multáque alia, quę toti regno prodeſſent: autor fuit, vt duabus inſtructis nauibus, & armatis, & CCXXVI M. HS. à rege donatus, mari ſe committeret.

Gaſpar Colinius, in Galllia mari pręfectus nauigationis autor.

Adhęc, antequã è Gallia Villagagno excederet, data fide, honeſtis hominibus, qui ea de cauſa ſequebantur, cõfirmarat, ſe, quo in loco cõſiſteret, vt ſincerè Deus coleretur, operã eſſe daturũ. Quibus ita conſtitutis, cõparatáque nautarũ & opificum manu, quã ſecum abduceret, anno 1555. menſe Maio, mare ingreſſus, variéque iactatus, tandem difficultatibus ſuperatis omnibus, Americã Nouembri tenuit.

Cùm ſuos in terram expoſuiſſet, de munienda rupe, quę ad oſtiũ ſinus, qui ab Americanis *Ganabara* dicitur, cogitauit. ille vt poſtea expo nã, trib9 & viginti gradib9, vltra Aequinoctialẽ circulũ, porrectus eſt: nimirũ ſub Capricorni Tropico, vnde noſtri fluctib. repulſi, neceſſariò duo millia paſſuũ progrediẽtes terrã verſus, inſulã antè deſertã tenuẽre: quò tormẽtis

expoſitis, impedimentíſque omnibus, vt ſeſe cùm à feris gentibus, tum à Luſitanis defenderent, qui iam in continenti multa communierant, aggerem comportare cœperunt.

Villagagno Geneuam ſcribit.

Interea Villagagno, mira ſe propagandi Euangelii cupiditate ardere ſimulabat, ſuíſque perſuadere nitebatur, ita vt nauibus onuſtis, & ad reditum in Galliam paratis, nũcium literáſque Geneuam mitteret ab Eccleſiáq; peteret, vt ſibi, quoad eius fieri poſſet, in re tam pia auxilio eſſe vellet: vrgebátq;, vt quod in animo habuiſſet, quódq; totis viribus deſideraſſet, perficeretur, nõ miniſtros modò Verbi diuini mittendos eſſe: verùm etiam, qui ſe ſuóſque in diſciplina continerent, feráſque nationes ad cognitionem ſalutis adducerent, homines in fide Chriſtiana bene fundatos, comites paſtoribus adiungendos.

Quibus literis Eccleſiæ Geneuenſi redditis, primùm actæ Deo ſunt gratiæ, de amplificato Chriſti regno, in tam diſſita regione atque immani, populóque qui in maxima veri Dei ignoratione verſabatur. Deinde, vt iſtiuſmodi poſtulatis ſatisfieret, poſteaquam Colinius apud Gallos Thalaſſiarcha, ad quem Villagagno ea de cauſa ſcripſerat, Philippum Corguillerium, qui ſe prope Geneuam contuliſſet, eiúſq; fuiſſet iuxta Caſtillionẽ in Gallia vicinus, per literas hortatus eſſet, vt eos qui ad Villagagnonẽ ire vellẽt, deducendos ſuſciperet: is & paſtorũ Geneuenſiũ quotidianis vocibus excitatus, & ſingulari erga opus tam pium voluntate, non

Philippus Corguillerius, ſe ad Villagagnonẽ iturum profitetur.

ſene-

ſenectutem neque valetudinem excuſans, negotiáque & liberos, qui tot regionibus interpoſitis eſſent relinquendi, ſe profecturum eſſe pollicetur.

Richierius & Charterius miniſtri, in Americam miſſi.

Reſtabat omninò, vt de paſtoribus eligēdis ageretur: itaque Philippus amicíque cum quibuſdam, qui tum Geneuæ, ſanctioribus literis operam dabant, communicat: præcipuè cum Petro Richierio, quinquaginta tū annis nato, Gulielmóque Charterio. Ii communi ſententia reſpondent, ſi Eccleſia ſe legitimè vocaſſet non recuſaturos eſſe. Quibus à collegio paſtorum Geneuenſium, cùm eſſent interpretati de ſumptas è ſacris voluminibus periodos, de more approbatis, ſuóque vt fungerētur officio ad monitis, duce Philippo ſe nauigaturos ad Villagagnonem, ſponte ſua profeſſi ſunt, vt Euangelium in America publicarent.

Quæ in Braſilia viuendi ratio.

Adiungendi erant etiam comites, qui ſumma religionis Chriſtianæ capita probè tenerēt, ex literíſq; Villagagnonis periti artifices: nihilò ſecius neminē circūuenire Philippus: demonſtrare, longo difficilíque itinere, terra trecentis, mari quadragies centenis millibus paſſuum ſuperandis, elaborandū eſſe: delatíſq; Braſiliam, panis loco farinā ex radicibus apponendam, vinóque abſtinendū, quòd eo Braſilieſes careāt: vtque nouo in orbe, quod & literę Villagagnonis declarabant, nouo victui, dapibúſq; à noſtra Europa penitus alienis, aſſueſcendū eſſe. Qua de cauſa, qui res incognitas audire quā experiri mallent, neque ſolū vertere cuperēt,

vt & maris tempeſtates, Zonámque Torridam paterentur, & Polum videret Antarcticum, de nominibus dandis non admodùm fuere ſolliciti.

Polum nomina, qui Geneua profecti, nauigarũt in Americam.

Attamen multùm appellando & conquirendo, cæteri, vt videtur, melius animati, Philippo ſe, Richerióque & Charterio dant comites Petrus Bordonius, Matthæus Verneuilius, Ioannes Bordelius, Andræas Fontius, Nicolaus Dionyſius, Ioannes Gardienus, Martinus Dauid, Nicolaus Rauiquetus, Nicolaus Carmulus, Iacobus Ruffus, egóque Ioannes Lerius, duos & viginti annos natus, qui tum vt Dei gloriæ, pro ſua erga me miſericordia ſeruirem: tum vt nouum orbem cognoſcerem, illis tredecim ſuccẽturiatus, anno 1556. 4. Id. Septemb. Geneua ſum egreſſus.

Caſtillionem petimus ex itinere, ibíque Colinium, quem mari præfectum fuiſſe demonſtraui, conuenimus. Is non vt incœpto tantùm inſiſteremus adhortatur, verùm etiam pollicitus ſe, in iis quidem rebus, quę ad nauigationẽ pertinerent, auxilio futurum: in ſpem nos erigit fore, vt permagnas vtilitates, Deo fauente, noſtri labores afferent. Inde Lutetiam profecti, dum menſem integrum in vrbe commoramur, tùm nobiles aliquot tùm plebeij, cùm de nauigatione audiuiſſent, ſe nobis adiunxêre: Rhotomagóque tandẽ pręteruecta, Iuliobonę, qui portus in Neuſtria obtigerat, in apparãdis rebus ad profectionem neceſſariis, armandáque claſſe, menſem alterum conſedimus.

C A P.

CAP. II.

Aſcenſus in naues Iuliobonæ: itémque occurſus nauium & expugnatio: tempeſtates, littoráque & inſulæ primum obuiæ.

ITAQVE cùm Boiſius Villagagnonis nepos, qui antè Iuliobonam aduenerat, pecunia regia tribus inſtructis nauibus, prouiſáque re frumentaria, pro imperio iuberet: 13. Cal. Decembr. in naues conſcendimus. Ipſe Boiſius, ex nauibus vna quę Roberga minor appellabatur, octoginta nautis militibúſque occupata, legati nomen imperiúmque habuit. Alterã, duce Mario, Robergæ maioris titulũ præferentem, gubernatore autẽ Ioanne Humberto Hareflorieſi, vt res ipſa docuit, experientia in nauigando ſingulari centùm & viginti mortalibus, quo in numero cenſebar, attribuit. Tertia quæ Roſea, cẽturionis nomine vocabatur, annumeratis ſex puerulis, ad linguam Americanorum addiſcẽdam, tranſportandis: quinque autem, vnà cum moderatrice, virginib. (quę primũ è Gallia mu lieres, magna Barbarorum admiratione, qui tãtum nudas antè vidiſſent in Braſiliam delatæ ſunt) nonaginta circiter hominibus completa eſt. Boiſius claſſi præficitur.

Eo die ipſo, cùm è portu ſolueremus, tormẽtorũ ſtrepitus atq; tympanorũ, buccinarúmq; Ex portu naues ſoluunt.

ſoni,cæteráque eiuſmodi,quę nauibus in expeditionem euntibus, ſolemnia eſſe conſueuere, circa meridiem audita ſunt. Primùm in mari Cauxio,duobus à portu ſalutari milibus,anchoræ iactę.quo in loco,vt aſſolet,nautis militibúſque recognitis, & profectione imperata: eius nauis quam conſcenderam funis anchorarius abrumpitur,anchoráque labore maximo recuperata,profectio in craſtinum indicta eſt.

Itaque 12.Cal.Decemb.è terra prouectis, & Britániam ſub dextra relinquentibus, duodecim dierum tempeſtate coorta: pleríque metu & nauſea vehementer conflictati pręcipuè qui mare nunquam viderant, ſingulis ſe momentis abſorbendos eſſe cogitabant.Réſque profectò eſt admiratione digniſſima,nauē è ligno quantumuis magnam atque firmam Oceani vim pati poſſe. Nam vt è craſſiſſimis trabibus naues fiant,arctéque fibulis vinciantur: quemadmodum qua eram delatus, circiter centū pedes in longitudinem,in latitudinem verò viginti patebat, qúænam eſt cum altiſſimo latiſſimóque Occidentali Oceano, magnitudinis tantulæ collatio? Qua de caaſa cùm nauigandi artem vniuerſam, tùm ſigillatim acum nauticam, ad moderandos curſus maritimos excogitatam, nemo ſatis vnquam laudauerit: quam tamen antè annis ducentis & quinquaginta eſſe in vſu,quidā memoriæ prodidere. Igitur,cùm dies tredecim,magnis difficultatibus,nobis eſſet nauigatum,Deo fauente, tranquillitas reddita eſt.

Nauigationis, acúſq; adeò maritimæ præſtantia.

Con-

Conſequenti pòſt die Dominico, duabus onerariis nauibus Britãnicis, ex Hiſpania redeuntibus occurrimus: parúmque abfuit, quin nautæ noſtri, cùm eſſe quæ eripere poſſent, intellexiſſent, eas penitus expilarent. Quemadmodum enim demonſtraui, tormentis cęteróque omni apparatu bellico inſtructi, confidebant, neque ſi infirmioribus occurriſſet, ab iniuria facilè temperabant.

Et quoniam in hunc ſermonem incidimus, quæ nautarum ſit rapacitas, hoc primo nauiũ occurſu declarare viſum eſt. Qui enim robore & armis præſtant, quod etiam in continente nimium ſæpè accidit, reliquos prædę habent. Aſſerunt tamen, cùm vela obuios contrahere iubent, ſe iamdiu tempeſtate aut malacia terrã non attigiſſe, rebus egere omnibus, orántque vt pecunia redimere liceat: qua in colloquutione nauibus occupatis, ne ſcilicet onere peſſum eant, præſtantiſſima quæque extorquent: Obiicientibus (quod ſæpè nobis erat vſitatum) iniquiſſimum eſſe hoſtes iuxtà ſocióſque prædari, ſolennia terreſtribus etiam copiis verba reponunt: more belli accidere, ſibi vt quiſque prouideat. Nautarum rapacitas.

Addam, quod exemplis poſtea comprobabitur, cùm Hiſpani Luſitaníque, ſe Braſiliã adiiſſe primos, omnémque adeò continentẽ, quæ à freto Magellanico, qui meridiem verſus quinquagita gradibus extenditur, ad Peruſium, citráque Æquinoxialem lineam glorientur: eáque de cauſa poſſidere affirment, Gallos verò

ſe in iure ſuo interpellare: ſi mari vincant, crudeliſſimè interficiunt, in eamque feritatem aliquando deuenêre, cutem vt viuentibus detraherent, teterrimóve genere mortis afficerent. Galli contrà, ſe Americæ participes eſſe demonſtrant: neque ab Hiſpanis Luſitaníſque vinci facilè patiuntur, ſéque acerrimè tuentes par pari hoſtibus referunt, qui eadē certè claſſe manum conferre non audent.

Mirè Deus mari, pro arbitrio imperat.

Vt ad nos redeam, iterum tempeſtate coorta, ſex ſeptēve dies mare adeò intumuit, pleríque vt fluctus non tantùm foros ſuperarent: verùm etiam, cùm eius rei periculum faceremus, de qua Pſalmus 107. meminit, ſenſibus penè orbati, ebriorum more vacillabamus: nauis autem ita fluctuabat, nemo vt ex nautis ſtare poſſet. Vt eodémque Pſalmo continetur, cùm ſupra montes aquarum altiſſimos, maximéque timendos erecti: è veſtigio infra profundiſſimos hiatus demerſi, tamen inter tot fata conſeruamur: ſentimus profectò admirandam Dei optimi maximi potentiam. Itaque, cùm periculo tam ſint affines, qui nauigant: Poeta qui latitudine lignorum, quibus nauigia facta ſunt, eos à morte ſeparat, videtur, quàm par ſit longius ſciungere. cuius, quòd ſint elegantiſſimi verſus adſcribere viſum eſt.

I nunc, & ventis animam committe, doloſo
Confiſus ligno, digitis à morte remotus
Quattuor, aut ſeptem, ſi ſit latiſſima tæda.

Tempeſtate ſedata, cùm Deus qui mari prò arbitrio imperat, ventum ſecundum excitaſſet,

ſet,ad mare Hiſpanum peruenimus, Noníſque Decembr. obiectum habuimus promontoriũ Sacrum. quo in loco, Hibernica naui obuiam facta,arte, de qua paulò antè diximus, noſtri epibatæ ſex ſeptémve Hiſpanienſis vini dolia, ficus,maláque Aurantia exportarunt. Sacrũ Promõtoriũ.

Septimo pòſt die, ad tres inſulas delati ſumus ex Fortunatis: has qui è Neuſtria nauigant, Gratioſam,& Lancilotam, & Fortauenturam nominant, antiquis autem appellabantur, Aproſitus & Iunonia, Ombrióſque: ſeptémque numero ſunt, quas nunc, vt opinor, omnes, Hiſpani occupant. Et quamuis in orbe deſcribendo,quidam Fortunatas inſulas,ſub vndecimo citra æquatorem gradu collocent: cùm me præſente, Aſtrolabus litem diiudicaret, inuenimus, ad viceſimum octauum Arcticum verſus ſitas eſſe: idcirco fatendum eſt, ſuo aliorúmque periculo,decem & ſeptem gradibus,iſtiuſmodi Coſmographos aberrare quibus eas inſulas à nobis remouent longiùs. Fortunatæ inſulæ.

Hìc ſcaphis eductis, viginti ex noſtris bene armati ad populandũque progredientes, conſpicati ab Hiſpanis,& repulſi,fuga naues petiêre.Attamẽ cùm ſe in omnes partes conuerterent,nauigiolo piſcatorio metu ab ſuis derelicto facti obuiã,cùm maximã vim marinorũ canum,circinorúmque nauticorum abſtulêre, nihilque omninò,ne velis quidem exceptis reliquêre:tùm quòd de Hiſpanis peius mereri nõ poſſent,quos vlciſci percupiebant,ſcapham vnà cum lintre ſecuribus depreſſerunt.

Dum tres dies, ob malaciam, propè Fortunatas inſulas commoramur, hamis retibúſque ingẽtẽ piſcium copiam cepimus: ideóque veriti, quòd aqua dulcis non ſuppetebat, ne ſiti premeremur, plus dimidia parte, in mare coniecimus. Genera, canes marini, Auratæ, piſcéſque alij quorum ignorabamus nomina, erant etiam Trichides, corpore tam paruo, vt caput cum cauda (quæ nihilò minus lata eſt) cohærere videatur: capite autem galeæ criſtatę perſimili, ſatis prodigioſę. Decimo ſeptimo cal. Ian. mari tertiò intumeſcente, ſcapham quæ vni ex nauibus adhęrebat, fluctus tam citò compleuit, vt peſſum iret: vixque duo nautæ, qui aſſeruabant, demiſſis è naui funibus periculum effugerent. Illud etiã cõmemorandum videtur quod accidit, tẽpeſtate dies quatuor deſæuiente: coquus quidam laridum in cado ligneo temperans, fluctu ſupra foros elato, cùm cibum in mare longè proiectum amiſiſſet: fluctus alter oppoſitus, eundem in locum vi magna retulit, neque cadum ſubuertit, veréque prandiũ reſtituit, quod vt aiunt, præter caſam fugerat.

Trichides prodigioſę.

Admirabilis fluctuũ reciprocatio.

Ad 15. Cal. Ian. die Veneris Canariam in cõſpectu habuimus. conſequenti autem Dominico propius facti, erat conſtitutum ibi cõmeatũ expedire: aduerſo tamen vento inſulam nõ tenuimus. Hæc amœna eſt admodum, quam & incolunt Hiſpani, gignítque ſaccharũ in arũdinibus, & vina præſtantiſſima. Cæterùm tanta eſt latitudine, vt LX paſſuum milibus interiectis conſpici poſſit. A quibuſdam Taneriffe dicitur

Canaria.

citur,opinantibus antiquorum Atlãtem eſſe, à quo mare vocatur Atlanticum. Alij contrà, autumant duas eſſe inſulas,Canariam & Taneriffen.quæ lis,quòd ad me attinet, manebit ſub iudice.

Eo die ipſo ſumus conſpicati myoparonem Luſitanum:qui cùm neque fugere poſſet,quòd vento ferebatur aduerſo,neque armis confideret:contractis de more velis,Boiſio ſe tradit in manus.Nec morati centuriones, vt qui iandiu decreuiſſent, ſuæ claſſi nauem adiungere, quã Hiſpanis Luſitaníſve ſperabant ſe erepturos:in myoparonem, ne aufugere poſſet, quoſdam ex ſuis imponunt. Veruntamen, cùm neſcio quibus de cauſis,Luſitano gratificari vellent,ſi confeſtim myoparonem alterũ inueniſſet adduxiſſétque, quem eripuiſſent, redditum iri promiſêre. Ille, vt qui ſibi melius eſſe vellet, quàm alteri, accepta, vt poſtularat, vnà cum armis ſcapha,viginti autem ex noſtris, cũ quibuſdam ex militibus ſuis:prædonis more,pyraticam enim, vt opinor factitabat:vt de improuiſo fortunam experiretur: longè claſſem contendit anteuertere. Myroparonis deditio.

Tum legebamus oram Africæ, à Mauritanis occupatam, ab ea ferè diſiuncti quatuor milia paſſuum:eſtque, vt à multis tunc fuit obſeruatum, terra valdè plana, humiliſque adeò, vt quantum oculi valebant, montibus nullis officientibus, ea nobis viderentur altiores, ita vt, breui ſubmergenda crederetur,nauibuſque ſuperanda. Et quamuis, oculo iudice,ſe ad hunc Mauritania.

modum res habeat in omnibus ferè littoribus, tamen cùm illuſtrius apparêret hoc in littore: cùm tantam ego planiciem, quæ vallis haberi poterat: cõtrà, mare tranquilliſſimum, quod altiſſimi montis effigiẽ præferebat, intuerer: memoria repetens quæ hac de re, ſacræ docent literæ: illud excellentiſſimum Dei opus, magna cum admiratione, contemplabar.

Iob. 38. 3. 10. 11. Pſal. 104. 9.

Vt ad piratam redeam, qui vt diximus, ſcapha erat antegreſſus, ad 8. Cal. Ian. quo die natus eſt Chriſtus, in Liburnicam incidit, quã tormentis petere, vique retinere contendit, & ad nos adducere. Quæ res valdè noſtris cẽturionibus placuit. nauis erat enim eximia, & plena ſale candido: quam, vt decreuêrant, in Braſiliã ad Villagnonem deduxêre. At in fide Luſitanis præſtanda, de reſtituẽdo myoparone, crudeles adeò extitere: vt Hiſpanis & Luſitanis, in vnum idemque nauigium coniectis, ne fruſto quidẽ nautici panis relicto, velis dilaceratis, ſcapha etiam ablata, qua deſtituti terrã tenêre nõ poſſent: mitiore conſilio vſi eſſe viderentur, miſeros ſi depreſſiſſent, quàm ſi ita dimiſiſſent. Nã niſi aliunde ſcapha laborantibus opitulata ſit, certũ eſt, aut naufragio tandẽ, aut fame periſſe.

Myoparonis expugnatio.

Nautarum crudelitas.

Hoc facinore, compluribus inuitis, perpetrato: longè ſumus in altum prouecti, ſecundo flante Vulturno. Ne autem lectori faſtidiũ pariam, ſi tot naues expugnatas, ſigillatim commemorẽ: craſtino, tertióque pòſt die, cùm reſiſteret nemo, duas in poteſtatẽ redegimus. Cũ Liburnicam, quę prius occurrit, epibatę noſtri

Duarum nauium deditio.

precipuè qui myoparonemHiſpanicũ aſcende-
rant prędę habere cuperent: eaque de cauſa eſ-
ſent minoribus tormẽtis aggreſſi: ducibus ta-
mẽ vltrò citroq; colloquutis ab iniuria tẽpera-
rũt. ExHiſpanicã altera,vinũ,panis nauticus,a-
liáque cibaria direpta. Nullius tamẽ rei iacturã
magis conquerebaturHiſpanus quàm gallinę.
hãc aiebat,cùm procelloſo mari ponere nõ in-
termitteret,ouũ ſibi quotidie in naui ſufficere.

Die dominico,qui proximè ſequutus eſt:cũ
is,qui ſpeculabatur ſignũ de more dediſſet,ani
maduerſis quinque nauibus (de quarũ magni-
tudine atq; forma diiudicare nequiuimus) nau
tæ noſtri,quibus fortaſſe non ſum placiturus,
eorũ virtutibus prędicãdis,expediti & ante vi-
ctoriã pæana concinẽtes,ſe cõſequi poſſe arbi-
trabantur. Sed cùm nos aduerſo, illi ſecundo
vento delati,velis,vt aiunt, remíſque fugerẽt:
quãuis magno ne claſſis euerteretur periculo,
pedẽ vndique faceremus,ad prędamdúmq; mi
lites incumberent:fruſtra defatigati manũ cõ-
ſerere non potuerunt.

Ne quis autem quæ cõmemoraui hactenus,
falſitatis accuſet:nos videlicet, cùmBraſiliã pe-
teremus,mare infectum habuiſſe: obuiis aut fu
ga ſaluti conſulentibus aut vela demittentibus:
affirmabo tribus omnino nauibus, quæ tor-
mẽtis erãt inſtructiſſimæ,adeò vt quæ me acce
piſſet,maiora octodecim ex ære tormẽta,mino
ra è ferro plus triginta ſuſtineret: nautas mili- Neuſtrii
téſq; decreuiſſe,vt qui omnes ferè eſſent Neu- in naumachiis excel
ſtrij(gens in naumachiis omniũ quæ Occidẽtẽ lunt.
verſus nauigant,bellicoſiſſima)ſi Luſitatę claſſi

occurriſſent confligere,magna ſpe victoriæ. Animoſum certè conſilium, ſi ab iis qui res geſtas memoriæ prodiderunt, nominatímque ab Oſorio repetamus, quantum armis Luſitani excelluerint, quas nationes, quámque varias deuicerint: cùm & bello contra Mauritanos in Africa contenderunt, & Orientem verſus contra Indos dimicarent, opponi tamen poſſet Gallos Barbaris dexteritate præſtare (ex quibus cùm initio peterentur, extitêre, qui aluearibus apum in hoſtes coniectis ſe defenderent) neque ſine ſanguine & ſudore, tam fortes viros vnquam poſſe ſuperari.

Oſor. in Hiſtor. Luſ. li. 8. & 9.

CAP. III.

Bonita, Albacora, Aurataque, & ſues marini piſcéſque volatiles, aliique: quos tum vidimus, tum cepimus ſub Zona Torrida.

EX illo tempore, tranquillitate vſi ventóque accommodatiſſimo, ad tertium ferè gradũ citra Æquinoctialem peruenimus. ibi maximam ſuum Marinorum copiam & Auratarum, eorúmque piſcium cepimus quos Albacoras & Bonitas, qui è Neuſtria nauigant, appellare cõſueuêre: ex aliiſque generibus quamplurimos. Quo in numero erant & piſcium volantiũ. de qui

Piſces volantes.

quibus cùm nautæ mentionem facerẽt, exiſtimabam nobis imponere velle: donec ita ſe rem habere comprobauit experientia. Tum è mari emergere, & ſublimè volãdo gregatim petere piſces vidimus, in morem alaudarum ſturnorúmque: volatus verò altitudine haſtam æquabat, lõgitudine centum paſſus. Sæpenumerò ad malum nauium impingentes cadebant, & manu facilè capiebantur. Piſcis eſt vt eundo & redeundo animaduerti multoties, haleci valdè ſimilis: paulò tamen & longior & rotundior: habéntque ſub gutture paleolam, alis ad modum veſpertilionis toto corpore contextis porrectíſque: ſapore autem ſuauiſſimo & probatiſſimo. Cæterùm, quoniam huius generis nullum citra Tropicum Cancri videram, primò exiſtimabam quòd calore gauderent, ſub Torrida Zona degere, in neutrámq; partẽ Polos verſus excedere. Sed cùm quidam ſcripſerit marinas hirundines, propè Magellanicum fretũ videri: quas opinor eaſdem eſſe, rem in medio relinquere viſum eſt. Obſeruaui etiã iſtiuſmodi piſces nuſquam tutò agere poſſe. Nam cùm in mari degunt, albacoras prædonéſque alios è piſcibus habent inimiciſſimos: ſi ſubuolando periculum effugere tentant, aues ſunt marinæ, à quibus capti vorantur. Aues marinæ.

Dicẽdũ quoque aliquid videtur de his auibus quę prędã è mari pro victu habẽt. Hæ ſunt adeò cicures, vt ſupra foros funéſq; nauiũ ſidẽtes, capi manu patiãtur. quarũ certisſima, vt qui de iis guſtauerim, penitúſque cognouerim, hęc

eſt deſcriptio, pluma ſunt, vt accipitres, leucophæata magnitudine cornicum eſſe videntur, nudati paulò plus carnis habent paſſere: vt mirum ſit corpore tam paruo capere poſſe, atque in vſum vertere piſces multo ſe maiores, atque craſſiores. Denique vno ſunt inteſtino, pedibúſque planis, vt anates.

Bonita piſcis. Quod ad cæteros piſces attinet, de quibus paulò ante diximus: Bonita nulli ſapore cedit. Cyprinis communibus aſſimilis, cùm ſquamis tamen careat: illas maximo vidi numero, circiter quadraginta dies quibus ferè noſtris nauibus adhęſerunt, idque accidere veriſimile eſt, quòd pice naues vnctæ ſint.

Albacoræ. Albacoræ autem à Bonitis forma non admodum alienæ, tamen cùm & viderim, & comederim Albacoras, quinque pedum longitudine, craſſitudine corporis humani, quod ad earum magnitudinem, nulla eſſe poteſt cum Bonitis collatio. Deinde cùm nullo modo ſint Albacoræ viſcoſæ, ſed carne vt ſalar friabili, nullis aculeis, paucis viſceribus, inter piſces optimos ſunt annumerandæ. Et quamuis quæ ad condiendam Albacoram, neceſſaria videbantur, præſtò nõ eſſent (vt accidit peregrè nauigantibus,) ideóque ſale cõtenti, latis orbibus, igne toſtam ederemus: tantillo tamen apparatu erat nobis gratiſſima. Quamobrem ſi Cupidiariorum natio, quæ mare tentare nõn audet: nihilóq; ſecius (vt de fele vulgò dicitur) ſiccis pedibus, abligurire piſces percupit, Albacorã in cõtinenti tam facilè mercaretur, quàm reliqua genera,

genera:ecquid dubitatis quin vnà cũ piſce digitos ſæpe circumlamberet? vt enim dixi de hirũdinibus marinis, cùm Albacoræ degant inter Tropicos,in altóque mari verſentur,nõ ita littoribus appropinquant, vt à piſcatoribus integrę ad nos peruenire poſſint.Quod verò ad Africanos attinet, qui mare ad Orientẽ accolũt, Peruſióſque qui Occidentem verſus, tum & Albacoras facilè piſcari: tum incorruptè ſuis apponere, credibile eſt.

Aurata,quæ meo iudicio ita vocatur, quòd in aqna luteo eſſe colore videatur, & auro quã ſimillima, figura Sulmoni proxima eſt: differt tamẽ dorſo depreſſiore.expertus ita pronũcio: Auratã nõ tantũ cęteris de quib' mentionẽ feci mus,bonitate pręſtare: verũ etiã nego, in mari fluminibúſq; quicquam inueniri poſſe ſuauius. Aurata.

Suum autem marinorũ duo ſunt genera,vnũ roſtro acuto, vt anſeres,alterũ tã obtuſo, vt cũ ẽ mari attollit,ſphæra eſſe videatur. Idcirco ab ea ſimilitudine, quæ eſt illi cũ cucullatis,capita monachorũ appellabamus. Ex iis animaduerti lõgos circiter ſenûm pedũ,cauda lata,biffidáq; in capite omnib. erat foramẽ,quo ſpiritũ duce, re,& vndã vibrare ſolebant. Cùm incipit mare commoueri,ſuper aquam eminentes,præcipuè nocte tempeſtate conflictati,virides apparent, viridémque reddunt maris effigiem. præterea in morem ſuũ terreſtriũ, altè anhelant ſtertũtque. Quamobrem nautæ illos vagari & reſpirare conſpicati, tempeſtatem certiſſimè pręſagiunt, quod & ſæpe ſum expertus. Et quan- Sues marini.

Ingens ſuũ marinorũ copia.

uis, cùm tranquillitas eſſet, pelago modò criſpante, vndique ſuum marinorum circumiecta multitudine, quoad proſpici poſſet, totum mare illis conſtratum videretur: tamen cũ non tàm faciles captu eſſent, quàm piſces reliqui eſſe cõſueuiſſent, prout collibuiſſet in promptu non erant. Itaque, vt lectori ſatisfaciam cumulatius, qua tandẽ arte capiantur, explicabo. Qui probè inter eos, piſcandi modum callet, cõſpicatus è prora, harpagonémque ferreum manu tenens longurio reuinctũ longo craſſóque vt haſta dimidiata: qui etiã funi alligatur viginti circiter pedum: gregatim accedentibus, quẽ ferire poſſit eligens, tanta vi harpagonem iaculatur, vt ſi rectè percutiat, ferro ſus adunco teneatur: tum relaxato fune quo ad fieri poteſt, dum ſe dolore ſaucius in omnes partes cõuertit, ferróque magis induit, ſanguis eum paulatim viréſque deficiunt. Nec morati nautæ cęteri, manu ferrea, quæ & ipſa longurio adhæret captum in nauem pertrahunt. Hac ratione viginti quinque in itinere cepimus.

Modus piſcãdi ſues marinos.

Suum marinorũ inteſtina.

Quo ad inteſtina, ſi vt porco, ita & ſui marino quatuor tanquam pernæ demantur diuidatúrque, & viſceribus, ſpina etiam dorſi, coſtiſque ablatis eundem in modum pendeat, hic illi valdè ſimilis erit. Iecur eodem ſapore. Caro tamen recens dulcior & deterior. Pinguedo in omnibus quos vidi, pollicis craſſitudinem non excedebat, nullámque puto inueniri quæ duos ſuperet digitos. Itaque, ne nobis amplius imponat id, quod Lutetiæ alibíque laridũ quadrage-

ſimæ

ſimæ piſcatores appellant, ſuíſque marini pinguedinẽ eſſe arbitrãtur: Nam ea cùm plus quatuor digitûm craſſitudine pateat, Balænæ cenſenda eſt. Cæterùm quoniam in quarundã aluo quas venati ſumus paruuli ſunt reperti, quos vt lactentes aſſos apponebamus, nulla contrariæ opinionis habita ratione, magis exiſtimo ſues marinas vt ſcrophas, viuos quàm oua parere. Qua de re ſi accuſer, ad arbitrium eorũ qui experti ſunt potius, quàm qui ſcripta tantum legêre prouocans: vt rem diiudicare mei non eſt inſtituti, ita nemo, quin ea quæ viderim certa eſſe credam, iure interdicturus eſt.

Permultos etiam Requienes, vt à Neuſtrijs appellantur, cepimus. Ij quoque mari ſedato virides apparent: quibuſdam longitudine quatuor pedes ſuperantibus, craſſis pro magnitudine corporis. Tamẽ quòd eorũ caro minus probetur, neceſſitate cõpulſi & meliorum inopia, nautæ Requienẽ attingunt. Pelle ſunt aſpera ſerratáque, capite plano atq; lato, ore patulo tanquã lupi Moloſsíue Brltannici. Cũ hac de cauſa monſtroſi ſunt, tũ dentibus acutiſſimis damnoſi, quemque ſemel corripuerint, aut dilacerant, aut in mare deprimunt. Qui lauant in Oceano ſibi à Requienibus valdè timere coguntur. Nec cùm eſſent educti ſupra foros nauium, quod ſæpe accidit, hamis è ferro digitali craſſitudine minus ab iis cauendum erat quàm à feris canibus. Quapropter cùm neque capti neq; liberi ab iniuria tẽperarent: parũque ad veſcẽdum accommodati cenſerentur: quos eramus

Requienes

Requienes damnoſi.

piſcati lancinantes, atque cruciantes, vt damnoſis animantibus dignum erat, claua ferrea mactabamus. Deciſis aliquando branchiis, doliíque circulo per caudam traiecto, in mare proiiciebamus: tum ſe ipſi iactantes quòd diu non mergebantur, ingenti nos voluptate perfundebant. Cæterùm, etſi ſub Zona Torrida, non ſint ea magnitudine teſtudines, qua in Rubro Indicóve mari Plinius eſſe dicit, vt ſingularum ſuperficies contegendis habitabilibus caſis, parandíſque cimibus accómodentur: tamen cùm tantæ ibi exiſtant, vt parum ſit credibile, breuiter attingere viſum eſt. Proponam igitur ſpecimen, quo de magnitudine lector iudicare poterit, vnam videlicet in naui Boiſiana captam, adeò grandem extitiſſe, vt octoginta hominibus, quos nauis acceperat, more nautico prandentibus, largè ſuffecerit: ſuperior teſta ouali effigie, lata duos pedes cum dimidio, & iuſta craſſitudine centurioni Mario ad clypeũ data eſt. carne tam proximè ad vitulinam accedunt, vt lardo traiectæ, toſtæque, eodem ſapore videãtur. Hic quoque vt animaduerti, earum eſt piſcatus. Tranquillo mari, aliâs enim rarò apparent, in ſumma pelagi euectis, Sol teſtam accendit, vt pati non poſſint: itaque ſe inuertunt ad reparandũ calorem, diúque in gyrũ verſant: hoc conſpicati, manu ferrea cõmiſſuræ teſtarũ impacta, vi magna nautæ quatuor aut quinque connitentes, in phaſelum pertrahunt.

Marinæ teſtudines. Plinius li. 9. cap. 10.

Modus piſcandi marinas teſtudines.

Hactenus de marinis teſtudinibus ſcripſerã. At Theuetus in ſua virorum illuſtrium Hiſtoria, Quoniambeci mentione facta gigantis fi-

ctitiis graphicè oſtendit perculſum ingenium. Quemadmodum enim patet huiuſce Cõmentarij exordio in me inuectus ineptiſſimè tandẽ exclamat. *Quid dicemus de prodigioſis teſtudinibus illis, quas iam horrenda magnitudine ſub Torrida Zona finxit, vt octoginta homines vna impleuerit (qui fortaſſe non eſuriebant) teſta autẽ ſuperior contegenda habitabili caſa ſuffecerit, quã deſtinaſſe hominibus nõ arbitror ſed inſectorum generi.* Cũ igitur Theuetus plagis ſe denuò induerit, cadat ſanè in foueam, vnde nunquam poterit emergere. Itaque audiamus quę ſcribat cap. 14. Singular. Amer. de teſtudinibus loquens, quas dicit eſſe in inſulis pertinẽtibus ad viride promontorium. cuius quidem hæc ſunt verba, *Inter illas teſtudines*, ait, *quædam reperiuntur tam ingenti magnitudine, vt homines quatuor vnã retinere non poſſint: quod tum vidi, tum ab exploratæ fidei auctoribus didici. Plinius etiam tradit, tam immanes in mari Indico teſtudines exiſtere, vt caſam teſta integat, intérque inſulas Rubri maris eiſdem teſtis ad cymbas vtantur. In mari Perſico fretóque Carmaniæ ſimiles inueniri Plinius idẽ author eſt. Deinde Thenetus, quot modis capiãtur explicatis, cogitandũ relinquo, ait, quãta teſtæ ſit craſſitudo ſi cũ amplitudine cõferatur. Nã qui & fretũ Magellanicum incolunt Barbari & qui flumen Argenteum iis ad excipiendos ictus hoſtium pro ſcutis vtũtur. Similiter & pro vallo Amazones (has commentus eſt Thenetus, nuſquam enim apparent) mare Pacificum accolentes, cùm oppugnata tuguriola defendunt; teſtámque aſſeuerare auſim*

Plinius. li. 9. cap. 10.

adeò eſſe firmam vt minuſculi tormenti, quod manu geſtatur, glande traijci non poßit: Inſulani circa viride promontorium affatim veſcuntur teſtudine, vt apud nos bubula aut veruecina: Nam & vitulinæ ſimilis eſt, eiuſdemque ſaporis. Hæc ille: quę vt cætera prætermittam, per ſe ſatis apertè accuſationem qua me iocando aſpergere conabatur, in autorem retorquent. Et quoniam, parum de prouerbio cogitauit, quo fecit mendacem eſſe memorem oportere, quàm perfricta fronte calumniatorem agat, demonſtrandum eſt clariùs. Ac primùm lectoribus animaduertendum eſt, quod Theuetus accuſat, nempe teſtudinis teſta poſſe caſam contegi, non à me ſed à Plinio quem laudaui eſſe dictum: Hunc etiam locum citauit prolixius, bonus ille reprehēſor. Et ſi vitio vertēda eſt authoris prolatio, primus peccauit Theuetus ſcilicet. quamobrē vno verbo tùm ego à culpa liberor, cū ille conuincitur. Reſtat vt purgem id, quod inſimulat eſſe commemoratum elatiùs, nimirum teſtudinem in naui Boiſiana captā octoginta mortalibus largè cibum præbuiſſe. Quid tum? An magis vero eſt ſimile Theuetū vidiſſe tā magnas teſtudines, vt à quatuor piſcatoribus retineri nō poſſent: qui nō modò porcū retinerent, tāta corporis mole: verùm etiam bouem, vnde homines plus mille quingenti lautè prandcrēt. Si tamen robore cum celebri Quoniambeco eſſent comparandi, quem ineptiſſimus ille cēſor cōmētus eſt. Alias enim vt iocādo ait, ſe nō arbitrari, caſas teſtudinis coclea intectas, me homini-

minib. ſed inſectorũ generi deſtinaſſe: (quãuis Plinium accuſet) ſi aut Pigmæi, aut deplorata valetudine homines piſcarētur, magnũ eſſet periculũ ſcilicet ne prodigioſa illa teſtudo effugeret. Itaque vt coerceatur preſſius, dandum eſt homini conſilium, vt aſcendat beſtiam, aſſumpto etiã è teſta clypeo, qui minuſculi tormenti glande tranſuerberari non poſſit, accerſat quoque Amazonas (quæ nuſquam ſunt) infinita multitudine ad opem ferendam conuocata, ſi monſtrum illud ſæuiat. Denique ſibi egregiè prouidebit, euocato nominatim Quoniambeco, qui permagnum vini doliũ vlnis amplexus, & facillimè ſuſtinens, ſinguláque humeris maiora ex ære tormenta, miniſtris comitantibus, ad præbendos calices, ignémque tormentis admouendum, ita primam firmet aciem. Quare, quoniam in confutationibus pręſtigiatorem illi agere viſum eſt hac veſte indutum, decreui hominem dimittere. Hęc habui de teſtudinibus breuiter explicanda & aliis piſcibus, poſtea mentio fiet de Delphinis, atque etiam Balænis, pluribúſque Cetaceis.

Theuetus ſuis coloribus depingitur.

CAP. IIII.

De Æquinoctiali circulo, tempeſtatibus, ventorum inconſtantia, pluuijs corruptis, caloribus, ſiti aliiſque incommoditatibus, quas circa illam mundi plagam ſuſtinuimus.

Ventorum incõſtãtia circa Æquatorem.

VT de nauigatione abſoluam, tribus aut quatuor citra Æquinoctialem lineam gradibus, vento deſtituti tempeſtate aduerſa non modò vſi ſumus pluuia malaciáque inuicẽ ſuccedentib. verũ etiã (vt nauigatio difficilis atq; periculoſa eſt circa Æquatorẽ) obſeruaui ventorum inconſtantia ſæpe accidiſſe, vt tribus noſtris coniunctim hærentibus nauigiis, vnumquodque ſubito peculiari flatu raperentur, figurámque trianguli Orientem Occidentémque verſus & Septentrionem delata, efficerent: nulla nautarum induſtria prohibente. Illa ventorum conflictatio, erat momentanea, erumpebántque vortices, qui & ſubitò curſum remorabantur, & è veſtigio vela tam impotẽter inflabant, vt mirum ſit nauem non inuertiſſe millies.

Pluuia fœda & contagioſa. Æſtus maximus.

Pręterea quæ ſub Æquinoctiali circulo decidit pluuia, fœda cõtagioſáque eſt, vt ſi collapſa corpus attigerit, enaſcantur puſtulæ, veſtéſque maculentur. Sol autem mirè feruet, qua de cauſa caloribus preſſi maximis, ingẽti quoque ſiti la-

laborabámus:quòd aqua dulcis,poculẽtáve alia (ſi prãdioli tempus demas & cœnulę)nos omnino deficeret. Vnde accidebat, quod mihi vſu veniſſe memini,halitu conſũpto, vt hora plus obmutéſcerem.Hac neceſſitate cõpulſi nautę, nihil magis habent in votis,quàm vt aqua ſalſa cũ dulci cõmutetur. Si quis opponat (repudiato in vndis pereunte ſiti Tantalo)fieri poſſe vt aqua marina bibatur,aut humectando ſaltẽ palato inſeruiat:Reſpondeo nullis omninò remediis aquæ ſalſæ per ceram colandæ,alitérve diſtillandæ (præterea quàm fluctuationes nauiũ inſtituendis fornacibus,lagænı́ſque conſeruandis minimè conueniunt)effectum eſſe,niſi quis vellet,ſimulátque ori admouiſſet,ipſa etiã euomere viſcera,vt ea deguſtationi accommodaretur,& potui multò minus.Attamen vitro infuſa ſplẽdore & puritate nulli cedit. poſtremò aqua marina(quod & ſum admiratus & Philoſophis examinandum relinquo)ſi lardum,halecem, aliáve carniũ & piſcium genera valde ſalita temperes, & magis dulcia fient, & citius quàm ſi fontana.

Nautarum deſideriũ. Aqua marina minimè potabilis.

Vt vnde ſum digreſſus eò redeam, faſtigium noſtræ, ſub Zona Torrida, miſeriæ fuit, quòd maximis & continuis imbribus ad carinam vſque permeantibus nautico pane corrupto & mucido, quo tamen vtebamur admodùm exiguè,vermes vnà cum pane,tot inerant enim,quot micæ, nihil abominati, ne ſiti conficeremur, edebamus: vitiata quoque aqua dulci oppletáque vermibus

Nauticus panis corruptus.

cùm è vaſis effunderetur ſtomacho nullus erat tam firmo quin expueret. Qui autem bibebāt, vna manu tenêre poculum, altera ob fœtorem nares comprimere cogebantur.

Aduerſus delicatos inuehitur.

Interea quid vobis in mentem venit, hominum delicatiſſimi, calorem exiguum ferre non poteſtis tunicáque interiori, commutata, benè terſi, opaco in conclaui & ſplēdido, cathedra lectulóve impoſiti, otium agitis? vobis cordi non eſt ad menſam accumbere, ſi lances nitidiſſimæ, vitra benè lota, candidiora niue ipſa mantilia, dapes conquiſitiſſimæ apparatiſſimęque, vinum deeſt Smaragdo clarius? Vultis na uigare vt ad hunc modum vitam traducatis? vt autor vobis nequaquam ſum futurus, eáque de re minus cogitabitis, cùm quid in reditu acciderit audietis: ita cùm de mari mētio incidit, & nauigationibus tam longis, vos vellem oratos qui ex libris tantum ſapitis, quódque multò eſt deterius, ex eorum fabulis, qui mare nunquam viderint vt elato ſupercilio Mineruam non doceretis: hoc eſt vt interpretor, iis paululum cederetis, qui tot incōmoda perferendo ea ſunt experti, quæ nullo certè modo in animum irrepunt, niſi periculum ipſe fecerit.

Gubernator nauis egregius ſine literis.

Addam cùm ad ea quæ antè commemoraui de varietate ventorum atque tempeſtatum, imbribus fœtidis & caloribus: tum quæ in Oceano generaliter fiunt, præſertim ſub Æquatore: vidiſſe me Ioānem Meunium Hareflorienſem, ex noſtris gubernatoribus, qui cū literas neſciret, cognoſcendo Aſtrolabo, chartíſq; nauticis

&

& Baculi Iacob aſſequutus eſt tantam nauigā-di peritiam, vt ſæpenumerò, maximéque cum eſſet tempeſtas, ſilentium imponeret viro benè doctο, quem nominare non håbeo neceſſe: cùm iſte tamen pacato mari explicādis Theorematis excelleret. Nec interea propoſitum eſt, quicquam detrahere de iis artibus, quæ in ſcholis docentur, & literarum monumentis conſeruatæ ſunt. Sed magnopere vellem, nulla vt hominum autoritas, & ratio cum experientia contenderet. Veniam igitur à lectoribus efflagito, ſi in memoriam reuocans nos aqua putri, & mucido pane vixiſſe, permultáſque rerum incommoditates perpeſſos eſſe: miſera illa conditione, cum lautis cenſorum iſtorum dapibus comparanda, ſum ab incœpto ſermone paululùm digreſſus, & in eos inuectus. Accidit ſæpè ob eas de quibus antè diximus difficultates, quę poſteà demōſtrabuntur fuſiùs, abſūpto omni cōmeatu citra Zonā torridā, retrò naues abiiſſe quòd æquatorē ſupare nō poſſēt.

Cùm hac miſeria conflictati circumeundo, & paulatim appropinquando, trigintaquinque diebus tranſmittere tentaſſemus, pridiè Nouembr. Febr. Deo propitio, Æquatorem attigimus. Æquator autem dicitur, non tantum quòd ſub hac linea, dies noctibus perpetuò ſunt æquales: verùm etiā̄ quòd cùm Sol ad eam redit, quod in anno bis accidit, nimirum ad 5. Cal. April. & Id. Septembr. eadem toto in orbe dierum & noctium exiſtit æqualitas, ita vt qui ſub Arctico & Antarctico degunt, duob. illis demū in anno dieb. lucē noc-

Æquator quare dictus.

Eleuatio Poli Antarctici.

témque participent, eueſtigiò Sole ab eorum conſpectu alternatim recedẽte ad ſex omninò menſes.

Quo igitur die mũdi Zonam ſumus prætervecti nautę ſolẽnia vſurpauere: Etenim ad memoriam eius rei conſeruandam, qui nunquam ſub Æquatore fuerunt, eos funibus alligatos in mare demittunt:aut panniculis cacabo affricatis atro vultum inficiunt, vectoribus tamen ſe pecunia redimere licet, quod & mihi contigit.

Hiſtoria vniuer. Ind. lib. 3. cap. 93.

Itaque Iapyge ſecũdo delati ſumus ad quartum gradum vltrà Æquinoctialem. Hic Polus Antarcticus primùm à nobis eſt viſus (quem Neuſtrij Stellam Su appellabãt)quibuſdam ſtellis,vt ab illo tempore animaduerti, in modum crucis depictũ:ideóq; ſydus integrũ in ſtellam Su nominãt. Retulêre, vt quidã ſcribit,qui hoc primũ iter ſunt aggreſſi,albidã circa Polũ Antarcticum nubeculã perpetuò videri quatuórque ſtellas,crucis forma,cum tribus aliis, quæ Septẽtriones valdè referunt. Iamdiu Polus Arcticus à conſpectu noſtro aberat: obitérque dicam, non modò ſub Æquinoctiali Polum vtrumque non apparere, quemadmodum plerique arbitrantur,ſed neutrũ,niſi duobus emẽſis vltrà citráve gradibus.

Sol pro Zenith.

Id. Feb. cùm ſudum eſſet, nautæque Solis altitudinem Aſtrolabo depræhendiſſent, affirmant ad perpendiculum radiare. Idcirco, quamuis periculi faciendi gratia, pugiones, cultellos, aliáque id genus ſupra foros defigeremus,

mus, noſtris in celocibus eo die, meridiano prę ſertim tempore, vmbra nuſquam eſt viſa. Duódecim ferè gradus prouéctis tēpeſtas tres quatuórve dies aduerſa extitit: paulò poſt è cōtrario tanta malacia facta eſt, vt interea celocibus immotis perpetuò hic manſiſſemus, niſi ventus flauiſſet.

Toto itinere noſtro nondum Balęnæ obuiam erāt factæ, tum verò propè vidimus. Quo in numero vna, quæ facillimè potuit conſpici, iuxta nauim emergens, quoad ſe commoueret, ſcopulus credita eſt, vt metuerem ne impacti, fracta celoce periremus: obſeruaui cùm ſe in mare abſconderet, antè caput exerentem, ore plus doliis aquæ duobus eieciſſe, demergentémque tantum excitaſſe fluctum, denuò vt vererer ne in gurgitē nos ad ſe pertraheret. Eſtque profectò res horrenda, vt in Pſalmis, Iobóque legimus, eiuſmodi monſtra tam facilè in Oceano ludere. Balænæ. Pſ.104.26. Iob.40.26.

Vidimus etiam Delphinas compluribus piſcium generibus comitatos, & militari ordine incedentes: in mari ſubrubido eſſe colore putantur. Ex iſtis vnus ſexies ſeptiéſve tanquam gratulari vellet, celocem qua eram vectus circundedit: nos inuicem nihil non tentauimus, is vt caperetur, ſed cautè cùm refugeret capi nunquam potuit. Delphinas piſces alij comitātur.

CAP. V.

De primo Indiæ Occidentalis conſpectu, & incolentium Barbarorum : déque ijs quæ in mari acciderunt ad tropicum vſque Capricorni.

Dies quo primùm America nobis detecta eſt.

INDE ſecundo die flante Fauonio, ad v. Cal. Mart. anno 1557. manè circiter octauam horam, in conſpectu Occidentalem Indiam habuimus : quæ & Braſilia, & quarta orbis ſectio antiquis penitus incognita & America dicitur: eius nomine, qui circiter annum 1497. primus eam detexit. Explicare ſuperuacaneum eſt, quàm læti quámque alacriter Deo egimus gratias, tam propè intuentes continentem optatiſſimam, breuíque adeundam. Explorato igitur, quod eramus conſpicati terram eſſe (decipi enim facile eſt nubibus in aërem abeuntibus) eo die ipſo, flatu ſecundo, & prora in altum conſtituta, cùm Boiſius eſſet antegreſſus, anchoræ iactæ ſunt mille paſſibus interiectis, à regione aſpera *Huuaſſou* Barbaris appellata: tum educta è naui ſcapha, & tormentis aduentu ſignificato, vt aſſolent, qui illas regiones adeunt: virorum mulierúmque ſtatim manus ingens viſa eſt ſtare in littore. Hi omnes, vt à quibuſdam ex noſtris, qui loca illa iam antè cognouerant, eſt animaduerſum: erant natione *Margaiates* Luſitanis confœderata, Gallis autē inimiciſſi-

Americus Veſpuſius in America primus noſtra memoria nauigauit.

Huuaſſou locus aſper.

Margaiates Gallis inimiciſſimi.

ciſſima: vt captis nulla liberationis merces ſolueda eſſet alia, quàm vt mactari conciſiq; barbaros ſaginarẽt. Tũ quoque vidimus menſe Februario (qui ferè tota in Europa eſt frigidiſſimus, gelúque impedit, ne quid è terra prodeat) nemora & lucos herbáſque tam eſſe virides, quàm ſunt in Gallia, Maio & Iunio mẽſibus, quo vere perpetuò fruuntur Braſilienſes.

Nemora, herbæque ſemper vi rent in America.

Hoſtilis *Ouetacatum* atque Gallorum inter ſe animus, quem vtrique vehementer diſſimulabant impedimento non fuit, quominùs è naucleris vnus, qui eorum linguam mediocriter nouerat, cum nautis aliquot, ſcapha conſcenſa, littus peteret, vbi magna multitudine Barbari conſtiterant. Nec tamen intra teli iactum accedere, ſed vereri ne à feris hominibus capti interfectíque torrerentur. Ita eminus oſtendere cœperunt cultellos, ſpecula, pectines, aliáque id genus cum quibus ad victum pertinẽtia commutare ſi vellẽt, petebant. Qua re à quibuſdam qui propius acceſſerant, intellecta, nec rogati pluribus, mira celeritate quæſitum excurrere. Mox redeunte Nauclero farina quapiam ex radice, qua panis loco vtuntur Braſilienſes, pernæ carneſque ex aprorum genere, aliáque ad victum neceſſaria, fructus etiam magna copia, quales gignit regio, allati. Præterea vt & dona offerrent, & aduentum gratularentur, ſex, vna comitãte fœmina, Barbari ſcapham ingreſſi, ſponte ſua nos inuiſere. Quos cùm primùm vidiſſem, lectoribus cõgitandum relinquo, quàm eos ſim

Farina ex radice, aliáque Barbarorum cibaria.

Primi Barbari ab autore viſi, & deſcripti.

attentè contemplatus, de quibus etſi commodius & fuſius agendum eſt ſuo loco, hîc tamen attingere obiter nonnulla decreuimus. Principio tum viri, tum fœminæ nudi æquè agunt, atque quum ex vtero prodiêre, ad ornatum toto corpore atrati. Cæterùm viris eſt familiare ſinciput attondere in formam coronæ monaſticæ, occipitis verò crines demittere, quos tamen vt hi ſolent qui apud nos alunt comam circa collum reſecant. Ad hæc pertuſo inferiori labro, viridi colore politulum lapidem, capitati argentei latitudine atque craſſitudine inſertum geſtant, quo dextræ foramen illud aperiunt clauduntque. Hunc ad venuſtatem vſurpant: quo tamen auulſo, & in labro inferiori, tanquam ore altero hiante apparent turpiſſimi: fœminæ labrum minimè perforant, ſed vt noſtrates crinem valdè ſummittunt, auriculas autem adeò traiiciunt, vt digitum accipiant: vnde candida oſſa pendêre & ſupra humeros fluctuare ſolent. Aliò reiicienda videtur eorum confutatio qui Americanos eſſe villoſos falsò ſunt opinati. Antequam autem Barbari à nobis diſcederent, duo ſenes qui authoritate præſtabant, demonſtrant, illa in regione maximam eſſe vim Braſilii optimi, cui & ſecando, & exportando ſuam operam pollicentur, réſque ad victum neceſſarias: nihílque prætermittit, quò perſuadeant, vt manere vellemus. Præterea quàm aliò tendebamus, manendi ratio non erat: quod cùm inimici eſſent, & multitudine vin-

Aſtutia Barbarorũ ad decipiẽdos Gallos.

vincerent, hoc conſilio inuitabant, vt ſi terrã tenuiſſemus, more ſuo, vulneribus confectos deuorarent. At cùm *Margaites* tormenta & quicquid adeò naues noſtræ aduexerant, valde eſſent admirati: neque (maximis de cauſis, præcipuè ne Gallorum periculo fieret, ſi fortè illuc appellerent) in animo haberemus vim facere, ad ſuos qui expectabant in littore, veniam redeundi poſtulant. Itaque, quoniam nullus eſt apud eos pecuniæ locus, cũ rebus quas attulerant, hamos, induſia, cultellos, ſpecula, idque genus quamplurima commutauimus, quæ quidem ſunt ad negotiandum apud Braſilienſes accommodatiſſima. Ad extremum vt quum nos adiêre Barbari, pudenda liberaliter oſtenderant, ita, quum exire, & in ſcapha ſedere vellent, induſia quæ à nobis accepiſſent, ad vmbilicum vſque colligentes, atque ne macularent veriti, in natibus demonſtrandis nequaquam parci fuerunt, mira certè vrbanitas & digna quæ legatione fungatur. Nam etſi prouerbio feratur apud nos pellem induſio eſſe chariorem: illi contrà, excellenti erga nos magnificentia fortaſſe, nates aperiendo, pelli arbitrantur induſium eſſe præferendum.

Pecunia Barbari carent.

Vrbanitas verè barbara.

Hoc in loco paululùm immorati, quamuis noua illa cibaria primùm aliena viderẽtur, neceſſitate coacti, tamen auidè comedebamus. At poſtridie eius diei, qui Dominicus erat, ſublatis anchoris, vela fecimus. Terram legentes viginti ferè millibus paſſuum interpoſitis, obiectum habuimus Caſtellum Lu-

Spiritus Sãctus Caſtellũ Luſitanorũ. ſitanorum, quod illi Spiritum Sanctum, Barbari *Moab* appellant. Hi celoces noſtras, myoparonémque adeò conſpicati, quem ſuis ereptum eſſe facilè coniecerunt, tormentis vtrimque ter aut quater diſploſis: quòd extra iactũ eſſemus pilæ abierunt innoxiæ.

Tapemiry. Igitur littoribus appropinquante curſu continuato, plagâm prǽteruecti ſumus quam *Tapemiry* appellant: hic quâ in continentem mare influit, paruæ ſunt inſulæ, quíque has incolunt Barbari, vt mea quidem fert opinio, Gallorum ſocii fœderatíque ſunt.

Paraibæ. Vlteriùs paulò circiter gradus viginti, habitant *Paraibæ* quorum in regione, quemadmodum prænternauigando animaduerti, tumuli eminent in caminorum figuram abeuntes.

Breuia & Syrtes. Calendis Martiis Breuia & Syrtes legimus, ſcopulis & lingulis intermixtas, quæ loca, ne illiſæ naues pereant, maximoperè nautæ ſolét effugere.

Ouetacates. Ex aduerſo Breuium planiciem ſumus conſpicati, amplitudine triginta miliarium: hanc incolunt *Onetacates* homines adeò feri, vt neque pacem inter ſe colant, & cum finitimis omnibus aduenı́ſque bellum gerant. Cùm verò ab hoſtibus premuntur (à quibus tamen nunquam iugum excepêre) mira pernicitate morti ſe eripiunt, qua & inter venandum, feras ex ceruorum genere quodam aſſequuntur. Omnium Braſilienſium more, nudi penitus agunt, nihilo tamen ſeciùs ad nates vſque comam demittunt, contrà quàm reliquorum fert cõſuetudo

tudo, qui, vt paulò antè diximus, dicemúſque poſtea fuſiùs cùm ſinciput attondent, tum circa collum crinem reſecant. Denique efferati *Ouetacates* illi, regiunculam inuicti habitantes cruda carne veſcuntur in morem canum, luporúmque, lingua etiam diſſidet à finitimis, vt inter Occidentalis Indiæ populos immanitate ac ſæuitia inſignes meritò cenſendi eſſe videantur. Cæterùm quòd nullum cum Gallis, Hiſpanis, Luſitaníſque commercium habeant, aliíſque tranſmarinis, carent noſtris omnino mercibus. Attamen vt poſtea audiui à quodam interprete Neuſtrio, ſi eas finitimi cũ *Ouetacatibus* communicare deſiderant, hac vtuntur permutatione, *Margaias*, *Caraias*, aut *Toüoupinambaultius* (quæ gentes ſunt vicinæ) aliíve Barbari, ſeipſi *Ouetacati* non credentes, oſtentant eminus falcem, cultellum, pectinémve, aut ſpeculum, aut alia eiuſmodi, nutúque conquirunt an permutationem velit facere. Tum ſi conſentiat, viciſſim plumas depromit, aut virides lapides, qui, vt demonſtrauimus, labris includuntur, aut quædam non abſimilia. Deinde locum deſignant ab hinc trecentis quadringentíſve paſſibus: hic alter in lapidem ſtipitémve quæ putat eſſe commutanda reponens, longè abit. Nec moratus *Ouetacas* ad tollendũ accedit, quę ille depoſuerat eo demque in loco relinquendũ, quæ ipſe oſtenderat. Fidem hactenus ſeruant, permutatione verò facta, cùm alter eò rediit, vnde primò viſus eſt, violatis induciis magna cõtentione certatur, quis cuique permutatum eripiat. Nec

dubium eſt quin *Ouetacas*, venatici canis leuitate, primas ferat. Itaque noſtris hominibus qui arthridite laborant, claudis, tardíſque ſunt pedibus, nequaquam cenſeo, ſi de conſeruandis mercibus cogitant cum *Ouetacatibus* negotiationem inſtituendam eſſe. Cantabri tamen, quorum etiam lingua differt à cæteris, vtq; notum eſt, agilitate præſtant, optiméque ambulare videntur: cum duobus his rationibus cum *Ouetacatibus* comparandi ſunt, tum eos quis meritò digniſſimos exiſtimet, qui vnà diſcurrerent. Quin & annumerari poſſent, qui Palmarum flumen accolunt, quadam in regione Floridæ. Hi (vt memoriæ proditum eſt) ceruum aſſequi, totúmque diem irrequieti ſolent currere. Præterea Gigantes ad flumen Platam (eodem authore) tanta velocitate, vt fugientes capreas ſæpe manu retineant. Sed age dum relaxatis habenis, veredos bipedes illos dimittentes. Sed vt ſi libet, Euro citius euolent, interdum etiam vt eſt veriſimile non ſine graui lapſu, tribus in plagis Americæ (diſtantibus inter ſe tamen Platenſi præſertim & Florida plus tricies centenis paſſuum milibus) & in quarta Europæ, niue ſtipatiùs concidant, ad inſtitutum ſermonem reuertamur.

Hiſto.vniuer.Ind.libro 2. cap. 46. & 84.

Ouetacatium tranſmiſſa regione, aliã in conſpectu ſtatim habuimus, quam *Maq-he* appellabãt, incolitúrq; à Barbaris, quos tãtùm dicã, ob eas rationes quæ modò explicatæ ſunt, minimè in vtramq;, vt aiunt, aurẽ dormire: cùm ad incurſionẽ faciendã, paratiſſimos habeant finitimos.

Maq-hé.

mos. Hoc in littore, magna rupes in turris modum ſe attollit: quæ ſole tacta lucet adeò & radiat, vt quibuſdam Smaragdi genus eſſe credatur. Idcirco à Gallis & Luſitanis hanc prætertnauigantibus *Mag-henſis* Smaragdi nomen habuit. Ferunt hanc rupem nauibus adiri nõ poſſe, quòd ad libellam ſummæ aquę ſcopuli eminentes, plus quatuor millibus paſſuum excurrant in pelagus: terra etiam negant vllam inueniri ſemitam, qua rupes aſcendatur. Rupes Smaragdus credita.

Paruę ibi ſunt tres inſulæ, *Mag-henſes* appellatæ, quarum ex aduerſo cùm iactis anchoris noctem quieuiſſemus, poſtridie ſublatis dolonibus Frienſe Promontorium tenêre contendebamus. Vento tamen reiecti, eò vnde manè profecti eſſemus, reuertimur: quo in locó ad Iouis diem in anchoris ſtetimus, parúmque, vt audietis, abfuimus à naufragio. Etenim poſtridie eius diei ad VI. Non. Mar. quo Bachanalia celebrantur ab hominibus malè feriatis, ante Ieiunium Quadrageſimæ, hora vndecima pomeridiana, cùm primùm acquieſceremus, adeò repentè procella extitit, vt cùm tempeſtatem ferre non poſſet funis anchorarius abrumperetur, nauis autem fluctuans, & vi vndarum littus petens eò delapſa ſit, vt cũ aqua duabus vlnis & dimidia non eſſet altior (qua breuiore ne parua quidẽ nauis ſuſtineri poterat) nihil propius fuerit quã vt in vado adhæreſceret. Tũ gubernator iacta bolide, cùm eò rẽ deueniſſe intelligeret, quãquã illi munus incũbebat, vt bono eſſemus animo iubêre, bis aut ter Proximũ diſcrimen ex quo euaſimus.

exclamauit, Actum eſt, Actum eſt. Nautæ verò cùm diligentiſſimè alteram ieciſſent anchoram, quæ Deo fauente, ſubſtitit, ne in ſcopulos vnius ex Maghenſibus inſulis (profligata ſalute, ſi id quidem accidiſſet, quòd mare commotius illiſam nauem confregiſſet) deferremur impedimento fuêre. Hoc periculo trium ferè horarum ſpatio ſumus defuncti, nec interea proderant nautica keleuſmata, quæ commodiùs in alto vſurpantur, quàm propè littora, vbi tempeſtates maximè ſunt timendæ. Cùm autem, ſedato mari dies illuxiſſet, propterea quòd, vt diximus, aqua dulci vtebamur vitiata: quidam ex noſtris aquatum profecti in deſertas *Maghenſes* inſulas, non modò terram ouis auibúſque multigenis (& tamen ab iis, quæ ſunt apud nos valde forma diſſidentibus) conſtratam inuenêre, ſed quòd non eſſent hominibus aſſueti tam erant cicures, vt manu capi fuſtibúſque interfici ſuſtinerent, ita vt à noſtris aquatoribus in ſcapham conſtipatæ magna copia exportarentur. Ea de cauſa, cùm ſuperiori nocte laboribus extrahenda, nautæ famem excitaſſent (quamuis in diem, qui à cineribus nomen habet incidiſſemus) ne Catholicis quidem Romanenſibus exceptis, aues illas promiſcuè comedêre. Ac profectò qui contra veritatem Euangelicam, Chriſtianis, ſtato tẽpore, carnis vſu interdicit: cùm ſigna in regiones illas nondum intuliſſet, in quibus etiam nulla erat mentio de ſuperſtitioſæ abſtinentiæ legibus conſeruandis: locus ipſe ab eis ſolutos eſſe

Auiũ multitudo in Maghẽſib. inſulis.

eſſe nautas plus ſatis admonebat. Die Iouis quo *Maghenſes* inſulas reliquimus, vento vſi ſecundo, poſtridie quarta pomeridiana Frienſe Promontorium attigimus, qui portus eſt oræ totius, ób Gallorum nauigationes, nobiliſſimus. Hîc anchora iacta, tormentíſque aduentu ſignificato, centurio & nauis magiſter, cum aliquot militibus in terram egreſſi, obuios habuere, magna multitudine, Barbaros, ij vocabantur *Tououpinambaultij* Gallorum ſocij atque fœderati. A quibus cùm accepti ſumus commiter, tum quid ageret *Paycolas* (ſic enim Villagagnonem appellabant) didicimus, quæ res nobis quidem longè accidit gratiſſima. Eodem in loco, hamis retibúſque piſces multos cepimus, complurium generum, & ab iis qui in noſtro mari degunt, valde forma diſſimiles. In quibus maximè varium, atque prodigioſum genus erat, quod ea de cauſa deſcribam. Hornũ magnitudine vitulum ferè æquabat, roſtro quinque pedes longo, lato ſeſquipede, vtrinque dentes acuti, tanquam ſerræ prominebãt. Quum verò eductus in terram, roſtrum adeò ingens, huc & illuc vibraret, mutuò alter alterum appellans, admonebat, tibias vt remoueret. Cæterùm carne eſt duriſſima, vt enim eſſemus famelici, ea tamen, quatuor & viginti horas, cocta veſci nunquam potuimus. Hic etiam primũ vidimus, non tantùm ſublime volantes Pſittacos, & gregatim, vt in Gallia cornices, columbęque: verùm etiam vt ex illo tempore obſeruaui binos in aëre ſibi cohęrentes, quẽ-

Frieſe Promontoriũ

Tououpinábaultij cum Gallis fœderati.

Prodigioſus piſcis.

Agmen Pſittacorũ volantiũ.

admodũ apud nos turtures ſolēt. Cũ igitur ſexa ginta fere millia paſſuum itineris ſupereſſent, quámq. citiſſimè fieri poſſet, cōtenderemus: ad Frienſe Promontorium, breuior quàm erat in votis, mora facta eſt. Itaque eo die ipſo ſublatis veſperi dolonibus, tam proſperè nauigatum vt ſequenti Dominico, Nor. Mart. anno 1557. Oceanum ſub dextra relinquentes, in ſinum ingrederemur, à Barbaris *Ganabara* nuncupatum, à Luſitanis verò Geneurenſis, quòd Calend. Ianu. quem ita vocant, eum primò ſinum adierant. Poſteaquam honoris Villagagnonis cauſa, quingētûm ferè paſſuum interuallo, tormenta diſploſimus, & nobis ille reſpōdit: (Caſtra enim fecerat in parua quadam huiuſce ſinus inſula, vt antè demonſtrauimus:) anchoræ ſunt in propinquo iactæ. Hæc igitur ſumma eſt eorum, quę inter nauigandum in Braſiliam, tum paſſi ſumus, tum vidimus.

Sinus Ganabaræ.

CAP. VI.

Qui noſter fuerit aditus Caſtelli Coliny apud Braſilienſes: quemadmodum à Villagagnone acceptiſque ille geſſerit, tum in negotio religionis, tum in reliquis imperij ſui partibus.

Appulſus in Caſtellum Colinium.

ITAQVE cũ naues in portu ſtarēt, ſinus *Ganabaræ*, nō lōgè à cōtinēti, quiſq; impedimētis in ſcapha collocatis caſtellũ Coliniũ petimus. Egreſſi,

Egreſſi, quòd non tantum à frequentibus periculis ereptos, ſed etiam feliciſſimè deductos in terram optatiſſimam cogitaremus: primùm Deo egimus gratias, deinde Villagagnonem adimus, expectantem nos in platea. Quē cùm ſingillatim ſalutaſſemus, ille vultu ſereno, vt videbatur, vnumquémq; amplexus, perhumaniter appellauit. Tum qui nos deduxerat, Philippo, Richerióque & Chartierio miniſtris, breuiter cùm demōſtraſſent, quænam cauſa nos ad nauigationem tantis difficultatibus ſuſcipiendam excitaſſet: nempe, vt ex literis quas Geneuam ſcripſerat, Eccleſiam ad verbum diuinum exactam in Braſilia conderemus: excipiēs ille ad hunc modum loquutus eſt: Ego certè cùm diu totóque animo illud ipſum deſiderarim, vos iſtis conditionibus accipio libē-tiſſimè, quódque noſtram Eccleſiam, puritate velim antecellere, ab eo die ipſo vitia coerceri, ſumptuoſa veſtimenta & quicquid adeo nos à Dei cultu reuocare poſſet, tolli iubeo. Tum ſublatis in cœlum oculis & manibus: Habeo tibi grates, ait, ſumme Deus, quòd ea nunc mihi, quæ à te tandiu, támque ardenter expectaui, dederis. Móxque cœtū alloquēs, filij, ait, (vobis enim ſum pater) quemadmodum Chriſtus nihil ſua cauſa fecit: ſed omnia pro nobis, ita enim ſpero Deū me in viuis conſeruaturū eſſe, donec munitione perfecta, me carēre poſſitis: quicquid nūc agere decreui, tū veſtra tum eorū gratia molior, qui huc, eadem, qua vos, mēte vēturi ſunt. Conſtitui enim ſedem ponere fidelibus

Quemadmodū nos Villagagno acceperit.

Quibus nos primū verbis affatus eſt Villagagno.

expulſis Gallia, Hiſpaniis, & tranſmarinis regionibus: quo metu Regíſque ac Cęſaris, reliquorúmque principum liberati, purè Deum colere poſſint. Ita nos primùm Villagagno affatus eſt die Mercurij ad VI. Id. Mart. 1557.

Prima concio in America.

Quo ſermone peracto, imperat vt cum ſuis paruo in conclaui, quod conſtruxerat in meditullio inſulæ conueniremus, ad rem ſacram. Tum precibus ad Deum fuſis, quintóque Pſalmo in cœtu modulato: verba illa XXVII. Pſalmi interpretans, *Vnum petij à Domino, illud requiram vt habitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ*, primam concionem in America Richerius habuit. At Villagagno, dum ille contextus exponebatur, frequenter manus iungere, ad cœlum tollere oculos, altè crebrò ſuſpirare, aliáque eiuſmodi facere, quæ in admirationem vnumquemque raperent. Ad extremum, Gallicarum Eccleſiarum formula, quæ quidem reformatæ ſunt & dicuntur, precibus conceptis cœtus dimiſſus eſt. Nos tamen qui nouiſſimè adueneramus, eodem in conclaui prandimus: dapes appoſitæ farina ex radicibus, *Boucanatus* piſcis, hoc eſt aſſus in morem Barbarorum aliæque radices in cineribus coctæ (de quibus rebus omnibus, earúmque natura ne orationis confundatur ſeries alio loco dicemus) potus autem (quod fons tota inſula nullus, neque puteus: aut aquæ dulcis flumen exiſtat) è ciſterna aut colluuione potius decidentis pluuiæ, tam ſubuiridis atque fœdæ, quàm illa eſt quæ in veteri foſſa, oppletáque ranunculis

Villagagnonis geſtus inter audiendũ concionẽ.

Quàm bene prãdio ſimus à Villagagnone accepti.

culis

culis ſtagnare conſueuit. Nihilo tamen ſe-
cius, ad ſtomachum facere videbatur, quod in
nauib. peſſimam corruptiſſimámq; biberamus.
Bellaria fuêre, otiúmque à laboribus tantæ na-
uigationis: ſtatim à prandio, ad communien-
dum Caſtellum, quod de nomine Colinij vo-
cabatur deducti ſumus. Ita nos perhumaniter
accepit Villagagno, primo aduentus die. Ve-
ſperi cùm ad quietem domicilia quærèren-
tur, Philippus & Paſtores duo vile cubiculum
nacti ſunt in vmbilico inſulæ, vtque pietati fa-
uere crederetur caſa nobis attributa: hâc è Vil
lagagnonis mancipiis Barbarus porrò herbis
contegere, atque in littore extruere ſatagebat.
Tum, vt Americani ſolent, ſuſpenſis è xylino
culcitris in ſublime quieuimus. Poſtridie cùm
neceſſe non haberet Villagagno tam longa na-
uigatione debilitatos atque æſtu, qui eſt ferè
ſemper in Baſilia maximus, adeò vehemen-
ter vrgere: ad hæc malignè cibum præbere,
videlicet bina in diem acetabula ex crudę fa-
rinæ radicibus (quam partim aqua putri è ci-
ſterna ſubigentes, vt puticulam edebamus, par-
tim crudam, vt Barbari) labor idem, vt & die-
bus, qui poſtea conſequuti ſunt, renouatur. Ea
certè diligentia, vt tot incommoditatibus con
flictatos, atque à mane ad veſperam in opere
eſſe coactos, paulò inclementius accipere vi-
debatur, quàm officium boni patris (qualem
ſe nobis aduenientibus demonſtrarat eſſe futu
rum) poſtulabat. Deſiderio tamen arcis illius
muniendæ, quam ſe fidelibus extruere præ

ſe ferebat: quódq; Richerius è miniſtris ætate prouectior ad excitandos omnium animos demonſtraret, in Villagagnone nos alterum habere Paulum (qui tum profectò de Chriſtiana pietate propaganda excellentiſſimè diſſerebat) nemo eſt inuentus quin vltra vires mẽſem integrum in opere verſaretur aſſiduè, quod tamen præter conſuetudinem accidiſſet. Itaque Villagagnonem pernego iure cõqueri potuiſſe, quandiu ad Euangelij præſcriptum vitam compoſuit: vnquam illi pro arbitrio noſtram operam defuiſſe.

Diſciplina Eccleſiaſtica primũ à Villagagnone conſtituta.

Vt autem ad rem redeam, prima noſtri aduentus hebdomade, non tantùm Villagagno ſuffragatus eſt, verùm etiam inſtituit, vt ad publicas preces, quę opere, ſingulis diebus, abſoluto, fiebant: binę Dominico, ſingulæ diebus reliquis horariæ conciones adderentur, ſéque omnino velle docuit, purè vt ſacramẽta ex Dei verbo adminiſtrarentur, nulláque additione humana violata: vigere prætereà diſciplinam Eccleſiaſticam contra eos qui delinquerent.

Dies quo cœna Domini primùm in Americam celebrata eſt.

Quibus Eccleſiaſticis tanquam legibus die dominico ad 12. Cal. April. cùm ſacra Ieſu Chriſti Cœna eſſet primùm celebranda, in Caſtello Braſilienſi Colinio, eóſque miniſtri antè interrogaſſent, qui admitti debebant: quòd in ſuſpicionem veniſſet quidam Ioannes Cointas qui Hector etiam vocabatur, quonjam è Sorbonę doctoribus, ab eo petiére, vt anteaquam ad Cœnam accederet, publicè fidem ędere vellet. Ac obſequutus ille coram omnibus

Papiſmum Cointas eiurat.

bus Papiſmum eiurauit.

Villagagno etiam concione peracta, zelo ſe ardere ſimulans, erectus in pedes docuit, centuriones, magiſtros nauium, nautas, reliquóſq. qui concioni cùm interfuiſſent, Religioni tamen puræ nomina nondum dederant, huiuſce myſterij nō eſſe capaces, ideo egredi iuſſos ſuſtinere non potuit vt adminiſtrationē panis, atque vini cernerent. Prætereà vt Caſtellum ſicuti aiebat, Deo dedicaret: fidémque coram Eccleſia ederet, genibus in puluinum è bombyce (quē illi perpetuò ferebat miniſter) poſitis, alta voce duas preces pronuntiauit, quarum exemplum nactus, quò quiſque intelligat certiùs, quàm iſtius hominis difficile fuerit ingenium pernoſcere, hîc aſcribere fideliter viſum eſt, ne immutata quidem literula.

Deus oculos aperi, óſque mentis meæ dirige, te vt laudent, precentur, tibíque agant gratias, pro bonis quæ tu in nos excellenter effudiſti. Deus omnipotens, viuus, immortalis, pater æterne Filij tui Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui tua prouidentia, omnia in cœlo & in terra cum Filio gubernas: quemadmodum infinita bonitate tua, Electis à condito mundo patefeciſti: & nominatim per Filium tuum, quem in terram miſiſti, & per quem nobiſcum te communicas, vt qui alta voce dixeris, Illum audite, ac poſt eius aſcenſionem per Sanctum Spiritum in Apoſtolos effuſum: tuæ maieſtati corde cōfiteor coram Eccleſia tua quam hîc ædificaſti, me omnibus externis viribus meis & pruden-

Preces Villagagnonis antequam Domini cœnā perciperet.

tia cognouiſſe, quicquid inde boni emanare videtur, mera tenebrarum eſſe opera, ſapientia carnis, zelo vanitatis polluta, ſolius corporis cõmodo atque vtilitati ſeruiens. Quare ſpõte mea profiteor me adẽpta tui Spiritus lampade ad peccandum modò eſſe idoneũ, remotáque omni gloria, prædico, ſi qua luce ac ſcintilla virtutis commendari poteſt, illud à me opus inceptum, ad ſolum te bonorũ omniũ autorem pertinere. Hac fide præditus, toto corde, Deus meus, tibi ago gratias, quòd me à negotiis huiuſce mundi auocato, in quibus vitam ambitioſè traducebam, me tamen illuminatione tui ſpiritus hîc conſtituere dignatus ſis, vbi totis viribus palam tibi ſeruiam, ſanctúmque regnum tuum adaugeã. Præterea mihi ſedẽ pacatã iis optare liceat, qui nomẽ tuũ publicè inuocare non poſſunt, te vt ſanctificẽt atque adorẽt in ſpiritu & veritate agnito Filio tuo Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui vnus eſt mediator, vita noſtra atque dux, ſolúmq; noſtræ ſalutis meritum. Tibi etiam ago gratias Deus optime, quòd me in loca iſta deductum, inter eos qui de nominis tui excellentia nunquam audierãt, à Satana autem tanquam illius hæreditas poſſidebantur, ab eorum tamen improbitate conſeruáris, quamuis humanæ vires deficerent, atque etiam vt noſtro tantùm audito nomine timerent, effeceris: nóſque palãtium & diſperſorum laboribus educaris. Ad ferinóſque impetus coercendos, immiſſis atrocibus morbis, eos qui erant magis cauendi è medio abſtule-

Hoc additum eſt, quòd eo anno Barbari extra ordinem peſtilẽtiali febre laborantes multos ex ſuis amiſere.

ris, cæteris ad eam paucitatem redactis, vt res nouas moliri non audeant. Qua de cauſa, cùm ſedẽ nobis huc rectà, duce te appulſis, tutò pōnere licuit: tum Eccleſiam inter nos ædificare, vt in vnitate ac timore ſancti nominis aut ambulantes, ad vitam æternam deduceremur. Itaque quoniam tibi complacitum eſt, Domine, regnum tuum in nobis ſtabilire, oro te per Filium tuum Ieſum Chriſtum, quem hoſtiam eſſe voluiſti, nos vt in tua charitate confirmet, adauge tua dona in nobis, in primis verò fidem, nóſque tuo Spiritu ſanctificatos illumina, vt toto animi affectu tuæ gloriæ ſeruiamus. Benedic etiam Domine & Pater, huic caſtello Colinio Galliæque Antarcticæ, quò inuictum ſit iis receptaculum qui citra omnem hypocriſim, vt te glorificent, huc ſunt appulſuri: Itaque ab hæreticorum perturbationibus liberati te vnum verè colamus. Fac etiam vt Euangelium hoc in loco vigeat, tuóſque ſeruos erige ne in errores cùm Epicureorum tum aliorum Apoſtatarum labantur, ſed in vero tuæ veritatis cultu ad verbi tui normam conſtanter perſeuerent. Tu quoque Deus Optime Regem noſtrum (qui quod ad hanc vitam ſupremum in nos habet imperium) eiúſque vxorem & familiam protege, eóſque quibus vtitur à conſiliis, Gaſparem item Colinium cum vxore ac liberis, eiúſque ſtudium iuuandæ huius Eccleſiæ magis ac magis inflammato. Mihi verò ſeruo tuo humillimo prudentiam quæ me regat

largire, ne à recta via deflectam, ſed omnibus Satanæ auocamentis tua gratia adiutus poſſim occurrere, téque Deum miſericordem perpetuò agnoſcere cum Filio tuo Ieſu Chriſto, qui tecũ regnat cum Spiritu Sancto in Apoſtolos effuſo. Creato igitur cor rectum in nobis, mortifica nos peccato, regenera in hominem interiorem vt iuſtitiæ viuamus, carnem domito vt actionibus animæ à te inſpiratæ apta ſit, tuæ vt voluntati in terra pareamus quemadmodum in cœlo Angeli. Ne autem eorum penuria quæ ad vitam ſunt neceſſaria in bonitatem tuam diffidentia peccemus, tua prouidentia & victum largire, & ſanitati prouide. Ac veluti cibus terrenus calore ventriculi coctus abit in ſanguinem & alimentum corporis: ſic noſtrum omnium animas Filij tui carne & ſanguine paſcito, cúmque nobis nos in illo forma, denique expulſa omni malitia (qui à Satana eſt cibus) ſubſtitutis autem charitate ac fide, nos in filiorum loco habeas. Cùm autem in te peccauerimus, pro tua miſericordia, ſanguine Filij tui peccata ablue: noſti enim naturaliter in nobis Adami rebellione hærere peccatum, nec poſſe animam tibi ſanctè parere imperfecto repugnanti corporis organo. Quamobrem tui Filij merito ne peccata nobis, imò ſacrificium mortis eius imputato, quam fide cum illo perpeſsi ſumus, in illo nempe inſiti perceptione corporis eius in Euchariſtiæ myſterio. Præterea concede, vt exemplo Chriſti

qui

qui pro *interfectoribus* precatus eſt, ſi qui in nos deliquerunt, eis parcamus, ſimúſque nõ vindictæ, ſed ac ſi amici eſſent de eorum commodis ſoliciti. Si quando autem felicitatis mundanæ ſplendoris & honorum recordatione perculſi fuerimus: contrà verò paupertate atque onere crucis fermè oppreſſi, quandoquidem nos ita exercere tibi viſum eſt, ne mundanis ſaginati deliciis in te rebellionem moliamur: erige nos, & afflictionum acerbitatem tempera, ne quam ſeuiſti in cordibus noſtris ſementem ſuffocent. Te oramus etiam, Pater cœleſtis, vt à conatibus Satanæ nos cuſtodias, quos à te abalienare molitur. Serua nos ab eius miniſtris, atque infeſta barbarie, cuius in medio nos collocaſti: abige etiam qui fidei Chriſtianæ Apoſtatæ huc & illuc vagantur, ad tuam obedientiam illos reuoca, datóque vt tandem reſipiſcant. Euangelium ſalutare tuum per orbem vniuerſum publicetur, Qui viuis & regnas cum Filio tuo, & Spiritu Sancto in æternum. Amen.

ALTERA PRECATIO AD *Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, quam continuò Villagagno pronuntiauit.*

IESV Chriſte Fili Dei viui, æterne, conſubſtantialis, ſplendor gloriȩ Dei & imago viua, per quem omnia condita ſunt, qui genus humanum rato Dei decreto damnatũ quòd rebellaſſet Ada-

mus, (is enim vt vita æterna frueretur, à Deo è terra deſumptus, nequaquam virili ſemine contaminata vnde peccandi neceſſitatem hauriret, omni virtute libero etiam arbitrio prędi tus ad perfectionem conſeruandam, carnis tamen concupiſcentia iactatus teliſque Satanæ inflammatis excitatus, peccato inferior in ſe iram Dei prouocauit:) vnde certiſſima conſequebatur hominum perditio niſi te pro immenſa tua & inenarrabili charitate, Deo patri obtuliſſes, te enim pro Adamo ſubſtituiſti, atque vt nos purgares, fluctus omnes maris illius indignationis paternæ tuliſti. Quemadmodum autem Adamus è terra minimè quidem corrupta eductus eſt abque vllo virili ſemine: ita conceptus es è Sancto in vtero virginis, ad ſimilitudinem carnis Adami tentationibus obnoxiæ aſſiduéque vexatæ ſupra omnes homines abſque peccato: denique tuo corpori voluiſti Adamum, eiúſque poſteros inſerere dum paſcis eorum animas carne tua & ſanguine tuo, mortémque ſubiiſti vt tanquam corporis tui membra in te alantur, Deóque Patri tuo ſint accepti, tuam enim mortem ac ſi perpeſſi eſſent perinde ſatisfacientem pro eorum peccatis offers. Quemadmodum autem diffuſum eſt in poſteros Adami peccatum, & per ipſum mors: ſic à Patre impetraſti vt credentibus iuſtitia tua imputaretur, quos manducatione carnis ac ſanguinis tui tecum vniuiſti, ac in te ipſum transformaſti tanquam nutritos carne tua, quæ ve-

rus eſt ad vitam æternam cibus, quò filij ſint iuſtitiæ non autem iræ. Quandoquidem igitur tot bonis nos cumulaſti, ad dextrámque Patris ſedens æternùm pro nobis intercedis, ſummóque ſacerdotio fungeris ſecundùm ordinem Melchiſedech, miſerere noſtri, ſerua nos, fideíque incrementum dato, Patri offer confeſſionem quam corde non minùs ac ore coram Eccleſia tua edo, ſanctifica me tuo Spiritu, quemadmodum his verbis es pollicitus, Non relinquam vos orphanos, hîc etiam Eccleſiam promoue vt tranquillè degentes purè te colamus qui viuis & regnas cum patre & Spiritu Sancto in ſecula ſeculorum. Amen.

His duabus recitatis precationibus, ad menſam Domini primus accedit Villagagno, genibúſque in terram poſitis, è Miniſtri manu panem & vinum recipit. Atque vt paucis expediam, non multò pòſt cuiuſdam ex antiquis dictum comprobauit, difficile eſſe diu virum bonum ſimulare. Illi enim & Cointæ, quamuis vterque Papiſmum eiuraſſet, (ac ſanè iam tum nemini non patebat quicquid ab illis factum eſſet, oſtentationem redolere,) litigare quàm doceri magis erat in votis. Quo factum eſt vt breui ſpatio interiecto de nonnullis doctrinæ capitibus, præſertim verò de Cœna Domini, diſceptare cœperint. Quamuis enim Transſubſtantiationem Papiſticam repudiabant, commentúmque illud craſſiſſimum, & abſurdiſſimum eſſe prædicabant, Conſubſtantiationem verò minimè proba-

Ad Cœnā Domini accedit Villagagno.

Diſputatio Villagagnonis & Cointæ aduerſus Miniſtros.

bant, ab iis tamen erant lōgè alieni, quæ à Miniſtris ex Dei verbo docebantur: nimirum panem & vinum, in corpus & ſanguinem Domini nullo poſſe mutari modo, nec rurſum hæc illis includi: ſed in cœlis Chriſti corpus eſſe, vnde ſeipſum vi Spiritus Sancti ſigna percipientibus fide in alimentum ſpiritale communicat. Quicquid ſit (aiebat vterque) hæc verba, *Hoc eſt corpus meum, hic eſt ſanguis meus*, non alium admittunt ſenſum, niſi vt corpus & ſanguis Chriſti ſignis contineantur. Quòd ſi quærat quiſpiam, quo tandem ſenſu Tranſubſtantiatione & Conſubſtantiatione repudiata? Illud equidem neſcire me non diffitebor: ac ſanè ipſos non minùs ignoraſſe exiſtimo. Etenim, cùm euincerent noſtri ex complurium Scripturæ locorum collatione, huiuſmodi loquendi formulas non niſi figuratè accipi, Scripturámque conſueuiſſe Sacramentorum ſigna pro rebus ſignatis vſurpare: illi verò quid contra afferrent ſolidi nihil haberent, nihilò tamen ſecius obſtinatis animis in hęreſi permanebant: ignoratáque qua id fieret ratione non tantùm carnali modo Chriſti carnem, ſed etiam in Ouetacatium morem crudam deglubere volebant. Interim Villagagno animum ſuum diſſimulabat diligenter. Itaque ſibi optatius nihil eſſe, quàm vt rectè doceretur, teſtatus, Charterium è Paſtoribus alterum, naui Braſilio, Americaníſque mercibus onuſtæ impoſitum (quæ prid. Non. Iun. ſoluit) in Galliam eo conſilio remittit, vt ſuper quæſtione de Cœna Domini, ſenten-

Chatteriū Paſtorē in Galliam remittit Villagagno.

ſententias noſtrorum afferret Doctorum, in primis verò clariſſimi viri Ioannis Caluini, cuius arbitrio acquieſcere ſe dicebat omnino velle. Ac ſanè ab eo non ſemel verba hæc audiui, D. Caluinus ex iis eſt vnus qui ab Apoſtolis extitere doctiſſimi, nec vllum legi Doctorem, qui meo iudicio rectiùs, puriúſve Scripturam eo expoſuerit. Vt autem ſe reuerentia in Caluinum duci teſtaretur, nō modò prolixè quo in ſtatu eſſet iis narrauit literis quas ad Caluinum reſcripſit, ſed etiam peculiariter manu propria (quod à me in Præfatione eſt commemoratum, atque ex epiſtola data prid. Cal. Apri. 1557. videre eſt) Braſilico pigmento quæ ſubiecimus verba adſcripſit. *Addam conſilium quod literis tuis adhibuiſti: ſumma animi contentione operam daturus vt ne vel tātillum ab eo deflectamus: hoc enim certè nec ſanctius, nec rectius, nec ſanius vllum eſſe perſuaſum habeo. Quamobrem etiam literas tuas in Senatu noſtro legendas, deinde in acta trāſcribendas curauimus: vt ſi quando à curſu aberrare contigerit, eorum lectio ab errore reuocet.* Quinetiam Nicolaus quidam Carneus, cui literæ illæ erant commiſſæ, cùm ad Cal. April. profecturus, valediceret, nobis renunciauit ſe in mandatis à Villagagnone habere, vt Caluino ſignificaret, conſilium quod dediſſet in perpetuum monmentum in æs inciſum iri. Itémque vt aliiquot ex Francia viros & mulieres, & pueros ſecum rediens adduceret, ſumpti-

Pueri decē Barbari in Galliam miſsi.

bus ſe ſuffecturum. Priuſquam verò vlterius progrediar, prætermittendum minimè exiſtimo puerulos decem Barbaros nouem circiter annorum in Galliam miſſos. Hi ab hoſpitibus noſtris bello capti, à Villagagnone verò empti, poſtquam Richerius paſtor à cócione manus illis impoſuiſſet, precéſque ſimul omnes ad Deum fudiſſemus, vt eſſent tanquam primitię miſeri illius populi, nauibus impoſiti ad Nonas Iun. tandem in Galliam deuecti, Henrico tum Regi oblati ſunt, qui primariæ autoritatis viris bonam partem donauit, nominatim verò Paſſio vnum, quem Baptiſmo quoque initiandum curauit, eúmque ego poſt meum in Galliam reditū apud illum agnoui. Præterea ex Villagagnonis domeſticis iuuenes duo ad 3. Non. April. iuxta Eccleſiarum reformatarum ritum vxores duxerunt puellas duas, ex earum numero, quæ nobiſcum tranſportatæ fuerant. Quæ à me propterea commemorantur, quòd non modò nuptiæ Chriſtiano ritu tum primum in America ſunt celebratæ: ſed etiam quòd è Barbaris plerique, qui ad nos eo die acceſſerant, mulieres indutas (cuiuſmodi nullas ante id tempus conſpexerant) maiori cum admiratione contemplabantur, quàm Eccleſiaſticas ceremonias, ipſis alioqui planè incognitas. Cointa itidem ad 16. Cal. Mai. matrimonium contraxit cum adoleſcentula, Rothomagenſis cuiuſdam cognata, cui nomen Roqueto:

Nuptię primò in Braſilia Chriſtiano ritu celebratę.

queto:hic non multò poſt noſtrum in Americam appulſum puellam hanc mercium omnium quas aduexerat teſtamento hærede facta,vita functus erat, merces verò erant cultelli,pectines,ſpecula,panni criſpati, hami,aliáque id genus commercio cum Barbaris habendo accommoda. Quæ quidem hæreditas commodum Cointæ obuenit: quippe vniuerſam in vſus ſuos tranſtulit.

Reliquę duæ (nam quinque numero fuiſſe, in deſcribenda nauigatione noſtra, à me antè demonſtratum eſt)non multò pòſt duobus è Neuſtriis interpretibus nupſere: atque ita nullę inter nos puellę mulieréſve Chriſtianæ ſuperfuerunt innuptæ.

Porrò,cùm hîc de matrimoniis mentio incederit,ne id duntaxat videar, quod in Villagagnone vituperandum eſt, attingere, quod verò laudandum,ſilentio præterire: aliquid obiter in eius commēdationem dicam. Neuſtrij quidā naufragi inter Barbaros agebant,multò antè quàm illuc appuliſſemus: hi abiecto Dei timore,ſeſe cum indigenis mulieribus & puellis crebris ſcortationibus cōtaminabant: de quibus liberos quos ſuſceperāt annos iam quinque natos vidi. Itaque Villagagno,cùm,vt iſtorum profligatam libidinem coërceret, tum etiam vt eorum omniū, qui noſtram inſulam incolebant, à tanto facinore patrando animos auerteret: ex totius Senatus ſententia legem tulit,qua Chriſtianis omnibus ſcortationem cum Barbaris mulie- Optima lex à Villagagnone lata,

ribus capitalem fecit: addita legi exceptione, tum demum licere cum illis matrimonium contrahere, ſi ad Dei cognitionem vocarentur, Baptiſmóque initiarentur. Sed vt nulla extitit, quæ ferinis moribus exutis Seruatorem Chriſtum vellet agnoſcere, licet crebris cohortationibus Barbaræ illius gentis aures quotidie perſonarent, ita tantiſper dum ego in terris illis ſum verſatus, Gallorum nemo exſtitit qui vllam in vxorem duxerit. Ac quemadmodum lex illa verbo Diuino dupliciter nitebatur: ita etiam, cùm ab omni Villagagnonis familia, tum à nobis vniuerſis ſtudioſiſſimè fuit obſeruata. Quinetiam, etſi poſt meum in Galliam reditum, acceperim ſolitum eſſe Villagagnonem in America ſtupris & libidinibus cum Barbaris mulieribus ſe inquinare: nihilò tamen ſeciùs ingenuè profiteor eum ne in minimam quidem huius criminis ſuſpicionem quamdiu ibi viximus, incurriſſe. Quinetiam legem à ſe latam adeò inuiolatè obſeruandam curauit, vt ex interpretibus quendam ſuſpendio adiudicare voluerit, quòd ſcortationis cum muliere, quam antè compreſſerat reus peractus eſſet. Verùm amicis apud eum intercedentibus, capitali pœna liberatus, pede catena vinctus eſt, ac pro mancipio habitus. Itaque quantum cernere mihi datum eſt, hac in parte laude dignus eſt Villagagno. Vtinam verò in cæteris eodem ſe geſſiſſet modo. Eccleſiæ magno ceſſiſſet emolumento, quo boni complures

plures hodie fruerentur.Sed ille tanto veluti œſtro contradicendi tranſuerſus agebatur, nunquam vt in ea ſimplicitate acquieſcerêt, quam accuratè retinendam eſſe quibuſlibet verè Chriſtianis Sacræ docent literæ,cùm de adminiſtratione Sacramentorum diſſeritur. Is enim,quæ conſequuta eſt,Pentecoſtes die, qua Cœnam ſecundò celebrauimus, palinodiam recinens, apertè iis eſt refragatus, quæ ipſe propoſuerat, cùm Eccleſiaſticam inſtitueret diſciplinam: (quo tempore, quemadmodum in ſuperioribus dictum eſt, volebat humana omnia procul amoueri figmenta, & faceſſere: Aſſeuerabat enim ex authoritate Cypriani, atque Clementis,aquam in Cœnæ celebratione vino infundendam eſſe,nec, vt id modò fieret,præfractè,ac neceſſariè iubebat:verùm etiam credendum eſſe impudenter affirmabat,panem conſecratum æquè corpori,atque animæ prodeſſe.Sal præterea, & oleum Baptiſmi aquæ immiſcendum cenſebat:neque licere Miniſtris ad ſecundas nuptias conuolare:ad cuius ſententiæ confirmationem,locum diui Pauli ad Timoth. detorquebat. *Epiſcopum oportet vnius uxoris virum eſſe.* Tandem conſilio alieno penitus repudiato,à ſe vno duntaxat in poſterum pendere voluit, nullóque fundamento nitens, in iis quæ perperam ex Scriptura proferret,omnia ſus déque inuertere pro arbitrio aggreſſus eſt. Atque vt cuilibet pateſiat, quàm validis vtebatur argumentis, ad ea, quæ ſemel pro-

Cœna ſecundo à nobis in propugnaculo Colinio celebrata, obiectionéſque Villagagnonis.

1.Tim.3.2.

barc inſtituerat, confirmanda: è Scripturę plu ribus, à me vna duntaxat in medium proferetur ſententia. Id igitur quod ex ipſius ore audiui aliquando, cùm quendam è ſuis ad hũc modum erudiret.

Locus Scripturæ à Villagagnone adaptatus.

Nunquámne legiſti in Euangelio hiſtoriam illius leproſi, qui Chriſto dixit, Domine, ſi velis, potes me purgare: cui ſimul ac Ieſus reſpondit, Volo, purgator, ſtatum purgatus eſt? ita etiam (aiebat inſignis ille Scripturæ interpres) cùm Chriſtus de pane dixit, Hoc eſt corpus meum, nulla adhibita interpretatione alia, credẽdum eſt illud in ipſo pane incluſum eſſe: neque eſt quod moremur Geneuenſes illos. Præclara ſcilicet vnius Scripturæ loci ex alio interpretatio. Tam ſanè acuta atque illius qui in Concilio quodam, ex illo Geneſeos, vbi docemur Deum creaſſe hominem ad imaginem ſuam, neruoſiſſimè concludebat, habendas igitur eſſe imagines. Itaque ſententia feratur ex iſto Villagagnonis (qui tantum poſtea de ſe ſermonem excitauit) feſtiuæ Theologiæ præclaro ſpecimine, an nõ præſtantiſſimus ille Theologus (quod de ſe, repudiata Religione verą thraſonicè prædicare non erubuit) Caluino ſilentium imponere, quíque illius partes tueri vellent, vincere diſſerendo facilè potuiſſet. Alia inſuper ex illo quamplurima de Sacramentis audiui non minùs ridicula, quibus tamen commemorandis ſuperſedeo: propterea quòd, poſt reditum eius in Galliam, non modò Petrus Richerius ſuis eum coloribus depinxit

ſed &

ſed & alij deinceps ita deterſum, depexumque dedêre, vt palmam, idipſum in poſterum præſtare cupientibus, præripuiſſe videantur. Duo iſta depectẽdi & detergendi verba libellos duos aduerſus Villagagnonẽ deſignant.

Eodem tempore ad eruditionis venditationem publicè prælegere Cointas cœpit: ac Euangelium ſecundum Ioannem exorſus, (cuius quàm difficilis & ardua ſit explicatio, iis eſt cognitum, qui Theologiam profitentur) tãto cũ iudicio enarrabat, vt tertio quoque verbo extra oleas (vt aiũt) vagaretur, nihilque fermè niſi alienum afferret: quo tamen vno adminiſtro tunc vtebatur Villagagno ad veram Euangelij doctrinam oppugnandam. Quid ergo? obiiciet aliquis, Franciſcanus ille Andreas Theuetus, qui grauiſſimè conqueritur in ſua Coſmographia, *cùm miniſtri à Caluino in Braſiliam miſſi, ſumma erga ſe inuidia flagrarent, munerique ſuo ſe interponerent, impedimento ſibi fuiſſe, quominùs miſerorum Barbarorum errantes animas Chriſto lucrifaceret:* (hęc enim ſunt illius verba) obmuteſcebátne tũc temporis? An ſaluti Barbarorum animoſiùs incumbebat, quàm Eccleſiæ Romanæ defenſioni, cuius ſe veluti fulcrum, & columnam iactitat? Hanc Theueti vanitatem refellere procliue eſt. Superiùs enim demonſtrauimus, eum in Galliam ante noſtrum in eas terras appulſum rediiſſe. Itaque monitos iterum lectores velim, vt quemadmodum in explicandis noſtris cum Villagagnone, Cointáque diſputationibus, ad caſtellum Coligniũ in Braſilia habitis, nulla Theueti mentio fa-

Tom. 2. li. 21. cap. 4.

Theueti vanitas.

ₐcta eſt,neque poſteà fiet:ita Theuetum à Miniſtris,de quibus tamen loquitur, conſpectū fuiſſe, neque Miniſtros ab illo. Quamobrem veluti præfatione in hunc librum, à me demonſtratum eſt,cùm egregius iſte Catholicus Romanus à nobis abeſſet eo tempore, marique quadragies centenis millibus paſſuum interiecto vallaretur: quò tutior eſſet à Barbaris,quos in ſuam necem à nobis excitatos fuiſſe,non erubuit falſò prodere:nugis omnibus valere iuſſis, zeli, quo ſe erga Barbaros flagraſſe profitetur,cùm interpellatus eſt à Miniſtris, exemplum afferat multò certius. denuò enim affirmare libet, tam illud eſſe falſum,quàm quòd maximè.

Coſmograp. tom. 3. li. 2. ca. 1.

Verùm,vt vnde ſum digreſſus,eò redeam: ſtatim poſt Cœnam Pentecoſtes die celebratam, Villagagno ſe opinionem,quam antea de Caluino conceperat, prorſus exuiſſe demonſtrat: eum teterrimum hæreticum à fide aberrantem pronuntiat, nec reſponſum ſibi expectandū arbitratur,quod ab eo per Charterium Paſtorem poſtularat. Exinde nos toruè intueri, animúmque à nobis abalienare, cōcionibus intereſſe raró, quas etiā ſub Maij menſis exitum vltra dimidiam horam prorogari vetabat. Ita Villagagnonis ſimulatio & hypocriſis quæ diu in pectore latuerat,tandem foras erupit,vt eum planè (vt aiunt) intus, & in cute noſceremus. Ac ſi quæratur quænam horrenda iſtius defectionis cauſa fuerit: non ita planè conſtat. Quidam enim noſtrûm

Villagagno Caluinum vituperat, quē antea laudauerat.

Defectio Villagagnonis à Religione reformata, illiúſq; defectionis occaſiones.

noſtrûm ſibi omnino perſuadebant, inde id accidiſſe quòd à Cardinali Lotharingo,aliiſque qui ad eum è Gallia ſcripſerant per quẽdam nauarchum qui circa id tempus ad Frienſe promontorium ſexaginta millibus citra inſulam,in qua morabamur,appulerat,grauiter fuiſſet reprehenſus,quòd à CatholicaRomanenſi Eccleſia deſciuiſſet:hiſque literis eũ ita perterritum fuiſſe, vt ſententiam repentè mutauerit. Poſt meum tamen reditum accepi,Villagagnonem cum Cardinali Lotharingo conſilium iam iniuiſſe,antequam è Gallia excederet,de vera Religione ſimulanda, vt facilius authoritate Colinij maris præfecti abuteretur, Eccleſiæque Geneuenſi, & Caluino præſertim imponeret : quemadmodum initiò diximus,ad manum colligendam, vtriſque ſcripſiſſe. Vtcunque res ſe habeat,id verè affirmo,eum poſt defectionẽ, conſcientia,veluti à carnifice quodam excruciata, ita tetricum, & moroſum euaſiſſe, nemo vt ad eum vellet accedere. Ac identidem per corpus Diui Iacobi (hanc ſiquidem deierandi formulam crebrò vſurpabat) deierans ſe caput ei brachiáque, & crura comminuturum eſſe minabatur,qui vel tantillum ſibi ſtomachum moueret. Verùm enim verò cùm ſe hic locus offerat, vt de eius crudelitate aliquid commemorem, inſigne eius exemplum demonſtrabo,quod præſente me tunc edidit in quendam Gallum Rochæum nomine, quem catena vinctum tenebat. Huic reſupino, at-

Villagagnonis cõſcientia excruciata,eiúſque ordinaria deierandi formula.

que humi abiecto prælongis fuſtibus ventrem adeò per ſatellitem cecidit,vt miſer ille ſpiritum ægrè duceret. Quibus minimè contentus,altera corporis parte contuſa ictibus, ita truculentus ille miſerum compellabat per corpus D. Iacobi, ſceleſte,alterum porrige latus:præterea infelici hominē ſorte,abiectum humi, confectum plagis, mortíque proximum coëgit arti operam nihilo dare ſeciùs,quàm antè conſueuiſſet: faber autem erat lignarius operis inteſtini. Eadem animi lenitate,ac manſuetudine erga pleroſque vtebatur,qui etiam erant in vinculis, quòd eandem cum infelici Rochæo illo cauſam ſuſtinerent. Cauſa porrò erat, quòd cùm eos indignis modis antequàm appuliſſemus, Villagagno tractaret,communi conſilio decreuerant eum in mare pręcipitē dare, vt qui grauiùs multò premerentur,quàm ſi ad triremes amandandi fuiſſent. Ex quibus fabri quidam lignarij ob eius crudelitatem, ſe cum Barbaris in continentem recipere maluerunt (à quibus etiam benigniùs habebantur) quàm cum eo verſari diutiùs. Eum etiam crudeliorem triginta, quadragintâve, tum viri, tum mulieres Barbari ſunt experti, lingua ipſorum Margaiates appellati. Iì à confœderatis Tououpinambaulſiis bello capti erant, ac Villagagnoni pro mancipiis traditi. Cuius in Barbaros feritatis exemplum proferre viſum eſt. *Mingantius* quidam ex iis vnus erat: hunç præſente me, tormentum vlnis complecti

Barbari Villagagnonis mācipia malè ab ipſo tractati.

plecti

plecti cum adegiſſet, lardo igne liquefacto, ac in clunes guttatim diſtillante cruciauit, cùm ne culpam quidem obiurgatione dignã admiſiſſet. Tot, ac tantis calamitatibus Barbari conflictati, ad hunc ſæpe modum querebantur. Si tot ærumnis nos ab iſto *Paycola* (hoc enim nomine Villagagnonem compellabant) expoſitum iri duxiſſemus, longè ab hoſtibus dilaniari, deuorarique maluiſſemus, quàm ad iſtum abduci. En obiter humanitatis eius particulam paucis attigi. Hæc verò ſatis eſſet attigiſſe, niſi, vt ſuprà commemoraui, primo aduentu noſtro, velle ſe diffluentem in veſtibus coërcere luxum diſertè denuntiaſſet.

Itaque neceſſariò dicendum videtur, quã egregio cæteris exemplo hac in re præluxerit: nempe vt, cùm non ſolùm è bombyce, lanáque pannis, verùm etiam vndulatis complurium colorum abundaret: in arculis tamẽ à teredinibus, ac tineis corrũpi mallet, quàm veſtiendæ familiæ diſtribuere, cuius pleriq; nudi ferè incedebant. Sibi verò diebus hebdomadæ ſingulis, mutanda comparauit ſena veſtimenta: ſuo ſingulis colore attributo: rubro, luteo, ceruino, albo, cæruleo, viridi, congruentibus inter ſe perpetuò tunica, & femoralibus: quæ quàm bene tum ipſius ætati, tum dignitati quadrarent, cuius exiſtimandum relinquo. Inde tamen id commodi capiebatur, quòd ex colore illius veſtimenti, quo indutus erat, facilè conijciebamus, qua- Villagagnonis habitus.

lis eo die futurus eſſet: adeò vt viridis & luteus color mali perpetuò quiddam portēderent. Imprimis verò cùm talari vndulata veſte, nigro è bombyce limbo circundata, indutus eſſet, mirum dictu quantam de ſe ridendi materiam præberet:ita vt non illepidè à ſuis hiſtrionis effigiem præferre diceretur. Proinde, ſi de hac veſte quicquam audiuiſſent, qui ad ſummum maximè illius ruentis ollæ labrum Barbari cuiuſdam inſtar, nudum delinearunt: minimè dubium eſt, quin pro inſigni ornamento veſtem illam ei impoſuiſſet,vt & ſuam ei crucem,fiſtulámq; collo appenſam reliquerunt.

Ac ſi quis reprehendat nimis me curioſè iſthæc rimari (prout etiam fateor, quæ attigi poſtremò, eſſe indigna quæ memoriæ prodantur) facilis eſt reſponſio.Etenim cùm Villagagno furētis Herculis, maximè poſtquàm in Galliam reuerſus eſt, perſonam induerit, aduerſus eos, qui Religionem ex verbo Dei reformatam profitentur: demonſtrandū exiſtimaui, in ſingulis quas ille amplexus eſt religionibus, quàm inculpatè ſe geſſerit: maximè cùm ob eas,de quibus in præfatione dixi, rationes, pauca elegerim è multis.

Cauſa noſtri à Villagagnone diſceſſus.

Internuntio tandem Philippo ei denuntiauimus, quòd Euangelicam profeſſionem exuiſſet, neque vlla conditione alia eius imperio eſſemus obnoxii:nos in poſterum operam, in muniendo præſertim Caſtello denegaturos eſſe. Qua audita re,interdixit, ne bina

na illa farinæ ex radicibus confectæ acetabula, quæ (vt à me commemoratum eſt) diebus ſingulis dabantur, nobis amplius præberentur: ſperans hac ratione futurum vt in ſummum diſcrimen adduceremur, aut fame etiã necaremur: tantùm verò abfuit, vt noſtrûm quiſquam id ægrè tulerit, vt contrà lætaremur: multò enim plus farinæ à Barbaris falce vna, vel duobus, tribúſve cultellis mercabamur, quàm ſex ille menſibus diſtribueret. (Ii ſiquidem noſtram ſæpe inſulam lintribus adibant: vt & nos ipſi mutuò Barbarorum pagos ad commeatum expediendum, petebamus.) Itaque quòd cibaria non eſſent attributa, nos ab eius ſacramento penitus eſſe liberos duximus. Ac certiſſimum eſt rem vi aggreſſurum fuiſſe, niſi vehementer ſuis diffiſus eſſet, quorum primarii nobis apertè fauebant. Tamen rem tentare voluit: cùm enim ego, Ioannéſque Gardienus è continente reuerteremur: (vbi tũc circiter quindecim dies inter Barbaros egeramus) is veniæ ignorationem ſimulauit, quam impetraueramus à Barreo ipſius Legato, antequam ex inſula egrederemur. Itaque arceſſit legis, quam ipſe tulerat, violatæ: hac cauebatur, ne abſque venia Caſtello quis excederet. Quare nõ modò eam ob rem nobis manus iniici volebat, verùm etiam eò crudelitatis procedebat, vt pedibus, tanquam mancipiis catenam aptari iuberet. Cui pœnæ eò magis fuimus affines, quòd qui nos deduxerat Philippus, quíque,

Villagagno nititur nos in ſeruitutẽ redigere.

vt nõnulli aſſerebant, demiſſiùs Villagagnoni, quàm eius ferret dignitas obtemperabat, non modò non opitularetur: verùm etiam oraret, vt ſupplicium illud vnum, alterúmue diem ſuſtineremus, à vinculiſque nos liberatum iri polliceretur, vbi primùm ira Villagagnonis paululùm deferbuiſſet. Attamen nos id nunquam eſſe paſſuros diſertè reſpondimus: tum quòd lege non teneremur, tum verò præcipuè quòd, (vt diximus) cùm fidẽ fregiſſet, qua receperat, ſe inter nos religionis veræ diſciplinam conſeruaturum eſſe, addicti eius eſſe imperio in poſterum recuſaremus. Accedebant eorum exempla, qui catena vincti, indigniſſimè, crudeliſſiméque palàm accipiebantur. Quo ille reſponſo ceſſit: animaduertebat enim quindecim eſſe, aut ſexdecim è noſtris tanto amicitiæ vinculo inter ſe coniunctos, alter vt alteri iniuriam fieri ægrè pateretur: adeò vt difficillimè, ſi vlteriùs progrederetur, in ſuam nos poteſtatem redigeret. Præcipui etiam inter ipſius milites (quemadmodum ſuperiùs attigi) quòd religionem veram profitebantur, iniquo animo illius defectionem ferebant. Ita vt niſi eſſent veriti, ne Colignius qui authoritate regia fretus eum miſiſſet, neque qualis poſteà extitit cognouiſſet, offenderetur, quidam ex noſtris hac occaſione oblata hominem in mare præcipitem dediſſent. Eius carnem, & latos humeros piſcibus nutriendis aptos eſſe iocabantur. Maxima tamen pars benigniùs cum eo

agen-

agendum ſatiùs eſſe duxit. Conciones etſi publicè ſemper haberentur, (quas vel non audebat, vel non poterat interturbare:) attamen ne ampliùs nobis offendiculo eſſet Cœnam celebrātibus, ab eo tempore noctu eo inſcio celebrabamus.

Et quoniam in poſtrema in illis terris Cœnæ celebratione, nobis ex vino illo quod ex Gallia aduectum fuerat, cyathus tantùm ſuperfuit, cúmque aliunde habere minimè poſſemus, exorta fuit quæſtio inter nos, vtrùm ſcilicet, vino deficiente, poſſet alio potus genere celebrari. Quidam præter cæteros Scripturę locos, hunc etiam afferentes, quo Chriſtus in Cœna inſtituenda, poſt gratiarum actionem, Apoſtolis expreſſè teſtatus eſt, ſe *non amplius ex vineæ fructu bibiturum eſſe*: cenſebant deficiente vino, ſatiùs fore abſtinere à ſigno, quàm illud ipſum mutare. Alij contrà aſſerebant, cùm Chriſtus in Iudęa verſaretur, eum mentionem vſitati potus feciſſe: credi verò par eſſe, ſi inter Barbaros verſatus fuiſſet, non modò Americanā ceruiſiam: verùm etiam farinam ex radicibus, qua illi pro pane vtuntur, Cœnæ Sacramento adhibiturum fuiſſe. Ac proinde concludebant, vt, quemadmodum ſigna panis, ac vini mutare nollent, quandiu ea præſtò eſſe poſſent: ita minimè dubitaturos, pane, ac vino deficiētibus, Cœnam celebrare iis rebus adhibitis, quæ ad vitam hominum fulciendam, panis, ac vini locum vſúmque obtinerent. Et quamuis pleri-

Quæſtio vtrum Cœna ſine vino poſſet celebrari.

Matt. 26. 26
Marc. 14. 25.

que in poſtremam ſententiam inclinabant, quia tanta rerum penuria non fuit, quæſtio illa remanſit ſub iudice. Verùm enimuerò hæc placida diſputatio nullius inter nos diſſidij cauſa fuit, qui per Dei gratiam perpetuò fuimus animis coniunctiſſimi, vt libentiſſimè optarem, inter eos omnes, qui religionẽ verè Chriſtianam profitẽtur, tam bellè conuenire, quàm eo tempore inter nos conueniebat.

Cauſa ob quam Villagagno in munitione ſua nos diutiùs manere non permiſerit.

Vt verò finem imponã iis quæ de Villagagnone dicenda fuerunt, ſub exitũ Octobris, iuxta tritum illud prouerbium, quo fertur, In amicitia diſſuenda, debere homines fucum facere: magis ac magis nos Euangelicámque doctrinam execratus, apertéque ſignificans ſibi ampliùs in animo non eſſe, vt in ſua Inſula, Caſtellóque moraremur, ſtatim egredi iuſſit. At ſi collibuiſſet, quemadmodum ſuprà demonſtrauimus, à nobis Villagagno pellì inſula facilè poterat. Verumtamen, tùm vt de nobis omnem conquerendi materiam præcideremus: tum ne nota Euangelio inureretur, ad cuius præſcriptum nos vitam inſtituere velle, eáque de cauſa in Americam veniſſe, iam antè Gallia, cæteræque nationes audierant, ſine vlla contentione ei loco ceſſimus. Itaque cùm octo circiter menſes apud Inſulam, Caſtellúmque Colinium manſiſſemus: cui etiam muniendo vehementer noſtræ deſudauerant operæ: in continẽtem exacti progredimur, ibique expectauimus mẽſes duos, dum

dum è portu Salutari appulſa nauis, (cuius cũ magiſtro conuenimus, in Galliã nos vt trãſportaret) onuſtáque Braſilio vela faceret. Interim Ganabaram *ſinum* ingredientes ſiniſtro in litore, locóque à Gallis Laterana dicto conſedimus, mille paſſibus à Caſtello Colignio. Quemadmodum verò frequẽter, & familiariter inde apud Barbaros commeabamus, inita cum Barbaris conſuetudine, vnà conuiuari, agere, ambulare: illi ſe humaniſſimos præbere, (vt eũ benignitate facilè ſuperarent, qui ne dicto quidem violatus à ſe nos expuliſſet) hoſpites inuiſere, cibariis etiam, rebúſque neceſſariis adiuuare cœperunt. Hactenus quæ Villagagnonis fuit in religione inconſtantia, quàm crudeliter ſub religionis ſpecie nos accepit, quæ eius diſputationes, ad Euangeliúmque repudiãdum extitêre cauſæ, qui ſermones quotidiani, quæ ſæuitia in domeſticos, qui cultus corporis, breuiter dictũ ſit: quem autem dedit nobis commeatum, quámque proditoriè nos dimiſerit, in tempus illud reiicio, quò ad reditum in Galliam naues aſcendemus. Interea Villagagnonem ſuos in Caſtello miſerè affligentem paululùm relinquens, primò eius propugnaculum deſcribam, ſinúmque cui imminet.

Locus quẽ in cõtinẽtẽ Americæ incoluimus.

CAP. VII.

Deſcriptio ſinus Ganabaræ, qui & Geneurenſis appellatur: Inſula, Caſtellique Coligny, atque inſularum adiacentium.

CVM ſinus iſte à Barbaris Ganabara dictus, eo tempore, quo illic agebamus, inter cæteros eius regionis portus, nauibus Gallicis notiſſimus fuerit: abs re non exiſtimaui alienum, ſi peculiarem eius deſcriptionem hoc loco proponerem. Ille à Luſitanis Geneurenſis appellatur, quod Calēd. Ianuar. primò eum intraſſe credatur: tribúſque viginti gradibus iacentem vltra Æquinoctialem lineam, ſub Capricorni tropico. Cuius rei meminiſſe lectorem cupio, vt Theueti agnoſcat impudentiam. Is in libro vir. Illuſtr. *Quoniambecum* laudans, ait, me aut alium impoſtorem, hunc ſinum ad tres & viginti gradus, prope polum Antarcticum collocaſſe, quum tamen nunquam aliter, quàm hîc ſcripſerim. Quæ alij de ſinu iſto ſcripſerunt, prætermitto, eúmque quatuor & viginti paſſuum millibus patêre affirmo. In quibuſdam verò locis in latitudinē creſcere, donec 14. aut 16. conficiat. Et quãuis ij mōtes, quibus iūgitur, non adeò ſint excelſi, atque ij ſunt quos Geneuenſis lacus alluit, rectè tamen cum eo cōparari

Comparatio lacus Geneuenſis cum fluuio Ganabara in Braſilia.

parari poteſt ob vicinitatē vndique terrarū.

Oſtium eius periculoſum eſt, quia relicto mari trium Inſularum incultarum oræ legendæ ſunt: vnde magnum nauibus periculum imminet, ne ſcopulis alliſæ penitus frangantur. Deinde præternauigandum eſt fretum, quod cùm trecentos in latitudinem paſſus non habeat, enaſcitur ſiniſtrorſum è monte, ac rupe pyramidis formam imitante: quæ nō modò eſt immenſę magnitudinis, verùm etiam eminùs artificio quodam elaborata videtur. Propter eius autem rotunditatem, & quòd ingenti turri perſimilis eſſet, hyperbolicè à Gallis *le Pot de beurre*, appellata fuerat. Paulò vlteriùs intra ſinum ipſum rupes extat ſatis plana, quæ in circuitu patet circiter centum & viginti paſſus. Hæc à nobis *Le Ratier* dicebatur, quam Villagagno cùm primùm appuliſſet, impoſita primùm ſupellectile, ac impedimentis, muniri poſſe ſperabat: vi tamen vndarum inde pulſus eſt. Ea porrò, quam incolebamus inſula, duobus eſt paſſuum millibus vlterior: hęc (vt commemoraui) erat inculta ante Villagagnonis aduentum. In circuitu circiter paſſus mille complectitur, latitudinem ſexies ſuperante lōgitudine: ſcopuliſque ad libellam ſummæ aquæ extantibus cingitur, qua de cauſa naues citra tormēti iactum accedere non poſſunt: eſtque ideò naturâ munitiſſima, vt adiri ne nauigiolis quidem poſſit, niſi è portus latere ex aduerſo ingregientis Oceani. Hæc ſi diligen-

Rupes vocata vas butyraceum.

Muſcipula.

Deſcriptio Inſulæ & propugnaculi in quo Villagagno habitabat.

ter cuſtodita fuiſſet, nec expugnari, nec intercipi potuiſſet, quemadmodũ à reditu noſtro fuit à Luſitanis occupata, eorũ qui relicti eſſent culpa: ab vtraque parte eminebat colliculus, cuius in faſtigio tugariolum Villagagno extruxerat: rupi verò quinquaginta, aut ſexaginta pedes in altitudinẽ porrectę, & ad inſulæ centrum ſitæ, ſuũ impoſuit prætorium. Reliqua in planiciem redacta, domiciliis continebantur, quæ, annumerata omni Villagagnonis familia, octoginta circiter homines incolebant. Illa omnia ſi prætorium excipias aliquot fabrilibus lignis ædificatum & propugnaculis qualicunque cæmento ſuperinducta, parua erant tuguriola, prout Americani ſolent lignis extructa rotundis, herbáque contecta, dum paucis artificium munitionis illius, quam Villagagno nuncupauit Coligniũ in Gallia erectum Antarctica. Id autem ab eo factũ eſt, vt Gaſpari Collignio Galliæ Thalaſſiarchę gratularetur: neque immeritò. Nunquam enim ſine illius fauore, ac ope (vt anteà commemoraui) cùm iter illud agere, tum vllam in Braſilia munitionẽ exædificare potuiſſet. At cùm illius viri longè nobiliſſimi memoriam immortalitati commẽdare velle, præ ſe ferret, (Nam, vt eius defectionem taceam, violatámque fidem qua receperat, antequam è Gallia excederet, ſe verum Dei cultum in Braſilienſi ora inſtauraturum eſſe.) quantam quæſo anſam Luſitanis, arcem à ſe deſertam nunc obtinentibus, præ-

buiſſe

buiſſe putatis erigendi trophæa de nomine Collignio, Galliæque Antarcticæ, quod illi tractui fuerat impoſitum?

In quibus commemorandis ſatis mirari nequeo, Theuetum Anno 1558. biennio poſt ſuum in Galliam reditum, vt Henrico ſecundo adularetur, qui regnum tunc temporis administrabat, in deſcribendo ſinu iſto, & propugnaculo Colignij, ad dextrum latus in continente vrbem depinxiſſe, quam Henricopolin nominat. Et quamuis tempus ei ſatis ſuperfuerat ad illius erroris emendationẽ, nihilominus in ſua eum Coſmographia extare voluit. At ego vehementer affirmo, cùm è Braſilia migraremus, id quod contigit plus octodecim poſt Theueti profectionem mẽſibus, pagum nullum, vrbem verò multò minus, eo vnquam in loco fuiſſe, vbi ſuam falſò Henricopolin collocat. Atque etiam fluctuans vrbis ſæpe nomen inuertit, quam primò vernaculo ſermone Ville-Henry, ſecũdò Henry-ville nominat, idẽ etiam tertiò facturus, ſi ea de re loquatur in poſterum. Inde apertè liquet, hominem ſomnia tantùm afferre, ac vanam quandam picturam. Cæterùm quis non animaduertit, multò magis Theuetum nomine Regis Henrici abuſum eſſe, quàm Villagagnonem Colignij, quod impoſuit propugnaculo ſuo? Errore autem denuò repetito, videtur Principis memoriã prorſus conſpurcare voluiſſe. Rectè, Plutarchus, Auguſtum Cæſarem excandeſcere, ait,

Vrbs imaginaria in operibus Theueti.

ſolitum, ſi quid de ſe niſi grauiter, & à viris præſtãtibus memoriæ proderetur: eum quoque magiſtratibus in mandatis dediſſe, ne paterentur nomen ſuum à morionibus, hiſtrionibúſque haberi ludibrio. Alexander publico edicto cauit, ne ab alio, quàm Apelle pingeretur: regium quippe nomen in pretio eſſe debet. Vt autem obuiam reſpondenti Theueto eam, locum cuius meminit, eum eſſe nego quem nos Laterariam vocabamus, in quo operarij noſtri tuguriola quædã ædificauerãt. Attamen fateor, vbi primùm Galli conſedere, montem extare, quem de Regis nomine, Henricum appellarunt: vt alterum etiam poſteà Corquillercum diximus, de cognomine Philippi Corquillerci, cuius ductu illuc appuleramus. Sed ſi tanta eſt inter montem, & vrbem diſcrepantia, quãta inter templum, & vaccam, Theuetum in deſcribenda Vrbenrica, aut Henricurbe deliraſſe quis du bitet, aut imponere lectoribus voluiſſe? Ego autem, ne de his pręter veritatem loqui videar, eorum appello teſtimonium, qui iter illud confecerunt: ſedeãt etiam inter iudices, qui Villagagnonẽ ſimul comitati ſũt, quorũ adhuc nonnulli ſuperſunt, an in eo loco extiterit quoddam vrbis veſtigium: & non potius totum illud figmentum poëtarum ſomniis valde ſit affine. Quoniam autem (vt in præfatione dixi) Theuetus, me, ſociósque ſine cauſa eſt adortus, moleſtè ferre nõ debet, ſi vnius facere iacturam vrbis hac mea defen-

ſione

ſione cogatur. Cæterùm multos in eo præterea errores notaui, quos ſingillatim exponam, niſi ſe his contentum eſſe demonſtret. Malè me certè habet quòd interrupta ſermonis ſerie, huc delapſus ſum, ſed cùm id veritatis tuendæ gratia fecerim, liberum facti mei iudicium Lectoribus relinquo.

Vt igitur quæ reſtant de Ganabara perſequamur, ſciendum eſt vltra propugnaculum, decem ferè millibus pulcherrimam, fertiliſſimámque inſulam iacêre: ea cùm in circuitu duodecim paſſuum millibus pateret, Magnæ inſulæ nomen à nobis ſortita eſt. Quinetiam quòd à Tououpinambaulſiis fœderatis incoleretur, eam frequenter petebamus, ad exportandam farinam, aliáque neceſſaria. Magna inſula.

Sunt præterea in illo ſinu maris multæ inſulæ incultæ, in quibus præſtantiſſima oſtrea reperiuntur. Barbari quidem in litoribus ſe ſubmergentes, manibus inferunt lapides ingentes exiguis oſtreis (illi *Leripes* vocant) circumdatos, quæ ſic petris adhærent, vt vi ſint auellenda. Horum plenos lebetes coquebamus, & in quibuſdam exiguas gemmas reperiebamus. Leripes oſtrea.

Hic fluuius multorum piſcium genere abundat, in primis mulis quàm optimis, ſuibus marinis, & mediocribus aliis, quorum nonnullos, in capite de Piſcibus, deſcribam. Hîc verò ingentes, ac monſtroſas Balenas ſilentio prætererire nolo, quæ pinnis aquam Balenæ.

ſuperantibus,nobis ita fiebant obuiæ,vt tormentulis facilè peterētur. Verūtamen iſtiuſmodi globis ea valde lædi non exiſtimo,tantum abeſt,vt interfici poſſint: eáque de cauſa recedebant à nobis innoxiæ, quòd pelle ſint duriſſima,craſſáque pinguedine.Harum vna, Balæna in vadis. quatuor,& viginti à Caſtello miliaribus Friēſe promontorium verſus in vadis adhæreſcens,Oceanum repetere,quòd eā aqua profundior defecerat,non potuit: ad quam tamē accedere auſus eſt nemo, antequàm expiraret,quippe cùm ſuis conatibus vicinam terrā concuteret, & à quatuor millibus paſſuū exaudiretur. Poſtquam verò vitam exhalauit, multi ex Barbaris, & noſtris fruſta quædam carnium deciſarum abſtulerunt: reliquum autem eo in loco remanſit. Eas verò carnes parui faciebamus,propter inſipidum guſtum: pinguedinem verò colliquabamus, vt oleo expreſſo ad lucernas vteremur. Lingua verò,quę pars exiſtimatur præſtantiſſima, ſalę condita fuit,Thalaſſiarchæ in Galliam tranſmiſſa.

Fluuij dulces. Duo ſunt etiam flumina, quæ ad extremitatem ſinus terra vndique circundata, cum eo coniunguntur. In iis ego aliquoties cum Gallis nauigaui,& multos Barbarorum vicos in vtroque littore ſitos inuiſi. Hæc ſunt quæ in hoc ſinu præcipua cognoui, atque etiam arcis poſſeſſionem Gallis ereptam eſſe, tanto magis doleo, quanto hæc rectè cuſtodita, vt erat facillimum, tutum nobis perfugium, &

Gallis commodiſſimam nauigandi occaſionem præbere potuiſſent. Vltra quadraginta, aut ſexaginta paſſuum millia Platam verſus, & fretum Magellanicum, alter eſt ingens maris ſinus, à Gallis Vaſarum dictus, ad quem appellunt, illuc qui nauigant, ſicut & ad Frieſe Promontorium, quod & primùm tenuimus cùm Braſiliam peteremus.

CAP. VIII.

De ingenio, robore, ſtatura, nuditate, ornamentis corporis virorum, & fœminarum Braſilienſium, apud quos annum ferè ſum commoratus.

HACTENVS ea quæ in mari vidimus, dũ Braſilieñſiũ regiões petiimus, deſcripſi: quis fuerit in Inſula, & Colignio Caſtello rerum ſtatus, tantiſper dũ illic viximus: qualis denique ſit Ganabara ſinus demõſtraui: Nunc antequàm naui conſcenſa reditum in Galliã parẽ, vitę genus, & alia hîc à noſtris incognita, paucis deſcribere volo.

Vt autem ordine cuncta exequar, Barbari Americani, qui terrã Braſilij incolũt, *Toouopinãbaulſij* nominãtur, quibuſcũ ego circiter annũ familiariter ſum verſatus. Ii corpus nec ꝓdigioſũ, nec mõſtroſũ habẽt, ſed noſtro, qui in Europa viuimus, perſimile, quod ad ſtaturã ſpectat. Sunt quidẽ fortiores, robuſtiores, ſa- **Statura, ac diſpoſitio Barbarorum.**

niores,& minùs obnoxij morbis. Pauci apud eos ſũt claudi:pauci altero priuati oculo: deformes ferè nulli:licet etiam cẽteſimũ, ac vigeſimum ætatis annũ ſæpe attingant, (per lunas enim annos numerare norunt) pauci tamen caneſcunt. Id verò regionis illius temperiem indicat, quæ quum nullis frigoribus, aut pruinis torreatur, virides herbas, agros, & arbores ſemper habet: ipſi quoque moleſtiis, ac curis omnino vacui, iuuentutis in fonte labra rigaſſe videntur. Et quoniam fontes lutoſos, & ſcaturigines peſtilentes non adeũt, è quibus mala omnis generis oriuntur, quæ nos ante tempus attenuant, macerant corpus, animum excruciant, denique perimunt: vtrumque nihil eorum ad illos pertinet: diffidentia, auaritia, litibus, inuidia, ambitione denique non laborant. Colore prorſus nigro non ſunt, ſed tamen ad nigredinẽ accedente, propter ſolis vehementiã, quemadmodũ Hiſpanis, ac Prouincialibus vſuuenire videmus.

Ætas Barbarorum.

Barbari terũ mundanarũ neglectores.

Nuditas Barbarorũ in genere.

Cæterùm viri, fœminæ, infantes nudi prorſus incedunt, nec vllas corporis partes vnquam tegunt, nullo eius nuditatis pudore. Attamen villoſi non ſunt vt quibuſdam viſum eſt, imò ſimul atque pili in corpore apparent, aut vnguibus, aut forcipibus paruulis, quas à Chriſtianis accipiunt, euellunt: barbam ipſam, palpebras, ſupercilia eradicant, vnde luſci, toruóque aſpectu fiũt. Idem legimus in inſula Cumana vſurpari à Peruenſibus. Caput quidem illi capillis veſtitum

In eos qui Barbaros villoſos eſſe putant.

Hiſt. gen. Ind. li. 2. c. 79.

ſtitum habent, qui maribus ab ineunte ætate à vertice ad ſinciput raduntur, vt monachorum coronam dicas: ad occiput verò comam nutriunt noſtrorum more maiorum, quam, vbi ad collum vſque fluctuat, reſecant. Hîc, ne (ſi fieri poſſit) aliquid à me prætermittatur, quod ad hanc tractationem pertineat: illud addam, eſſe nimirum in illis terris herbas quaſdam duorum digitorum latitudine: hæ paululum incuruæ, in orbem & longitudinem excreſcunt, veluti calamus, qui contegit ſpicam millij illius prægrãdis, quod apud Gallos triticum Sarracenum nuncupatur. Vidi aliquando ſenes (non tamen omnes, nunquam adoleſcentes, multò minùs pueros) qui duobus illius herbæ foliis acceptis, filóque xylino virilia contegerent, atque etiam faſciis, ac linteolis, quæ à nobis habebãt, obuoluerent. Qua in re primo aſpectu elucere videretur ſcintilla quædam naturalis verecundiæ, ſi modò id ea de cauſa facerent. Etſi enim id penitiùs nunquam ſum ſcrutatus: nihilominùs tamen arbitror id ab illis fieri tegendi alicuius morbi gratia, quo in ſenectute partes illæ confligantur. Quare ſenes Americani intercũ virilia tegant.

Hoc inſuper de more habent, vt ab infantia pueris omnibus labium inferius pertundant, eóque in foramine os quoddam perpolitum, ac inſtar eboris candidum inſeratur, minimarum figura pyramidum, quæ ſupra menſam in quincuncem ordinatæ, verticillo petuntur. Pars faſtigiata pollice vno, duobúſ- Labiũ perforatum & eius perforationis ratio.

ve digitis extrinſecus porrecta, inter gingiuas, & labium retinaculo adhæret: ídque pro arbitrio auferunt, reponúntque. Os verò illud faſtigiatum, ac candidum, in adoleſcentia tantùm geſtant. Cùm verò ad grandiorem ætatem peruenêre, cúmque lingua ſua *Corpmi ouaſſou* vocari incipiunt, (quod grandem, aut craſſum adoleſcentem ſonat) foramini labiorum inſerunt lapillum viridem, ex genere pſeudoſmaragdi, qui ſimiliter obiece quodam intrinſecus retentus extrinſecus apparet, capitati argentei rotunditate, ac latitudine, craſſitudine autem duplici. Atque etiã nonnulli reperiuntur, qui digiti longitudine geſtent, eúmque teretem. Cuius poſtremi generis vnius à me in Galliam allatus eſt. His lapidibus interdum ſublatis, Tououpinambaultii, linguam foras per rimam illam labiorum, animi gratia egerunt, ita vt gemini oris effigiem ſpectantibus præbeant. Vtrùm verò ſpectaculum iſtiuſmodi placeat, an deformes admodum hac ratione fiant, facile eſt iudicatu. Alios inſuper vidi, qui lapillos eiuſmodi virides in labiis geſtare non contenti, vtriſque malis eundem ad vſum perforatis, includebant.

Lapilli viridis labiis inſerti.

Malę perforatę ad lapillos inferendos.

Quod ad illorum naſos attinet, cùm apud nos obſtetrices ſoleant ab ipſo puerorũ ortu, vt formoſiores, ac productiores efficiant, digitis extendere: contrarium prorſus inſtitutum apud Americanos noſtros obtinuit. Puerorum enim pulchritudinem naſi depreſ-

ſione

ſione metiuntur. Itaque ſimul ac ex vtero matris prodiêre, pollice naſus eis deprimitur, perinde atque catellis in Gallia quibuſdam fieri ſolet. A quibus longè illi diſſident qui quodam in Paruani regni tractu, ferũtur tanto eſſe naſo præditi, vt ex eo ſmaragdi, cyanii, aliíque lapilluli, cùm candidi, tum rubri, filo aureo ſuſpendantur. Hiſt. vniu. Ind. lib. 4. cap. 108

Noſtri præterea Braſilienſes cõpluribus pigmentis ac coloribus ſibi corpus variegãt: imprimis verò crura, ac tibias adeò inficiunt atro colore, ex ſucco fructus cuiuſdã, ab illis *Genipat* dicti, vt eminùs animaduerſa, femoralibus ſacerdotalitiis induti eſſe videãtur. Ea porro nigredo expreſſa ex illo *Genipat* fructu, ita illorum cuti adhæreſcit, vt decem aut quindecim diebus elui nequeat, quamuis ſe frequenter abluant. Barbari nigro colore infecti, & variis coloribus picti.

Adhæc meniſcos etiam habent octo digitis longiores, ex oſſibus apprimè læuatis, ac inſtar alabaſtri candidis (quæ *Yaci* appellãt) mutuato à Luna nomine, quam ita vocant: hos funiculo xylino ad pectus è collo appenſos demittunt. Meniſci ex oſſibus cãdidis.

Similiter fruſtula complura teſtę prægrandis lapide quodam diu multúmque attrita perpoliunt. Rotunda deinde, ac inſtar denarii tenuia efficiunt, & vmbilico pertuſa, filóque xylino traiecta, pro torquibus collo inſerunt: (hæc *Boü-re* ipſorum lingua vocantur) vt apud nos catenulæ ſolent aureæ. Id porrò, quod à multis buccinum appellatur

eſſe crediderim, ex quo pleraſque mulieres, zonas apud nos geſtare videmus: cuius & quidem præſtantiſſimi, pluſquàm tres vlnas habebam, cùm in Galliam appuliſſem. Barbari præterea torques (quos ab illis *Boü-re* dici, anteà commemorauimus) conficiunt ex quodam genere ligni nigri, ac ſolidi, cuiuſmodi ſycomorum eſſe Matheolus teſtatur, quod ad eam rem valde accommodatum eſt: quoniam ad grauitatem, ac ſplendorem gagatis accedit. Maximam pręterea vulgatarũ gallinarum copiam habẽt Americani: quarũ progeniem à Luſitanis acceperunt. Albis ſępenumero plumas detrahunt, ac ferramentis quę nunc habent: anteà verò cùm illis carerent, lapidibus peracutis molliores plumulas minutatim concidebant. Illis aquæ feruidæ, ac bullienti impoſitis, ac rubro coloris braſilico tinctis: poſtquam ſe gummi quodã ad id accommodato, illeuerunt, contegunt, atque ornant corpus, brachia, tibias, variíſq; depingunt coloribus: ita vt inſtar pipionis, aliarúmve auium recens excluſarum, lanuginem quandam habere videantur. Vnde veriſimile eſt, vt, cùm quidam noſtrates in eas terras perueniſſent, eóſque ita initio ornatos proſpexiſſent, nihil penitius de eis perſcrutati, hunc rumorem ſparſerint, Barbaros ſcilicet prorſus eſſe villoſos. Res tamen longè ſecus ſeſe habet, vt qui tales naturâ nõ exiſtãt. Proinde rumor ille ex rei ignoratione manauit, cui deinde nimiùm leuiter fides adhi-

Boü-re torques.

Barbari plumis ornati crediti ſunt villoſi.

bita eſt. Quidam etiam memoriæ prodidit Cumanos ſeſe vngere ſolitos gummi quodã, vnguẽtóue glutinoſo ac deinde ſe plumis variorum colorum conueſtire. Hiſto.gen. Ind. lib. 2. cap. 79.

Ornatus verò capitis *Tououpinamkiorum* noſtrorũ hęc eſt ratio: pręter ſincipitis abraſionem in coronæ monaſticæ formã, crinéſque occipitis quos ad collum ſummitti diximus, ſolent inſuper auiũ plumas, roſci, rubei, cuiuſuis denique coloris aptiſſimè compoſitas colligare, eáſque ad frontalium vſum adhibere. Hæc non malè galericula referunt nõ ita pridem à nobilioribus fœminis noſtratibus vſurpata: Quę proinde à Barbaris noſtris accepiſſe non immeritò dicantur. Frontale autem iſtud vernacula lingua eſt *Yempenambi*. Frontalia ex plumis contexta.

Inaurium quoque ex oſſibus albiſſimis apud eos magnus eſt vſus, oſſibus illis non abſimilium quæ perforatis ſuis labiis adoleſcẽtes imponere diximus. Apud eos auis eſt *Toucan* nomine, atra, toto corpore ceu coruus, circa ingluuiẽ plumis tenuiſſimis fuluo colore, torque miniato ab imo circundatis. Partis iſtius pellem detrahunt, detractam ſiccant, (auis nomen retinet) ſiccatam vtrique genæ applicant cera agglutinatam, quã *Trayetic* nuncupant. Quibus ita aptatis, dicas vmbones lupatarios ex ære, inauratos ab illis geſtari. Inaures.

Præterea ſi ad bellum ſeſe accingant, aut pro more, de quo alibi, & ſolenni pompa ca-

ptiuum deuorandum ſunt mactaturi, vt ad ornatum & elegantiam nihil deſit, veſtes induunt, pileos aptant, armillas brachiis imponunt ex plumis viridis, rubei, cærulei, & cuiuſcunque alius coloris compactas, eximiæ pulchritudinis. Quibus artificioſiſſimè aptatis & interſertis atque adeò calamo tenui arundineo filóque xylino admodum concinnè compactis & connexis, vt vix vllum credam in Gallia eſſe phrigionẽ qui maiori induſtria plumas illas tractare & aptare poſſit, dicas veſtes hac ratione contextas è villoſo ſerico confectas eſſe. Eundem ornatum ligneis ſuis clauis adhibent quibus ad hunc modum ornatis elegantius dici nihil poteſt.

Ornamentorum poſtremum genus eſt, quod Struthiocamelorum pennis leucophæi coloris, quas ab accolis accipiunt (ex quo licet colligere grandiſſimas illas aues in regionibus illis verſari, quas tamen illic mo non vidiſſe ingenuè fateor) hoc modo conficiunt: caules ordine ab vna parte diſponunt, plumæ ab altera eminent, atque in orbem circumflectuntur in modum conopæi vel roſæ. Itaque fit pennarum faſciculus quẽ ſua lingua *Araroye* appellant. Hunc tergo imponunt, filóque xylino alligant, caulibus cutem eorum contingentibus. Quo cùm ſunt ornati, caueam pullis includendis tergo impoſitam geſtare videntur. Fuſiùs alibi à nobis dicetur, eos, qui bellicoſiſſimi volunt haberi, quo fortitudinem ſuam palam faciant,

Pennarum faſciculus.

multóſ-

multóſque à ſe interfectos hoſtes eſſe demõſtrent, captiuos denique vorãdos multos mactaſſe iactent, pectus, lacertos & femora incidere, inciſuras verò illas atro quodam puluere inficere, quo, ad mortem vſque earum veſtigia conſeruantur, itaque aſpicientibus thoraces & femoralia Heluetico more inciſa repręſentant. Barbatorũ inciſuræ.

Compotationibus autem ſeu *Caouinationibus* & ſaltationibus illis ſi ſit indulgendum, in quibus certè vt plurimũm occupãtur, quo magis animum excitent, præter horrendos clamores & eiulatus quos emittere cõſueuere, fructus colligũt, corticis duri ſatis, echinũ forma & magnitudine referentes, cuius exſiccati nucleum auellunt, atque in eius locum lapillos immittunt: huius generis multos filo attexunt, tibiiſque apponunt: non minorem concitati, ſtrepitum ederẽt, ac teſtę limacum, ſi eo aptarẽtur modo, quin à ſaltatoriis crepitaculis non longè abſunt. Quę quidem cupidiſſimè exoptant Barbari cùm ad eos comportantur. Crepitacula è fructibus.

Fert inſuper ea regio arborem, cuius fructus Struthiocameli ouum craſſitie adæquat, formáque refert. Hunc perforatum (eo quo à puerulis nuces apud nos perforantur modo) lapilliſque aut milij craſſioris (de quo ſuo loco) granis immiſſis, baculóque ſeſquipedali traiecto, inſtrumentum *Maraca* nomine fabricant. Strepitum edit ingentem, adeò vt *Maraca* inſtrumẽtũ.

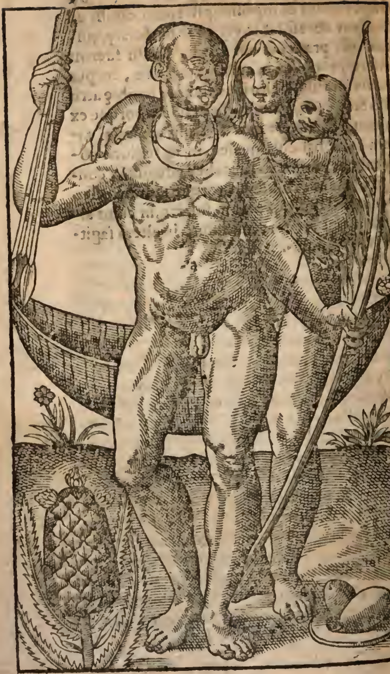
ſuillas veſicas piſis plenas ſuperet: quò fit vt à Barbaris nuſquam non manu geſtetur. Quę ſit Barbarorum de iſto *Maraca* atque eius ſtrepitu opinio, præſertim cùm plumis egregiè ornatum, certóque deſtinatum vſui fuerit, tum à nobis dicetur cùm de eorum religione agemus. Hactenus de natura, veſtitu,& ornatu quo *Tououpinambaultij* noſtri vti conſueuere, paucis dictum eſto. Veruntamen appendicis vice addam, criſpatum pannum,rubri, viridis, flauíque coloris à nobis magnâ copiâ aduectum fuiſſe,ex eo veſtes omnis generis cōficiebamus:quas deinde permutatione facta cum cibariis, cercopithecis, pſittacis,braſilio,goſſypio, pipere Indico, aliíſque id genus quę à mercatorib. aſportari ſolent,Barbaris dabamus. At plerique nuda corporis parte reliqua, laxa & vndātia femoralia ſolùm induebant. Alij contrà femoralibus contemptis, tunicam nates pertingētem induebant. Mox autem emenſis aliquot paſſibus,& in ſeipſos oculis identidem conuerſis,non ſine noſtrorum riſu & cachinnis,exutas illas veſtes domi reponebant, quoad rurſus eas induere in animum inducerent. De induſiis quoque & pileis idem iudicium.

Barbari ex parte nudi, ex parte veſtitò induti.

Epilog.1.

Quæ de externo corporis habitu cùm virorum tum puerorum dicenda fuerunt, ſatis fuſè perſecuti nobis videmur. Itaque ſi ex hac noſtra deſcriptione Barbarum animo ſibi reprǽſentare quis cupiat:in primis nudū virum imaginetur, cuius membra aptè & cōcinnè

cinnè fuerint compoſita, pili euulſi, capilli ad ſinciput abraſi, labia, genęque perforatę, quibus oſſa præacuta aut viridis lapilli fuerint inſerti, auriculæ in auribus traiectæ, corpus variis fucatum coloribus, femora & tibię atro illo fuco è *Genipat* infectæ, collum torque ex minutis cochleæ *vignol* fruſtulis ornatum talem certè habebis qualem in ea regione cõſpeximus, atque in hac tabella depictũ, conſpiciendum exhibemus, torque tantùm oſſeo ornatum lapillóque labio inſerto, in cuius altera manu arcum remiſſum, in altera ſagittas impoſuimus.

Præterea ad hanc tabellam implendam, huic *Tonoupinambaultio* vnam ex vxoribus ſuis appoſuimus puerulum ſuum pro more mitellæ xylinæ impoſitum in vlnis gerentem, qui viciſſim vtraque tibia matris latus amplexatur. Lectum etiam è goſſipio retis ad formam in aere ſuſpenſum adiunximus: fructúmque eorum optimũ *Ananas*, de quo poſtea, depinximus.

Iam verò ſi alia forma Barbarum animo informare placet, ridiculo illo amictu detracto gummi viſcoſa vniuerſum corpus erit perliniendum, deinde plumæ minutim conciſæ ſuperiniiciendæ. Hac verò artificiali lanugine indutus vbi fuerit, quàm lepidus ſit futurus non neceſſe eſt dicere. Epilog. 2.

Deinde ſiue naturalem retineat colorem, ſeu variis colorib. aut plumis fucatus fuerit, veſtes illas, pileos, armillas plumaceas quas deſcripſimus adhibeto. Tum maximè ornatum eſſe conſtabit. Deſcriptio 3.

At ſi veſtes illas criſpati panni admouere viſum fuerit, eiſque (quemadmodum facere eos demonſtrauimus) alia ex parte nudis tunicam impoſueris, cuius altera manica ſit luteo altera viridi colore, ad certiſſimas morionis notas parparum deerit. Denique inſtrumentum *Maraca* his adiungere ſi lubet, pennarúmque faſciculum *Araroye* tergo aptarum, crepitacula quoque ex fructibus tibiis alligata, eam referet formam quam ſaltaturus aut compotaturus obtinet. Deſcriptio 4. Barbarorũ inter ſaltãdum & potandũ ornatus.

Reliquam Barbarorum in ornandis corporibus induſtriã, iuxta integram quam antè edidimus deſcriptionem, vix multi exprimerent typi, qui etiam niſi adhibitis coloribus rem totam commodè haud repręſentarent: veruntamen pręter ea quæ iam antè cõmemorauimus, cùm ad arma & prælia eorum ventum fuerit, toto corpore inciſos, clauis ligneis inſtructos truculento aſpectu homines dabo. Attamen hos in præſentia omittamus, ornatúque ſuo & voluptatibus (quibus non imperitè indulgent) frui ſinamus. Cultus verò fœminarum quas illi *Quoniam*, & quibuſdam in locis ex quo commercium cum Luſitanis habent *Maria* nominant, quantò ſit præſtantior diſpiciamus.

Americanę fœminę nudę incedunt.

Nuditas in primis, ſicut initio huius capitis monuimus, cum viris illis eſt communis, pilos quoque conſimiliter omnes euellunt, ne palpebris quidem & ſupercilis exceptis. Ad comam quod attinet, ab illis differunt: viri enim, vti dictum eſt, ad ſinciput abradunt, ad occiput verò demittunt: fœminæ contra non modò alunt: ſed etiam more noſtratium frequenter pectere & abluere ſolent. Quinetiam xylina vitta rubro colore infecta conſtringere & cõplicare illis eſt familiare. Paſſis tamen & oberrantibus capillis vt plurimum incedunt, quippe iis circa humeros circumfluentibus & volitantibus delectantur.

Inaures móſtroſæ.

Alterum quoque diſcrimen in eo poſitum eſt, quòd perinde vt viri, labia non perforãt: ac

ac proinde gemmis ſiue lapillis faciem non exornant. Auriculas tamen adeò traiiciunt, vt detractis inauribus digitum capiant: inaures iſtæ ex prægrandi illa cochlea *vignol* candore & longitudine candelam mediocrem adæquant: quo fit vt humeros, atque adeò pectus ipſum pertingentes ſi eminus conſpiciantur, veſtigatoris canis pendulas aures referant.

Faciei verò hunc adhibent cultum. Accerſita ad hoc miniſterium ſocia vel vicina circulum penicillo in media gena delineat, in cochleæ verò formam fucum cæruleum, flauum, rubrum tantiſper circunducit dum vniuerſam faciem coloribus illis diſtinxerit ac variarit: Quinetiam palpebrarum ac ſuperciliorum locum (quod fœminas parum pudicas in Gallia factitare audio) penicillo oblinit. Mira Americ. fœmi. fucandarũ ratio.

Armillas etiam ex compluribus candidiſſimis oſſium fruſtulis in ſquamæ modum inciſis contexunt. eæ tamen adeò aptè & concinnè cera gummi permixta iungunt, vt nihil ſuprà. Hæ longitudinem palmi obtinent: ac non malè brachiale illud referunt quo folliculo pellendo vtuntur apud nos. Torques quoque candidiſſimos quos *Bou-re* nuncupant geſtare illis eſt familiare: collo tamen non appendunt, qui mos eſt virorum, ſed iis in armillarum modũ brachia inuoluunt. Hũc in vſum vitreos globulos flaui, cærulei, viridiſque coloris quos filo traiectos habeba- Armillæ prægrãdes ex compluribus oſſiũ fruſtulis cõpoſitæ.

mus ſummè exoptabant, *Maurobi* appellant. Hos, ſiue ad earum pagos accederemus, ſiue ipſæ Caſtellum noſtrum adirent, vt à nobis extorquerent oblatis fructibus aut aliis quibuſdam, crebrò blandiſſimis his verbis vrgebant, *Mair, deagatorem, amabé Mauroubi.* hoc eſt, Galle, bonus es, da mihi armillas ex vitreis globulis. Eadem prorſus ratione pectines quos *Guap* aut *Kuap* vocãt, ſpecula quoque *Aroua* reliquaſque merces quibus delectantur flagitabant.

Mirum verò mihi præ cæteris hoc videbatur, quòd licet corpus, brachia, femora, tibiáſque variis coloribus non ita frequenter diſtinguant, nec plumarum ornamentis vtantur, veſtes tamen ex criſpato panno, à nobis ſæpiùs vnà cum induſiis oblatas, vt induerẽt nunquam impetrauimus. Etenim in ea pertinacia permanebant, à qua nondum demotas eſſe exiſtimo. Excuſationem ex recepta ab omnibus accolis conſuetudine captabant, Solere omnes ad obuia quæuis flumina & fontes ſubſidere, vt hauſta manibus aqua, caput aſpergant: contingere nonnunquam vt (anatum more) vno die decies immergantur: veſtes ſi toties ſint exuendæ, moleſtiſſimum fore. Preclarã certè & ſpecioſam cauſam. Atqui, quã neceſſe erat admittere, quippe cum illis diſceptando nihil promouebamus. Adeò autem nuditas eſt illis cordi, vt non modò *Tououpinambaultiorum* fœminæ liberæ quæ in continente verſabantur, veſtes

Certũ fœminar. Am. de veſtibus reiiciendis cõſilium.

Barbararũ fœm. de crebra ablutione cõſuetudo.

veſtes omnes pertinaciter reiicerent, ſed etiam captiuæ pretio à nobis emptæ, quibus pro mãcipiis ad Caſtellum noſtrum muniendum vtebamur, cohiberi non poterant quin animi gratia, noctu, induſiis reliquíque panniculamentis depoſitis ante ſomnum per inſulã nudæ oberrarẽt. Denique ſi penes eas accipiendarum aut reiiciendarum veſtium fuiſſet poteſtas, à nobis verò ad eàs induendas flagris adactæ non fuiſſent, æſtum ſolis perferre, lacertóſque & humeros lapidibus & humo comportandis lædere maluiſſent. Captiua fœmina mirũ in modũ nudita te delecta tur.

Hæc de ornamentis, armillis, reliquóque Americanarum fœminarum mundo paucis fuere dicenda. Itaque nullo addito epilogo prout cuique viſum fuerit, animo concipiendas relinquo.

Quis ſit infantium ab vtero matris ornatus tum à me dicetur cùm de Barbarorũ coniugiis agemus. Hic locus poſtulat vt aliquid de maiuſculis, hoc eſt tertium aut quartum annum excedentibus, quos vulgò *Canomimiri* nuncupant dicamus. His certè non parum delectabamur: ſiquidem, præ noſtratibus puerulis, corpore præpingui, oſſe candido, labio inſerto, circumtonſis capillis, copore nonnunquam depicto nobis ad pagum accedentibus, gregatim choreas agitantes ob viam veniebant. Vt autem aliquid præmij à nobis referrent, ſæpius blanda iſta verba repetebant *Coutouaſſat, amabé pinda*. hoc eſt, Socie da mihi hamos hos. ſi quando à nobis im- *Canomi-miri* pueruli.

petrabant (quod non rarò contingebat) hamóſque decem vel duodecim minores arenæ aut pulueri imponebamus, tum illi confeſtim exultare, & humi fuſi terram inſtar cuniculorum radebant. Quæ res non minimæ erat voluptatis.

Barbari cur exactè exprimi non poſſint.

Denique quanuis Barbaros cuiuſuis ætatis per annum integrū quo apud eos vixi ſollicitè admodum ſim contemplatus, adeò vt idea quædam etiamnum animo meo inhæreat: fateor tamen ob varios geſtus à noſtris prorſus alienos, literis eos picturáve exactè referre difficillimum eſſe. Si quis igitur plenā voluptatem ex illis capere cupit, vt ipſam Americam adeat autor fuerim. At verò, dices, non vnius eſſe iter diei: Id quidem ego confirmo: ac proinde nonniſi cautè ſuſcipiendum eſſe ſuadeo. De illorum caſis, ſupellectile, cubandi ratione, aliíſque non paucis, prout res tulerit, poſthac dicturi ſumus. Priuſquam autem huic capiti finis imponatur, in eos aliquid dicendum videtur qui aut opinantur tacitè, aut etiam ſcriptis mandarunt commercium illud adeò frequens cum Barbaris nudis ac præſertim cum fœminis, ad laſciuiam & libidinem prouocare: dico igitur, quamuis in ſpeciem nuditas illa concupiſcentiæ eſca non immeritò cenſeatur, tamen, vt res ipſa comprobauit, inculta illa nuditate certū eſt, multò minùs opinione viros ad libidinem pellici. Itaque auſim aſſeuerare ſplendidum illum cultum, fucos, ſuppoſititias comas, capillos

Americanarum nuditas cultu noſtrarum fœminarum minùs noxia.

pillos calamiſtratos, ampla illa & tanto artificio complicata, amictoria pretioſa, mammillaria, laciniatas & vndantes veſtes, cæteráque huiuſmodi,(quibus fœminæ noſtrates tam ſedulò formam mentiuntur,plura incommoda & mala parere, quàm faciat Barbararũ nuditas, tametſi forma ab illis nôn vincãtur. Ita vt ſi pluribus ſeruato decoro hæc perſequi liceret,efficaciſſimas huic ſententiæ meæ ſubiicerem rationes refutatis omnibus argumentis quæ in contrariam partem afferri poſſint. Ac ne diutiùs immorer,eôrum teſtimonium hîc appello qui mecum in Braſiliam nauigarunt quíque vtraſque conſpexerunt. Hæc tamen ita accipi nolim ,ac ſi nuditas illa mihi vllo modo contra Scripturæ autoritatẽ probaretur. Teſtatur enim Adam & Euam, poſt peccatum:agnita nuditate, pudore ſuffuſos fuiſſe. Eorum etiam deteſtor hereſim qui violata naturæ lege, non ſatis hac in parte à miſeris noſtris Americanis ſeruata, morem illum turpiſſimum inuehere moniti ſunt.

De Barbarôrum nuditate quid ſentiat autor.

Sed quæ de Barbaris iſtis à me dicta ſunt eò certè tendũt vt conſtet nos nihilo minùs culpandos eſſe, qui iſtis damnatis quòd abiecto pudore nudi incedãt, in aliud extremũ peccamus, cultu nimirum noſtro nimio. Atque vtinam noſtrûm quiſque modeſto cultu habita neceſſitatis & honeſti ratione potiùs quàm faſtus,& vanitatis,vtatur.

CAP. IX.

De craſſis radicibus, & craſſo milio, ex quibus Barbari farinam conficiunt, qua in panis vtuntur locum: déque eorum potione quam Caou-in *appellant.*

QVANDOQVIDEM externum ornatum habitúmque Barbarorum ſuperiori capite accepimus, à recto ordine alienum non videtur, ſi de eorũ cibariis hoc loco diſſeramus. Hoc autem in primis eſt notandum, licet frumentum nec habeant nec ſerant, vitéſque minimè colant, nihilominus tamen, (quod experientia non ſemel ſum edoctus) lautè admodum eos viuere quantumuis pane & vino carentes.

Sine pane & vino lautè viuunt Barbari.

Duorum generum radices habent quibus *Aypi* & *Maniot*, nomina indidere: Hæc intra tres quatuórue menſes adeò creſcunt, vt ſint longitudine ſeſquipedales, femoris craſſitudine. Erutas fœminæ (neque enim circa iſthæc occupãtur viri) igne exſiccatas, *Boucano* nimirùm impoſitas, nonnunquam etiam recentes acutis ſilicibus poſti infixis atterunt, prout caſeum & odoratas nuces corradere ſolemus, farinámque candidiſſimam ex ea conficiunt. Tum verò cruda illa farina, atque adeo ſuccus albus, de quo mox, qui ab ea ex-

Aypi & *Maniot* radices.

pri

primitur recentis & liquidi amyli triticei, aquâ diu madefacti, ſaporem prorſus refert. Adeo vt cùm poſt meum in Galliã reditum alicubi me pręſente fieret odor ille memoriam refricauit eius quo Barbarorum caſæ, tantiſperdum ex radicibus farina conficitur perfundi ſolent.

Ad farinæ iſtius apparatum fœminæ Braſilienſes, vaſa fictilia prægrandia vtpote quę ſingula capiant modia, ſatis commodè effingunt. Quibus ad ignem poſitis farinam immittunt, continuóque dum coquítur diſſectę cucurbitę altera parte, qua pultarii loco vtũtur, permouent. Cocta tragematis minoris formám habet.

Duplex iſtius farinæ genus ab illis conficitur: Alia enim percocta eſt & dura *Ouy-entan* appellant, quam in militiam profecturi ſecũ ferunt quod diutiùs conſeruetur: Alia verò minùs eſt cocta & mollior, *Ouy-pou* nominant: hæc priore eſt eò præſtantior, quòd dũ recèns ori admouetur ac manditur, panis cãdidi medullæ ſaporem refert. Prior verò ille ſapor, de quo egi, inter coquendum, in gratiorem & ſuauiorem mutatur.

Ouy-entan durior farina.

Ouy-pou mollior farina.

Quamuis autem hæ farinæ, præſertim recentes ſaporis ſint optimi, ſummam alendi habeant facultatem, ac facilis earum ſit concoctio, nihilominùs tamen pani conficiendo vt (ipſe ſum expertus) nullo modo ſunt aptæ. Maſſa quidem conficitur, quæ non diſſimili à triticea modo intumeſcit, ſpeciéque eſt op-

Farina ex radicib. ad panem cõficiendum minus apta.

timaac inſtar ſimilaceæ candida: inter coquendum tamen adeò exſiccatur & aduritur cruſta, vt pane ſciſſo fractóue interior pars ſicca & ad priſtinam farinæ formam redacta reperiatur. Quibus adducor vt credam eum qui primus retulit (cùm non ſatis diligenter quod à me dictum eſt perpendiſſet) eos qui viginti duobus, aut tribus gradibus vltra Æquatorẽ porrecti ſunt (quos *Tououpinambaultios* eſſe planè cõſtat) pane ex lignis attritis confecto veſci ſolitos, quod de radicibus iſtis de quibus agimus eſt intelligendũ, hallucinatum fuiſſe.

Hiſt. Gen. Ind. libr. 2. cap. 92.

Mingant pulmentũ & radicum farina.

Vtraque verò farina pulmento conficiendo, quod à Barbaris *Mingant* nuncupatur, preſertim ſi pingui quodã iure diluatur: tunc enim orizam refert, atque eo condita modo optimi eſt ſaporis.

Cæterum *Tououpinambaultij* noſtri cùm viri tum mulieres, nec non ipſi pueruli ab ineunte ætate huiuſmodi farinam ſiccã panis vice edere conſueuerunt. Cui rei adeo apti frequenti vſu ſunt facti, vt ſummis digitis è figulinis vaſis deſumptã certa manu ne minima quidam excepta mica, eminùs in os coniiciant. Hunc morem imitari aliquoties tentauimus, at farina illa vultum inſpergebamus, in hoc nimirum negotio minùs exercitati, ac proinde, niſi mimicos moriones referre volebamus, cochlearibus vti neceſſe erat.

Barbari peritiſſimè farinã in os cõiiciunt.

Galli ad farinã in os iniiciendã inepti.

Porro radices illæ *Aypi* & *Maniot* interdum recentes fruſtatim conciduntur ex quarum

rum farina humida quidem illa, pilæ ampl ę à mulieribus compinguntur, è quibus intra manus compreſſis ſuccum, lactis inſtar, candidum ac liquidum exprimunt. Eum vaſis figulinis exceptum ſoli exponunt, cuius calore ad modum lactis coagulatur. Edendus verò in patellis teſtaceis infunditur, ac deinde, prout ſolemus oua frigere, excoquitur. Succus ex humida ea dicee expreſſus eſculētus.

Præterea radix *Aypi* non modo ex farina vſu probatur, ſed etiam ſub cinere cocta vtiliter comeditur: quippe & teneraſcit, & diffinditur, caſtaneæque in prunis coctæ, cuius ſaporem refert, eſt perſimilis: ac proinde ita parata edulis eſt maximè. At radicis quæ *Maniot* dicitur, longè alia eſt ratio, niſi enim in farinam redacta erit atque percocta, periculoſiſſimè editur. Radix cinere cocta.

Vtriuſque caulis, quæ forma inter ſe ſunt perſimiles, Iuniperi humilis magnitudinem æquat foliiſque Pæoniæ ſimilitudine. Quod verò in hiſce Braſilicis radicibus, *Aypi & Maniot* maximè eſt admirandum, totum in copia poſitum eſt, earum rami qui calamos cannabinos fragilitate adæquant, quanta copia perfringi ac in terram quam altiſſimè defigi poſſunt nulla adhibita alia cultura bimeſtri aut trimeſtri ſpatio radicū copiā gignunt. Quę ſit radicum iſtarum caulis & foliorū forma. Mira ratio radices illas propagandi.

Mulieres quoque amplum illud milium, de quo dictum eſt, quódque vulgò à nobis triticum Saracenum, à Barbaris *Auati* dicitur, præacuto baculo in terram defixo ſerunt: ex eo item farina ab illis conficitur, *Auati*, milium amplum.

quam eodẽ prorſus modo coquunt & comedunt quo ſuperiorem diximus. At verò crediderim (contra quàm à me dictum fuerat prima huiuſce hiſtoriæ editione. duo enim diſtinguebam quę vbi penitius perſpexi, vnũ idémque eſſe iam comperio) hoc *Auati* noſtrorum Braſilienſium idem eſſe cũ eo quod Indorum Hiſtoriographus *Mais* nominat, quod, vti ipſe teſtatur, Indis frumenti vſum præbet. Illud his verbis deſcribit.

Mais Peruanũ triticum.

Hiſt. Gen. Ind. lib. 5. cap. 215.

Harundo *Mais* inquit, in hominis altitudinem, ac nonnunquam ampliùs adoleſcit, ſatis craſſa eſt, foliis paluſtrium arundinum perſimilis, ſpica nuci pinaſtrio ſimili, grano amplo, nec rotundo, nec quadrato, nec longitudine cum noſtro tritico comparanda, à ſemente menſibus tribus metitur: imò irriguis locis XLV. diebus. Ex vno grano 100. 200. 300. 400. 500. nonnunquam etiam 600. gignuntur. His abundè docetur quæ ſit illius regionis fertilitas, quam nunc Hiſpani occupant. Quidam ſcriptis mandauit, adeo fertile eſſe in Occidentali India ſolum, vt frumentum, hordeum, miliũ denique ad cubitos quindecim adoleſcat. Hęc ſunt quæ panis vicem apud Americos ſupplere animaduerti.

Calco ndilus de bello Tur. lib. 8. cap. 24.

Hiſpani ac Luſitani qui ſedes in illis terris fixerunt, magna frumenti ac vini copia abundant, ex quo apparet Braſilienſium oram horum eſſe maximè feracem. Quòd autem iis rebus Barbari carent, ipſorum inſcitiæ tribuendum eſſe. Nos verò frumẽtum & vinea-

Americanum ſolũ tritico & vinoq accõmodatum.

rum palmites eò comportauimus, expertíque ſumus vtrumque illic optimè prouenire poſſe, ſi modò agri eo labore quo apud nos colerentur. Vitis enim à nobis plantatæ rami fluxerunt, maximo feraciſſimi ſoli argumento. Quod ad fructus attinet, primo anno racemi nati ſunt acidi, qui non modò non matureſcerẽt, ſed etiam in dies indureſcerẽt. At verò quantum à peritis vinitoribus, non ita pridem edoctus ſum, conſtat nouelleta primo & ſecundo anno labruſcas nullius pretij plerumque producere. At veriſimile eſt Gallos ſi vitem illam colere perrexerunt, optimas ex ea vuas collegiſſe.

Frumentum verò & ſecale à nobis ſata folia quidem emiſerunt, ínque ſtipulam ſunt faſtigiata, ac ſpem fecerũt, in ſpicis nulla grana extiterũt. Hordeum grana permulta produxit, & ad iuſtam maturitatem peruenit: vnde credibile illud ſolum nimium celeriter extruſiſſe frumentum, & ſecale, quę diutius in terra foueri expetunt, quàm hordeum, ita vt nec florere, nec grana proferre potuerint. Eam ob cauſam, quemadmodum in Gallia agros, vt ſint fertiliores, ſtercoramus, contrà illam terram aſſiduo cultu, ac verſatione defatigandam eſſe arbitror, vt eo modo ferẽdis frugibus ſit aptior.

Americanú ſoli ob pinguediné frumẽto noſtro ferendo ineptum.

Quis verò dubitat eadem commoda ex illis terris quæ Luſitani iam percipiũt, Gallos ſi diutius manſiſſent, percipere potuiſſe? Quod certè feciſſent, ac frequenter, niſi Vil-

Apoſtaſi a Villagagnonis in cauſa quòd Galli non ſint in America.

lagagno puriorem Religionem deſeruiſſet, eò commeaſſent. Ac ſanè cùm tellus lōgè plures quàm facit, incolas alere poſſit: vt ego verè affirmauerim millena me tum præſtantiſſimi totius Galliæ agri iugera poſſidere potuiſſe. Atque hoc obiter dictum ſit, vt iis ſatisfiat, qui curioſiùs inquirunt, an apud Braſilienſes frumentum, ac vinum prouenire poſſint, ſi modò excolantur.

Vt autem eò redeam vnde digreſſus ſum, priuſquam de carnibus, fructibus, piſcibus, & aliis Barbarorum cibis, noſtris prorſus abſimilibus, loquar, vt meliùs quæ dicenda propoſui diſtinguam, quæ ſit ipſorum potio, quá que conficiatur ratione, ediſſeram.

Braſil. fœminæ potum conficiunt.

Hîc primò notandum eſt, viros, vt in paranda farina operam non ponunt, ſed curam illam mulieribus relinquunt, illud idem hoc in negotio illis vſuuenire. Quin à conficiēdā potione multò religioſiùs cauent, præterquā quòd radices *Aypi*, *& Maniot* eo modo quo diximus, paratæ, præcipuum ipſis cibum ſubminiſtrent, potionem quoque ex illis hac ratione conficiunt. Eas in primis poſtquam minutatim conſciderunt, quomodo hîc rapas ollæ iniiciendas ſolent, ínque vaſis luteis ſufferuefaciunt, quoad molleſcant, emollitas ab igne remouent, ac deferueſcère ſinunt. His ita expeditis, earum pleræque circa ingentia illa vaſa ſedentes fruſta illa mollita mandendo comminuūt, deinde ſingula manu ab ore excipientes in aliud vas igni impoſitum deiiciunt,

ciunt, vt ibi rurſus ferueăt: baculo autem continuò agitant donec ſatis ferbuiſſe iudicent: tum ſecundò à flammis ablatum in alia vaſa è cannis, quorum ſingula cadum minorem Burgundium æquant, minimè colatum reponunt: vbi verò rurſus ferbuerit, deſpumatúmque fuerit, cannas illas operiunt quoad, eo quo dicemus modo, ebibant. Vaſa porrò illa de quibus vltimo loco dixi, figuram earum cuparum imitantur, quibus ad lixiuiũ paſſim vtuntur Borbonij, & Auerni, ore tamen aliquantò anguſtiore.

Eædem quoque Braſilienſes fœminæ feruefacientes, ac ore mandentes milium illud quod *Auati* nominăt, potum eadem prorſus ratione conficiunt cum ſuperiori. Nominatim verò fœminas eã artem exercere repeto. Nam quamuis diſtinctionem inter virgines & mulieres, quæ propterea non abſtinent à virorum conſortio (vt malè Theuetus ſcripſit) ea in re nõ viderim: nihilominus hoc ſibi firmiter perſuadent Barbari, potionẽ nullius ſaporis futurã, ſi radices aut milium ipſi mandant. Deinde tam hoc indignum arbitrantur, quàm ineptum eſt quod à ruſticis Seguſianis factitatur, qui & nent, & colum geſtant. Hanc potionem Barbari vocant *Caouin* quæ ſubturbida & ſpiſſa eſt, ac ferè lactis ſaporem imitatur: rubeam etiam habent, & albam, vt & nos vinum.

Potus ex milio.

Sing. A- mer. c. 24.

Quoniam autem radices iſtæ, ac milium quolibet tempore in eorum regione proue-

niunt, ideo quotieſcunque viſum eſt potum eiuſmodi conficiunt tanta copia, vt ſemel pluſquam triginta cados ſexagenûm ſextariorum Pariſienſium in ipſorum ædibus diſpoſitos viderim: vbi pleni opertíque remanent donec illi ad compotandum conueniāt. Priuſquam verò quæ ſit compotandi ratio referam, exclamando præfari liceat: Procul eſtote Germani, Flandri, Heluetij, omnéſque adeò qui ſtrenuè potando palmā petitis. Vos enim audito Barbarorū potandi modo ſponte illis ceſſaros eſſe video.

Americani potatores eximij.

Ergo cùm potationem aggrediuntur, præſertim cùm captiuum mactare adhibitis ſolemnibus ceremoniis, de quibus poſtea fœminę lentum ignem circa vaſa accendunt, vt potus ille tepeſcat. tepido enim delectantur, contrario prorſus à noſtro more, qui vinum frigidiſſimum expetimus. Id vbi factum eſt, primùm aperiunt cadum, & poculorum loco cucurbitæ amplę altera parte, quæ tres Pariſienſes ſextarios capiat, hauriunt. Tum viri ſaltando ad illas accedunt, plenóſque cyathos ab ipſarum manibus accipiunt, illæque identidem bibunt, & vno hauſtu plena pocula abſorbent. Hauſtus verò tantiſper repetunt, dum in cadis omnibus vel vna *Caou-in* gutta reſtat. Ego quidem ipſos tres dies & noctes continuè bibentes conſpexi: quin etiam cùm vſqueadeo eſſent expleti, potúque oppreſſi, vt oneri ferendo impares eſſent, operi ſeſe denuò applicabāt, quia incepti certami-

Caou-in antequā bibant calefaciunt.

taminis defectio ignauiam argueret.

Illud quoque eſt obſeruandũ, Tououpinãbaultios inter bibendum nihil edere, atque inter comedendum omnino non bibere: quo fiebat vt noſtrum viuendi morem valde mirarentur, cùm nos alternatim bibere, ac edere conſpicerent. Ac ſiquis eos hac in re cum equis comparet, faceti cuiuſdam reſponſum afferam, qui dicere ſolebat diſcrimen in eo eſſe, quòd Barbari aquatum minimè eſſent deducendi, quódque periculum non eſſet ne poſtilenas abrumpere cogerentur. Et quamuis ad cibum ſumendum horam ſtatutã non habeant, ſed ad libitum vrgente fame, vel de media nocte comedant, neque vllum in bibendo modum ſeruent, in cibo tamen maximè ſunt ſobrij. nonnulli os manúſque ante, ac poſt paſtum abluunt: quod ad os ſpectat, id fieri puto, quod alioqui viſcoſo humore impeditum illis eſſet futurum, propter eas farinas quibus panis loco, vt diximus, vtũtur. Mirum illi ſilentium tempore cibi obſeruãt, ita vt in aliud tempus referãt ea de quibus colloquuturi ſunt. Nos autem cùm violato ipſorum inſtituto, vt in Gallia vſuuenit, inter prãdendum ſermones miſceremus, ab illis irridebamur.

Tououpinãbaultij inter edẽdum non bibunt.

Barbari quoties eſuriunt edunt.

Itaque tantiſper dum hæc celebratur compotatio, Americani hilares canunt, ſaltant, choreas agitant: quin etiam ſe mutuò hortãtur vt in bello ſint ſtrenui, & quamplurimos hoſtes capiant: deinde inſtar gruum ordine

diſpoſiti ſaltant per domum in quam conuenerant, curſitant, donec cados penitus exhauſerint.

Ebrietatis Barbarorũ argumentum.

At certè quòd ebrietatis palmam referant non infirmum hoc eſt argumẽtum, quòd nõnulli in iſtis ſympoſiis 4. Caouini ſextarios exhauriant: ſed tum maximè ſunt, quum plumis inſtructi (vti antea diximus) captiuũ aliquem mactant & deuorant: tunc enim Ethnicorum more Bacchanalia ſua celebrãt. Parcius quidem vicini inter ſe in pendulis illis lectis è goſſypio contextis ſedentes compotant: ſed cùm ſinguli alicuius pagi incolæ conueniant ſæpius ad compotationes immodicas, nunquam ad cibos, hoc fit vt rarò mediocres illæ & modeſtæ compotationes locum habeant.

Nuſquam verò, ad compotationes ſeu mediocres, ſeu immenſas accedunt, quin (vt antea diximus) ad expellendas ſolicitudines ad choreas conueniant. Sed præterea peculiare hoc eſt iunioribus nondum coniugatis vt pennarum faſciculis tergo annexis, & *Maraca* manibus admoto, nec nõ aridis illis fructibus traiectis filo, tibiiſque aptatis ſtrepitũ edentibus, (vt antea dictum eſt) totam noctẽ huc & illuc circumcurſent oſtiatim ſaltantes: ita vt iis viſis & auditis ſæpius in mentem veniret eorum inſania, qui in quibuſdam Galliæ locis vernaculè Famuli dicuntur. Solent iſti tempore conſtituto ſanctis & patronis vniuſcuiuſque parœciæ ſumma cum pompa decernendis

nendis ſtultorũ amictu incedere,tibiis multis tintinnabulis reſonãtibus, atque adeo per ædes & plateas choreas agitantes, ac maximè Pyrricham illam ſaltationem, huc & illuc diuagari.

Hic verò quiddam notatu dignum ſuccurrit,in omnibus Barbarorum choreis,ſiue alij alios conſectentur,ſiue in circulum diſponantur,vt pluribus alibi dicturi ſumus, nuſquam tamẽ mulieres aut puellas viris interſeri:quin potiùs ſeorſim ſaltare ſolitas. Mulieres filiæque à Barbarorũ choreis ſeiunctæ.

Priuſquam verò narrationẽ inſtitutam de compotationibus noſtrorum Americ.cõcludamus,facetam admodum hiſtoriam, tragicam tamen recitare placet, vt à nemine ignoretur quàm largè eſſent vinum hauſturi ſi copia illis ſuppeteret. Quidam *Mouſſacat*,id eſt paterfamiliâs mihi narrauit.

Contigit nobis non ita pridem(inquit vernacula lingua) vt dromadem *Peros* (ſic illi Luſitanos cum quibus inimicitias gerunt, nuncupant)opprimeremus,mactatis & deuoratis quos in ea nacti ſumus hominibus, cùm merces eorum à nobis expilarentur, prægrandes offendimus *Caramemos* ligneos (quo nomine dolia, & reliqua vaſa ſignificant) potione quadam oppletos: Quibus ab altera parte apertis ecquid rei ineſſet periculum facere placuit.Ego verò(inquiebat vetulus ille) quodnam eſſet genus illud ignoro, nec ſatis ſcio an etiam apud vos tale exſtet. Hoc tamẽ ſcio nos vbi ad ſatietatem potauimus, totos tres Faceta Brasilienſis *Mouſſacat* de vino narratio.

dies adeò ſopitos fuiſſe, vt ægrè excitati tertio die fuerimus. Plena nimirum fuiſſe vaſa illa conijcio generoſo Hiſpanico vino, quo imprudentes Barbari Bacchi feſtum celebrarint. Mirum proinde non eſt vini illius vaporibus correptos, cõfeſtim ſopitos fuiſſe prout ab illo vetulo referebatur.

Nos verò commanducatum illum fœminarum in ſuo *Caou-in* conficiendo initiò abhorrebamus: quem vt vitaremus, radices aliquot *Aypi* & *Maniot* cum quadam milii copia contuſas feruefecimus gratiorem potum confecturos nos eſſe opinantes: ſed experiẽtia edocti ſumus rationẽ hanc nõ ſuccedere. Quo factũ eſt vt paulatim Barbarico *Caouin* aſſueuerimus: Attamen illius vſus nobis non fuit perpetuus. Nam ſaccari cannis, quarum copia nobis ſuppetebat in aquam refrigeratã ob perpetuum regionum illarum æſtum, per aliquot dies madefactis, potum parabamus gratiſſimi ſaporis. Frigidam quoque nonnũquam bibebamus. Illic enim fontes ſunt limpidiſſimi, flumina quoque aquæ dulcis, ob aeris temperiem ita probatæ & ſalubris, vt nemini quantumuis largè pota periculum crearet. Hîc mihi ſuccurrit, aquam dulcem à Barbaris *vhete*, ſalſam verò *vheen* appellari. In qua dictione efferenda prę cæteris laborabamus: ab illis enim imo gutture pronuntiatur, quo modo ſuas gutturales Hebræi ſolent efferre. Denique quia non dubito quin ea quæ radicibus & milio fœminarum dentibus attritis

Aquæ Braſilienſium optimæ.

tritis ad *Caou-in* parandum diximus ſtomachum multis ad nauſeam vſque mouerit, quò faſtidium illud abſtergant, peto ab illis vt rationem qua muſtum apud nos exprimitur animo repetant. Enimverò ſi vinitores, vindemiarũ tẽpore, in iis pręſertim locis quę vina generoſiſſima gignũt, nudis pedibus, nõnunquam calceis induti labra vinaria ingredi vuáſque calcare, ínque ipſis torcularibus immundiſſimè tractare meminerint, multa cõperient non mundiora illo radicum commãducatu. Si verò quis inſtet feruendo ac deſpumando vinum purgari, reſpõdeo *Caou-in* quoq; eadem penitus ratione ſordes omnes abiicere, ac proinde parem vtriuſque eſſe hac in parte rationem.

Caou-in cũ vino collatio.

CAP. X.

De feris, prægrandibus lacertis, ſerpentibus aliiſque Americæ monſtruoſis animantibus.

PRIVSQVAM vlteriùs progrediar, ſtatim ab initio huiuſce capitis lectorem breuiter admonere viſum eſt, nullas è quadrupedum genere animantes, figura noſtratibus omnino ſimiles in toto Braſilienſi orbe reperiri, neque ſolere *Tououpinambaultios* ex iſtis aliquas niſi

Animalia in Americana naſcuntur à noſtris prorſus diſſimilia.

perquam rarò cicuratas domi educare. Vt autem generatim deſcribam animantes feras, quæ à Barbaris *Soo* appellantur, ab iis quæ vſui humano accommodatæ ſunt facere initium decreui. Primo illa videtur loco eſſe ponenda, quæ & vulgaris eſt maximè: hanc *Tapirouſſou* appellant, pilo ſubrubeſcenti atque promiſſo, vaccam magnitudine ac forma valde referentem. Attamen quum cornibus careat, ſitque contractiore collo, auriculis longioribus & pendulis, ſiccioribúſque tibiis atque gracilioribus, vngula continua & aſini vngulæ perſimili, meritò quis eam vaccæ aſiníque naturæ participem eſſe diceret. differt nihilominus ab vtroque plurimùm, quòd & breuiſſimam gerat caudam, (obitérque hîc monendus eſt Lector, permulta in America gigni animantia, quæ omnino ſine cauda ſint) & dentes habeat multò acutiores. nec hominibus propterea quidquam periculi ab ea poteſt creari, quum in fuga potiùs, quàm in viribus ſalutem ponere conſueuerit. Eam Barbari ſagittis confixam, vt & alias pleraſque interficiunt, aut foſſa excauata, decipulíſve alîus modi ingenioſè fabrefactis, venari ſolent.

Tapirouſſou fera quæ aſinũ & vaccam refert.

Cęterùm fera illa, magno eſt in pretio apud Barbaros, pellis gratia quam ſimulátque illi detraxerint, dorſi corium in orbẽ circumcidentes, ad ſolem exſiccant, in parmáſque fundi mediocris cadi magnitudine conformant, quibus in bello tela hoſtium excepta repel-

Parmæ ex corio *Tapirouſſou*.

repellunt. Tantam verò duritiem pellis ad ſolem ſiccata cõtrahit, vt nullius ictu teli quãtumuis magno impetu vibrati, tranſigi poſſe, facilè credam. In Galliam duas eiuſmodi parmas ſtudioſè afferebam: redeuntibus verò fames ita moleſta fuit, vt omni commeatu cõſumpto, ne Cercopithecis quidem & pſittacis, eiuſdémque generis animantibus exceptis, quæ ex regione illa nobiſcum adue hebamus, parmę illæ duæ, carbonibus impoſitæ, fuerint etiam ad depellendã famẽ comedendæ: quibus reliquæ pelles, quæ, vt ſuo dicam loco, in naui erant, additæ ſunt.

Porrò *Tapiroussou* caro ad bubulæ guſtũ ferè accedit. Hanc ſuo Barbari more coquunt, *Boucanare* patria lingua appellant. At quoniam vocabulum illud iam vſurpaui, & poſteà ſæpius repetendum erit ne diutius lector hæreat, oblata occaſione, quid hoc rei ſit exponam. *Tapiroussou carnium ſapor.*

Americani defixis in terra ligneis quatuor furcis craſſitudine brachij trium pedum interuallo, quadrati figura, æquali verò trium ferè pedum altitudine, baculos in tranſuerſum duobus à ſe inuicem diſtantes digitis ſuperimponunt, itaque ligneam cratem comparant: hanc ſua lingua *Boucan* nominant. In ædibus permultas huiuſmodi crates habent, quibus carnes in fruſta conciſas imponunt & lento igne ſiccis è lignis excitato, vt ferè nullus exiſtat fumus, quandiu fert voluntas coqui hunc in modum patiuntur bis horario *Boucan & Barbarorũ culina. Conſeruandorũ ciborum apud Americanos ratio.*

ſpatio inuerſas. Et quoniam ſalè cibos minimè condiunt, quemadmodum hîc mos eſt, vno tantùm coquendi remedio vtuntur ad eorũ conſeruationem. itaque etiamſi 30. vno die feras quales hoc capite deſcribemus eſſẽt venati, omnes fruſtatim conciſas illis cratibus ingererent, quàm citiſſimè fieri poſſet, ne corrumperentur: ibi ſæpiùs circumactę aliquando plus quatuor & viginti horis torrẽtur, donec pars interior carnium æquè cocta ſit atque exterior, eáque ratione omnes ſint à corruptione tutæ. Nec in piſcibus apparãdis & conſeruandis alia eſt ratio, quos quũ nacti ſunt, magna copia ad farinam conficiendam exſiccant, eos præſertim quos patria ipſi lingua *Piraparati* vocant, qui germaniſſimi ſunt muli, de quibus dabitur aliàs dicendi locus. Iſtæ autem crates apud Barbaros carnaria & promptuaria meritò habenda ſunt: ideóque vix eorum pagos adire licet, quin ferarũ piſciúmque carnibus onuſta conſpiciantur: ſæpiùs etiã vſuuenire ſolet, vt poſtea dicemus, ſi adeas Barbaros, vt iſtiuſmodi crates humana carne refertas, quam ſcilicet de victis hoſtibus interficiendis & comedendis, vt opima ſpolia reportant, intueare. Hactenus de Americana *Boucanatione* dictum ſit, cui cùm Barbaris placet elixæ carnes ſuccedunt, quod cum bona Theueti venia ſcribã, qui hoc negare auſus eſt.

Farina è piſcibus.

Humanæ carnes Boucãim poſitæ.

Vt autem inceptã ferarum deſcriptionem perſequar, ſecundæ magnitudinis partes deferen-

ferendæ videntur cuidam ceruorum generi, quod illi *Seouaſſou* nominat, ſed cùm hoc differunt à noſtris, quòd multò ſint humiliores, quódque minora geſtent cornua, tum etiam illo, quòd æquè pilos demittant, atque noſtrates capræ. Aper autem Americanus, quem illi *Taiaſſou* vocant, corporis mole, auriculis, capite, pedibus, atque iis quæ apud nos gignuntur forma valdè ſimilis eſt, dentibus etiam & prolixis & acutis, vehementer damnoſus: tamen cùm & macilentior exiſtat & gracilior, frendeátque terribiliter, illa quoque deformitate inſignis eſt. Habet à natura foramen in dorſo, quemadmodum in capite ſuem marinum habere dixi, quo ſpiritum emittit admittítque. Ne quis verò iſtud prodigioſum exiſtimet, Autor Gener. Indic. Hiſt. memoriæ prodidit apud Nicaraguenſes qui non multum à noua Hiſpania diſtant, ſues naſci quibus vmbilicus in dorſo eſt: qui procul dubio, ad idem genus cum iis de quibus hîc trado, reuocandi ſunt. Cæterùm *Tapirouſſou* & *Seouaſſou*, & *Taiaſſou* reliquas Braſilienſis ore feras magnitudine ſuperant.

Seouaſſou genus ceruorum.

Taiaſſou aper.

Sues quibus foramẽ eſt in dorſo.

Libr. 5. cap. 204.

Maxima Amer. animantia.

Eſt quoque apud Americanos fera quædã rufa quam *Agouti* nominant nefrendis triginta dierum nati altitudine, pede bifido, breuiſſima cauda, roſtro & auriculis ferè leporinis, palato gratiſſima. Sunt & aliæ duorũ aut trium generum quas *Tapitis* appellant, noſtratibus non abſimiles leporibus, ſubrubeſcenti autem pilo.

Agouti nefrendis ceruus.

Tapitis leporis genus

Mures ſub ruſi.

In ſyluis quoque magnas venantur ſorices ſciurorum pilo & magnitudine, quæ ad cuniculorum delicias accedunt.

Pag animal maculis diſtinctum.

Pag aut *Pague* (quonã enim modo id pronuncient, vix ac ne vix quidem intelligas) fera eſt altitudine mediocri venatici canis, capite deformi, carne ad vitulinæ guſtũ accedente, pelle pulcherrima, & maculis albis, leucopęis, nigríſque diſtincta, vt maximi apud nos pretii futura eſſet, ſi modò nanciſceremur.

Sarigoy fœtidum añimal.

Alia etiam inuenitur, quam *Sarigoy* appellant, quæ ob fœtorem à Barbaris non comeditur: Nos autem quibuſdam excoriatis, & detracta renum pinguedine, vnde fœtor ille manabat, ſine faſtidio edimus: carne enim cùm tenera, tum optima eſt.

Tatou armata ſquamis.

Eſt etiam illa quam *Tatou* vocant. Hæc non adeò curſu valet, veruntamen (vt apud nos hermalei) per dumeta reptans, duriſſimis eſt armata ſquamis, ita vt gladio tranſuerberari nequeat, pellem etiam illi detractam, ex qua Barbari permultas compingunt ciſtas. Caramenos ipſis nominatas, ſi complicaueris, digitalia eſſe militaria diceres. Carne candida eſt, optimíque ſaporis. Quod autem ad figuram attinet, tantæ proceritatis nullam videre licuit, quantam expreſſit Belouius ſuarum obſeruationum extremo libro tertio, vbi tamen Braſilienſem *Tatou* nominatum deſignat.

His etiam animalibus, quæ apud Americanos

nos frequentiſſima ſunt,adduntur Crocodili *Iacare* dicti, inſtar humanæ coxæ, longitudine iuſta. At tantùm abeſt vt noceãt, vt plenæ iſtis Iacaris Barbarorum ſint domus,pueríque ſine vllo periculo cum iis luſitent. Nihilominus audiebam ſenes commemorantes, dum peregrinarentur,ſe à neſcio quo Iacararum genere peti, à quo ſe magnâ difficultate ſagittis tuerentur. Illud cùm appropinquare homines perſentiſceret ex arũdinibus erumpere dicebànt,& impetum in obuium quemque facere. *Iacare* Crocodili.

Cæterùm vt illa omittam quæ Plinius & alii de Crocodilis, qui in Nilo degunt, memoriæ prodidêre, vniuerſalis Indiarum Hiſt. ſcriptor illis in regionibus infeſtos fuiſſe Crocodilos,ad vrbẽ Pamana refert,qui plus centum pedes in longitudinem patebant: quod mihi quidem mirabile & portentoſum videtur, tantùm abeſt vt affirmem, quemadmodum falſò Theuetus obiecit, eo in libro quẽ de viris Illuſtrib. edidit,de ſuo fabulari Quoniãbeco verba faciens: à qua calumnia quem margini adſcripſi,author me vindicabit. Eis autem Crocodilis quos mihi videre cõtigit, os erat valde patulum, alta crura, cauda verò nec rotunda, nec acuta, ſed ad extremum tenuiſſima. Vtrùm autem,vt quidam ſcripſêre, ſuperiorem mandibulam moueant,ingenuè fateor me non obſeruaſſe. Venantur inſuper Americani lacertas, *Tououس* illi appellant, nõ virides verùm leucopeas & pelle variega-

Lib.5. cap. 196. Crocodili portentoſæ magnitudinis.

Touous lacertæ.

ta, vt noſtrates paruæ lacertæ. Et quãuis longę ſint quatuor, aut quinque pedes, iuſta craſ ſitudine, ideóque forma terribili, nihilominus in ranarum morem flumina paludéſque incolunt, nemini noxiæ. Addam pelle illis detracta exenteratæ ſi coquantur ſummè delicatas eſſe, nihil vt in America guſtauerim ſuauius. Carne enim ſunt, vt apud nos capones alba, delicata, tenera, ſuaui, vt nihil ſupra. Initio tamen ab iſtarum guſtu abhorrebam, poſteà verò quàm primum attigi, quod ad cibos attinet, ferebãt apud mę primas lacertę

Maximę in America edules lacertæ.

Bufones quoque permagnos habẽt Tououpinambaultij, quibus minimè exenteratis, toſtis veſcũtur. Quũ verò & medici doceãt & vulgo etiam notum ſit, & perſpectum carnẽ, atque ſaniem, & quicquid adeò bufonis eſt, lethale eſſe, facile quilibet me tacente propter illius regionis temperiem, aliáue de cauſa, quæ me lateat, vſu venire vt illic bufones, vt ſunt apud nos, minimè ſint venenati atque periculoſi.

Edules in America Bufones.

Comedunt etiam ſerpentes craſſitudine brachij, quinque ferè pedum longitudine, quinetiam animaduerti Barbaros, vt de Crocodilis commemoraui genus quoddã ex nigro & rubeo diſcolor, domum afferre intérque vxores & liberos proiicere, ita ſecuros vt manibus cõtrectarent. Has immanes anguillas terreſtres fruſtatim conſcindunt apparántque. Inſipidæ tamen ſunt & per quàm exigui ſaporis.

Americani permagnos ſerpẽtes comedere ſolent.

Di-

Diuerſi etiam generis ſerpentes apud eos gignuntur, & in fluuiis præſertim, vbi olerum inſtar virides apparent: longi atque graciles, quorum ictus maximè noxius eſt. nec non in ſyluis exiſtunt lacertæ, præter eas de quibus ſupra mentionem fecimus valde periculoſę, vt ex narratione quam ſubiiciam patebit. Itaque quum aliquando duobus Gallis comitantibus iter facerem viſendæ regionis gratia, neque vt mos erat, vię duces Barbaros haberemus, ideóque oberraremus in ſyluis, vallémque profundam pedibus metiremur, audito ſtrepitu venientis animalis ad nos cuiuſdam, imbellem eſſe feram opinati, non ſecus iter incœptum perſequentes ſecuro eramus animo. Statim verò ad dextram triginta ferè paſſuum interuallo, in colle lacertum conſpicimus: corpore humano craſſiorem quinum aut ſenum pedum. Ille in modum Oſtrei ſquamis albicantibus & aſperis totus, altero pede anteriori erecto, capitę ſublimi, collucētibus oculis nos intueri cœpit. Quare attoniti (nemo enim fortè noſtrûm ſclopettam tum ferebat, gladiis tantùm eramus accincti, arcúſque nobis ſuppetebāt & ſagittæ. quæ tela illi monſtro tam duris armato ſquamis nocere non admodum poterant, nihilominus veriti, ne ſi fuga nobis conſulere vellemus celeritate ſuperius nos vnà conficeret) alter alterū trepidè quum intueretur, eodem in loco ſtetimus. At poſtqnam ille ꝓdigioſus & formidabilis lacertus, ore aper-

Autoris de ꝓdigioſa lacerta cōmemoratio.

to, & quòd æſtus magnus eſſet (ſudum enim erat meridiano ferè tempore) altè anhelans, vt facilè exaudiremus, per quadrantem horæ nos eſſet intuitus, derepentè mõtis verticem petiuit tanto fragore virgultorum, atque ramorum, quantum ceruus ſyluam curſu pererrans vix ederet. Itaque nos, qui tum valdè timueramus, de illo inſequendo non admodum ſolliciti, Deo liberatori gratias egimus, & inſtitutum iter denuo ſumus aggreſſi. Mihi autem eorum opinionem recolenti, qui affirmãt lacertum aſpectu hominis delectari, viſum eſt illi monſtro tantùm placuiſſe intuitum noſtrum, quantùm eius angebamur præſentia. Nec non apud eos fera gignitur è præda victum quærens, quam appellant, *Ianouare*. Ea ferè tibiarum altitudine & velocitate canem æquat venaticum, circa mentum verò pilo eſt promiſſo, pelle variegata, pulcráque inſtar lyncis, ac in reliquis vehemẽter illi ſimilis. Barbari non immeritò feram illã valdè reformidant. Nam cùm prędæ ſit aſſueta quemadmodum & leo, ſi quem eorum aſſequitur in fruſta conciſum deuorat. Illi verò vt ſunt vindictæ appetentes, nec quid eorum quæ moleſta ſunt inultum eſſe patiũtur ſi quã excauatis ea de cauſſa foueis alióue decipulorum genere intercipiant, ſagittis confixam pluribus, quo diutius lãgueat, lentè interficiunt: vtque faciliùs pateat, quàm malè fera illa cum Barbaris agat, cùm aliquando quinque aut ſex Gallorũ de comitatu, hâc trã

Ian-oua-re fera hominibus infeſta.

ſirent

ſirent, monebant Americani vt nobis à *Ian-ouare* caueremus, quòd illa ipſa hebdomade tres crudeliter mortales in quodam eorum pago aſſumpſiſſet.

Addendum verò huic editioni Latinę exiſtimaui, Americanos ante Villagagnonis expeditionem canes nunquam vidiſſe: ideóque cùm permagnum ex venaticorum genere canem intuerentur, quem cum aliquot paruulis eò aduexeramus, nobiſque ille applauderet, propterea quòd vt antea commemoraui, ad *Ian-ouare* formam accedit, obſtupeſcebãt, ab illóque refugiebant. Ea de cauſa etiam Gomara in generali ſua Indiarum hiſtoria teſtatur, anno 1509. cùm Chriſtophorus Columbus primùm ad Inſulam Beringuam appulit, quæ & S. Ioannis nomine inſignitur, huiuſce regionis Indos, qui cum Hiſpanis bellũ gerebant, vehementer canem ſubrubidum timuiſſe, qui etiam duorum ferè ſclopetariorũ erat loco: propterea quòd non modò in Barbaros ferociter impetum faciebat, verùm etiam ſocios ab hoſtibus diſcernens quãtumuis prouocatus minimè illis erat moleſtus, quin etiam Caribas recognoſcens (peſſima & maximè deteſtanda illarum omnium regionum natio) fugientes perſequebatur in mediam vſque hoſtium aciem, qui etiam tantùm excitatus, nulla quiete fruebatur, quouſque arreptum hoſtem dilaniaſſet: pro Hiſpanis tam dextrè præliabatur, vt illo comitati tam alacriter aduerſus Indos pugnarent quàm ſi

Canes pri mũ ab Americanis conſpecti.

Cap. 44.

tres in ſuo numero habuiſſent equites. hic tamen canis dum neſcio quem Caribam nãdo perſequitur, venenata ſagitta ictus oppetiit, dominúmque triſtem admodum reddidit, lætantéſque Indos. Sic & Vallouas Hiſpanorum centurio fortiſſimus cùm primũ Auſtralẽ pateſecit Oceanum, emiſſis quos habebat canibus in Indos, qui aditu illum arcebant, Barbari tanto timore ſunt perculſi, vt fuga ſibi cõſulere cogerẽtur, Valloueque canes tam profuerint quàm milites omnium præſtantiſſimi. Inſuper multi reperiuntur in Braſilienſium ora Cercopitheci, paruuli atq; nigri, quos illi *Cay* vocant, quibus deſcribendis ſuperſedebo, propterea quòd nobis ſunt notiſſimi. Vnum hoc tantùm dicam, quum in arborum cacuminibus, quòd fructu quodam ſilicis veſtito, inſtar fabarum noſtratiũ viuant, procelloſo præſertim tempore aceruatim garriant atque clamitent, iucundiſſimos eſſe tum aſpectu tum auditu. Cæterùm, cùm vno tantùm partu vnicum edat fœtum, Cercopithecus ſimul atque editus eſt in lucẽ, ea naturali præditus eſt induſtria, vt à collo patris matriſve firmiſſimè pendeat: itaque ſi venatores ingruant, parẽtibus per ramos deſilientibus via etiam fuga abripitur: Quod certè incredibile videri non debet cùm Mathæolus Commẽtariis in Dioſcoridẽ editis, Plinio atque Ariſtotele authoribus affirmet, tam amãtes prolis eſſe muſtelas, vt teneram adhuc ore comprehenſam, huc & illuc circũge-

Cap. 62.

Cay cercopitheci.

Cercopithecorum in paruulis è periculo eripiendis induſtria.

geſtent. Quin etiam animantibus eſt omnibus illud à natura tributum, vt non modò conſeruandæ prolis ſtudio teneantur, ſed etiam ad id efficiendum ſagacitate mira ſint præditæ. Qua de cauſa non facilè Barbari Cercopithecos quacunque ſint ætate venari poſſunt: ſagittis tamen vulneratos deiiciunt de arboribus, ac deinde ſanatos, & aliquãtiſper domi cicuratos cum mercibus commutant. Verùm initio adeò ſunt feri vt attrectantium digitos dentibus conuulnerẽt, adeò vt morſi dolore cogantur illos ſępiſſimè ictibus conficere. Modus capiendorũ Cercopithecorũ.

Eſt quoque apud Americanos alterius generis Cercopithecus, quem ipſi *Sagouin* nominant, craſſitudine Sciuri, eodémque pilo rufo: Quod verò ad formam attinet, roſtro, pectore, collo, reliquíſque ferè partibus leoni perſimilis, audax etiam, nulli paruulorum animalium pulchritudine cedit, quos quidem illic viderim. Et ſi tam facilè mare trãſmitteretur quàm cætera, multò maioris eſſet pretij. Sed cùm tam infirmo ſit corpuſculo, vt vacillantem nauem ferre non poſſit, ea etiam eſt ſuperbia, vt vel minimùm offenſus, tædio vitam cùm morte commutet. Hîc tamẽ quidam reperiuntur, mihíque fit veriſimile eam eſſe beſtiolam, de qua Marotus ſuum induxit loquentem ſeruulum, cuidam zoilo cui nomẽ erat Sago: alludens enim Cercopitheci nomen eſſe dicit Sagonem. Vt autem fatear ingenuè quod res eſt, quamuis fuerim curioſus Sagouin pulchrum animalculum.

me omnibus animantibus Americanis obſeruandis non ita fuiſſe diligentem, quàm optarem, nihilominus vt ſemel finem faciam, duo adhuc deſcribam genera, quæ figura ſũt prodigioſa vt quę maximè.

Hay deforme animal.

Vnum quod Barbari *Hay* vocant, magnitudine canis eſt, facie Cercopitheci, vẽtre pẽdulo, quemadmodum Scrofæ parturientis, pilo leucopeato valde diluto, longiſſima cauda, pedibus in morem Vrſi villoſis, prolixis vnguibus: vt autem dum in ſyluis agit valde ſit ferum, captum nihilominus cicuratur facillimè. Nudi autẽ Tououpinambaultij non libenter cum illo colludunt, propterea quòd tum longos habeat vngues, tum acutos. Cæterùm (quæ res fortaſſe videbitur incredibilis) audiui & à Barbaris, & à quibuſdam interpretibus qui diu in America ſunt cõmorati, neminẽ vnquam vidiſſe tum in ſyluis tũ domi animal illud cibo frui, vt quidam aura illud viuere opinentur.

Coati roſtro prodigioſo largo.

Alterum, de quo etiam mihi dicẽdum eſt, à Barbaris *Coaty* appellatum, altitudine leporis eſt, breui pilo & maculoſo, auriculis paruulis & acutis, capite cùm paruo, tum ab oculis eminente roſtro, plus pede vno longo, ſcipionis inſtar tereti, ſubitò ad extremum decreſcente, ita vt æquè ſit omnino craſſus, ore ita anguſto, vt vix auricularem digitum recipiat. nullũ prodigioſius inueniri poteſt: deinde cùm hæc eſt capta fera collectis quatuor pedibus, aut in alterùm vergit latus, aut con-

concidit,neque vnquã erigi, neque cogi poteſt vt veſcatur niſi prębeantur formicę,vnde etiam in ſyluis ſibi victum parat. Octauo ferè die,quo ad Villagagnonem venimus ,Barbari eius generis ferã ad nos intulerunt, quę ob nouitatem omnes magna impleuit admiratione.Nam,vt commemoraui , cùm ſi cum noſtratibus conferatur ſit valde prodigioſa, ſæpe à quodam ex noſtris familiaribus excellenti pictore ſummopere contendi, vt tum illam,tum pleraſque cęteras, non tantum admirabiles verùm etiam nobis incognitas, penicillo reprę ſentare vellet,quod maximo dolore meo nunquam ab illo impetraui.

CAP. XI.

De varietate Americanarum auium. De veſpertilionibus,apibus,muſcis,aliiſque regionis illius inſectis.

HOc etiam caput, quo de auibus agam, ab iis ordiri placuit,quæ victui humano ſunt accommodatæ, generaliſque vocabulo à Toüoupinambaultiis *Oura* nominantur: maximam illi habent earum copiam gallinarum, quibus ab India cognomen addimus eáſque *Oura* auet.

Arignau-ouſou Gallinæ Indicæ. Arignau-miri Gallinæ noſtrates.

Arignau-ouſou appellant : me non ab eo tempore quo Luſitani apud Barbaros agunt, gallinas etiam noſtrates alere ſolent , ipſis *Arignau-miri* dictas. Quamuis autem vt aliàs commemoraui, candidas plurimi faciant, vt plumis auulſis , rubróque infectis exornẽt ſe atque veſtiant, ab vtroque tamen genere plerumque abſtinent,quod ad veſcendum attinet.At hæc quum ſibi perſuadeant oua quæ

Arignau-ropia ouũ.

Arignau-ropia nominant, eſſe inſtar veneni, non modò ſtupeſcebãt,ſi oua coram illis ſorberemus,verùm etiam nos increpantes addebant,non ferendũ eſſe dum pullationẽ anteuerteremus nos gallinam in ouo comedere. Itaque de ſuis gallinis æquè ferè ſunt ſolliciti,atque de auibus quæ vitam in ſyluis agũt. Illas vbicunque fert impetus ponere patiuntur. At gallinæ viciſſim , pullos & dumis & vepribus domum deducũt, ita vt ea moleſtia

Gallinarũ magna copia in America.

careant Americanæ mulieres, qua noſtrates, in pullis Indicis educandis, quibus etiã ouorum præbent vitellos,fatigantur. Ac tanta ſit apud eos pullatio , vt iis in pagis, qui minùs ſæpe ab extraneis inuiſuntur, gallina Indica gladiolo veneat, qui quidem apud nos vix ſeſtertio nummo æſtimaretur : altero autem duorum obolũm quinque aut ſex gallinę noſtrates conſtent.

Vpec Anates Indiæ.

Vnà cum gallinis Barbari alunt etiam domi anates Indicas,*Vpec* ipſi nominãt. Quoniam verò ea imbuti ſunt ſuperſtitione Toupi-

oupinambaultij, fore vt ſi animali tã tardo veſcerentur, eandem tarditatem contraherent, ita vt ſi hoſtes imminerent, fuga ſibi ſalutem quærere non poſſent, vt vel tantillum de iis deguſtent non facilè quiſquam perſuaſerit, eaque de cauſa ſibi tẽperant ab omnibus eis animãtibus quę tardè incedũt, piſcib. etiã vt raiis aliiſque, qui nõ celeriter nare poſſũt. Quod ad illas aues attinet, quæ degunt in ſyluis, magnæ, caponum inſtar, capiuntur, illæque trium generum, quod Barbari *Iacoutin, Iacoupen* & *Iacou-ouaſſou* appellant. Pluma eſt omnibus nigra & leucopeata, guſtu ad phaſianos accedunt: veréque poſſũ affirmare, nihil *Iacous* illis edi vnquam ſuauius. *Iacous phaſianorum genus.*

Præterea duo ſunt genera exquiſitiſſimarum auium, quibus nomen eſt *Mouton* Pauonum magnitudine, iiſdem plumis quibus ſuperiores, raróque admodum inueniuntur. *Mouton auis rara.*

Macacoua & *Ynambou-ouaſſou*, duo ſunt genera perdicum, anſerum noſtratium magnitudine non abſimile, quo *Mouton* guſtu. Idẽ eſt ferè trium ſequentium ſapor *Ynambou-miri* perdicum altitudine: *Pegaſſou*, palumbi, *Paicacu* turturis. Magnarũ perdicum genus.

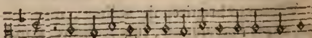
Vt autem breuiter de auibus, quæ magna copia reperiuntur, tum in ſyluis, fluminibus, tum etiam in littoribus finiam, ad eas veniam quæ non ita ſunt ad victum accommodatæ. Inter cæteras duo ſunt genera eadem magnitudine, ad corui craſſitudinẽ ac-

cedentia:quæ vt reliquæ aues Americanæ roſtro ſunt atque vnguibus incuruis, quemadmodum & pſittaci quorum in numero cenſeri poſſent. Quod verò ad plumam attinet, vt facile eſt indicatu, vix crediderim in toto terrarum orbe aues inueniri tam excellenti pulchritudine,in quibus contemplãdis abundè non naturam vt profani, ſed creatorem laudandi ſuppetit materia: vtque res pateat, prima, cui nomen apud Barbaros eſt *Arat*, plumis caudæ, atque alarum ſeſquipede porrectis, partim purpuræ inſtar rubeis, partim cęruleo colore,vehementer ſplendenti,cui& reliquæ partes corporis reſpondent. cùm in ſole agit hæc auis vbi plurimum verſatur,nemo vnquam illius aſpectu ſatiari poteſt.

Arat auis excellenti pluma.

Altera *Canide* dicta plumis inferioribus, quęque collum circumagũt auri colore micãtibus,quæ verò dorſum,alis, caudámque veſtiunt excellenti cæruleo cum textili aureo infernè induta eſſe videntur, ſupernè autem holoſerico pallio eos qui intuentur ſumma perfundit admiratione. In ſuis verſibus Barbari huius perſępe meminerunt ad numerum cantillantes.

Canide pluma cęrulea.

hoc eſt, auis flaua, auis flaua, &c. nam *Iouue* aut *Ioup* apud eos flauum ſonat.Quamuis autem domeſticæ non ſint hæ aues, frequentiùs tamen in arborum quæ in mediis Vicis

ſunt

ſunt cacuminibus nidificant, quàm in ſyluis, quò fit vt ter quatérve in anno à Barbaris deplumentur, è quibus plumis pileos, veſtes, armillas compingunt, clauarum ſuarũ capulos exornant, corpúſque ſuum cohoneſtant. Huiuſmodi ego pennas non paucas mecum in Galliam afferebam, earum præſertim quas flauo & cęruleo colore eſſe dixi, ſed vbi Lutetiam veni, aulicus quidam cui videndas exhibui, priùs importunus mihi eſſe non deſtitit quàm eas à me extorſit. Plumę è quibus pilei, veſtes &c. cōponuntur.

De pſittacis, trium aut quatuor generum illic capiuntur, maximos, & pulcherrimos *Aiourous* Barbari nominãt. His rubeo, luteo, ac violaceo colore caput eſt diſtinctum: extremis alis eſt coccineus: cauda, quæ eſt prælonga, lutea: reliquo corpore viridis. Huiuſmodi perpauci ad nos adferuntur. Præter plumarum elegantiam eo commendantur nomine quòd edocti, optimè humanum imitantur ſermonem. Vnum ab interprete quodam accepi, ab ipſo iam per tres annos educatum, qui Gallicas, & Americanas voces tã genuinè pronunciabat, vt ſi non eſſet in conſpectu, eius vocem ab humana diſcernere vix quiſquam potuiſſet. *Aiourous* pſittaci maximi & pulcherrimi.

Longè admirabilius erat, Mulierem in vico quodam qui ab Inſula noſtra IV. paſſuum millia diſtabat, huius generis vnum educaſſe, qui non ſecus ac ſi ratione præditus eſſet ea quæ iubebatur, caperet. Illac quoties nobis iter erat, ſtatim ab auis illius hera audieba-

Pſittaci mira Hiſtoria. mus, vultíſne mihi dare pectinem aut ſpeculum, ego verò iamiam coram vobis pſittacũ meum iubebo canere & ſaltare? Si fortè poſtulatis illius annuebamus, pſittacus confeſtim auditis quibuſdam heræ verbis, non modò ſaltabat in pertica cui inſidebat, ſed & garriebat, & ſibilabat, Barbaros denique in bellum euntes mirabiliter referebat. In ſumma ſi heræ viſum erat imperare vt caneret, canebat: ſaltaret, ſaltabat: Contrà ſi indonata paulò acerbiori ſermone illi ſuum *Auge* hoc eſt conſiſte, imperaſſet, tum ille obmuteſcebat, nec vllis verbis efficere poteramus vt vel linguam vel pedem motitaret. Quare reputandũ Lectoribus relinquo annon Romani, qui Lib. 10. ca. 43. Plinio autore, coruo à quo omnibus matutinis nominatim ad Roſtra ſalutabantur, funus innumeris exequiis olim celebrarunt, eúmque à quo eſſet interfectus morte multarunt, ſi huiuſmodi pſittacum habuiſſent, per quàm maximi feciſſent. Illum barbara mulier *Cherimbaué* hoc eſt dilectiſſimum appellabat. Ei ſanè adeò charus erat, vt quærentibus nobis, quo pretio mercari poſſemus, illa *Mocaouaſſou* hoc eſt tormentũ æneum maius, per irriſionem reſpondebat, itaque nullo pretio ab ea extorqueri à nobis potuit.

Marganas pſittaci apud nos frequẽtes. Pſittacorum alterum genus eſt eorum qui in Galliam aduehi ſolent, quos *Marganas* Barbari appellant, & minimi faciunt. At verò tam ſunt illic frequentes quàm apud nos columbi: quo fiebat, vt licet carnibus eſſent paulò durioribus, quòd ad perdicis ſaporẽ acce-

derent, illis non rarò veſceremur.

Tertium genus pſittacorum *Touis* Barbari, nautæ verò Neuſtrii *Moiſſons* vocãt: ſturnorum magnitudine, caudam prælongã croceis pennis diſtinguẽtibus, cætera viridis eſt. Priuſquam autem ſermoni de pſittacis inſtituto finem imponam, ſuccurrit nonnihil à Coſmographo quodam relatum, Pſittacos nimirum in arborum ramis pendulos nidos conſtruere, ne à ſerpentibus oua abſorbeantur, quod quidem meras eſſe fabulas exiſtimo, ſiquidem in arborum cauatarum antris nidos conſtruere eos deprehendi. *Touis* pſittacorũ genus minimum.

Inter reliquas aues Americanorũ, primus locus cuidam *Toucan* nomine dabitur, cuius antè meminimus: Is columbi eſt magnitudine, colore atro ceu coruus, excepto pectore, quod crocei eſt coloris, torque miniato ab inferiori parte circunducto, detracto Barbari ad genarũ aliarũmque corporis partium ornatum vtuntur. Tum verò maximè apud illos eſt in pretio quòd ſaltaturi eo vtuntur. Nomen inde eſt ſortitum *Toucán-tabouracé* hoc eſt pluma ad ſaltandum. Nihilominus tamẽ, tãta illis earũ ſuppetit copia, vt cũ mercibus noſtratibus permutare eas non grauẽtur. Auis iſtius roſtrum reliquum corpus longitudine ſuperat, cum quo gruis roſtrum minimè eſt comparandum, itaque pro monſtroſiſſimo totius orbis roſtro eſt habendum, ergo non immeritò Bellonius, vnum cùm nactus eſſet, ſub finem tertii libri deſcriptionis *Toucan* auis columb. magnitudine. Roſtrũ auis monſtroſum.

auium depingendum curauit: nomẽ quidem non edit, at ea omnia quæ ab illo narrantur de iſto roſtro neceſſariò ſunt intelligenda.

Panou cui pectus rubrum.

Alia eſt merulæ magnitudine, & colore, excepto pectore, quod bubuli ſaguinis ruborem adæquat, à Barbaris eodem quo ſuperius detrahitur modo, Auem verò *Panou* nominant.

Quampian auis coccinea.

Eſt & alia turdi magnitudine, plumis omnibus coccineis, hanc illi *Quampian* vocant.

Gonambuch auis minima.

Minimè verò eſt prætermittenda auicula non minoris admirationis quàm ſubtilitatis, quam Barbari *Gonambuch* appellant, plumis albicantibus, & fulgentibus, fucum, aut ſcarabeum magnitudine non ſuperat, miros tamen cantando edit cõcentus. Milio illi craſſo quem Americani *Auati* nominãt, aut alijs altioribus herbis inſidens, tam editum edit cantum, vt, niſi cõſpiciatur vix credas ab illo corpuſculo tantum támque ſuauem edi poſſe. Luſciniæ noſtræ minimè cedit.

Amer. auiũ varietas.

Cæterum, quia ſigillatim Americanas aues omnes, quæ à noſtris nõ modò genere, ſed & coloris varietate, putà rubei, roſei, violacei, albi, leucopæi, purpurei, &c. à noſtris non parũ differunt, deſcribere non poſſum, vnam tandem deſcripturus ſum quam adeò obſeruant Barbari, vt eam non modò afficere damno nolint, ſed afficientes inultos abire non patiantur. Columbi eſt magnitudine, colore cinericio, lugubri voce: eam, *Tououpinambaulty* noctu frequentiùs quàm interdiu exaudi-

audiunt, atque ab amicis & cognatis mortuis ad ſe mitti credunt, tum vt bonum omẽ renunciet, tũ præcipuè vt animos addat, moneátque vt ſe aduerſus hoſtes fortiter in bello gerant. Exiſtimant præterea ſi rectè iſtæc auguria obſeruent futurũ vt hoſtes, hac quidem in vita ſuperent, ſed & poſt mortem ad maiores ſuos animas poſt montes conuolaturas, vt illic perpetuas agitent choreas.

Contigit mihi ſemel vt in pago à Gallis *Vpec* denominato diuerterem. Ibi de nocte aues illas non quidem canentes ſed gementes audio. Barbaros attentiſſimos video. Rei totius gnarus, ſtultitiam illã increpo. Sed vbi Gallo mihi adſtanti arriſi paululùm, vetulus quidam ſeuerè ſatis me compeſcuit his verbis: Tace, ne nos audiendis fauſtis nuntiis auorum noſtrorum intentos auertas. Quoties enim haſce aues audimus, toties & exhilaramur, & vires noſtræ augmentum capiũt. Cui ego ne gry quidem, fruſtra enim cum illo contendiſſem. In mentem tamen mihi tum veniebat eorum opinio qui aſſerunt animas è purgatorio igne ad ſuos officii monendos deuolare, Barbarorúmque noſtrorum figmentum ea tolerabilius eſſe iudicabam: Etenim, vt ſuo dicetur loco, quamuis animas credant immortales, eò tamen dementiæ non veniunt, vt è corporibus ſemel egreſſas ad patrios lares redire dicant, aues iſtas earum eſſe nuntias tantummodo fingũt. Hæc ſunt quæ de auibus Americanis dicenda mihi fuêre.

Barbarorũ delitatio qui auis cã tum obſer nant.

Habent tamen prẹterea terræ illæ veſpertiliones cornicularum noſtrarum magnitudine: hi noctu non raro in caſas veniunt, ſi verò quem apertis pedibus dormientem offendant, ſummum eius articulum adoriuntur, ſanguinémque exugunt tanta copia, vt duos ſextarios noſtrates plerumque antequam cuperſpiciantur ebibant. Experrecti, manè cubile xylinum cruentatum admirantur. Barbari, ſiue ſuis ſiue noſtris id contingebat in ludibria vertebant. Mihi ſemel iſtud accidit, prẹterquam verò quòd ſannis ſum exceptus, acceſſit & illud quòd extremo illo (licet non infeſtiſſimus erat dolor) ſummi articuli lẹſo, triduum in tibialibus induendis nō parum laboraui. Cumanenſes quoque qui cis Æquatorem decē gradibus iacent, grandibus iſtis & infeſtis veſpertilionibus infeſtantur. Gener. Indic. hiſtor. ſcriptor de his rem & facetam & notatu dignam memoriæ prodidit. Monachi cuiuſdam puer pleuretide laborabat, ad Sanfidem Ciribici, cuius cùm vena aperienda reperiri non potuiſſet, mortuus verò ipſe haberetur, accedit ad eū noctu veſpertilio, talúmque momordit, tantámque copiam ſanguinis hauſit, apertáque vena ſponte emiſit æger, quanta ad valetudinem ſufficiebat. Ego verò cum hiſtoriæ illius Scriptore dico, opportuniſſimū & fauſtiſſimū ægro illi fuiſſe iſtum Chirurgum. Itaque præter eam quam veſpertiliones iſtos afferre dixi moleſtiam, ſatis docet exemplum iſtud poſtremum, non adeo

Lib. 2. cap. 80.

De veſpertilione faceta hiſtoria.

adeo noxios eſſe,ac fuerunt olim Græcorum ſtriges, quæ vt inquit Ouid.faſt.6.

Nocte volant puerósque petūt nutricis egētes,
Et vitiant cunis corpora rapta ſuis.
Carpere dicuntur lactentia viſcera roſtris,
Et plenum poto ſanguine guttur habent.

quam ob cauſam nomen illud veneficis eſt attributum.

Apes Americanæ à noſtris ſunt abſimiles, ad minores muſcas atras quibus æſtatis tempore infeſtamur accedunt, fauóſque ſuos in exeſæ arboris antro condunt. Barbari mel cerámque colligere norunt. Mixtim collecta, *Yra-ietic* vocant,*yra* enim mel ſonat,*yetic* verò ceram.Seorſim poſitum mel, noſtro more comedunt, ceram verò picis nigredinem imitantem, aſſeruant, maſſis brachij magnitudine compoſitis. Non tamen quòd faces vel candelas ea conficiant, lucernæ enim alius apud eos vſus non eſt præterquam ligni cuiuſdam flammam lucidiſſimam emittentis. Præcipuè verò ea cera vtuntur ad obturādas ingentes illas cannas quibus plumas ſuas imponunt,ne à papilionibus exedantur,quos etiam hoc loco deſcribemus.

Americanæ apes.

Yra mel *yetic* cera nigra.

A Barbaris *Arauers* appellantur, gryllorū magnitudine, gregatim quoque ad focum vt & grylli accedunt, ſi quid autem offendant, exedūt,præſertim verò thoraces coriaceos & calceos ita corradunt vt ſuperficiem penitus abſumant. Si verò gallinas aut alia id genus cibaria, negligentiùs recondebamus, manè à

Arauers papiliones.

nobis oſſa carnibus nudata reperiuntur.

Ton inſecti genus infeſtiſſimum. Barbaros præterea infeſtat exiguum inſecti genus, quod *Ton* nuncupāt. In puluere naſcitur, pulicis magnitudine. At vbi ſub pedū & manuum vngulis ſeſe inſinuauit, prurigo ſtatim oritur, acyri modo, niſi verò confeſtim euellatur breui ſpatio, ad piſi magnitudinem accreſcit, extrahíque niſi magno cruciatu non poteſt. Non ſolùm autem Barbari qui nudi toto corpore incedunt, ſed & nos quoque, quantumuis bene induti hoc inſecto infeſtabamur. Ego pro mea parte, licet diligentiſſimè mihi ab illis cauebam, ita fui infeſtatus vt vno die vltra viginti è variis mei corporis partibus ſint euulſi.

Nonnullos etiam vidi minus ſibi proſpicientes, quibus non modò manus & pedes ab illis infeſtabantur, ſed & axillæ reliquęque molliores corporis partes puſtulis iſtorum inſectorum erant refertę. Hoc illud eſſe animalculum credo quod Ind. Occid. hiſt. Scri-
Li.1.ca.30. ptor *Nigua* appellat, quod etiam apud Inſulam Hiſpaniolam extat. Ab eo his deſcribitur verbis. *Nigua* pulicis ſalientis ſpeciem refert, puluere delectatur, nonniſi pedes infeſtat, quorum cuti ſeſe inſinuat, móxque lēdes maiori copia gignit, quàm ſit credibile, habita ſubtilitatis ratione, hæ alias quoque generant. Ac niſi maturè obuiam eatur, nonniſi igni & ferro eiiciuntur: ſi verò tempeſtiuè extrahas, minimo dolore curantur. Quin & addit, Hiſpanos quoſdam adeo illis fuiſſe infe-

ſtatos

ſtatos vt multi articulorum, nõnulli verò pedum miniſterio caruerint.

Aduerſus ea incõmoda hoc remedio Barbari vtuntur : Eas partes, quæ huic lui ſunt obnoxię, oleo quodam inungunt, ſpiſſo, rubri coloris, ex fructibus quos illi *Couroq* nominant expreſſo. hoc etiã remedio nos Galli vtebamur. Addo oleum illud curandis vulneribus aliiſque corporis humani incommodis, adeò eſſe accommodatum, vt apud Barbaros non minoris ſit pretij atque eſt apud nos, cõfectio illa quam Sanctum oleum nuncupant. Chirurgus noſter, in Galliam remigraturus 12. ingentia vaſa iſtius olei aſportauit, totidẽque ſeui humani, quod dum ſuos captiuos torrebant Americani collegerat.

Gignit præterea Americanus aer ſubtiliſſimum culicum genus, quod Barbari *Tetin* nominant, adeò lancinat etiam leuiùs indutos vt mucrones acuum referant. Ex quo facile eſt colligere quàm ridiculè Barbari noſtri conſpiciantur vbi his culicibus infeſtantur, manibus enim ſua crura, nates, humeros, brachia ita plaudunt vt aurigam flagellum quatientem referant. *Tetin* culices.

In puluere quoque & ſub lapidibus latent in America Scorpiones, iis qui in Prouincia conſpiciuntur longè minores, non tamen, vt experientia edoctus ſum, ictu minùs venenato & mortifero. Hoc inſectum munditie delectatur. Cubile meum mundari curabam, Americani Scorpiones.

mundatum denuò appenderam, more ſolito, Scorpio in ruga quadam delituerat, qui mihi quidem incauto dum cubile ingredior ſiniſtræ manus pollicem perculit: Manus mirum in modum è veſtigio intumuit, ita vt venenũ fuerit corpus totum inuaſurũ niſi mihi præſto fuiſſet pharmacopola, ad quem confeſtim me recepi. Is mortuos Scorpiones cum oleo in phiala aſſeruabat, quorum vnum vulneri applicuit. Illud remedium etſi præſentiſſimum ab omnibus habetur, tanta fuit tamen vis veneni vt per 24. horarum ſpatium ſummo dolore laborauerim. Barbari quoque eodem vtuntur remedio, ſcorpiones nimirum, ſi eos aſſequi poſſint, vulneri attritos applicant. Præterea, prout alicubi à nobis dictum eſt, eos eſſe vindictæ cupidiſſimos, immo penè dixerim in noxia quęque furentes, ita vt ſi imprudentes in lapidem impingunt, rabidorum canum more eos mordeant, in animantia quæuis ſibi noxia ſedulò inquirunt, eáque quantum poſſunt penitus extirpant.

Remediũ aduerſus Scorpionũ ictus.

Barbari vindictæ cupidiſſimi.

Terreſtres Cancri.

Habet quoque Americana regio Cancros terreſtres, eos *Ouſſa* nominant *Tououpinambaultij*, turmatim locuſtarum more ad mari littus & paluſtria loca conueniunt, ſi quis ad ea loca accedat hac illac fugientes videat: In truncos arborum radicéſque ſeſe recipiunt, è quibus extrahi tutò non poſſũt, digitos quippe & manus capientium forcipibus comprimunt: Marinis longè ſunt macriores, quoniã autem

autem iuniperinas redolent radices, palato minimè ſunt grati.

CAP. XII.

De nonnullis piſcibus apud Americanos maximè vulgaribus, déque eorum piſcatu.

NE idem ſæpius repetere cogar, à quo abſtinere quoad eius fieri poteſt cupio: Lectorem tum ad capita 3.4.5.& 7. hiſtoriæ huius tũ ad loca alia in quibus de Balænis, marinis mõſtris, piſcibus volantibus, aliáque compluriũ generum egimus, remitto. Eos verò hoc capite deſcribam qui maximè apud Braſilienſes noſtros ſunt vulgares, de quibus nulla eſt hactenus facta mentio.

Ac primùm quidem piſces in genere Barbari *Pira* vocant. Mullorum genera duo habent: *Kurema*, & *Parati* appellant: optimi ſaporis tum elixa, tum toſta. Quoniam verò mulli gregatim oberrant, (quod non ita pridem in Ligeri aliiſque fluminibus eſt obſeruatum) Barbari eos vbi vident telis petunt, ac nonnunquam tam certa manu, vt duos tréſve vno iactu figant, transfixos natantes quæſitũ eunt Barbari, vt qui mergi nequeãt.

Pira piſces.

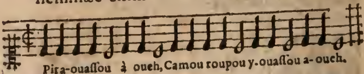
Kurema & *Parati* mulli.

Sagittis mullos petunt Amerio.

Horum piſcium caro eſt admodum friabilis, quo fit vt ſi magno capiantur numero, *Boucã* impoſiti exſiccẽtur,deinde friati in optimam farinam redigantur.

Camourou-pouy ouaſſou piſcis prægrãdis.

Camouroupouy-ouaſſou piſcis eſt prægrandis (*Ouaſſou* enim Americana lingua grandem autoaſſum ſonat, prout accentu diſcriminatur)Huius *Tououpinambaultij* in ſuis choreis & cantibus frequentem faciunt mentionem:hæc enim verba hoc modulãtur modo:

eduliſque eſt maximè.

Ouara & *Acaraouaſſou* piſces optimi.

Duo inſuper ſunt illis piſcium genera,quæ *Ouara* & *Acara-ouaſſou* nominãt à ſuperiore non abſimilia,bonitate tamen vincunt : Immo affirmare auſim *Ouara* ſalari noſtro nullo cedere modo.

Acarapep planus piſcis.

Acarapep piſcis eſt planus,inter coquendũ pinguedinem ſubflauam emittit quæ eis eſt pro condimento,eſtq́ue carne optima.

Acarabouten piſcis ſubruber.

Acarabouten viſcoſus eſt, colore ceruino, aut ſubrubro,ſuperioribus bonitate cedit,minúſque palato ſapit.

Pira-ypochi piſcis oblongus.

Pira-ypochi longus eſt inſtar anguillæ, eſtque minimè edulis, quod etiam Americana lingua *ypochi* ſonat.

Raiæ à noſtratib. diſſimiles.

Raiæ quæ in Ganabaræ ſinu maríque vicino capiuntur,nõ modò à Neuſtriis & Britãnicis aliíſque noſtratibus magnitudine differunt,ſed etiã eo quòd cornua duo oblonga

gerant, præterea quinqȝe aut ſex fiſſuras in ventre habeant,quas minimè natura ſed arte factas,credas, cauda oblonga eſt & tenui, atque adeo venenata, cuius rei experimento ſum certior factus,vnum enim cepimus, in-que ſcapham eduximus, quæ mox cuiuſdam è noſtris tibiam punxit, quæ ſtatim intumuit & inflammata eſt.Hæc ſunt quę paucis de piſcibus marinis Americanis,quorum tamen numerus eſt infinitus,habui dicenda. Raiarum caudæ venenatæ.

Ad hæc flumina aquæ dulcis, piſcibus mediocribus & minimis abundāt quos ſua lingua Barbari,*Para-miri* & *Acaramiri* nuncupant.*Miri* enim eorum lingua,paruulum ſonat.Huius generis duos monſtroſiſſimos paucis perſtringam. *Para-midi & Acaramiri*,piſces minores.

Vnum Barbari *Tamouata* appellant,palmi longitudine,capite ampliſſimo atque mōſtroſo,habita reliqui corporis ratione, pinnulas ſub branchis habet duas, dentibus lucio noſtrate eſt acutioribus,ariſtis quoque acutiſſimis,ſquamis quoque duriſſimis,adeo vt(quod de *Tatou* iam antè dixi,)gladio tranſuerberari nequeat. carne eſt probatiſſima, & ſaporis gratiſſimi. *Tamouata* piſcis mōſtroſus.

Alterum *Pana-pana* vocant,mediocris lōgitudinis,cuius hæc eſt forma,pelle eſt inſtar Requienis aſpera,corpore & cauda illius non abſimili,capite plano, atque admodum deformi, quod ab aqua elatum,in duas diuidit partes,ita vt caput piſcis deformius & monſtroſius conſpici minimè poſſit. *Pana-pana* piſcis capite deformi.

Dę Barbarorum piſcatu quod attinet, in

primis ad ea quæ dixi de mullis quos ſagittis transfigunt (quod etiam de reliquis quoque piſcibus eſt intelligendum quos petere in aquis poſſunt) notandum eſt, non modò viros & mulieres, ſed etiam puerulos natandi peritiſſimos eſſe. illi prædam natando more barbatulorum canum in medias petunt aquas. hi ſimulac ambulare dedicerunt, in flumina marîſque littus ſe coniiciunt, atque anatum more huc illuc oberrant. Cuius rei ad fidem faciendam exemplum paucis commemorabo. Die quadam Dominica mane, in quodam Caſtelli noſtri propugnaculo expatiabamur, lintrémque corticeam (quæ etiam ſuo loco à nobis deſcribetur) qua, vltra triginta tũ virorum & mulierum tum puerorũ capita ad nos inuiſendos vehebantur, in medio mari euerſam. Confeſtim nauigium conſcendentes opem laturi ad eos properamus, omnes ad vnum natantes & ridentes comperimus. Quidam verò eorum his nos compellauit verbis, Quónam ita feſtinantes tenditis vos *Mair?* (quo nomine Gallos appellant) Ad vos, (dicebamus) opem laturi. Magnam, inquit, habemus gratiam: Atqui exiſtimatíſne nos quamuis in mare delapſos, in diſcrimen vitæ adductos fuiſſe? Octo dies potiùs hoc modo in aquis verſaremur, quàm vt mergeremur. magis verò metuimus ne magni quidam piſces in fundum nos pertrahãt: Cæteri verò qui inſtar piſcium placidiſſimè natabant, audita ob quã ad eos acceſſiſſemus

Viri, mulieres, puerique, peritiſſimè natant.

cauſa,ſannis nos exceperunt, præque riſu nimio eos ſuum marinorum more flantes videbamus. Ac ſanè,licet 500 paſſibus à Caſtello noſtro aberamus,perpauci eorum (idque potiùs garriendi cauſſa, quàm vllius periculi metu)nauigium conſcenderunt. Ego obſeruabam eos nonnunquam nobis præire, ad libitum modò tardè,modò celeriùs natantes,quotiéſque viſum eſſet ad aquæ ſummum quieſcere.Lintrem verò cum quibuſdam xylinis lectis,cibariis, nonnullíſque aliis quæ ad nos auehebant ſubmerſum tantumdem curabant quantum ſolicitudinis afferret nobis pomi vnius iactura.Dicebant enim, An non ſūt alia in terra.

Priuſquàm verò ab hoc de piſcatu ſermone digrediar, hiſtoriam à Barbaro acceptam prætermittere nolo. Cùm inquit die quadam vnà cum nonnullis aliis in ſumma maris malacia lintre quadam veherer ingens, quidam piſcis manu nauigij oram apprehendit, meóque iudicio aut euertere aut conſcendere volebat:Id ego conſpicatus falce quam prę manibus habebam, manum illam abſcidi quæ in lintrem decidit, digitos verò noſtri perſimiles quinque habebat, præterea præ dolore quo piſcis ille fuit affectus exerto ſupra aquã capite,ad humanum accedente, aliquãtulum concrepuit. Ego lectori diſpiciendum relinquo vtrùm(iuxta vulgi opinionem, qua fertur mare in ſe ſingula animalium genera habere quæ in terra conſpiciuntur, præſertim

Barbari narratio de piſce, manib. & vultu humanã formam referentes.

verò habita eorum ratione quæ de Tritonibus & Sirenibus à nonnullis ſunt ſcripta) Sireni an verò potiùs ſimiæ marinæ manus illa fuerit amputata: Tamen (non quod præiudicium iis quæ in hanc rem afferri poſſunt allatum velim) ingenuè fateor me, qui menſes nouem in alto mari verſatus ſum, quíque non raro circa littora nauigans oberraui, piſcem vllum, in tanta tot generum copia quæ à nobis ſunt capta, non conſpexiſſe qui adeò ad humanam accederet formam.

Spinæ quibus pro hamis vtuntur Barbari. Atque vt tandem ſermoni de Americanorum piſcatu finem imponam, præter eum, de quo diximus, modum quo piſces ſagittis trãſfigunt, priſco etiam ſuo more, ſpinas in hamorum modum componunt, lineáſque herba quadam quam illi *Toucon* vocant conficiunt, quibus non modò in littore piſcantur; ſed etiam in medium mare, flumináque progrediuntur, ratibus vecti, quas illi *Piperis* vocant, quáſque hoc modo componunt, longurios quinque aut ſex rotundos brachij craſſitudine, vinculis ligneis colligant, quibus, exporrectis cruribus, ac tibiis inſidentes, fuſte plano pro remo vtentes, quocunque fert animus errant: Attamen rates iſtę vlnæ longitudinem non ſuperant, latitudine pedes duos, quò fit vt neque procellarum fluctus ferant, neque plures vno homine capiant. Noctu itaque Barbari tranquillo mari ſinguli illis inſidentes ac ſolis radiis oppoſiti, ſimias optimè referunt, ſeu potiùs ranas eminùs conſpe-

Toucon herba.

Piperis rates earúmque vſus.

ſpecti. Attamē, quia hæ rates celeriter admodum componuntur, & mergi nunquam poſſunt, ſi apud nos in vſu eſſent, cōmodiſſimas fore autumo, tranandis tum fluminibus leniter fluentibus, tum ſtagnis & paludibus, quibus tranandis cùm vrget neceſſitas frequenter non parùm laboratur.

Ad hæc, Barbari noſtri non modò mirè delectabantur retiū noſtrorū quibus piſcabamur conſpectu, ſed & ipſi nos adiuuabant, atque adeo ſi per nos licebat peritè ipſi piſcabantur. Hæc illi ſua lingua *Puiſſa-ouaſſou* nuncupant. Prætereà Gallos eo præcipuè laudant nomine, præter alia non pauca commoda quæ ex mercibus eorum percipiunt, quod cùm anteà ſpinas ad piſcandum lineis aptare neceſſe eſſet, eorum beneficio iam copia illis ſit vnculorum illorum ferreorū quos adeo ad piſcandum accommodatos eſſe prædicant. Ac ſanè pueruli, (vt ante dictum eſt,) ab aduenis hamos flagitare probè ſunt edocti his verbis: *De agatorem, amabè pinda*. hoc eſt, tu bonus es, da mihi hamos. *Agatorem* enim eorum lingua bonum ſonat, *Amabè* da mihi, *pinda* verò hamum. Si verò repulſam patiantur, capite conuerſo in hæc verba ſtatim erumpunt *De engaipa-aiouca*, hoc eſt, tu es nequam, es occidendus.

Puiſſa-ouaſſou retia. Hamos maximè probant Barbari.

Itaque ſi quis gratiam inire à parētibus & à liberis cupit, nihil illis eſt denegandum. Grati quidem ſunt, præcipuè verò ſenes tū cùm minùs de eo cogitaueris, muneris accepti me-

Barbari liberalibus hominib9 delectātur morosos verò deteſtantur.

mores, aliquid dare ſolent. Hoc ergo obſeruatum eſt à me, homines hilares, alacres, & liberales, ſummo apud illos eſſe loco: Cōtrà verò triſtes, moroſos, taciturnos, auaros, eóſque qui ſibi ſolis viuunt, vſque adeo deteſtātur, vt author ſim iſtius farinæ hominibus ne Barbaros noſtros adeant.

CAP. XIII.

De Arboribus, herbis, radicibus, exquiſitiſſimíſque fructibus qui in Americano proueniunt ſolo.

QVANDOQVIDEM in ſuperioribus de quadrupedibus, de auibus, piſcibus, reptilibus, deniq; de omnibus Americanis animantibus, à nobis actum eſt, conſentaneum videtur vt priuſquam ad religionem bellum, politeian, alióſque Barbarorum mores accedamus, nōnihil de ſoli illius arboribus, herbis, plantis, fructibus, radicibus, omnibus denique iis quæ vegetante anima ſunt prædita, agamus.

Primò autem, quia Braſilia arbor eſt totius ſoli illius celebratiſſima, (à qua etiam nomen eſt ſortita regio illa) præcipuè ob fucum quē ex ea conficiūnt infectores noſtri, eam hoc loco deſcribam. Hæc itaque arbor Barbaris *Araboutan* nuncupatur, quercum noſtram proceritate & ramorum copia adæquat. Quædam reperiūtur quarum craſſitudo

Araboutā Braſilia arbor eiúſque forma

trium

trium hominum vlnas complectentium implet. Scriptor Hiſt.Occid.Ind.prodidit duas in illis regionibus viſas eſſe arbores: quarum altera vltra octo vlnas, altera ſexdecim in ambitu haberet: ita vt ad culmen prioris, quæ tanta erat altitudine, vt lapidis iactũ ſuperaret, *Cacicus* quidam caſulam cùm conſtruxiſſet, Ciconię modò, Hiſpanis riſum cõmouebat. Alterã admiratione digniſſimam aſſerit. Idẽ quoque narrat in *Nicaragua* Prouincia arborem prouenire nomine *Cerba* cuius craſſitudo quindecim hominum complectentium vlnas impleat. Sed vt ad Braſiliam noſtram reuertamur, folijs eſt buxeis perſimilibus. Fructum verò non fert. cap. 61. & 204. Arbores miræ craſſitudinis.

Qua verò ratione materia illa in naues importari ſoleat, hoc loco deſcribere viſũ eſt. In primis verò ſciẽdũ eſt, niſi ab incolis iuuarentur mercatores, intra annum vix nauem ea materia onerare poſſe, tum ob duritiem, ac proinde in ſecando difficultatem, tum verò præcipuè, quòd iumentis omnibus careat illa regio, ac proinde humeris humanis ſit comportanda. Barbari igitur veſtibus, induſiis, pileis, cultellis, aliiſque mercibus conducti, non modò materiam illam ſecuribus & cuneis ſecant & findunt & rotundãt, ſed etiam humeris nudis impoſitam in naues comportant, nonnũquam verò locis impeditiſſimis, tribus aut quatuor paſſuum millibus à ſylua ad littus intercedentibus. Nominatim verò dico Barbaros, ex quo Galli & Luſitani ad Iumẽtis caret Americana regio. Barbari materiã ſecãt, & in naues important.

eos acceſſere, ſuas Braſilias arbores ſecare, earum enim exſcindendarum (quantum à ſenioribus accepi) ante illud tempus, ratio alia nõ erat, niſi quòd igne admoto eas deturbabant. Præterea quoniam non nullos ſcio exiſtimare materiam illam quæ ad nos aduehitur, arborum craſſitudine obtinerem: de induſtria addidi Barbaros eam rotundare, quo faciliùs comportari ab ipſis poſſit.

Priſcus arbores excidendi modus apud Barbaros.

Ad hæc obſeruatum eſt à me, tantiſper dũ in America vixi, caminóque luculento ligni iſtius beneficio vſus ſum, minimè humidum hoc ligni genus eſſe quod pleriſque aliis lignorum generibus vſuuenit: immo quaſi natura ſiccum eſſe, accenſum verò perparum fumi parere. Sycomorus verò cõtrà (vt ait Matthiolus,) prę cęteris lignorũ generibus hoc habet peculiare, vt etiamſi exciſa ſit, humiditatem retineat, ac niſi in aquam demerſa, non exſiccetur. Aliud inſuper commemorabo. Quidam è noſtris induſia noſtra mũdare cupiebat, cineres braſilii ligni imprudens in lixiuium impoſuerat, adeo tenaciter rubeo infecta ſunt colore, vt quantumuis abluta illum nunquam mutarint, atque eo colore infecta fuerunt nobis induenda. Si verò delicati illi qui ſuas rugas dealbandas in Belgium mittunt, minùs fidem his adhibeant, per me licet illis non modò periculum facere, ſed etiam ſi volẽt, ingentes illas ſuas rugas viridi inficere colore.

Braſilicum lignũ ferè ἄκαπνον.

Braſilici ligni cineres induſia rubro colore inficiunt.

Cæterùm quia non mediocriter mirantur *Tonou-*

Tououpinambaultij noſtri quum vident Gallos,alióſque aduenas è procul remotis terris uenientes, tantum laboris ſumere vt Arabo utano ſuo(id eſt Braſilio ſeu coccineo ligno) naues onuſtas reuehant. Itaque magno natu quidam ex Barbaris hunc in modum me ſuper ea re aliquando interrogauit: Quid ſibi vult, inquit,quod vos *Mair* & *Paros* (id eſt Galli & Luſitani) tam procul petitum ligna veniatis?Nulláne vobis ligna ad focũ tellus veſtra ſuppeditat?Tũ ego,Suppeditat verò,inquam,& quidem magna copia : ſed non ex eo genere arborũ quales veſtræ ſunt:Braſilium imprimis,quod hinc noſtri non ad vrendum,vt tu exiſtimas,ſed ad tingẽdum exportant: ſicuti & vos & funiculos veſtros bõbycinos, pennas aliáque rerum inficitis. Hîc ille protinus excipiens : Verùm tantáne eius ligni copia vobis opus eſt?Enimuerò inquã. quum enim (vt hominis animum admiratione ſuſpenderem)apud nos vel vnus mercator plures coccineos pannos, plures cultellos, & forfices (nota ipſi & familiaria exempla ſubiiciens) plura ſpecula poſſidet, quàm quanta huc ad vos vnquam allata ſunt: ſolus ille omne Braſilium coëmet, quo plures hinc naues onuſtæ redeunt. Ah ! (inquit Barbarus)mira mihi narras.Mox eorum quę audiuerat memor,percontari vltra perrexit:At, inquit, vir ille adeo locuples, quem tu refers, non moritur. Moritur,(inquam) vt & alii homines? Ibi tum ille (vt iſti Barbari cõmentari amant

Barbari cuiuſdam cũ authore colloquiũ.

& cœptum ſermonem nullis interruptum diuerticulis ad finem vſque haud abſurdè pertexunt) quęrere ex me, Ergo, inquit, eorũ quę iſte moriens bona reliquit, quis hæres eſt? Liberi eius, inquam, ſi habet: ſi non habet, fratres, ſorores, aut proximi eius agnati.

Quum hæc dixiſſem, Equidẽ (inquit meus ille haud ſanè ineptus ſenex) facilè hinc animaduerto vos *Mair*, (id eſt Gallos) eſſe inſigniter fatuos. Nam quid traiiciendo mari tãtopere vos fatigari neceſſe eſt, in quo ſuperando (ſicuti nobis quidem huc appulſi dicitis) tantum malorum exhauritis? Nempe vt liberis veſtris aut ſuperſtitibus cognatis opes quæratis? Tellus quæ nos aluit, non illis quoque alendis ſufficiet? Nos quidem, & liberos, & propinquos habemus, eóſque vt tu vides, ſumma caritate amplectimur: ſed quum confidamus fore vt poſt mortem noſtram terra, quę nos aluit, eadem & illos quoque enutriat, in eo acquieſcimus.

Sententia eximia à Barbaro ꝓlata.

Et certè in hanc ſententiam, præclarè Socrates olim cuidam vehementi ſtudio ſuadenti vt ſe liberis etiamnum paruulis ſeruaret incolumem, Liberi, inquit, Deo qui mihi eos dedit curæ erunt: Ageſilaus verò Lacedæmoniorum rex amicos admonebat ne tam pecuniis quàm fortitudine, ac virtute ſtuderẽt diteſcere: quòd fruſtra parat opes, qui veris animi bonis vacat. Quæ ſententiæ ab Ethnicis profectæ admirationem non paruam merentur. Prior enim cònuenit cum eo quod ſcriptum eſt, Ero Deus tuus & ſeminis tui

poſt te. Altera verò reſpondet dicto illi Chriſti, Operimini non cibo qui perit, ſed cibo illi qui permanet in vitam æternam, quam Filius hominis dabit vobis. Ioan. 6. 27.

Hactenus paucis, ſed fideliter narrationem ab Americani Barbari ore acceptam recitaui. Quamobrem, gens illa quæ adeò Barbara à nobis habetur, non modò lepidè eos irridet qui magno ſuo periculo Braſilio ligno quærendo ex quo quæſtum faciant mare traijciunt: ſed etiam quantũuis obcæcata (quandoquidem naturę & ſoli fertilitati plus quàm nos Dei potentiæ & prouidẽtię tribuit) aliquando cum raptoribus in iudicio ſurget qui Chriſtianum nomen præ ſe ferunt, quorum tam eſt Europa ferax quàm Braſilia im munis, quoad incolas attinet. Quare, prout à me dictum eſt, immortale odium aduerſus auaros à *Tououpinambaultijs* geri, vtinam auari omnes qui cùm ſatiari nuſquam poſſint cõtinuò pauperum medullam & ſanguinem exugũt, in illis terris eſſent relegati, vt ab iis iã furiis aut Dæmonibus exagitarentur. Neceſſe mihi fuit magno noſtro pudore in Barbarorũ gratiã qui adeo res mũdanas cõtẽnũt, digredi. Addere autem uon incõmodè meo quidem iudicio poſſum rẽ ab Ind. Occid. hiſtor. ſcriptore memoriæ proditã, de quadam Barbara gente Peruana, quæ cùm primùm Hiſpanos verſantes in ſuis locis ſunt cõſpicati, tum quòd barbari eſſent, tum verò præcipuè quòd luxui indulgerẽt, verebantur ne ab Lib. 4. cap 108. In errores Barbarorũ accuſatio.

n. j.

illis ipſi corrũperentur aut auiti mores immutarentur, eos abeuntes increpabant, his nominibus, Spuma maris, ſine partibus homines, inquieti, quíque nullibi conſiſtere poſſunt ad laborandum, quo victum ſibi parent.

Palmarũ in America 4. aut 5. genera.

Sed vt arborum Americanarum deſcriptio nẽ perſequar, Palmarũ quatuor aut quinque genera illic reperiuntur: inter quæ frequẽtiſſima numeratur ea, quam illi *Gerau*, alia quoq; quam *Yri* nominãt: Attamẽ quemadmodum fructus nulli à me ſunt conſpecti, credo etiã nullos edi. *Yri* quidem fructum rotũdũ producit inſtar ſpineorum prunorũ ad effigiem racemi amplioris tãti ponderis vt ægrè vna manu ſubleuetur, ſed nucleus tantùm caraſei craſſitudine, eſt edulis. Præterea in culmine harum palmarũ eſt turio quidam albus, qui à nobis veſcẽdi gratia abſcindebatur: Philippus verò qui hæmorrhoidibus laborabat, aſſeuerabat illi morbo remedium eſſe, cuius rei fides penes medicos eſto.

Turio in capite palmarum edulis.

Ayri hebeni ſpecies ſpinoſa.

Alia quoque eſt arbor, à Barbaris *Ayri* appellata, quæ licet foliis palmæ ſit perſimilis candice ſpinis circumquaque armata acuum mucronum ſpecie & aculeo. Fructus mediocri craſſitudine, cuius in medio nucleus eſt niuali albedine, qui tamẽ edulis non eſt, quã hebeni genus eſſe credo: præterquam enim quod colore eſt nigro tantáq; duritie, vt Barbaris clauis ſuis & ſagittis partim conficiendis, (quas fuſiùs cùm de bellis eorum agetur deſcribam) ſit in vſu læuigatum eſt quo-

quoq; ac lucidiſſimum, adeo denique graue vt in aquam deiectũ ad imum ſtatim feratur.

Compluria quoque lignorum multiplicis coloris in America reperiuntur genera, quorum nomina ſigillatim edere non poſſum. Nonnulla vidi, buxi colorem imitantia, alia violacea, è quibus fruſtula quædam in Galliã aduexeram, alba vt charta, rubra, diuerſi à Braſilio generis, è quibus etiam clauas ſuas Barbari conficiunt: vnum quoque quod illi *Copau* nominant, cuius arbor nuci Iuglandi eſt perſimilis, nucibus tamen caret; materia quoque affabrefacta eaſdem cũ nuce maculas habet. Denique nonnulla reperiuntur, quorum folia ſunt capitati numi craſſitudine: alia, quorum etiam folia ſunt latitudine ſeſquipedali, atque adeo complurium generum quæ omnia ſigillatim recenſere longũ eſſet.

Ligna varij coloris

Copau arbor nuci perſimilis.

Arborũ folia craſſiſſima, alia quoque ampliſſima.

Ad hæc arbor in illis naſcitur terris pulchritudinis eximiæ, atque etiam, (quod eſt maximum) adeò ſuauis odoris, vt dum à fabris vel ſcinderetur, vel expoliretur fruſtula à nobis collecta vel flagrantiſſimam roſam referrent. Contra alia illic adoleſcit quam Barbari *Aou-ai* nominant allij teterrimo odore, quem dum ſecatur, aut vritur nemo eſt qui ferat: foliis eſt à pomis noſtris non abſimilibus: fructus verò eius (qui proximè ad echinũ formâ accedit) pręſertim verò nucleus adeo eſt venenatus vt comedẽti veneni pręſentiſſimi effectum referat. Nihilominus tamẽ Barbari noſtri, quòd ex eo crepitacula ſua

Lignũ roſei odoris.

Aou-ai lignũ teterrimi odoris.

Cöplures Americanę arbores fructus ferunt venenatos.

componunt, fructum illum plurimi faciunt. Hîc quoque animaduertendum eſt, Braſiliam (vt mox dicemus) poma complurium generum optima ferentem, abundare etiam arboribus, quæ pulcherrimos quidem fructus edunt, ad veſcendum tamen inutiles. In litore præſertim multæ ſunt arbuſculæ, quarum poma meſpilis noſtratibus valdè ſimilia periculoſè comeduntur. Idcirco Barbari cùm Gallos cæteróſque aduenas ad poma illa colligenda accedentes conſpicantur, ſuo idiomate *Ypochi* crebrò vſurpantes, vt ab eis abſtineant, admonent.

Hiuourae guaiaci ſpecies.

Hiuouraé, cui cortex eſt ſemidigitali craſſitudine, ſapore gratus, præſertim recèns ab arbore extractus, genus eſt Guaiaci, quantum accepi à duobus Pharmacopolis, qui mare nobiſcum tranſmiſerant: eáque Barbari vtuntur ad morbum, quem *Pians* appellant, qui, vt poſtea dicam, æquè apud eos pernicioſus eſt, atque apud nos lues Venerea.

Choyne arbor ex cuius fructu Barbari ſuum *Maraca* conficiunt.

Arbor *Choyne* Barbaris appellata, mediocri altitudine, foliis forma & viriditate lauri, pomis, magnitudine capitis infantis, ad figuram ouorum Struthiocameli accedentibus, quæ quidem non ſunt edulia. Ex his *Tououpinambaultij* ob duritiē corticis integra quædam in longitudinem, latitudinémque perforantes, quibus *Maraca* conficiunt: (de quo iam antè mentio facta eſt, fiétque in ſequentibus:) illa etiam ad calices, aliáque vaſcula excauant, dimidiántque.

Inter

Inter arbores quoque Braſilienſes numeratur *Sabaucaie*, pugnis ambobus pomo ampliore, formámque calicis imitante: in cuius imo exigui quidam nuclei amygdalinis ſimiles comperiuntur, eundem quoque ferè cum amygdalis ſaporem referunt. Cæterùm cùm pomi iſtius putamen vaſis conficiendis ſit aptiſſimum, arbitror illud eſſe quod vulgò nucum Indicarum nomine appellamus; aut certè ex illarum genere. Mathiôlus enim ſuis in Dioſcoridem commentariis aliârum nucum Indicarum meminit, quæ formâ ſunt rotundæ, ac magnorum melonum inſtar ab arbore dependent: quarum ego in illis regionibus, prout ſunt ab illo depictæ, ac deſcriptæ, putamina vidi, quæ torno expolita hîc ſolent à noſtris hominibus argento includi. Præterea cùm in illis terris verſaremur, quidam Petrus Bordonius nomine artis tornandi peritiſſimus, varia eáque pulcherrima vaſcula fabricauit, cùm ex iſtis *Sabaucaie* fructibus, tum ex aliis verſicoloribus lignis, quorum partem Villagagnoni dedit, à quo plurimi fiebant. Verumtamen aliquanto poſt indigniſſimam reportauit mercedem: ex eorũ enim fuit numero (vt à me ſuo loco dicetur) quos Villagagno propter Euangelij profeſſionem in mare demerſos ſuffocauit.

Sabaucaie arbor cuius fructus vaſis conficiẽdis eſt accommodatus.

Petrus Bordonius tornator peritus, quam mercedẽ à Villagagnone retulit.

Eſt præterea in illis terris arbor proceritate ſorbi noſtræ, cuius pomũ Barbari *Acaiou* nominant, amplitudine, & figura oui gal-

Aca iou fructus edulis.

linacei, quod vbi maturuit, colore ad aurum inclinato inſtar cotonei mali, non modò vtiliter comeditur, ſed etiam ſubacidum, nec minùs palato gratum ſuccum emittit, qui calore æſtuantes iucundiſſimè refrigerat. Attamen cùm difficulter è proceris illis arboribus decutiatur pomum illud, nonniſi à Cercopithecis qui illis veſcentur excuſſa habebamus.

Paco-aire frutex tenera.

Paco-aire frutex eſt decem aut duodecim pedum altitudine, caudice femorali nonnũquam craſſitudine, qui tamen adeo eſt tener vt gladio vno ictu ſecetur: pomum *Paco* vocant Barbari palmi longitudine, formâ cucumeri non abſimile, ejuſdem etiam coloris cùm ad maturitatem peruenit. Hæc autem poma naſcuntur vt plurimum viginti aut viginti quinque ſimul & confertim in ſingulis ramis, quæ Americani legentes in caſas ſuas important tanto pondere quantũ altera manu ferre poſſint. Ad pomi verò iſtius bonitatem quod attinet, vbi maturuit, calyce ad modum recentis ficus auulſo, glumoſum apparet: quo fit vt mandentibus ficum referat, vnde à nobis ficus nominabatur: ſapore verò vel delicatiſſimas Maſſilienſes ficus ſuperat. Itaque non immeritò inter optimos totius oræ illius fructus recenſeatur. Memoriæ quidem eſt proditum, Catonē cùm Carthagine Romam rediiſſet, miræ magnitudinis ficus attuliſſe: verùm quoniam antiqui de his noſtris nullam mentionem fecerunt, credibile

Paco poma oblonga.

Paco ficus ſapore.

bile eſt alius fuiſſe generis ab iſtis de quibus fit ſermo. Foliorum verò *Paco-aire* forma ſoliis lapathi aquatici non eſt abſimilis: tanta tamen ſunt magnitudine, vt vulgò longitudo ad ſex pedes, latitudo vltra duos protendatur: quo fit vt nulla ratione adduci poſſim vt credam in Europa, Aſia, & Africa tantæ longitudinis & latitudinis folia extare. Nam etſi Pharmacopolam quẽdam audiui aſſeuerantem ſe vidiſſe folium Petaſitis latitudine vlnæ cum quadrante, hoc eſt (ſiquidem rotunda eſt hæc planta) cuius circumferentia tres vlnas cum quadrantibus tribus ſuo ambitu caperet: nuſquam tamen accedebat hæc amplitudo ad noſtri *Paco-aire* magnitudinem. Verum quidem eſt foliorum illorum craſſitudinem longitudini non reſpondere, imò exilia maximè eſſe, aſſiduè tamen erecta, adeo vt venti paulò vehementioris, (quo regio illa frequentiſſimè vexatur) mediana tantùm coſta impetum ferat reliquum verò ita diſſecatur vt eminùs conſpicienti hi frutices plumis ſtruthiocamelinis ornati eſſe credantur.

Paco-aire folia immenſæ magnitudinis.

Matheolus commentariis in Dioſcoridem de palma & dactylis agens, ſcribit quandam eſſe plantam in Ægypto, Cypróque naſcentem, quam Veneti inde redeuntes Muſam appellant, & Muſas ſimiliter fructus: quamque optimè eo loco depinxit: cuius deſcriptionem, quia non parum ad noſtrum *Paco-aire* accedit, hoc loco adſcribere placet. Muſa igitur, inquit, ille, adoleſcit ad quinũm, ſe-

Muſa arbor eiúſq; deſcriptio

nûmve cubitorum proceritatem è ſtolonibus alterius ſata:folio eſt arundineo, quod tamen perquàm longo, latóque ambitu ſe diffundit, adeò vt in longum trium cubitorum menſuram quandoque excedat,in latum verò ſeſquicubitum ſpatietur, lata craſſáque per medium excurrente coſta. Torreſcunt folia æſtate ſui naturâ, vel etiam fortaſſe ſolis ardore,adeò vt menſe Septembri eorum coſtæ prorſus nudæ cernantur,decidente foliorum materia, quod admodum ſit tenuis. Caulis ſquaroſo foliorum cortice veſtitur, palmæ, vel arundinis modo. Ramos habet nullos, ſed caudice tantùm conſiſtit. E vertice germen emergit materie molli, longitudine ferè cubitali,à quo alia ab origine, ad ſummum prodeunt germina ternûm,quaternûmue digitorum inuicem diſtantia: è quibus circumueniunt fructus, parui cucumeris magnitudine, qui per maturitatem quadantenus flaueſcunt,cortice fici,qui eodem modo digitis detrahitur. Subſtantia pulpæ conſiſtit melopeponum modo, nullo intus oſſe,neque ſemine.Primum guſtantibus fructibus inſipiditatem quandam præ ſe ferre videntur,adeò vt primo ſtatim guſtu non placeant, verùm qui eſui aſſueſcunt, iis indies magis delectãtur:quippe qui quadam occulta ſaporis ſuauitate allecti qui niſi tractu temporis cum palato init gratiam, nunquam ſaturi videantur. Ita Muſam (inquit Mathiolus) mihi deſcripſere qui ex Ægypto, & Cypro ad nos reuer-

uertuntur. Sed quænam antiquis Muſa fuerit planta, quid referam non habeo. Fuſiùs hoc ille perſequitur allato Theophraſti, & Serapionis teſtimonio, vt videre cuiuis licet. Alibi quidem de ficu Indica(puta Oriētali) agit, cuius pictura quam eo loco exhibet, indicat arborem eſſe monſtroſiſſimæ formæ: ac veritus ne Lectori tædium afferam, (præſertim cum minùs ad *Paco aire* noſtri formam accedat) intermiſſam repetam hiſtoriæ meæ ſeriem: ſiqui verò plura noſſe cupiant, eos ad 145. commentariorum illorum libri 1. caput remitto.

Quod igitur attinet ad Xyla frutices, quæ in mediocrem proceritatem aſſurgunt, in Braſilia magno reperiuntur numero: flores inſtar campanularum lutearum citrullinarũ emittunt: vbi verò efformatum eſt pomum, non modò ad fageam glandem proximè accedit, ſed etiam maturum in quatuor diuiditur partes, quæ per floccos pilæ magnitudine xylum emittunt, quod Barbari *Ameniiou* nuncupant. In floccorum illorum medio reperiuntur grana quædam nigra compacta, atque admodum compreſſa ad renis humani formam, cuius compacturæ magnitudo fabam non ſuperat. Porrò Barbaræ fœminæ xyli illius colligendi, & nendi ignaræ non ſunt, eo ſiquidem cubilia ſua conficiunt ad eum qui à nobis dicetur modum. Xyla arbores. *Ameni-iou* Xylon.

Præterea quamuis olim (quantum accepi) in America nullæ creſcerent aurei ac citrei Aurea & citrea mala.

Magna in America copia creſcunt.

mali, hodie tamen cùm Luſitani multas maritimis oris quas accolunt conſeuerint, non modò indies propagantur, ſed etiam poma ferunt aurea (quæ à Barbaris *Margou ia* appellãtur) prædulcia, & amborum pugnorum craſſitudine, citrea quoque & ampliora, & maiora numero.

Saccari cãnæ in America naſcuntur.

Saccari quoque cannæ optimè in illis terris creſcunt in maxima copia: Attamen cùm nos Galli, & hominibus, & machinis ad eliciendum ſaccarum idoneis nondum eſſemus inſtructi (vt ſunt Luſitani in iis quæ occupant apud Barbaros locis) in aqua cannas illas vt ſaccari ſaporem induerent, madefaciebamus: prout antè eſt à nobis dictum cap. 9. vbi de Barbarorum potu egimus: alij ſuccum & medullam earum exſugebant. Hoc porrò loco rem multis fortaſſe admirandam narrabo, cannas huiuſmodi nonnunquam muceſcere ſinebamus, & in aqua madefaciebamus, quæ contra ſaccari qualitatem, quam dulciſſimam eſſe nemo ignorat, adeò acida fiebat, vt aceti nobis eſſet loco.

Acetum à cannis ſaccari.

Similiter in ſyluis non rarò arundines naſcuntur craſſitudine cruris humani: ſed quemadmodum ſupra dixi de *Paco-aire*, adeo ſunt teneræ vt ſingulæ earum vno ictu gladio ſecentur adhuc ſtantes, aridæ verò tanta duritie vt fiſſis illis, & in modum chirurgicorum ſcalprorũ efformatis ſagittas ſuas ita arment Barbari vt vno iactu feras humi fundant. Sed quando de cannis & arundinibus incidit ſer-

Arũdines quibus Barbari ſagittas ſuas armant.

mo,

mo, Calcondilus hiſt. de bello Turc. ſcribit in India Orientali arundines reperiri tantæ magnitudinis ac craſſitudinis vt nauigii vicem prꝑſtent, non modò tranandis fluminibus, ſed etiam ſingulæ quadraginta tritici medimnos capiant, medimno ſex modios Græcos continente. Lib.3.cap 14.

Ad hæc Matthiolus ſuis in Dioſcoridem commentariis ait, arundinem quę magna copia in Italia naſcitur palis vitium apta ad decem cubitorum altitudinem exſurgere, lãceę craſſitudine, & pari firmitudine.

Maſtiche etiam in hac noſtra America in dumetis naſcitur, quæ vnà cum aliis propè infinitis herbis & floribus odoratis, terram ſuauiſſimo odore perfundit. Maſtiche.

Quamuis autem ea quam incolebamus regio, quę nimirum Capricorni tropico ſubeſt, à tonitruis horridis (quę Barbari *Toupan* vocant) imbribus vehementioribus, ventiſque rapidiſſimis non ſit immunis, tamen quia nuſquam in ea gelu, nix, nec grando conſpicitur, ac proinde ſuis nunquam ſpoliantur arbores frõdibus, vtpote quæ frigore non infectentur, per totum annum eo vigent modo, quo menſe Maio ſolent apud nos ſyluę Præterea quando huc vſque ſum progreſſus, iuuat cõmemorare, cùm menſe Decembri non modò breuiſſimi ſint dies apud nos, ſed etiam frigore rigentes manus perflemus, glacieſque naſo dependeat, tum temporis A- Americana regio à niue, gelu, & grãdine immunis. Arbores aſſiduè virentes in America.

mericanos diebus longiſſimis vti, tantóque æſtu torreri, vt ego ſociíq; ad 35. Decembris fluuiis illũ ardorẽ ſolari cogeretur. Verũtamẽ,qđ ſphęrę nõ ignaris facile eſt intelligere,cũ dies ſub tropicis nuſquã tã lõgi, neque rurſum tam breues atque in noſtro climate exoriantur, multò ſunt æquabiliores, multò clementiore cœlo vtuntur incolæ. Hæc mihi dicenda fuere de arboribus Americanis.

Cœlũ ſub tropicis clementiſſimum.

Plantarum, herbarúmque facturus mentionem, ab iis exordiar, quas tum fructibus, tum effectis aliis antecellere exiſtimo:ac primùm quidem planta quæ fructum *Ananas* edit,forma iri ſimilis,foliis incuruatis, in ambitu diuiſis,ad aloë accedentibus,eiuſdem cũ carduo maiore formæ,pomum verò melonis mediocris eſt craſſitudine, nucíſque pineæ forma,in nullam reclinatum partem ad cinaræ noſtræ modum creſcit.

Planta feliáque *Ananas*.

Cæterùm *Ananas* illa cùm ad iuſtam peruenerunt maturitatem, colore ſunt aureo cœruleum imitante, odorem Idei rubi fructus edit,adeo vt à nobis in ſyluis aliíſque locis, vbi naſcuntur, errantes ex odore facilè deprehenderentur:ſapore adeo dulci vt à nullis ſalgamis noſtris ſuperẽtur. Itaque optimum eſſe totius Americæ fructum exiſtimo. Ipſe vnum aliquando compreſſi, ex quo cyathum ſucci elicui qui maluatico vino nihilo cedere mihi videbatur: fœminæ verò Americanæ caniſtros iis plenos, quos *Panacons* nuncupant,vnà cùm *Pacos* illis, de quibus paulò antè

Ananas optimus totius Americæ fructus.

antè mentionem feci, aliiſque fructibus ad nos afferabant, quos ſingulos ſingulis pectinibus aut ſpeculis mercabamur.

Inter ea quæ in America naſcuntur ſimplicia vnum eſt quod *Toüoupinambaultij* noſtri *Petum* nominant: eodem cum lapatho maiori noſtro modo creſcit, altitudine nonnihil ſuperat foliis ad eo non abſimilibus, quæ tamen propius ad Conſolidam maiorem accedunt. Hæc herba ob inſignem, qua eſt prædita, vim magno apud Barbaros eſt in pretio. Hoc autem modo ea vtuntur: Collectam manipulatim in caſis appendunt, & exſiccāt, dein quatuor aut quinque folia alio ampliori folio inuoluta accendunt, oríque accenſa admouent, fumúmque retrahunt quo, licet naribus, labiiſque perforatis exeat, adeo ſuſtentantur, vt ſi ad bellum proficiſcantur, aut alia vrgeat neceſſitas, eo per triduū, aut qua triduum alantur. Benzo quoque Noui Orb. hiſt. ait Indos Peruanos peregrè profecturos herbam (quam Coca ipſi appellant) ore clauſam, veluti panchreſtum quoddam pharmacum circumferre: quippe eius præſidio freti integrum diem nullius nec cibi, nec potus egentes iter faciunt. Matthiolus quoque poſt Theophraſtum ſcribit Scythas glyciriſſa cōtentos abſque alio alimētorum præſidio decem, duodecímque dies degere: Quæ *Petum* Barbarorum noſtrorum non malè reſpondent. Ea quoque in alium vtuntur vſum: nam quod è cerebro humores ſuperfluos eliciat,

Petū admirādę virtutis. — Fumus *Petū* quomodo à Barbaris abſorbeatur. — Lib. 3. c. 20. — Fumus *Petum* cerebrū purgat.

vix vllum ex Barbaris offendas, è cuius collo faſciculus iſtius herbæ non pendeat, cuius fumum cōtinuò abſorbent, etiam cum familiaribus colloquētes: fumus verò (vt ante dictum eſt) per nares, labiáque pertuſa exhalat, velut à turibulo: odor verò ille minimè eſt grauis. Benzonis itaque interpres magno errore credidit, hanc eam eſſe herbam, quam Mexicani *Tabacco*, Hiſpaniolę vero inſulę incolæ *Cozobba* nominant, cuius odorem acutum, & tetrum, atque adeo Diabolicum eſſe Benzo affirmat. Mulieres hac herba vtentes nunquam animaduerti cuius quidem rei cauſam ignoro: aſſero autem fumũ illum (quem expertus ſum) famem non mediocriter depellere.

Lib. 1. cap. 26.

Ceterum Nicotiana, ſeu Reginæ herba, licet apud nos *Petum* nominetur, tamen ea nō eſt de qua iam ago: quin imo duæ iſtæ plātę, neque in forma, neque in viribus vllo conueniunt modo. Villæ Ruſticæ ſcriptor Gallicus lib. 2. cap. 79. aſſerit Nicotianam, quæ à Nicoto, qui primus eam è Luſitania in Galliam trāſtulit, è Florida allatam eſſe, quæ 200000, paſſuum millibus ab America diſtat. tota enim torrida Zona inter vtrāque eſt interiecta. Prętérea diligenter in pleriſque hortis, quorũ domini vera *Petum* gloriabantur, perquiſiui, nec tamen hactenus in Gallia noſtra reperi. Ne autem Theuetus (qui non ita pridem Angoliſmenſem ſuam herbam adeo celebrauit, vt veram eſſe *Petum* affirmet) credat à me

Nicotiana verum non eſt *Petum*.

à me quod ſcripſi ignorari, de ea idem quod de Nicotiana iudico: ſiquidem effigies quam de ſua Coſmographia depingendam curauit, plantam referat. Itaque à me illi non conceditur quod ſibi aſſumit, ſe primum omnium veræ *Petum* ſemen in Galliam attuliſſe. Quin credo ob cœli inclementiam ægrè apud nos adoleſcere poſſe.

Braſſicarum quoque illic vidi genus à Barbaris *Caiou-a* nominatũ, quibus nonnunquã ius condiunt, foliis eſt latitudine & forma ad Nenufar accedentibus. *Caiou-a* braſſicæ.

Quantum verò ad radices attinet, præter *Maniot* & *Aypi*, ex quibus, vt dixi cap. 9. Barbaræ mulieres farinam ſuã cõficiunt alias etiã habent, quas *Hetich* appellant: quarũ nõ modò æquè ferax eſt Braſilienſe ſolum, atque Lemouicẽſe, & Sabaudicum eſt raparum, ſed etiam radices ipſæ ſunt craſſitudine amborũ pugnorum, longitudine ſeſquipedales plus minùs. Licèt autẽ primo aſpectu à terra auulſæ vnius generis eſſe videantur, quia tamen inter coquendum aliæ violaceum ceu paſtinacæ, aliæ aureum ceu cotonea mala, aliæ denique album colorem induũt, trium eſſe generum autumo. Vt vt ſit, verè poſſum affirmare has radices præſertim quæ aureo ſunt colore in cineribus coctas piris noſtris vel optimis bonitate non cedere. Earum folia quæ hederæ terreſtris more humi ſerpunt, foliis cucumerum, aut latiſſimorum ſpinaciorum ſimillima, colore tamen differunt, pro-

Hetich radices optimæ & magna copia.

Mira multiplicandarum Hetich radicum ratio.

pius ad vitam albam accedente. Cæterùm quia ſemine carent Barbaræ mulieres quibus eſt curæ radicum iſtarum propagatio, minimo negotio (rem in agricultura inauditam) eas ſerunt minutatim: ſiquidem conciſas inſtar paſtinacarũ, quibus in acetariis vtimur, ſerunt: quæ fruſtula non multò poſt totidem gignunt craſſas radices *Hetich*, quot in terrã fuerunt iniecta. Tametſi quia cibarium eſt terræ illius præcipuum, paſſimque peregrinantibus occurrunt, eas etiam ſpõte naſci exiſtimo.

Manobi auellanarum nucũ genus ſub terra naſcentium.

Barbaris quoque fructuũ genus eſt quod illi *Manobi* vocant, qui ſub terra naſcuntur more tuberum, tenuibúſque filamentis inter ſe deuinciuntur, nucleum auellanę amplitudine & ſapore habent: colore tamen leucopæo, putamine piſi ſiliqua non firmiore. An verò folia, ſeménque proferat hic fructus, quamuis ſæpius eo veſci mihi contigerit, non tamen adeo eſt à me obſeruatum, vt à memoria repetere poſſim.

Matthiolus quarundam auellanarũ Indicarũ meminit, quæ à Serapione, inquit, Fauſel nominantur, nuci myriſticæ perſimilium, in quodam inuolucro creſcunt Bombycis non abſimili, quæ frequenter inter alia aromata, ex India aduehuntur.

Piper Indicum cornutum.

Præterea illic quoque magna eſt copia Indici piperis nõ oblongi (ſicut magno errore meo à Neuſtriis nautis accepto ſuperioribus editionibus ſcripſeram) ſed cornuti à quibuſdam,

dam, (inquit Matthiolus, à quo etiam eſt optimè depictum.) Siliquaſtrum appellat, quòd ſit guſtui acerrimum: foliis, vt idē ait, hortēſi Solano ſimilibus, paulò tamen amplioribus, caule cubiti magnitudine, viridi colore, albicante & geniculato: floribus albicantibus, fructu longo corniculorum inſtar, qui primo exortu vireſcat, maturus verò adeo refuſcat, ac lęuore quodam ita pelluceat vt corallum referat: & in quo concludatur pumilum ſemen lentium modo compreſſum, vſque adeo acre, præſertim antequam ſit exſiccatum, vt ſiquis manu attrectet, eámq; poſtea ori, aliíve corporis parti admoueat, puſtulæ ſtatim exſurgant, quod & ipſe experimēto didici. Quo fit vt mercatores noſtrates ad tincturam tantùm eo vtantur. Barbari verò noſtri cum ſale, quem conficere optimè norunt, aqua in foſſis ad id reſeruata, piper illud conterūt: compoſitionem illam *Ionquet* appellant qua eo modo, quo nos ſale in cibis vtuntur, non tamen quòd *Ionquet* buccellæ antequam in os ingerāt applicent, buccellam enim ante, poſt verò *Ionquet* ſummis digitis apprehenſum, vt cibo ſaporem addat, ori imponunt. *Ionquet* ſal Barbarorum.

Denique creſcit quoque in illis terris fabę genus pollicis craſſitudine, à Barbaris *Commenda-onaſſou* appellata: piſa quoque alba, & leucopæa, quæ *Commanda-Miri* nuncupant: citrullæ quoque rotundæ nomine *Mauron-gaus* ſuauiſſimi cibi. *Commenda onaſſou* fabæ amplę. *Commenda miri* piſa minora. *Mauron-gaus* citrulli.

Hęc ſunt nō quidem quę in vniuerſum de

arboribus,herbis,& fructibusAmericanis dici poſſunt, ſed quæ à me ſunt obſeruata per annum quo illic vixi.

Arbores, herbæ fructúſque omnes Americãi à noſtris exceptis tribus differunt.

Denique ſicut eſt à nobis dictum,apud Americanos,quadrupedes, nullas aues, piſces, nulla denique animantia per omnia Europæis noſtris reſpondere: ita nunc aſſero,quãtum per ſyluas,& agros errando experiri mihi datum eſt, nullas eſſe arbores, aut herbas, nullos denique fructus, qui à noſtris nõ ſint diſſimiles,his tribus exceptis plantis, portulaca,ocymo,& filice, quæ in quibuſdam locis naſcuntur. Quapropter quotieſcuuque noui illius Orbis imago ob oculos obuerſatur, aërı́ſque temperiem ,animantium multitudinẽ, auium varietatem,arborum & plãtarum elegantiam, fructuum denique bonitatem animo recolo,toties Prophetæ iſta Pſal. 104. exclamatio mihi in mentem venit.

O quæ vis fuit illa,quæ poteſtas,
Quæ prudentia multiplex,creandis
Tot rebus,ſimul,& ſimul regendis!
Nam quacunque patet globoſa tellus,
Vis quoque imperij tui pateſcit.

Ergo beatos terrę illius incolas prædico, ſi verum iſtorum omnium Conditorem agnoſcerent.Atqui ad res deſcribẽdas me accingo,quæ plus æquo, quàm ſint ab eo alieni,demonſtrant.

CAP.

CAP. XIIII.

De bello, prælijs, fortitudine, & armis Barbarorum.

QVANQVAM *Tououpinambaultij Toupinenquin* noſtri bellum immortale gerunt aduerſus varias finitimas gentes pro more reliquorum omnium Barbarorum, quartam illam Orbis partem incolentium, quæ à Magellanico freto (quod ad 50. grad. vltra Antarcticũ Polum iacet, vſque ad terras Nouas, quarum ſitus eſt ad 60. grad. citra eundem Polum) latitudine citra quadragies centena paſſuum millia occupat: proximi tamen & infenſiſſimi eorum hoſtes ij ſunt qui *Margaiates* appellantur, quíſque eorũ ſunt ſocij Luſitani, quos *Peros* appellant. Sicut etiam *Margaiates*, non modò *Tououpinambaultijs*, ſed etiam Gallis eorum ſociis ſunt capitales hoſtes. Non tamen quòd Barbari iſti de finibus propagandis bello certent (plures enim agros quàm opus ſit occupant) aut de diuitiis ex ſpoliis, redemptionibus, armíſque deuictorum parandis, cogitẽt. Hæc, inquam, eos minimè mouent. Prout enim fatentur omnes, non alio permouentur affectu, quàm vt parentum, amicorúmque iam olim captorum, & ab ho-

Americæ amplitudo.

Americanis quę cauſa belli.

ſtibus eo qui à nobis dicetur modo, deuoratorum, mortem quàm ſeueriſſimè vlciſcantur. Cui ſtudio tam pertinaciter adhærent, vt quiſquis eorum in hoſtium manus inciderit, eandem pœnam neceſſariò expectet, nimirùm fore vt mactetur, deinde deuoretur. Præterea, vbi primum inter quoſdam ex iſtis populis bellum eſt indictum, in eo conſentientibus omnibus hoſtem cui illata ſit iniuria in perpetuum de ea vlciſcenda cogitaturum, ac proinde ignauiæ tribuẽdum eſſe, ſi in ſuam redactum poteſtatem impunè dimittant: eorum inimicitiæ adeo ſunt inueteratæ, vt in gratiam inter ſe reduci nunquam poſſint. Meritò itaque dicemus Machiauelem, eiúſque diſcipulos (quibus hodie magno ſuo malo ſcatet Gallia) Barbaras iſtorum actiones imitari. Cùm enim ἄθεοι iſti contra doctrinam Chriſtianam & docent, & ad praxim reuocant, recenti gratia veteres iniurias non eſſe abolendas: hoc eſt, homines Dæmonum ſimiles alios aliis parcere nunquam debere, annon ſatis declarant animos ſuos tygribus eſſe ferociores?

Barbari in gratiã cũ inimicis reduci non poſſunt.

Ratio autem qua *Tououpinambaultij* noſtri ad bellum profecturi conueniunt, hæc eſt, quantum obſeruare mihi licuit. Etſi Reges aut principes inter ſe nullos habent, ſed pares ſunt fermè dignitate, tamen hoc illis à natura inditum eſt (quod etiam à Lacedæmoniis exactiſſimè olim eſt obſeruatum) vt ſeniores, quos *Peoreru picheb* nominant, propter

pter rerum experientiam ſuſpiciant & obſeruent: in ſingulis itaque pagis non aſpernandum illis præſtatur obſequium. Oblata hi occaſione, vel inambulantes, aut lectis ſuis penſilibus xylinis inſidentes, cæteros his aut ſimilibus hortantur verbis, Braſilienſes ſenioribus obſequiũ præſtant.

Ergóne (inquiunt alternatim loquentes, ſermone minimè interrupto) maiores noſtri, qui tot hoſtes non modò debellarũt, ſed etiã deuicerunt, & mactarunt, & deuorarunt, exẽplo nobis fuere vt perpetuò domi deliteſcamus? Gentémne noſtram, quæ tanto olim cęteris omnibus fuit terrori, vt eius conſpectũ ferre minimè potuerint, magno noſtro cum dedecore, tanto affici probro patiemur, vt in laribus ipſis noſtris ab hoſtibus bello petamur? Noſtráne ignauia committemus, vt *Margaiates* & *Peros-engaipa* (hoc eſt illę gentes nequam,) primi in nos impetum faciant? Tum orator ille manibus humeros, & nates plaudens cum exclamatione hæc addit verba, *Erima, Erima, Toupinambaults, Conomiouaſſou Tan, Tan,* &c. hoc eſt, Nequaquam, populares mei, adoleſcẽtes fortiſſimi, ita nobis eſt agendum: quin potiùs ad certamẽ nos inſtruamus, mortíque & mactationi nos deuoueamus, aut noſtros vlciſcamur. Seniorum Americ. oratio.

His ergo ſeniorum orationibus, quæ aliquando in ſex horas producuntur, auditores, qui attentiſſimè audiunt, adeo vt ne ſyllaba quidem illis excidat, & animo & viribus aucti, in ſingulis pagis ſe inuicem compellãtes,

ad præfixum locum quàm celerrimè poſſunt magno numero conueniant. Verùm antequã *Tououpinambaultios* noſtros ad prælium deducamus, quibus ſint armis inſtructi dicendum eſt.

Tacapé genº clauę ligneæ.

Ac primùm quidem *Tacapes* hoc eſt clauas, aut enſes rubro aliâs nigro ligno fabricatos habent: longitudine vulgò ſunt quinque aut ſex pedum, extrema parte orbiculatę, aut ouali figura, latitudine pedali, craſſitudine digiti pollicis in media ſui parte, orę verò commodiſſimè exacuatæ, ſiquidem ex grauiſſimo ligno, quale eſt buxum, ſunt confectæ: ſecuris acutiſſimæ aciei perparum cedunt. Adeo vt facilè credam vnicum *Tououpinambaultium* iſtiuſmodi claua armatum, ac furore percitũ, multum negotii duobus gladiatoribus noſtratibus exhibere poſſe.

Orapats arcus.

Arcus inſuper habent quos *Orapats* nominant, ex eodem ligni genere rubro nimirum & atro fabricatos: ij longitudine & craſſitudine noſtros adeo ſuperant, vt eos nec lendtare, nec adducere vllus noſtrûm poſſit: quin potiùs imò totis viribus puerorum decem annorum arcubus curuandis opus eſſe. Pro

Tocon herba arcubus neruorum loco.

Sagittarũ lõgitudo.

neruis ea eſt illis herba quam *Tocon* vocant, quæ licet admodum ſit exilis, tanta tamen eſt firmitudine vt equi vires ferat. Sagittæ ſunt vlnali longitudine: tribus iuncturis perficiuntur: media pars ex arundine, reliquæ verò duę è ligno ſunt nigro: ſegmina porrò illa adeo concinnè quibuſdam arborum corticibus colliga n-

ligantur, vt firmiùs agglutinari nequeant. Plumulas duas illis applicant pedali longitudine, quas filo xylino: quòd gluten apud eos non ſit in vſu, conſtringunt: oſſa prçacuta mucronibus aptant: aliquando arundinis ſiccæ fruſtulum palmi longitudine in modum ſcalpri dolatum: nonnunquam raiæ piſcis caudæ extremum, quæ vt alibi dixi maximè eſt venenata. Ex quo verò Galli & Luſitani in eas regiones commeant, recepto eorum more Barbari ſagittas ferreis ſpiculis, aut ſaltem clauis acutioribus firmare aſſueuerunt.

Iam dictum eſt quæ ſit illorum in verſandis clauis illis ſuis dexteritas: ad arcus verò quod attinet, confido fore vt ij omnes à quibus ſunt conſpecti Barbari, confirment eos nudis brachiis tanta celeritate, támque certo ictu iaculari, vt (quod bona Anglorum pace, qui tamen peritiſſimi ſagittarij habentur, dictum ſit) ſagittis ſuis manui qua arcum tenent impoſitis, duodecim ab illis citiùs quàm ab Anglis ſex fuerint emiſſæ. Americani ſagittarij peritiſſimi.

Poſtremò parmas habent ex tergo *Tapiroussou*, cuius iam antè memini, latas, planas, & rotũdas ad modum fundi tympani germanici. His inter præliandum non obteguntur ad eum quo ſolent milites noſtri modum, ſed iis dimicando ſagittas hoſtium excipiunt. Hæc verò ſunt vniuerſa Americanorum arma: neque enim aliis armaturis corpus ſuum obtegunt: quin contra (exceptis plumaceis pileis, armillis, breuibúſque aliis indumentis Parmę coriaceæ.

quibus corpus ſuum, vt ante dictum eſt, exornant) ſi vel induſio eſſent induti ad prœliũ profecturi, confeſtim illud exuerent, veriti ne illo intricarentur.

Ferreos enſes Barbari parui faciunt.

Vt autem ſermoni de armis Barbarorum finem imponam, illi ſiquando à nobis enſes ferreos accipiebant ſicut *Mauſſaca* cuidam ex meis vnum dono dedi, ſtatim vaginas procul abiiciebant: idem quoq; acceptis cultris factitabant, eorum fulgore delectabantur, aut ad abſcindendos arborum ramos vtiliores, quàm ad pugnam cenſebãt: ac ſanè, vt à me dictum eſt, optimè ſuis verſandis eos eſſe exercitatos, commodiùs illis vtuntur.

Cæterùm tormenta aliquot minimi pretij eò deuexeramus: hæc Barbari terni ſingula diſplodebant, vnus manibus impoſitum ad deſtinatum intentabat, alter collimabat, tertius ignem admouebat. Tamen quia cannam ad os vſque complebant, niſi carbo contuſus pulueri tormentario à nobis fuiſſet admixtus, magno eorum periculo tormentum fuiſſet diſruptum. Ad hæc nolo prætermittere Barbaros, cùm primùm tormentorum maiorum, & minorum ſtrepitum audirent, quodammodo territos fuiſſe, præſertim cùm nõnullos ex noſtris auem ab arbore deiicientes videbant, ferámve humi ſternentes plumbea glande, quam ipſi non cernebant, tamen arte cognita, hæc reformidare deſierunt: dicebant enim ſe celeriùs ſagittas ſex iaculari poſſe, quàm quis tormentum ſemel aptaret. Si quis autem

autem abiiciat tormentum longè altiùs penetrare: Reſpondeo nec thoraces bucalinos, nec amis conſertos ſagittę à Barbaris emiſſæ impetum ferre, quin eâ æquè ac glande tormentularia traiiciantur. Veruntamen quia commodiori loco hæc à nobis dici poterũt, cùm ad barbarorum prælia ventum erit, ne confuſè agam, iam Barbarorum copias ad præliandum educo.

Ea qua dictum eſt ratione coacti ad octo, aut decem capitum millia, mulieribus non paucis, non ad præliandum quidem, ſed ad impedimenta, & cõmeatus comportandos, in caſtra cõuenientibus, ex ſenioribus ij qui hoſtes maximo numero interfecerunt, & deuorarunt, copijs præficiuntur: quibus ducibus itineri ſe accingunt. Quamuis autem incedãt nullo ordine, tamen cùm iter faciunt conglobati, fortiſſimis primam aciem occupantibus, mirum eſt quàm commodè vniuerſa illa multitudo, ſine tribuno & menſore ſe recipiat, ita vt ſigno dato celerrimè in aciem conueniãt. Seniores Barbari agminis duces. Barbari ſine ordine, inconfuſè tamen incedunt.

Cæterùm nonnulli ſunt qui cornibus quæ ipſi *Inubia* vocant, ſeſquiulnæ longitudine, & craſſitudine haſtæ noſtratis ab inferiori parte palmi latitudine, inſtar buccinæ milites cient, tum patriã excedentes, tum etiam caſtra mouentes. Nonnullis etiam fiſtulas ex oſſibus hoſtium olim mactatorum & deuoratorum gerunt, quibus aſſiduè in itinere canunt, vt ſociorum animos excitent, ſtudiúmque hoſtes conſimiliter mactandi, augeant. *Inubia* cornua ingentia. Fiſtulę ex oſſibus humanis.

Si verò, quod frequenter contingit, nauigio expeditionem in hoſtes facere placeat, litora legunt, nec alto mari ſe committunt. In ſuis verò ſe lintribus diſponunt, eos *Ygat* nominant, ſinguli conſtãt ex ſingularum arborum cortice detracto in hunc vſum deſtinato, tantæ tamen amplitudinis vt ſinguli quinquagena capiant hominum capita. Itaque ſtantes pro more ſuo nauigium agũt remo vtrinque plano, quem medium comprehendunt. Hi porrò lintres cùm plani ſint, minimo negotio aguntur. Eorum tamen in alto mari, vel oborta tempeſtate vſus eſt nullus. Sed in ſumma malacia Barbaris noſtris ad militiam proficiſcentibus, claſſem ſexaginta huiuſmodi lintribus conſtantem conſpicias. Hi tam celeri æquor percurrunt motu, vt mox oculos fugiãt. Atque hi ſunt exercitus *Toupinenquin* terra maríque.

Ygat linter corticeus.

Hoc inſtructi modo quinquaginta nonnunquã paſſuum millia in hoſtium fines progrediuntur. Primóque hoc vtuntur ſtratagemate, fortiſſimi quique cæteros cum mulieribus, & impedimentis poſt ſe relinquunt itinere vnius, aut duorum dierum: ſummo cum ſilentio accedunt, ſyluáſq; occupant inſidias hoſtibus inſtruẽtes, quibus adeo ſunt intẽti vt non rarò per 24. horas illic deliteſcant. Hoſtes vèrò ſi ex improuiſo fuerint adorti, quot quot viri, fœminæ, ac pueri occurrunt, non modò deducuntur, ſed etiam mactantur ab hoſtibus in patriam reducibus, fruſtatímque

Primũ Barbarorum ſtratagema.

Bou-

Boucan imponuntur, ac tandem deuorantur. Atque eò faciliùs incautos opprimunt, quòd pagi (nam vrbes nullæ ſunt illis) mœnibus non cinguntur, cāſarúmque,(quæ tamen 80. aut 100 paſſus in longitudinem protenduntur) fores nullæ ſunt earum verò loco palmarum ramos aut herbæ *Pindo* caulē ad ianuas ſuas apponunt. Quoſdam tamen pagos, qui hoſtibus ſunt contermini, iam palis ex palmis longitudine 6.pedum munire & circumuallare didicerunt, prꝑterea ſtipitibus ligneis præacutis muricum loco aditus muniunt: itaque ſi hoſtes noctu aggredi pagos illos voluerint, quod illis eſt familiare, pagani tum in eos tuta via irrumpunt, quo fit vt ſiue pugnam, ſiue fugam capeſſant, nuſquam euadant, quin aliqui pedum vulneratorum dolore proſternantur, qui confeſtim à paganis torrentur & eduntur.

Si verò aperto Marte pugnare contendunt copiis vtrinque eductis ,vix credibile eſt quàm atrox quámque horrendum ſit prælium: cuius ipſe ſpectator fui,ac proinde meritò de eo referre poſſum. Ego cum Gallo altero, paulò cu rioſiùs (magno noſtro periculo, ſi enim à *Margaiatibus* capti aut læſi fuiſſemus, deuorationi fuiſſemus deuoti) Barbaros noſtros in militiam euntes comitari volui.Hi numero 4000. capita cum hoſtibus ad littus decertarunt, tāta ferocitate vt vel rabidos & furioſos quoſque ſuperarent.

Tououpinambaultij, cùm primùm hoſtes conſpexêre, in tantos tamque editos vlulatus perruperunt, vt qui lupos hîc venantur, cum illis vlulatibus comparandos minimè edant: clamor verò aërem adeo feriebat, vt tonitru vix exaudiri tum potúiſſet. Accedentes verò propiùs clamores ingeminabant, cornibúſque concrepabant, fiſtulis denique canebant minas alij in alios intentabant, oſſáque mortuorum hoſtium oſtentabant: dentes item quorum nonnulli filo traiectos vltra vlnas duas collo appenſos gerebant: denique geſtibus horrorem ſpectantibus incutiebant. Ad manus autem vbi ventum eſt, longè in peius res ruere: tanta enim ſagittarum nubes eſt vtrinque emiſſa, vt muſcas volantes multitudine imitarentur. Saúcij verò non pauci ſtrenuè tela à corpore auellebant, quæ rabidorum more canum mordebant nec tamen proptérea prælio abſtinebant. Hæc enim gens adeo fera eſt, & truculenta, vt tantiſper dum virium vel tantillum reſtat, continuo dimicent fugámque nunquam capeſſant. Quod à natura illis inditum eſſe reor. Etenim à Nobili quodam accepi viro Gallo, qui militiam colit, bellorum ciuilium noſtrorum tempore, in legionibus Gallicis Americanos milites duos fuiſſe, qui ſtrenuè & fortiter ſe gerebant: quapropter à Centurionibus plurimi fiebant. Quod tamen in eam accipi partem nolim

Ad prçliũ venientiũ Barbarorum vlulatus.

Oſſiũ mactatorum oſtẽtatio.

Barbari ferociſſimi.

lim quaſi affirmarem nullos in illis reperiri poſſe qui ignauiam Aſianorum, mollitiem Europæorum aut Afrorum imitarentur: aſſidua enim exercitatio militē ſtrenuum facit. Vtut ſit, vbi manus cum hoſtibus *Tououpinambaultij* conferre ceperunt, clauis illis ſuis vtrinque acerrimè ferierunt, adeo vt obuium quemque non modò humi ſternerent (non ſecus ac lanij boues) ſed etiam penitus mactarent.

Vtrùm generoſis inſideant equis annon, à me non quæritur: Lectorem enim memorem eſſe credo eorum quæ ſuperius à me dicta ſunt, equis aliiſque iumentis Barbaros penitus carere, ac proinde pedites omnes incedere. Ego verò qui aliâs ſæpe equū mihi optarem quem Barbaris conſpiciendum præberem, tum ſanè optimum cui inſiderē, præſentíque me periculo liberarem, votis omnibus exoptabam: Quippe mihi fit veriſimile Barbaros ſi cataphractum militem noſtratem equo generoſo inſidentem, ignémque hinc è tormentulo erumpentem, illinc verò equum reſilientē conſpicerent, *Aignan*, hoc eſt cacodæmonem adeſſe credituros. Tametſi à quodam memoriæ eſt proditum, magnum illum Attabalipam Peruenſium Regem, quamuis equum antè conſpexiſſet nullum, tanta fuiſſe animi magnitudine, vt Piſarro (qui cùm vt ſeſe oſtentaret, tum vt Indos Attabalipam ſtipantes perterreface-

Barbari equos ſi viderēt quid de illis ſentirent.

Hiſt. Gen. Ind. lib. 4. cap. 113.

ret continuò equum ſuum glomerato greſſu ſolo inſultantem agitabat,) propius ad Regem accedente, ſpumaque ab equi ore in regis vultum deſiliente, minimè tamen commotum fuiſſe, quin morte plecti eos imperaſſe qui equi horrore ſtupefacti terga vertiſſent. Quæ res (inquit hiſtoriographus) Barbaris fuit terrori, noſtris verò admirationi.

Iam verò, vt narrationis ſeriem repetam, ſi quis quærat quid tu, coméſque tuus tantiſper dum prælium committebatur, annon vnà cũ Barbaris dimicabatis? Ingenuè fateor nos, qui adeò imprudenter Barbaros eſſemus comitati, imprudentiam illam altera cumulare noluiſſe: ſed paullũ à conflictu remotos, ſpectaculo illo contentos fuiſſe. Teſtor intereà me, qui non ſemel tum equitum, tum peditum copias ingentes in aciem inſtructas, hîc conſpexi, tanta nunquam voluptate videndis peditum legionibus armis fulgentibus, quanta tum pugnantibus iſtis *Tououpinambaultys* perfuſum fuiſſe. Præterquàm enim quòd ſibilantes, ſaltantes, & celeriter admodum & dextrè ſeſe in orbem glomerantes, iucundiſſimè ſpectabantur, accedebat inſuper telorum nubes denſiſſima, quorum pennæ rubræ, cæruleæ, virides, roſeę, aliorúmque id genus colorum, ſoli obiectæ radiabant, veſtes item, pilei, armillæ, cęteráque ex plumis compacta ornamenta, quæ mirum in modum ſpectantium oculos fulgore feriebant.

Corpora teláq; Barbarorum plumis ornata.

Hoc prælio trium horarum ſpatio confecto

cto multis vtrinque cæſis & ſauciis, *Touonpinambaultij* noſtri victoriam reportarunt, captiuóſque, cùm viros tum fœminas plus minùs triginta ad ſuos deduxerunt. Nos verò qui officium aliud præſtiteramus nullum, niſi quòd ſtrictis gladiis tormentuliſque vt Barbaris animos adderemus, nonnunquàm diſploſis, præliantes ſpectaueramus, (quod maximè gratum ſit illis ſi cùm ipſis ad bellum proficiſcantur hoſpites) tantam de nobis cõcitauimus opinionem, vt ab eo tempore ſeniores peculiari nos beneuolentia & amore ſint complexi.

Captiuis itaque in medio agmine collocatis nonnulliſque ex robuſtioribus funibus vinctis; ad Ganabaræ ſinum tendimus, à quo paſſus circiter XXIV.M. aberamus. Vndique verò ex fœderatis permulti ſaltantes, tripudiantes, & plaudentes nobis gratulatum obuiam veniebant. Denique cùm ad locum inſulæ noſtræ oppoſitum peruenimus, ego coméſque meus ſcapham conſcendimus, ad caſtellúmque noſtrum reuertimur, Barbari verò in continente pagos ſuos ſinguli repetiere. Paucis poſt diebus Barbari quidã ex iis qui captiuos apud ſe habebant, ad caſtellum noſtrum acceſſere, quos per interpretes rogamus vt mancipia aliquod Villagagnoni vendant. Sic captiuorum pars magna ex Barbarorum faucibus eſt erepta: ægrè tamen, & inuitis Barbaris. Quod mihi non multo poſt eſt apertiſſimè indicatum. Mulierem quãdã

Captiui vincti. Barbarorum ob victoriã reportatam plauſus.

Captiui à Gallis empti.

cum puerulo ſuo vix dum bimulo emebam, pretium erant merces quædam, quarum æſtimatio ad tres libellas Francicas accedebat, venditor autē meus ita conquerebatur, Quid in poſterū futurum ſit neſcio, ex quo autem *Paycolas* (ſic Villagagnonem nominabant) huc appulit, vix dimidiam captiuorum noſtrorum partem comedimus. Puerulū illum mihi reſeruare vehementer cupiebam, ſed Villagagno, reſtitutis mercibus meis & matrem & filium vendicauit. Matri nonnunquam dicebam fore vt cùm mare tranſmitterem, puerulum huc tranſportarem. Illa verò (adeo vindictæ repoſcendæ animis gentis illius hæret cupido) reſpondebat malle ſe vt à *Tououpinambaultijs* voraretur, quam vt in tā remotas terras deportaretur: ſperare ſe vt grandior factus ad populares ſuos quoquo modo elapſus ſe reciperet, ac cognatorum ſuorum mortem vlciſceretur: Nihilominus tamen (vt antè eſt à me dictum) è quadraginta aut quinquaginta mancipiis quibus ad Caſtelli noſtri munitionem vtebamur, decem pueros ſelegimus quos nauibus impoſitos ad Henricum ſecundum tum Galliarum regem miſimus.

CAP

CAP. XV.

Captiuos ſuos quo tractent modo Barbari, quibúſque caremonijs in iiſdem mactandis & edendis vtantur: quibus per occaſionem immaniſſimæ crudelitatis alia exempla adiecta ſunt.

NVNC ſupereſt vt dicamus quonam modo captiui à victoribus excipiantur. Vbi primùm in victorum fines ſunt deducti, non modò exquiſitiſſimis aluntur cibis, ſed etiam vxores viris dantur, (non autem viri fœminis) Immò non dubitabit is qui captiuũ apud ſe habet, filiam ſuam aut ſororem in vxorem illi dare, quæ viro diligentiſſimè miniſtrabit. Cæterùm cùm mactationis tempus non ſit præfixum, ſed modò citiùs, modò tardiùs expediãtur prout fuerint vtiles, viri quidem aucupio, venationi, & piſcatui: fœminæ verò hortis colendis, aut oſtreis colligendis: omnes tandem ſuũm more ſaginatos mactant, vorántque his ritibus. Captiui quomodo excipiantur ab hoſtibus.

Primùm finitimis omnibus res denuntiatur, tum virorum, fœminarum, puerorum fit concurſus ad locum vbi eſt futura mactatio. Ibi matutinum tempus potando tranſigunt. Inter quos captiuus ille, quem non latet eam in ſe cudi fabam, plumis ornatus, non modò Ad captiuum mactandũ omniũ conuentus.

mortem non horret: quin immò ſaltando, bibendo, ridendo reliquos ſuperat. At poſtquã per ſex aut ſeptẽ horas vnà cum cæteris perbacchatus fuerit, duo tréſve ex robuſtiſſimis eum arreptum funibus xylinis, aut ex arboris illius cortice (quam *Yuire* vocant, quęque tiliæ eſt perſimilis) medium, minimè renuentem quamuis vtróque ſit brachio ſoluto, cõſtringũt: pérque pagum quaſi in triumphum deducũt. At verò, num putas propterea eum caput demittere vt ſolent hîc ſontes? Minimè verò id quidem. Quin contrà incredibili audacia res ſuas geſtas apud eos à quibus conſtrictus detinetur enumerat, his verbis: Ego, ego ipſe fortiſſimus, ſic veſtros olim cognatos vinxi, tum ſe laudibus magis ac magis euehens, modò in hanc, modò in illam conuerſus partem, alium quidem ita compellat, Heus tu, patrem tuum ego voraui, alium verò ô bone, fratres tuos mactaui & *Boucanaui*. Tot denique viros, fœminas, puerulóſque, ex vobis *Tououpinambaultijs* bello à me captos deuoraui vt numerum aſſequi non poſſim. Cæterùm ne ignorate populares meos *Margaiates* tot in poſterum mactaturos eſſe quot è vobis intercipere poterunt: atque ita mortem vlciſcantur meam.

Captiuus vinctus per vicum circumducitur.

Tandem, poſtquam omnium oculis ſatis ſupérque fuit expoſitus, duo illi lictores à quibus cõſtrictus tenetur, circiter tres vlnas ab eo recedunt, funẽ tamen pari longitudine firmíſſimè vterque contrahit: adeo vt captiuus

tiuus gradũ pręcisè ſiſtere cogatur, progredi autem aut regredi minimè poſſit. Vincto lapides aut teſtæ confractæ adferuntur. Tum lictores parmis ex tergo *Tapirouſſou* (cuius antè memini,) ſeſe obtegunt, captiuũque his compellant verbis: Mortem tuam ante obitum vlciſcere. Ille confeſtim lapides in eos ſummo impetu contorquet qui ſe circumſtãt quorum numerus plerumque ad quatuor millia accedit. Ex his minimè eſt quærendum quàm multi vulnerẽtur. Equidẽ in vico quodam quem *Saricoy* appellant vidi captiuum eiuſmodi tanto impetu lapide mulieris crus pertigiſſe, vt confractum illud eſſe crederim. Porro lapidibus, ac ceſpitibus, quos potuit colligere abſumptis, prodit is qui mactationi ſe accingit, quíque per totum diem latuerat, clauam ligneam plumis decoram manibus gerens, pileo quoque ac cæteris ornamẽtis plumeis ornatus: atque ad captiuum accedit, eúmque his compellat verbis. Annon ex *Margaiatũ* es gente nobis infenſiſſima? Annon tu ipſe ex noſtris amicis & cognatis cõplures mactaſti, ac deuoraſti? Cui captiuus, animo quàm antea longè præſentiore, ſua ſic reſpondet lingua, (*Margaiates* enim à *Tououpinambaultijs* ſermone non ſunt diſſoni,) *Pa, che tan tan aiouca atoupanè.* hoc eſt, vtique ſũ fortiſſimus, atque ex veſtris quàm plurimos mactaui & deuoraui.

Captiuus pręcisè rẽ uinct. mortem immi nentem vlciſcitur.

Mactatoris cum captiuo colloquium.

Deinde,quo magis hoſtes ſuos vrat,vtraque manu capiti impoſita, in hæc erumpit verba: O quam ſtrenuè in eo me geſſi! O quàm gnauiter veſtros bello laceſſiui, cepique, quos penè innumeros voraui: aliáque id genus multa ſubiungit. Mactator verò addit,Idcircò tu qui in noſtra es poteſtate,mox à me mactaberis, *Boucanóque* aſſatus à nobis voraberis. Quid tum?(inquit ille,ne fractiori quidē animo pro ſua gēte mactationē ſubire paratus,ac Regulus ille quōdam pro Rep.Romana mortem oppetijt)mei quoque cognati mortem vlciſcentur meam.Ad hæc,vt pateat iſtos mortem(quam tamē mirum in modum reformidant)prorſus cōtemnere, quòd beati ſe credant, publico illo & ſolenni ſupplicio, exemplo rem cōfirmabo. Fortè in pago quodam Inſulæ maioris,quam *Pirani iou* nuncupant,diuerti, mulierémque offendi mox iſto ſupplicij genere interituram,ad hanc accedo propiùs,moneo vt ſe *Toupan* cōmendet(nam ad illius captum ſermo erat accommodādus. *Toupan* verò non Deum, ſed tonitru ſonat,) atque ad eum, prout à me docebatur, preces conciperet. Illa verò nutato capite me deridens reſpondit, Quid verò mihi es daturus ſi id quod vis exequar? Tum ego, Miſerrima muliercula, mox rerum omnium iſtarū vſus tibi nullus erit: Itaque de anima tua quā immortalem eſſe credis(quod faciūt Barbari omnes, vt mox ſequenti capite dicemus) ſeriò cogitato.Illa verò rurſum me irridens,eſt

Mira capti ui confidētia mortē contemnētis.

Barbara mulier mortē contemnit.

mactata.

Sed vt ad rem redeam variis diſceptationibus vltrò citróque habitis, nonnũquam inter colloquendum, mactator qui præſto adeſt, claua lignea vtraque manu in altum ſublata, orbiculo extremo, captiui caput totis ferit viribus, adeo vt pauciſſimo ſanguine effuſo, altero ictu non ſit opus. Hinc prouerbium illorum, quod iam apud Gallos noſtros erat in vſu, Confringam tibi caput, pro eo quod ſolent altercantes milites aduerſario minitari his verbis, Ego te confodiam.

Captiuus vno ictu mactatur.

Barbarorũ prouerbiũ à Gallis vſurpatum.

Captiuo in hunc modum mactato, ſi coniugatus erat, (vxores enim nonnunquam illis dari diximus) vxor illius cadaueri adhærens, aliquantulum luget, aliquantulum inquam, nã Crocodilum imitatur, quem ferunt, antequam hominis à ſe necati cadauer deuoret, lachrymas emittere ſolitum. Non abſimili modo illa poſtquam lacrymis extortis luctum ſimulauit, viri ſui carnibus omnium prima niſi quis anteuertat veſcitur. His ita geſtis reliquæ mulieres, præſertim verò anus, quæ cùm ſint humanarum carnium appetentiores, iuniores continuò eos à quibus captiui detinentur hortari ſolent vt confeſtim morti addicant: aquam feruentem admouentes ad cadauer accedunt, quod adeo fricant, lauant & calida perfundunt, vt cute ſublata pari ſit cum nefrendibus aſſandis candore.

Luctũ ſimulat vxor captiui mactati.

Captiui cadauer nõ ſecus ac nefrẽs calida perfũditur.

Deinde captiui dominus aſſumptis ſecum

quanto

quanto numero viſum fuerit ſociis, cadauer diuidit, ac tãta celeritate fruſtatim diſcerpit, vt lanius apud nos vix reperiatur vllus qui veruecem celeriùs in fruſta ſecare poſſit. His accedit quod prout venatores, hîc cerui capti viſcera canibus venaticis porrigunt, Barbari conſimiliter hoſtium ſuorum mactatorũ ſanguine liberos illinunt ſuos vt ad ferociam crudelitatémque animos illis addant.

Cadauer captiui incredibili celeritate in fruſta ſecatur.

Hæc porrò immanis crudelitas, apud Barbaros frequentiſſima, per ſe eſt quidem abominanda. Atqui portentoſius id eſſe videtur quod patratum à Iudęis fuiſſe legimus, (quos tamen humanitate cæteras gentes antecellere par erat, prohibito à Deo ſanguinis eſu) Illi enim tumultibus concitandis, vt tradunt hiſtoriæ, dedititiſſimi, Traiani temporibus adeo horrendas ſeditiones excitarunt, eóque crudelitatis & immanitatis proceſſerunt, vt cęſis quadraginta hominum millibus in Ægypto, Cyrene, & Cypro, eorum carnibus veſci, ſanguinéque vultum oblinire ſuum ſuſtinuerint. Quin multos à vertice transfixere medios, eorúmque pellibus induti immaniſſimam præ ſe ferentes rabiem obambulauere. Quæ hiſtoria ſi nõ abſoluat, ſaltem extenuet Americanorum crudelitatem. Cæterùm ex quo Chriſtiani ad eos acceſſere cum mactatorum corpora, tum animantia omnia, reliquóſque cibos cultris ſecant. Antea verò, quantum à ſenioribus accepi, lapidibus præacutis ad eum vſum accommodatis vtebantur.

Barbarorũ pueri cur hoſtium ſanguine illinantur.

Iudęorum immanis crudelitas.

Lapides cultrorum vsũ Americanis olim præbebant.

Captiui carnes *Boucano* impoſitæ.

Singula porrò cadaueris fruſta, atque adeò ipſa viſcera abluta & expurgata *Boucano* imponuntur. Hæc tantiſper dum coquuntur, anus continuò *Boucano* adhærent, mirum enim in modum carnes humanas appetunt, adipémque à *Boucani* baculis diffluentem excipiunt. Adeo eorum ſapit palato vt continuò adoleſcentes ad capiendos hoſtes hortentur, qui cibum eiuſmodi ſuppeditent. Digitos quoque ſuos adipe illo conſperſos lingentes, conclamant ſuum *Yguatou*, quod ſonat, Bonus eſt. Habes, Lector, quantum obſeruando aſſequi potui, qua ratione Barbari Americani captiuos ſuos aſſant, more nimirum penitus nobis ignoto, nimirum *Boucanando*.

Barbaræ anus adipem diffluentem lingunt.

At verò quoniam capite 10. de *Tapiro uſſou* agens, *Boucani* formam fuſè deſcripſi, ne tautologiâ laborare videar, ad locum illum Lectores remitto. Intereà verò eorũ error à me refutabitur qui ſuis chartis Barbaros noſtros carnem humanam verubus perinde ac nos arietes vervecinos aſſantes depinxerunt, duos etiam prægrandibus cultris ferreis carnes diſſectas ad ſpeciem ſuſpenſas exponere ſunt commenti, prout hîc bubula venalis exponitur. Sed iſta tam vera, quàm ea quæ fabuloſè de Panurgo Rabeleſius refert, quòd lardo transfixus & ſemiaſſatus tandem euaſerit, arguunt chartarum illarũ authores craſſiſſimæ ignorantiæ. Hæc vt confirmem addo: Braſilienſes non modò à nobis differre aſſandi modo

Chartarũ Coſmographicarum error.

do,ſed etiam noſtrum morem illis planè fuiſſe incognitum,tum etiam cum apud illos degebamus. Etenim ego & ſodalis quidā meus in vico quodam Indicam Gallinam cum nōnullis alijs volatilibus veru ligneo impoſitis noſtro more ad ignem verſantes aſſabamus. Quod factum Barbari in ludibria vertebant, nec priùs adducti ſunt vt crederent carnes quæ continuò agitarentur percoqui poſſe, quàm ipſi periculum fecere. Ergo (vt vnde digreſſus ſum eò redeam) vnius aut plurium captiuorum carnibus(duos ſiquidem aut tres nonnunquam vno die mactant) in eum modum aſſatis, turba illa vniuerſa quæ mactationi interfuit *Boucano* circumit exultans, membráque hoſtium torrentia toruis intuetur oculis,deinde quantumuis multi particulam ſinguli arripiunt: non tamen cibi cauſa, (quod ſuſpicari nō immeritò quis poſſet)iſthæc perpetrant: quamuis enim ſine controuerſia carnes humanas ſapore commendent, vltionis tamen potiùs iis edendis quàm victus rationem habent: anus excipio carnium illarum,vt dixi,auidiſſimas.Huc verò tendūt, vt mortuos ad oſſa vſque corrodentes ſuperſtitibus metum incutiant. Quippe, quò animos ſuos truculentiſſimos & ſæuiſſimos expleāt,nulla eſt cadauerum illorum particula, ab extremis articulis ad naſum vſque aures & verticem,quæ(excepto cerebro) ab illis non exedatur.Ptolemæi itaque Lathuri Regis Ægypti barbaries eò fuit immanior, quòd licet

Barbari noſtrū aſſandi morem ludibrio habent.

Barbari ſinguli captiui carniū fruſtum arripiunt.

humaniore eſt diſciplina excultus, ad tantam ſit delapſus crudelitatem, vt cæſis xxx. Iudęorum millibus captiuos cęſorũ carnibus veſci adegerit. Cæterùm *Tououpinambaultij* noſtri in ſingulis pagis aceruatim mactatorum caluarias diligenter aſſeruant, (prout apud nos in cœmiterijs ſolent) Gallis verò ad eos commeantibus fuſiſſimè rerum ſuarum geſtarum præconium perſequuntur, aceruóſque illos quaſi trophæa quædam, fortitudiníſque ſuæ monumenta oſtentant. Præterea grandiora crurum & brachiorum oſſa non negligenter recondunt, fiſtulis (vti dictum eſt) conficiendis: dentes quoque auulſó filo traiiciunt, & circa collum obuolutos geſtant. Gen. Ind. Hiſt. ſcriptor de Inſulæ *Zamban* malis agens, refert eos hoſtium ab ſe mactatorum capita ædium ſacrarum valuis affigere ſolitos: dentéſque collo appẽſos ad oſtẽtationẽ geſtare.

Caluarum acerui à Barbaris cur aſſeruentur.

Lib. 2. c. 71.

Mactatores verò iſti ſummo illud tribuũt decori: patrato enim egregio illo facinore, ſecedunt pectúſque, brachia, crura, ſuras & reliquas corporis partes inciđunt, inciſuráſque vt perpetuo cuti inhęreant vnguẽto neſcio quó illinunt, atróque puluere inſpergunt, quem nulla temporis diuturnitas delere poteſt. Creduntur autem eo plures mactaſſe hoſtes quo pluribus ſcatent inciſuris, ac proinde fortiſſimi cẽſentur. Quæ vt faciliùs à quibuſuis percipiantur ſequenti pictura expreſſimus. Alterum quoque Barbarum ſagittam arcu iaculantem adiunximus.

Denique vt tandem horrendæ iſti tragœdiæ finem imponamus, ſi fortè contingat vt mulieres quæ captiuis nupſerant grauidę ex illis ſint factæ, Barbari (dictu horrendum, viſu verò maximè ſtupendum) liberos nonnunquam recēns natos, rarò paulò adultiores vorant, hanc autem cauſantur rationem, pueros illos ex hoſtium ſemine progenitos eſſe. Barbari verò hoſtes ſuos quibuſcum continenter bellum gerunt funditus aboleri non modò percupiunt (eandem enim crudelitatem *Margaiates* in *Tououpinambaultios* exercent) ſed etiam mira profunduntur voluptate ſi videant hoſpites ſuos eodem eſſe animo. Etenim carnes humanas nobis ab illis appoſitas quoties reiiciebamus, (quod à me & pleríſque ex noſtris ſemper eſt factum, neque enim per Dei gratiam adeò immanes vnquam fuimus vt eas vel attingere religio nobis non eſſet) nos non ſatis fideles ſibi cenſebant. At meo maximo dolore referre cogor, Neuſtrios quoſdam interpretes, qui apud Barbaros nouennium exegerant, ſeſe vt ad illorum mores accommodarent vitam atheorum more tranſigentes, non modò crebris ſcortationibus ſeſe cum Barbaris fœminis inquinabant, adeo vt vnus ex illis trimulum puerulum ex vago illo concubitu ſuſtulerit: ſed etiam exuto omni humanitatis ſenſu, Barbaróſque immanitate ſuperantes, à ſe permultos *Margaiates* & mactatos & deuoratos fuiſſe gloriabā tur. Porrò vt quæ ſit *Tououpinambaultiorum* in ho-

Horrenda crudelitas.

Neuſtrij interpretes vitam atheorum more tráſigunt.

hoſtes ſuos crudelitas, pergā deſcribere, contigit eo tempore quo apud illos degebamus, vt de vico quodam in maiori inſula ſito cogitarint. Pagus hic à quibuſdam *Margaiatibus* incolebatur, qui tamen *Tououpinambaultiorū* ingruente cum *Margaiatibus* bello *Tououpinambaultijs* in deditionem venerant, pérque totos vigenti annos pacifice apud illos egerant. At tandem inter *caouinandum* ſeſe mutuò incitantes & animos addentes, pagi illius incolas vniuerſos internecioni deuouēt. Decretum exequi non cunctantur, noctu inopinantes intercipiunt & ſemiſopitos opprimunt, adeò vt non ſine commiſeratione clamores & eiulatus audirentur. Galli re audita circa mediam noctem eò properant armati, pagus enim à caſtello noſtro non longiùs x. paſſuum milibus aberat. Verùm antequàm eò adueniſſent, Barbari rabie & præda incitati obuios quoſque trucidarant caſáſque vt latentes extruderent incenderant, adeò vt, perpaucos ſuperſtites noſtri inuēerint. Quin immò ex noſtris nonnulli aſſeuerabant ſe non modò adultos fruſtatim conciſos, ſed etiam infantulos lactantes integros *Boucano* impoſitos vidiſſe. Ex adultioribus tamen aliquot mari ſeſe commiſêre, & noctis tenebris obſecundantibus natantes euaſêre, inque noſtrum Caſtellum ſe recepêre. Quod vbi reſciuerunt Barbari, non æquo tulerunt animo, immò ſuos hoſtes à nobis detineri muſſi-

Pagus à Barbaris vaſtatus.

Barbaries horrenda.

tantes conquerebantur. Tandem verò mercibus quibuſdam à nobis placati fuere, clientes verò noſtros, Villagagnoni mancipia reliquere.

Interiectis aliquot diebus, ego cum quibuſdam aliis Gallis in pago ab indigenis *Piranı-iou* nominato in inſula illa maiore animi gratia exſpatiabamur, inopinantes captiuum iuuenē, forma & ſtatura non mediocri in cōpedibus ferreis quas Barbari à Chriſtianis acceperant, detentum offendimus. Is lingua Luſitana nos compellat, (duo ex noſtris ob Hiſpanici ſermonis peritiam eius verba capiebant) ſignificat ſe in Luſitania fuiſſe, Chriſtianum eſſe, Baptiſmo initiatum, Antonio ſibi nomen. Præterea, quamuis natione *Margaias* eſſet, quod frequenti cum Luſitanis commercio ferinum ingenium ex parte exuerat, innuit ſe vehementer optare, ſi qua id ratione fieri poſſet, ab hoſtium manibus euadere. Tū nos prçterquàm quod noſtrarū erat partium quotquot dabātur è Barbarorū faucibus eripere, auditis vocibus Chriſtiani & Antonij longè vehementiùs commoti ſumus, & miſeratione ducti. Atque ita è nobis vnus, qui linguam Hiſpanicam callebat, quique fabrilem exercebat artem, recepit ſe poſtridiè eius diei limam ad compedes diſſecandas allaturum: monuítque vt ſimulac ſolutus eſſet, (nam à nemine obſeruabatur) in dumetis ad maris littus ſeſe abderet, tantiſper dum Barba-

Margaias in Luſitania baptiſatus captiuus.

Barbaros colloquio occuparemus: nos ſcapha exceptum, in Caſtellum noſtrum tranſducturos: quò ſi perduceretur, minimo negotio cum Barbaris de ſua redemtione tranſigi poſſe.

His non parum recreatus gratias egit, ſéque ſingula exactè exequuturũ ſpondet. At Barbari licet ſermones vltrò citróque habitos non cepiſſent, nonnihil tamen ſuſpicãtes ſimulac è pago egreſſi ſumus, vicinitate demum, idque tumultuariè coacta miſerum Antonium mactant. Nos poſtridie limam afferentes, per ſpeciem farinę aliorúmque cibariorum quærendorum pagum illum repetimus: atque à Barbaris quærimus vbinam captiuus ille quem pridie videramus. Illi nos in caſam proximam deducunt, carniúmque Antonij fruſta *Boucano* impoſita oſtendunt. Deinde nos abs ſe eluſos fuiſſe ſuſpicãtes per ludibrium caput oſtentabant, nóſque cachinnis excipiebant.

Non multo poſt duos quoque Luſitanos Barbari noſtri cepere: quos ex improuiſo in Tuguriolo luteo, in mediis ſyluis conſtructo, non procul ab Caſtello ſuo quod *Morpion* vocant, adorti fuerant. Luſitani quidem totius diei ſpatio Barbarorum impetum ſuſtinuerant, at tandem cùm eos tela cæteraque munitiones deficerẽt ſtrictis maioribus gladiis, quos nos ambarum manuum dicimus, in Barbaros irruunt, ac complures cædunt,

Luſitani duo à Barbaris capti & deuorati.

multos quoque vulnerant. Barbari contrà pertinaciter obſiſtũt,ſingulis, potius occumbendum ducunt,quàm victoria non parta pedem referre. Itaque tãdem Luſitanos captos deducunt,è quorum ſpoliis ipſe veſtes bubalinas à Barbaro emi. Vnus quoque ex interpretibus argenteam lancem emit, quam Barbari cum multa alia ſupellectile in illo tuguriolo erant deprædati, quámque pretii ignari cum duobus cultellis permutarunt. Porrò Barbari in ſuos pagos reuerſi, Luſitanis per ludibrium barbam conuellunt, doloríſque impatientes derident,híſqueverbis increpãt. Quid? vóſne qui nuper impetum noſtrum tã fortiter ſuſtinuiſtis,nunc cum mors erat fortiter obeunda muliebri eſſe animo? Ac tandem more ſolito eos immaniter mactant,deuorántque.

Exempla quidem permulta de Barbarorũ crudelitate præter iſta à me poſſent afferri, niſi quæ attulimus ad horrorem cuilibet incutiendum ſufficere exiſtimarem. Verumenimuerò vt ij qui hæc tam horrenda paſſim apud Barbaros vſurpata legent, norint permulta quoque non minus deteſtanda alibi geri, præter eam quam commemorauimus Iudæorum crudelitatem,qui Traiani temporibus quadraginta hominum millibus cæſis, non modò eorum carnes deuorarunt, ſed etiam ſanguine vultum obliuerunt, pelléſque induerunt: Præter etiam horrendum Ptolemæi

mæi Lathuri Regis Ægypti facinus qui triginta Iudæorum millibus cæſis, captiuos occiſorum carnibus veſci vi adegit, alia quoque exempla in medium afferam. Chalcondilus hiſtoria de Imperij Græci lapſu & Turcici incremento, (quod verè tragicum dixeris) ſcribit Turacanum vnum ex Amurati II. Legatis, Albanorum copiis inſtructa acie deuictis fuſiſque captiuos 80. immaniter trucidaſſe, quorum capita truncata, in pyramidis formã coaceruari iuſſit, quaſi partę victoriæ inſignẽ trophæum. Amuratus verò vltra iſtmi anguſtias tranſducto exercitu, trecentos milites qui noctis tenebris obſecundantibus in proximum montem confugerant, intercludit. Illi commeatus inopia in deditionem venerũt honeſtas expectantes conditiones. At Amuratus omnes in vnum locum conuenire mandat, ac coram ſe iugulandos curat. Idem Amuratus, cuius nondum erat ſæuitia expleta, ex omni captiuorum copia ſexcentos adoleſcentes forma præſtantes, ſua emit pecunia: quos deinde patris Manibus immolat quaſi peccatorum expiatio in tanta ſanguinis humani profuſione eſſet poſita. Sed iſthæc ludi iocíque dicantur præ ſceleratiſſimi Mechmeti XII. Turcarum Imperatoris crudelitate, qui non modò Imperij adminiſtrationis Amurato ſucceſſor fuit, ſed maximè in omni immanitatis genere, immo quem in hac parte magno ſuperauit interuallo. Vt enim omit tam florentiſſimæ ſimul ac celeberrimæ vr-

Lib. 5. c. 5.

Trophæũ capitibus humanis.

Lib. 7. c. 4.

Immanitatẽ Amuratus immanitate cumulat.

Lib. 8. c. 6.

Conſtantinopol. expugnatio, regnante Mechmeto 12. Tur. Imp. ad 56 Cal. Iun.

bis Conſtantinopoleos expugnationem quæ ipſo regnante Anno ſalutis 1453. Ad V. Cal. Iunias contigit, qua ſanguine omnia, horrore, morte, fugientibus & perſequentibus, victoribus & victis repleta erant: Adeo vt cæſorum & eorum qui præ ingenti irruentium multitudine ſuffocati erant cumulus portarum fornices ſuperaret: Peculiaria quædam de monſtri illius crudelitate poſteris mãdata recẽſebo. Viginti Albanos milites, qui Thraſia, quam ipſe expugnarat, relicta, in oppidulum quoddam Phiaſiæ, Rupellam nomine, ſeſe receperant, rotario ſupplicio brachiis cruribúſque conquaſſatis ſemiuiuos in ſummo cruciatu languentes deſperabundos reliquit. Inſuper immaniſſimo illi monſtro non ſatis erat quoſcumque in oppidis aut caſtellis offendebat ferro cædere, prout Leontarij contigit, vbi ne vnus quidem ſuperſtes eſt relictus, adeo vt ſex mille hominum cadauera, præter ingentem equorum & pecorum copiam, illic fuerint numerata: Sed inaudito hoc ſupplicij genere complures inſuper affecit. Acinace peracuto ſingulos homines in duas partes vno ictu circa tranſuerſum ſeptũ diuidi iubebat, artificio barbariem omnem ſuperante: bis enim ſinguli mortis perſentiebant dolores. Vtraque pars per aliquod tempus præ ſomno quo opprimebatur cruciatu huc & illuc non ſine geſtibus horrendis ſeſe volutabat. Trecenti milites in oppido Mitylene anno 1459. quo capta eſt vrbs illa, hoc imma-

Lib. 9. cap. 1.

Mechmeti in ipſa bruta animãtia crudelitas.

Monſtroſa crudelitas. Lib. 9. cap. 7. & Lib. 10. cap. 12.

immaniſſimi ſupplicij genere ſunt affecti. Quingenti quoque alij ab Omare Baſſiano Conſtantinopolim miſſi, quos in oppidulo à ſe expugnato ceperat eadem occubuerunt morte. Horum cadauera poſtquã aliquandiu in area in qua laniati fuerant neglecta iacuerũt, hos horrẽdè mugiẽs ad ea accedit, vnámque cadaueris partẽ cornu attollit, alíoq; loci cõportat, tum alterã petit priorique adiũgit, Quæ res, cùm à multis perſpecta fuiſſet breui ad Mechmetum perfertur: Ille mirum in modum anxius, cadauer illud diſiungi, partéſque ſeorſum ad priſtinum locum comportari iubet. Bos inſequitur repetitis mugitibus, cadauer verò illud, inter cætera agnoſcit, denuóque carnibus ſublatum aliò aſportat. Mechmetus hoc portento vehementer commotus (ac meritò quidem) è veſtigio cadauera ſepeliri iubet, bouẽ verò ad ſua pecuaria deducendum, ac per reliquũ vitæ tẽpus alendũ curat. Tradunt nonnulli cadauer illud à boue canibus Turcis clementiore aſportatum, Veneti cuiuſdam corpus fuiſſe: alij Illyrico tribuunt. Atqui vt vt ſit (inquit Chalcondylus) hoc oſtento multum fœlicitatis genti à qua ille oriundus erat, portendebatur.

De boue qui herũ mortuũ agnoſcit mira hiſtória.

Vladi verò ſæuitia humanis auribus tinnitum longè grauiorem ciebit, idcirco de ea referre vltimo loco viſum eſt. Vlando attributa Moldauia Mechmeti liberalitate in gratiam fratris cuiuſdam Vlandi quo ſceleratus

Vladi immanitas horrenda & cæterorum omniũ atrocitatem ſuperans.

Mechmetus ad nefarias libidines abutebatur, hoc primo veluti auſpicio prouinciam illam adminiſtrare cœpit. Potentiſſimos quoſque Moldauienſes, ac primariæ autoritatis viros, à quibus propter authoritatem & gratiam, ne defectionem molirentur ſibi metuebat, corripit, eóſque non contentus eſt vulgari aliquo ſupplicio è medio tollere, ſed viuos omnes palis transfixos ſummo cum cruciatu extinxit. Immo eorum familias ne vxoribus quidem & infantibus exceptis, eodem furore ſuſtulit. Adeo vt breui temporis ſpatio triginta & eo amplius hominum millia ab eo trucidata fuiſſe à multis confirmetur. Mortuorum porrò bona & honores ſatellitibus ſuis eſt largitus. Mechmetus certior factus Vladū de defectione & rebellione in ſe cogitare, quendam ſuum à ſecretis Catabolmum nomine, natione Græcum per ſpeciem amicitiæ ad eum mittit, eo cōſilio vt Vladum ad ſe blandis verbis pertraheret. Eodē quoque tempore Mechmetus ad Chamum quendam cui Valaquiam prouinciam clam demādarat, literas dat, mandátque vt quacumque ratione vi, dolóve Vladum corriperet: eo nihil gratius ſibi accidere poſſe ſignificat. Hi duo communicatis conſiliis Vladum intercipere conantur, Vladus verò nullo modo perturbatus confirmatis militum ſuorum animis, reliquis omnibus in fugam verſis Chamum & Carabolmum cum quibuſdam aliis viuos capit. Quos cruribus & brachiis abſciſ-

Lib. 9. cap. 12. 13. & 16.

ſis

ſis palis viuos affixit. Chamo verò, prout eius poſtulabat dignitas eminẽtiorem tribuit locum. Quod ab eo hoc conſilio factum eſt, vt ſubditis ſuis terrorem incuteret, ac ne tale quid in poſterum auderent niſi idem ſuppliciũ ſubire vellent, anſam prœriperet. Prætereà exercitum ingentem ſumma celeritate conſcripſit, Danubiúmque flumen tranſiit, atque in Mechmeti ditionem quam flumen illud alluit, magno irruit impetu, eámque eſt populatus, pagos incendit, fœminas ipſas, immò infantes, in cunis vagientes ferro cecidit. Quacũque verò iter faceret immaniſſimè ſæuiebat, & vaſtitatis vbique notas inurebat. Quibus ab Mechmetum perlatis, maximè vero nuntio de Legatorum morte crudeliſſima, ac in primis de Chamo tam atroci ſupplicio affecto, qui præcipua in aula miniſteria olim geſſerat, Mechmetum non parum commouerunt. At longè moleſtius illi fuiſſet tantam iniuriam ab infimæ ſortis homine ſibi illatam inultam relinquere. Itaque cum inſtructiſſimo exercitu Valaquiam ingreſſus, & Legatorum ſuorum cadauera palis adhuc affixa comſpicatus, nouo quaſi dolore, & nouo furore fuit percitus. Cadaueribus autem illis auulſis & ſepultis, tria paſſuum millia eſt progreſſus, ac in lanienam illam incidit ab Vlado in ſubditos patratã, quæ res horrorem conſpicantibus mouebat. Erat enim locus aliquantulum editus, & in omnes partes apertus, duo paſſuum millia in longitudinem ob-

Horrendũ viſu ſpectaculum.

tinebat, latitudo mille occupabat: Innumeris rotis, palis, crucibus, furcis, cadaueribus onuſtus ceu ſylua quædam conſitus erat. Ex cadauerum facie perhorrida, cruciatus quos ante obitum pertuliſſent cõiicere facile erat. Laniatorum numerus ad millia viginti facinoris atrocitatem augebat. In his erant infantuli maternis adhærentes vberibus, lactantes enim ſuffocati fuerant. Inauſpicatæ præterea aues, aerem ſeu nubes atra condenſabãt, ac in corporum humanorum concauo vnde iam ante viſcera extraxerant, nidos ſtruebant. Quibus conſpectis Mechmetus, ingenio alioqui barbaro & crudeliſſimo, apud ſe cogitans vnius homunculi, & quidem abiectiſſimæ conditionis, atrocitatem ac immanitatẽ crudeliſſima quæque facinora ab ſe patrata longo interuallo ſuperaſſe, modò obmuteſcebat, modò miſericordia quadam ducebatur, atque apud ſe muſſitabat, mirum nõ eſſe quòd ſceleratus ille ſubditis ſuis adeo formidoloſus eſſet, quandoquidem tale facinus patrare ſuſtinuiſſet: Ideoque difficillimum eſſe ſtatuebat hominem ab ſua ditione depellere, qui & imperio ſuo & ſubditorum obſequio tam inſigniter vteretur. Mox verò collecto animo, neminem eſſe qui carnificem illum non contemneret arbitratur. Quinimmo Turcæ ipſi tam horrendo κοιμητηρίῳ conſpecto Vladum adeò atrocis facinoris authorem diris deuouebant. At Vlades omnibus iſtis neglectis, Mechmeti exercitui continuò

inſta-

inſtabat, eúmque modò in alis, modò in nouiſſimo agmine laceſſebat, atque ita non paucos ſingulis diebus perimebat, damnúmque non minus equitibus ac Arapibus afferebat. Tamen (ne vlteriùs in his recenſendis progredíar) ille ſuo tandem periculo eſt edoctus ſæuitiã illam qua in ſubditos vſus erat, dum res ſuas egregiè ſtabilire volebat, multò plus detrimenti quàm commodi ſibi attuliſſe. Nã paulatim ſuis à ſe deficientibus Mechmeto prouinciã cedere, atque in Hungariam profugere coactus eſt. Eò vbi appulit, ob ſcelera quæ mille ſuppliciis expiari non potuiſſent in vincula coniectus fuit. Quatuor hęc monſtra coniuganda & quaſi concathenãda duxi, vtpote quæ infernali remigio ſint aptiſſima, Turacanum videlicet, cuius (quantumuis flagitioſiſſimi) nequitia penè nulla videatur ſi cum Amurato conferatur: Quem rurſus crudelitate & ſæuitia ſuperauit Mechmetus: Omnes verò ſceleratiſſimus & immaniſſimus Vladus magno poſt ſe reliquit interuallo. At verò (inquies) Turcæ iſti fuerunt inhumaniſſimi, quos merito Braſilienſibus ἀνθρωποφάγοις immaniores dixeris.

Quare vt paulò attentius ad ea quæ apud nos geruntur animum aduertamus, quæro in primis quid à fœneratoribus & rapacibus auaris pręſtetur? qui ſanguinẽ & medullas tot viduis, tot orphanis exugunt, ac proinde viuos deuorant, quos ſemel ingulaſſe ſatiùs eſſet quàm languentes diutiùs detinere? Annõ

Fœneratores barbaris Americanis immaniores.

feritate & crudelitate Barbaros Americanos
Mich.3.8 ſuperāt? Atque hinc fit vt exclamet Propheta. Quod comedunt, caro eſt populi mei, & cutem eorum ab eis nudant, ac oſſa eorum diffringunt: diuidúntque vt quod eſt in olla, & velut carnem quæ eſt in lebete. Iam verò ſi de carnium humanarum eſu ferino prorſus & tygrino, quot quęſo, hîc apud nos reperti ſũt, cum in Italia, tum in aliis regionibus, ex iis qui Chriſtianum præ ſe ferunt nomen, qui eò immanitatis delapſi ſunt, vt ſæuitiã ſuam explere cupientes, cor iecúrque inimicorũ ſuorum deuorarint? Penes hiſtorias innumeras de rebus iſtis ſcriptas fides eſto, ſingula enim perſequi ſi cupiam tempus me deficiat. At, ne in aliena inquiram, Quæ lingua, quis calamus immania facinora referat, quæ in Gallia noſtra ſunt patrata? Tædet me certè, tam horrenda commemorare, Gallus enim ſum. Funeſtiſſimis bellorum ciuilium temporibus, quibus ab hinc annis xx. iuxta eorum calculum qui diligentiùs iſthæc ſunt perſecuti, decies quater centena hominum millia interierunt: inter quos quadraginta reperiuntur nobiliſſimorum virorum millia, qui vniuerſo terrarum orbi deuincendo, vel ſaltem Gręciæ Turcarum Tyrannide tam diu oppreſſæ in libertatem aſſerendæ ſuffeciſſent. Atque vt aliquid afferam è tot in vulgus emiſſis ingentibus voluminibus, quibus prouinciarũ, locorum, vrbium, homicidarum, atque adeo trucidatorum ipſorum nomina eduntur, quę con-

conſultò à me omittuntur, ne ea quæ iam conſenuiſſe videntur recrudeſcant: Nobilis cuiuſdam viri reformatam religionem profitentis viſcera auulſa fuere, ac primo per totam vrbem circumducta, deinde in vrbis foſſas ad ſterquilinium coniecta ſunt. Cor autem,& iecur, baculis affixa, inſtar trophæi verè Diabolici circumgeſtata fuere. Quin eo vſque perrupit ſceleſti cuiuſdam rabies, vt iecinoris illius particulam cani obiecerit, canis verò homine longè humanior attingere recuſauit: tum immanis herus canem non ſine blaſphemis vocibus hoc ſermone inſequebatur, Nunquid tu quoque es Lutheranus? Alibi vir quidam inſignis & de literis optimè meritus, ventre, vultúque humo pertingente, in publicam vrbis plateam pertractus, primò ſemiuſtulatus in mare deijcitur, tum extractus canibus lacerādus obijcitur. Mechmeti immanitatem ſuperiùs meritò ſumus deteſtati, qui vno Acinacis ictu medios homines diſſecabat, duabúſque veluti mortibus mulctabat: At ſi iſtum de quo agimus diſpiciamus quater eum necatum fuiſſe comperiemus, nam vultu ventréque terram euerrēte pertractus, quodammodo mactatus fuit, deinde vſtulatus, tertiò ſubmerſus, quartò à canibus dilaniatus. Non multò clementiùs cum alio actum eſt cuius cerebrum lapidibus comminutum fuit, deinde in flammas coniectus eſt, indéque extractus, muro eſt appoſitus vt quibuſuis tormentulorum diſplo-

Cōſule hiſtoriam eccleſiaſticā Gallicam. Anno 1580 excuſam lib. 3. pag. 374.

Canis hominibus ipſis longè humanior.

Lib. 3. pag. 383.

Tomo 2. lib. 7. pag. 356.

dentibus ſcopus eſſet. Puerpera quædam die
à partu quarto de lecto deturbata & in infi-
mos gradus deiecta fuit. Infantulum verò cui
diligentiſſimè in vlnis poſito cauerat, lanij
illi crudeliſſimè ei auellunt muróque allidũt,
vocibúſque blaſphemis Lutheranorum pro-
geniem eſſe extirpandam prædicabant. Cor
ex cadauere iacente ab militibus ſeu potiùs
furiis eductum mordebatur: illi verò mutuo
387. ſibi illud porrigentes ſe præſagiiſſe iam antè
dicebãt, Hugonottũ à ſe comeſtum iri. Mu-
lieri honeſtiſſimæ, veſtibus penitus nudatæ,
vbera in orbem exciſa fuere, tum patratis in
400. eam nefandis ſceleribus, in proximum flumẽ
deiecta eſt duabus eius filiabus tam horren-
dum facinus ſpectantibus. Itali quidam in
454. religionis odium puerulum viuum in duas
diſſecant partes, eiúſque iecur deuorãt. A do-
leſcenti cuidam oculi pugione effoſſi ſunt, tũ
517. vlmo eſt ex pedibus ſuſpenſus tormentulo-
rúmque glandibus eſt confoſſus. Viri qua-
531. tuor veram religionem profitentes carceri-
bus noctu educti in pontem deducti ſunt, v-
bi primùm veſtibus omnibus exuti ſunt, tum
miſerè excarnificati ſunt, ſicarij enim eos mi-
nutim concidentes per ludibrium ſeſe inui-
cem compellant, neſcio an brachium poſſem
amputare, tum crebris ictibus alius brachiũ,
alius collum, alius caput contundebat, donec
ſemiuiuos in ſubiectum flumen coniecerunt,
at humus eorum ſanguine infecta horrorem
prætereuntibus incutiebat. Carnifices verò
ad

ad eluendam crudelitatis ſuæ notam humum multa aqua perfundunt. Sed efficere non poſſunt quin ſanguis ille continuò apud Dominum perſonet, qui cùm ſanguinem humanũ à brutis effuſum repoſcere non cunctetur, quid de hominibus eſt ſtatuendum à quibus adeo iniuſtè effuſus fuerit, quíque hac ratione Dei imaginem violare nõ dubitarint? Gen.9.5.6.
Quidam Euangelij miniſter multis acceptis vulneribus, ambobus oculis effoſſis, tũ fune pedibus alligato, huc & illuc eſt pertractus ac tandem palo alligatur, in ſtruem lignorum coniectus eſt, atque ita viuus exuſtus. 585.

Vt autem appareat nullius conditionis homines à tanta barbarie fuiſſe immunes, Quidam ex ſummi ſenatus præſidibus, ſenex & venerandus, qui quidem iam pridem Religionis reformatę opinionẽ habebat, quam tamen (quæ erat illius timiditas) palam profeſſus nunquam erat, baculis primum immaniter verberatus, ac penè mactatus eſt. At ſicarij cùm ſatis amplos loculos pro libidine non inueniſſent, eũ pecunias ſuas deglutiiſſe prætexentes capite ad pectus vſque in aquã demerſo, ex pedibus ſuſpenſo, adhúcque viuo, ventrem diſſecant, viſceráque in flumen proiiciunt. Cor verò haſtæ affigunt, pérque vrbem circungeſtant, in hæc erumpentes verba. En vobis cor nefarij illius Hugonottorũ Præſidis. Quid plura? Nunquid ex humanis auriculis frictura eſt confecta? Nobilis quidam adoleſcens glandibus ſclopetariis ictus, 595. 596. 603.

nudúſque in dumum ſpinis conſitum coniectus eſt, atque ibi ardentiſſimis ad Deum
Lib.8.pap. 718. precibus animã agit. Prouecta ætate vir pugionibus confoſſus & lapidibus obrutus, canibus obiectus eſt. Ex permultis cadaueribus viſcera extracta ſunt, ſicariis exclamantibus annõ quis eſſet qui Hugonotti viſcera emere
717. re vellet. Sed, ô rem nefandam & inauditam!
Lib.9.775. 777. 778. & 813. annon pueruli aſſati fuere? viríque viui terræ mandati? Quinetiam inuentum eſt cadauer multis confectum vulneribus ſale aſperſis.
260. Quo nimirum ſupplicij verè diabolici genere miſer ille crudeliſſimè fuit excruciatus.
785. Præterea ducenti vigintiquinque homines brachiis adnexo fune colligati fuerunt quaterni, & quini, nudi, oculis ad ſolẽ poſitis, at-
795. que hoc modo enſibus, ſecuribus, & pugionibus confoſſi fuere, ſtramine incenſo pudendis eorum ambuſtis. Vir pugione cõfoſſus cum ſtatim animam non ageret crebris ſecuris ictibus confeſtim mactatus fuit. Alius letali vulnere percuſſus in lecto decumbe-
815. bat, huic malę ad aures vſque diſſectæ ſunt, tum in ipſo cubili iugulatus eſt.

Sed ne in iſtis hiſtoriis recenſendis quæ libris quos ad marginem adnotauimus memoriæ proditę ſunt, æquo ſim prolixior, præſertim quum tabellis iam pridem excuſis depictæ ſint, quæ hæc præ ſe ferunt nomina, Lanienæ Vaſſiacæ, Lanienę Turonenſes, La-
.839 nienæ Cadurcorum, aliæque in Gallia noſtra patratæ: Quid quæſo, dicturi ſumus de cruen-

ta

ta illa Tragœdia quę initium habuit Lutetiæ die 24. Augusti, Anno 1572. qui dies D. Bartholómeo dicitur ſacer, atque Gallicis in kalendariis meritiſſimè rubrica eſt adnotatus? Cuius quidẽ culpam in eos non reiicio, quos authores minimè habuit. Quámque Rex noſter pacis edicto ſummo ſuo dolore actam fuiſſe iure declarauit. Inter cætera innumera, quæ tum per vniuerſum regnum crudeliſſimè ſunt admiſſa, annon cadauerum humanorũ adeps, ex Arari flumine (in quod proiecta fuerant pluſquam Americana aut Turcica feritate mutilata,) extractorum Lugduni auctione publica venumdatus fuit? Nonne iecinora, corda, aliæque humanorum corporum partes ab immaniſſimis ſicariis, quóſque inferi ipſi abominantur, deuoratæ fuerunt? Nunquid Antiſſiodori, viri cuiuſdam pij nomine Cor-regis, atrociter excarnificati, cor in fruſta conciſum venale eſt à carnificibus expoſitũ, ac deinde ad prunas toſtum & deuoratum? Innumera etiamnum ſunt in viuis hominum millia, qui de iſtis ante noſtra tempora inauditis cumulatiſſimè teſtabuntur. Libris quoque (vt iam dictum eſt,) hac de re ſcriptis & excuſis poſteris mandabuntur. Ac ne plura perſequi cogar, (nam horret animus, deũmq; precor vt tanto vulneri remedium adhibeat) ſæuitia cum ſæuitia, immanitáſque cum immanitate comparetur: tréſque aptentur tabulæ contiguæ, in quarum

Vide Comment. Gallica. & hiſtoriã noſtri temporis.

Gallica immanitas cum Americana & Turcica cõparatur.

prima Barbari Americani depingantur, clauis ſuis ligneis captiuos mactantes, fœminæ quoque cadauera, calida perfundentes, tum corpora fruſtatim conciſa, brachia etiam, cura, fœmora, capita *Boucano* impoſita, inter coquendum horridè contrahantur & detorqeantur, ipſi denique Barbari geſtu quàm fieri poterit immaniſſimo carnes illas vorantes apponantur.

In ſecunda Turacanus tiara amictus, pyramidem ex humanis capitibus crudeliter obtruncatis conſtruens. Amuratus quoque & Mechmetus Turcarum imperatores adhibeantur: quorum prior, innumeris necatis hominibus eorum ſanguine patris manibus litet: Poſterior rotario afficiat ſupplicio complures milites, aliósque in duas partes vno acinacis ictu diſſecet, atque ita bis mori cogat. Addatur Vladus, qui ſubditos palis transfigat, & quidē magno numero: effingantur quoque rotæ & patibula, tanta copia vt ſyluam efficiant, humanis cadaueribus onuſta, infantuli ab matrum vberibus pendeant, vultu quos dolores moriendo perſenſerint, deformitate indicante: Coruis aliiſque inauſpicatis auibus circumuolantibus, atque in mediis, quorum antè oculos, & viſcera deuorarint nidos conſtruentibus: Cæteráque ad rem exaggerandam adiiciantur, quæ ex deſcriptione ſuperiùs allata, pictor excogitare poterit.

In tertia, furentes & rabidi Galli, naturæ

turæ leges & Principum ſuorum edicta violantes, qui veluti Tortores & carnifices immaniſſimi, homines ex pedibus ſuſpendant, facie ad humum inuerſa, ventrem ferro diſſecent, viſcera eximant, per vicos circumducant, & in fœdiſſima quælibet ſterquilinia coniiciát: Qui humana corda & iecinora verubus & longuriis transfixa circumgeſtent, eáque modò cruda, modò in prunis toſta vorent, immò cani deuoranda porrigant, qui horrore percitus aufugiat, taliáque monſtra humanitate ſuperet: Qui ſemiuſtá corpora humana, in mare proijciant, rurſúmque extrahant, muróque applicent, ac tormenta diſplodentibus pro ſcopo proponant: Qui adipem humanum educant, venalémque inſtar bubuli ſeui exponant: Qui quorundam capita lapidibus cóminuant, corporáque in flammas conijciant ac poſtea canibus dilanienda proijciant: Qui muliebres mammas circumſecent: Qui puerperas è cubili auellant, puerulóſque muris allidant, nonnullos inſtar nefrendis aſſent: Qui viris quibúſdam oculos pugionibus eruant, quos arbore ex pedibus ſuſpenſos tormentulorum glandibus conficiant: Qui de media nocte nudos homines ad pontem quendam ſicis diſſecent, minutímque concidant, inque ſubiectum flumen dent præcipites: humo cruore adeo infecta, vt tortores ipſos horrore perculſos notam illam eluere oporteat: Qui Eumenidũ furorem longè ſuperantes, auriculas humanas in

ſartagine frigant, omaſorúmque inſtar comedant: Qui viuos homines ſepeliant: qui minutatim corpora concidant, vulneráque ſale aſpergant, vt grauiori cum dolore coniunctam mortem comminiſcantur: Qui complures ſimul vinctos, nudato corpore, ſoli oculis oppoſitis, gladiis, ſecuribus, pugionibus dilanient: quorum pudenda accenſo ſtramine amburant: Qui corpus ſica confoſſum nec dum exanimatum, ſecuri mactent: Qui viro, vulnere lethali accepto ac in lecto decumbente, vtramque malam ad aures vſque diffindant, eúmque inſtar ouis iugulent.

His, inquam, ita depictis, quæ minimè exaggero, ita enim geſta ſunt, immo maiori quàm quæ verbis exprimi poſſit, crudelitate: Quænam trium harum tabularum immanior & viſu magis horrenda eſt iudicanda? Nunquid hæc poſtrema? hæc vtique. Itaque non abs re quidam, cuius nomen me ignorare ſanctè affirmo, poſt Gallicam illam lanienam quas reliquas omnes omnium temporum immanitates longo interuallo ſuperare videbat, verſiculos Gallicos ſcripſit, quos ita expreſſimus.

Exulta Pharao, Neróque ſaue,
Herodéſque, & Achabe: nam furore
Gallo ſæuitia eſt ſepulta veſtra.

Immo addere poſſumus ſæuitiæ omnia quæ vnquam extiterunt exempla, ſiue apud Scy-

Scythas,aut Tartaros,ſiue apud alias nationes,ne excepta quidẽ immani Triumuiratus Romani laniena. Quapropter ne deinceps Barbarorum ἀνθρωποφάγων crudelitatem adeò abhorreamus, quandoquidem non minor, immo longè immanior apud nos paſſim locum habet. Illi enim feritatem in hoſtes ſuos tantum exercent: Nos verò,vt conſtat ex iis quæ relata ſunt,cognatorum,vicinorum, propinquorum ſanguine manus noſtras commaculamus. Itaque monſtroſiſſima quæque vt videamus in Americam vſque non eſt excurrendum. Verùm hîc forſitan Catholicus quiſpiam Romanus obiiciat, quid? tu inuidiam omnem in noſtros deriuas, de vobis autem Religioſum nomen profitentibus, ne verbum quidem.An ſcelerum immunes, & quaſi Angeli in armis fuiſtis? Ego verò reſpōdeo, quantum obſeruando aſſequi potui, primo quidem ciuili bello ex noſtris nō paucos tales extitiſſe, pręſertim ſi cum veſtrarū partium hominibus conferantur: Secundo autem non parum à priſtina pietate degeneraſſe,ac proinde humana æquo plura perpetraſſe: Tertio verò in peius ruentes, præſertim ex quo vobis admixti fuerunt, non negarim compl ures deploratæ ſpei homines in furias degeneraſſe. Quibus æquiores ab eo tempore minimè nos præbuimus, ac iis,aduerſus quos ſeſe bellum gerere profitebātur, quibus tamen meliores non eſſent: Quod apparet vel ex ea, quam edidi,hiſtoria de fa-

Religioſi bellorum ciuiliū in peius ruere cœperunt.

me & obſidione Sancerrana, cui ipſe interfui, Anno 1573. nec non ex iis quos in ipſo exercitu conſcripſi commentariis. Eorum itaque peccata minimè diſſimulaui, à quorum partibus ſtabam in optima cauſſa, quantumuis peſſimè acta. Atque vt hoc etiam loco teſter quanto cum dolore Galliam à ſuis alumnis ſanguine fœdatam conſpexerim, facinus narrabo cuius recordatio animum meũ ſine fremitu nunquam ſubit, adeo mẽti meæ, immanitatis illius imago adhęſit.

Noſtri oppidulum quoddam (cuius nomẽ conſultò non edo) obſedêre, oppidani rei militaris imperiti, ſeſe ad defenſionem parant, auxilium præſto ſibi affuturum rati: itaque tormenta crebrò diſplodunt, ac non modò milites quoſdam interficiunt, ſed etiam ex ducibus nonnullos vulnerant, item equos præſtantiſſimos. Quæ res noſtros non parum exacerbauit. Denique cohortes aliquot ex noſtris ſub veſpertinum crepuſculum, Ducum induſtria deductæ, ac ſermone animatæ muris ſuccedunt, ſcalas admouent, conſcendunt, oppido denique quamuis munitiſſimo, fortiterque ab ciuibus propugnato, adeò vt non ſemel noſtros mœnia iam occupantes propulſarint, vi potiuntur: obuios quoſque ferro transfigunt, immo ne vnum quidem virum ſuperſtitem fuiſſe credo, niſi ſi qui abditiſſimis latibulis ſeſe commiſerant. Ego tum in vrbe vicina ab noſtris occupata eram. Po-

ſtri-

ſtridie cum quibuſdam aliis ad expugnatum illud oppidulum accedo, vt quid ibi contigiſſet viderem. Tantam nimirum ſtragem nactus ſum vt totus cohorruerim: quippe iugulatis pleriſque, locóque decliui, vndiquáque ſanguinis riuuli defluebāt. Ego tam atrox facinus conſpicatus, quod tamen infectum fieri nequibat, Præfectum rogo, liceat cadauera illa terrę mandare, quod lubens conceſſit. Ruſticos duos latentes metu conſternatos magno labore inuenio, eos mortis metú eximo: tres ingentes foſſas ab iis excauari curo: vnam in Sacello, reliquas duas in hortis, pro tẽporis opportu nitate commodis, illa enim die eò vnde migraram redeundum mihi erat. Cadauera vndiquaque ſcalis & aſſeribus impoſita ad foſſas illas comportari iubeo. Inter mortuos ſeptem mulieres repertę ſunt tréſque pueruli. Eueſtigio Præfectum adeo, rei atrocitatem oſtendo, iuſta Dei iudicia tãtam crudelitatem vltura nobis imminere expono. Ille diligenti facta inquiſitione, refert ea non conſulto ſed per imprudentiam contigiſſe, dum noctu milites oppidum ingreſſi domos intrant, lucerníſque minimè accenſis obuios quoſque trucidant, vel in ipſis cubilibus vbi permulti latitabant: veriti ne oppidani inſtauratis viribus noui quidpiã molirentur. Ego ad inſtitutum opus reuertor. Mortuorum, qui numero erant centum & quinquaginta plùs minùs, aceruo iuſto. Fœminæ viros ſuos affines ſingulæ perquirunt,

Funeſtum ſpectaculum.

Fœminæ & pueruli ab Religioſis per imprudentiã interfecti.

quarum pleræque lugentes & lachrymantes me quem ſedulò de ſepeliendis illis curam gerere videbant, rogāt liceat ſibi linteis ſuos inuoluere. Id verò per me omnibus quibus ea res erat cordi licuit. Sed (proh, facinus indignum! atque irati in te Dei certiſſimum indicium, miſerrima Gallia, apud quam iuſtis ſuppliciis minimè profecit, tu enim magis ac magis induruiſti.) mulier quædam ſuos inter cadauera requirit, virum primò conſpicit, vnúmque ex natis: tum alterum mox animaduertit: ſuos deinde fratres duos conſpicatur. Hæc iuſtiſſimo mœrore ac dolore (ſi quę vnquam mulier) perculſa, puerulum ſeptem annos natum quem manu tenebat his compellat verbis: Ah mi filiole, quàm verè orphanũ te homicidæ iſti effecerunt! Patrem tuum, duos fratres, duos etiam auũculos tibi hodie abſtulerunt. Quanto tum dolore perculſus fuerim quærendum minimè arbitror. Ac ne quid diſſimulē, immo quas pepererint miſerias bella noſtra ciuilia commonſtrem (hic enim eſt ſcopus meus vt agnito malo, noſtro ſaltem cauti fiamus periculo) miles quidam è noſtris legionibus (noſtrum non dicam) repertus eſt adeo humanitatis ſenſus expers, vt audita homicidarum voce quam mœſtiſſima illa mulier emiſerat, viris quinque illa cæde amiſſis quibuſcum tam arcto amoris vinculo erat coniuncta, eam confoſſurus pugioni manum admouerit. Illum ego compeſco, quæróque nunquid me agnoſcat: probè ex-

Facinus lugendum.

bè,excipit. (nos enim cuilibet ſatis eramus noti, vtpote qui miniſterio noſtro in ipſo exercitu fungeremur.) Tum doceo miſerrimam illam mulierculam in tãta animi ægritudine ferẽdam eſſe: Se niſi ferreus ſit, mecũ gemitus illius luctibus adiungere debere, ob tam immane facinus,quod omnium noſtrum peccatis acceptum erat ferendum: Simúlque miſeri illius populi reliquias conſternatas metu conſolor, ac periculi,quo nondum liberatas ſe eſſe credebant, metu eximo. Miles verò ille ſeu ebrius, ſeu potiùs inſano aut Diabolico furore percitus, gementi illi mulieri denuo minatur. Ego verò qui amicis verbis erga immaniſſimum illum nihil profeceram,denuntio,ſi eam attingat,fore vt noſtrum alter ſepeliẽdorum augeat numerum. Hoc ego narraui exemplum, vt quanta confuſio noſtros quoque inuaſerit palàm faciam. Noſtrûm omnium Deus miſereatur: Enimuerò ſi Gallos ob inſignem ſuam comitatem & manſuetudinem olim per vniuerſum terrarum orbem adeò celebratos inſpiciamus; eos ab auitis moribus vſque adeo degeneraſſe comperiemus, vt crudelitate vincant non modò cęteras omnes gentes,vt ſatis demõſtratum eſt à nobis,ſed & feras ipſas,Leones,Tigres,vrſos,lupos,ipſúmque adeo *Ian-ou-are* Americanum.Deum Opt. Max. rurſus oro vt Gallorum tot ſceleribus condonatis, faxit tandem vt ad ſanam mentem redeant.

Miles naturæ affectu vacuus ac Diabolico furore percitus inter Religioſos.

CAP. XVI.

Quid nomine religionis apud Barbaros Americanos veniat: De erroribus in quos ab impoſtoribus, quos Caraïbes *vocant inducuntur : Déque craſſiſſima Dei ignoratione quæ apud eos obtinet.*

1. de legib.

QVAMVIS Ciceronis illud dictũ, nullam eſſe gẽtem neque tam immãſuetam, neque tam feram quæ non, etiamſi ignoret qualem Deũ habere deceat, habendum ſciat, communi omnium calculo pro axiomate certiſſimo habeatur, tamen quomodo erga *Tououpinambaultios* noſtros conſtet, non ſatis ſcio. Nam verum Deum ignorãt. Nullos quoque Deos falſos ſiue cœleſtes ſiue terreſtres agnoſcunt, nec colunt: ac proinde locum vllum publicũ in quem religionis ergò conueniant non habent. Contrà quàm ab Ethnicis olim, ac etiãnum ab Idololatris noſtri temporis vſurpatur. Nominatim verò ab Indis Peruanã prouinciam incolentibus, quæ cum *Tououpinambaultiorum* regione eſt continens, ab eáque diſtat paſſibus 1000000, qui Soli & Lunæ ſacrificant. Mundi quoque creationem ignorant, dies nominibus non diſcriminãt, alium alij non præferunt : hebdomades, menſes & annos non obſeruant, Tempora Lunis dimetiun-

Toupin. verum & falſos Deos ignorãt, mũdíque creationẽ.

metiuntur. Scripturę, ſiue ſacra illa ſit, ſiue prophana, non modò penitus ſunt ignari, ſed etiam Characteribus quibus animi ſenſa notare poſſint penitus carentes, Quum primò in eas terras veniſſem, verba & ſententias aliquas vt ſermoni eorum aſſueſcerem ſcribebam, eáſque mox coràm ipſis legebam. Illi præſtigias id eſſe rati, inuicem his verbis alij alios alloquebantur: Non mirum iſtum qui heri ne vnum quidem verbum idiomatis noſtri callebat, nunc vi & ope huius chartæ, quę illum noſtra eloqui docet, ita peritè ea ſonare vt à nobis intelligãtur? Barbari Hiſpaniolam Inſulam incolentes idem prorſus de Hiſpanis qui primi ad eos acceſſerunt, iudicabant: Hæc ſunt hiſtoriographi verba. Indi animaduertẽtes Hiſpanos etiam abſentes, mutuò inter ſe colloqui literarum beneficio, credebant vel eos prophetico agi Spiritu, vel literas ipſas loqui. Quo factum eſt vt Barbari, veriti ne peccata innoteſcerẽt ſua, ita ſeſe in officio cõtinuerint, vt ab eo tẽpore, nec mẽtiri, nec quicquã Hiſpanis ſuffurari auſi fuerint. Quid de ſcriptura ſentiant.

Hìc ſi quis hoc argumentum dilatare cupiat latiſſimus ei pateat campus tum ad ſcripturæ artem laudibus proſequendam, tum ad demonſtrandum quanto nos Deus affecerit beneficio, nos, inquam, Europæos, Aſiaticos, & Afros, præ Barbaris iſtis quartã orbis partem incolentibus. Illi enim mentis conceptũ nonniſi expreſſis vocibus exponere poſſunt: Nos verò ſcripturæ adminiculo, aliorum arcana cognoſcimus, noſtra verò conſilia cum Scripturæ ars excellentiſſimũ Dei donũ.

eis communicamus, qui vel in remotiſſimis degũt terris. Ac ſanè præter bonas artes quas ex libris addiſcimus, (quæque Barbaris ſunt ignotæ) ſcripturæ quoque ars inter excellentiſſima quibus nos Deus cumulauit dona eſt recenſenda.

Minimè autem moror quod Socrates (vt refert Plutarchus) dicebat: Literas quas vulgus putat repertas iuuãdę memoriæ, vehemẽter illi officere. Olim enim homines ſi quid audiſſent dignũ cognitu, nõ libris ſed animo inſcribebant: hac exercitatione confirmata memoria facilè tenebant quicquid volebant: & quod quiſque ſciebat habebat in promptu. Poſt, reperto literarum vſu, dum libris fidũt, non periude ſtuduerũt animo infigere quod didicerant. Ita factum eſt, vt neglecto memoriæ cultu, minùs viuida eſſet rerum cognitio, & pauciora quiſque ſciret: quandoquidem tantum ſcimus, quantum memoria tenemus. Quam ego ſententiam, præſertim in Philoſopho, ac Græciæ ſapiente dignam iudico reprehenſione. Nam & Cicero, cæteríque docti, poſt eum, hiſtoriam, quæ ſine librorum vſu commodè contexi non poteſt, matrem eſſe temporum affirmarunt. Illud quidem verum eſt, Patres qui ante Moſis ſcriptorum omnium primi, tempora vixerunt, permulta, & quidem optima, quæ non commentariis, ſed menti & memoriæ mandabãtur, poſteris per manus tradebant. At longè tutiùs illud eſt factum ex quo obtinuit ſcriptura.

Ergo, vt ad *Tououpinambaultios* noſtros

redeamus, quoties cũ illis colloquebámur, ac mentio de Deo incidebat, dicebamus nos credere in vnum Deum creatorem cœli & terræ, qui vt orbem & quæcunque in eo ſunt, condidit, ita omnia pro arbitrio gubernat. Illi vbi hęc audierant, alij alios intuentes, & in hanc vocem (quæ admirationis nota ipſis familiaris eſt) erumpentes, *Teh*! defixi & ſtupefacti hærebant. Prætereà, quoniam, vt ſuo dicemus loco, Tonitru fragore vehementer terrentur, (id *Toupan* vocant) ſi eorum conſulentes ruditati occaſionem inde arriperemus, eos edocendi, diceremúſque Deum illum eſſe de quo verba illis faciebamus, qui, vt ſuam indicaret potentiam, cœlum terrámque eo modo concuteret: illi excipiebant Deum illum à quo adeo terrerentur eſſe nequam. Hæc eſt hominum illorum miſerrima conditio. At, quærat fortaſſe quiſpiam: fieríne poteſt, vt brutorum inſtar Americani ſine religione viuant? Ego verò reſpondeó, quod iam antè attigi, perparum ab eo abeſſe, nec credere me gentem vllam in toto terrarum orbe eſſe quæ ab omni religione ſit magis aliena. Attamen vt etiam exponam quantulum lucis inter denſiſſimas tenebras quibus obcæcantur perſpexerim, Affirmo eos non modò immortalitatem animarum credere: ſed pro certo quoque habere, poſt mortem eorum animas qui virtutem coluerint (virtutem autem illi definiunt ſuo more, nēpe vltionem ſumere de hoſtibus & quam plurimos mandere) pòſt altiſſimos montes euo-

Barbari de Deo vero audientes admirabundi defixi manent.

Toupan tonitru.

Pſal. 29.

Americani animarum credunt immortalitatem.

lantes, patrum & auorum ſuorum animis aggregari, ibíque in amœniſſimis hortis perpetuis deliciis ac tripudiis lætum æuum agere: (Hæc eſt longa illa Socrãtis peregrinatio, hi Poetarum Elyſij campi) ignauorum contrà manes, qui ſine vlla propugnandæ patriæ cura inglorij vixerunt, abripi ab *Aygnan*, (ſic illi cacodęmonem vocant) & cum eo ſempiternos inter cruciatus viuere.

Ioſeph. de bello Iudai. li. 2. c. 7.

Conſtat etiam Eſſenios Græcorum ſententiæ ſuffragantes, olim crediđiſſe bonas animas carnalibus vinculis releuatas vltra Oceanum degere, (cui furori ſi fides eſſet adhibenda, Braſilia denotaretur) vbi eis ſit repoſita perfruitio: Illic quippe eſſe regionẽ, quæ neque imbribus, neque niuibus, neque æſtu aggrauetur, ſed quam Oceano oriens Zephyrus, & leniter aſpirans amœnet: malis autem animabus affirmant (ſeu potiùs ſomniant) procelloſa loca & hyberna deſtinari plena gemitibus exercendarum ſine fine pœnarum. Cæterum miſerrimi noſtri Barbari, in hac etiam vita miſerè ab Cacodæmone torquentur. (quem alio nomine *Kaagerre* vocant) ipſe enim eos nonnunquam vidi etiam nobiſcum colloquentes protinus inſtar phreneticorum exclamantes! *Hei, hei*, opem ferte nobis, nos enim verberat *Aygnan*, Immò affirmabãt illi cacodæmonem ab ſe conſpici modò beluæ ſpecie; modò auis, modò etiam portentoſa aliqua forma. Quia autem magnopere mirabantur nos ab cacodæmone nõn infeſtari.

Aygnan cacodæmon Barbaros vexat.

Itaque dicentibus nobis torm̃etis illis à Deo illo nos eximi, de quo frequenter illis verba faciebamus,qui Aygnano longè ſuperior eſſet, ac ne nobis moleſtiam vllam pareret obeſſet,non ſemel contigit, vt periculo vrgẽte, ſe in Deum credituros pollicerentur, malo autem liberati promiſſionis erant immemores. At verò vt conſtet tormenta quibus infeſtantur ludicra non eſſe, ipſe eos nonnunquã vidi, malũ illud recordantes adeo horrore perculſos, vt præ angore ſudantes manũque femur plaudentes, his verbis apud nos conquererentur. *Mair Atouraſſap, Acequeiey, Aygnan Atoupané.* Hoc eſt mi ſtulte, mi ſocie, Cacodæmonem præ reliquis omnibus malis reformido. Si verò quis noſtrûm contrà his eũ compellabat verbis, *Nacequeiey Aygnan*, hoc eſt, ego verò Cacodæmonẽ non metuo, tum illi ſortem ſuam deplorantes, Ah, quàm nos felices eſſemus, ſi eo, ſicuti vos eſtis ab illo, tuti eſſemus! Tum nos excipiebamus credẽdum igitur eſſe in eum qui *Aygnan* eſt potentior. At illi, vt dictum eſt, quamuis periculo præſente ſeſe id facturos pollicerentur, mox ad ingenium ſuum redibant. Antequam progrediar vlteriùs, ad ea quæ de Barbaris animam immortalem eſſe credẽtibus, addam, id quod ab Occid. Ind. hiſt. ſcriptore eſt relatum, Barbaros Cuſco vrbis accolas non modò animarum immortalitatem, ſed etiã (præter Theologorum axioma Philoſophos omnes cæteróſque ethnicos ac Barbaros corporum

Peruenſes Barbari, corporum eredũt reſurrectionem.

rum

rum reſurrectionem ignoraſſe, immò negaſ-ſe) corporum reſurrectionem credere. Quæ res hoc exemplo ab illo confirmatur. Indi, inquit, cum animaduerterent Hiſpanos ſepulchra, vt auro, cæteriſque pretioſis potirētur, aperientes oſſa proiicere, ac diſpergere, rogabant ne ita diſpergerentur, ne illud reſurrectioni obeſſet: illi enim (inquit) corporum reſurrectionem vt & animæ immortalitatem credunt. Alius quoque author prophanus affirmat gentem Barbaram & ethnicam eò vſque proceſſiſſe vt reſurrectionem crederet. Hæc ſunt illius verba. Poſtea Cæſar Ariouiſtum & Germanos deuicit, qui corporis erant inſolita proceritate, fortitudine non minori, fortiter enim pugnabant, mortémque contemnebant, ſe reſurrecturos opinantes.

Hiſt. Gen. Ind. lib. 4. c. 124.

Vide Appianum de bello Celtico. cap. 1

Hæc ego ideo commemoro vt intelligant omnes, ſi Athei, quorum plena hîc ſunt omnia, id habent cum *Tououpinambaultijs* commune, quod ſibi perſuadent, & quidem portentoſiùs quàm illi, nullum eſſe Deum, ab illis ſaltem diſcant Cacodæmones eſſe, qui in hac etiam vita eos excruciant, qui Deum, eiúſque potentiam inficiantur. Si verò obiiciant (quod faciunt nonnulli,) Cacodæmones aliud nihil eſſe quàm prauos hominum affectus, ac proinde ſtultè Barbaros ea imaginari quæ non ſunt: Reſpondeo: ſi ea quæ à nobis veriſſimè dicta ſunt conſiderentur,

In Atheos

nimirùm Americanos viſibiliter, & realiter à Cacodæmone excruciari, ex eo patere ſatis quàm ineptè crutiatus ille humanis tribuatur affectibus. Etenim quînam fieri poteſt vt quantumuis ſint violenti, homines vſque adeò afficiant? Ea omitto quæ quotidiana hic edocet experientia, immò etiam, niſi illud eſſet coràm porcis margaritas proiicere Dæmoniacos, quorum meminit hiſtoria Euágelica à Chriſto ſanatos huc afferre poſſim.

Deinde quandoquidem Athei iſti indigni ſunt penitus, quibus ea proponãtur, quæ tã diſertè de animæ immortalitate ſacræ teſtantur literæ, Barbaros denuò illis noſtros opponam, à quibus, licet obcæcatiſſimis, diſcent animâ hominum præditum eſſe, quæ non modò nunquàm intereat, ſed etiam à corpore ſeiuncta, vel æternæ deſtinetur beatitati, vel damnationi ſit obnoxia.

Tertio, ad carnis reſurrectionem quod attinet, quoniam canes iſti ſibi quoque perſuadent, corpus ſemel extinctum nunquam excitatum iri: Indos Peruenſes illis oppono, qui falſa licet ſint imbuti religione, immò non alio quàm naturæ ducantur inſtinctu, cum nefariis tamen iſtis in iudicio
Iac.2.19. ſunt ſurrecturi. Verumtamen cùm ſint Cacodæmonibus ipſis peiores, (vti iam diximus) qui Apoſtolo teſte Deum vnũ eſſe credunt & horreſcunt, plus æquo illis à me tribuitur,

buitur, quando Barbaros Americanos illis pro doctoridus propono. Quapropter perditorum illorum mentionem in poſterum non faciam, ſed eos iam inde ad Inferos relego vbi portentoſorum errorum ſuorum fructus promeritos percipient.

Ergo vt ad inſtitutum ſermonem meum reuertar, nimirum de eo quod religionis nomine apud Barbaros nuncupari poteſt, ſi diligenter id quod iā antè attigi perpendatur, eos nimirùm quibus alioqui maximè grata eſſet ab omnibus perturbationibus immunitas, audito tamen tonitru inuitus contremiſcere, potētiæ cuiuſdam metu, cui reſiſtere nullo modo poſſint, inde facile eſt colligere nō ſolum Ciceronis ſententiā à me initiò allatā apud eos locum habere, verū etiam metū illum potentiæ Dei quem agnoſcere nolunt, ἀναπολογήτους illos redditurum eſſe. Ac ſanè ex eo quod Apoſtolus dicit Deum qui præteritis temporibus ſiuit omnes Gentes ſuis Act.14.17. ipſarum viis incedere, non tamen paſſum eſſe ſe expertem teſtimonij, bona tribuendo, dando cœlitus pluuias, ac tempora fructibus edēdis apta: patet ſatis ſolam hominum malitiam obſtare quò minùs ad Creatoris ſui Rom.1.20 notitiam perueniant. Alibi quoque dicitur Dei inuiſibilia ex creatione Mundi perſpici.

Itaque licet Americani noſtri ore Deum non confiteantur, quandoquidem apud ſei-

pſos conuincũtur aliquam eſſe deuinitatem: Inde colligo eos excuſabiles futuros, nec ignorantiæ prætextum merito captaturos eſſe. Verùm præter ea, quæ à me dicta ſunt de animæ immortalitate, quam ipſi credunt, de tonitru, quem perhorreſcunt, & de Cocodæmonibus, à quibus excruciantur (quæ tria in primis ſunt notãda) quartum inſuper addam caput, ex quo manifeſtum erit tenebras denſiſſimas quibus obruuntur minimè efficere vt religionis illud ſemen, (ſi modò nomen tam auguſtum rei adeo obſcuræ conueniat) in illis non pullulet, aut penitus extinguatur.

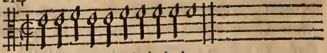
Caraibes pſeudoprophetę. Igitur vt narrationem ipſam ordiar, in primis tenendum eſt Prophetas, ſeu ſacerdotes quoſdam apud eos eſſe, quos ipſi *Caraibes*, qui vicatim commeantes miſeris illis perſuadent, ſe (quod cum Spiritibus commercium habeant) quibuſcumque viſum fuerit fortitudinem impertiri, qua bello hoſtes ſuperẽtur, ſed etiam ſua ope fructus omnes, craſſáſque illas radices enaſci, quas Americanum ſolum producere diximus. Præterea (quantum à Neuſtriis interpretibus accepi, qui multos annos in illis terris vixerant) *Tououpinambaultijs* id moris eſt, vt tertio vel quarto quoque anno frequentiſſimi conueniant. Cui conuentui ex inopinato vt mox dicam ipſe interfui. De quo quæ ſequuntur referenda habeo. Ego, cum Gallo quodam nomine Iacobo Ruffo, atque etiam interprete quodam

Neu

Neuſtrio peregrè profecti, in vico quodam diuertimus: poſtridie illius diei ad iter nos ſummo manè accingebamus, cùm vndiquaque confluentes accolas conſpicimus. Vici verò illius incolæ aduenientibus ſeſe adiunxerunt, ac mox ſexcentenos in area quadam aggregatos videmus. Nos conuentus illius cauſam ſciſcitamur: conſiſtimus: ſciſcitantes turbam illam in tres diuidi partes videmus. Viri omnes in caſam quandam ſe recipiunt, fœminæ in alteram, pueri quoque in tertiam confugiunt. Ego, qui *Caraibes* aliquot viris permixtos videram, inſolitum quid ab illis factum iri ſuſpicans ab comitibus meis efflagito, vt mecum rem totam obſeruaturi illic conſiſtant: quod ab illis impetraui. *Caraibes* antequam fœminas & pueros dimitterent ſumma cautione prohibuerunt ne è caſis ſuis egrederentur, ſed diligenter ad cantum attẽderent, nobis quoque indicũt vt in ea in qua erant mulieres caſa deliteſceremus. Nos qui ientaculo intenti eramus, atque eorum quæ acturi erant ignari, murmur quoddam ſubmiſſum è caſa, in quam viri ſeceſſerant erumpens exaudimus (caſa porrò illa à noſtra trigenta fermè paſſibus diſtabat) mulieres quæ numero erant 200. ſtantes, aureſque arrigentes in vnum veluti aceruum ſeſe glomerant. Viris verò vocem paulatim attollentibus adeò vt eorum diſtinctæ voces à nobis exaudirentur hortantium iſtam interiectionem identidem repetentium.

Narratio de maxima Barbarorũ celebratione.

Barbarorũ modulatio.

Vlulatus geſtúſque horrendi fœminatũ Amer.

mox mulieres tremula voce eandem illam interiectionem recinentes audimus, *He, he, he*,&c. Vocem verò tantâ animi contentione ſuſtulerunt, idque toto quadrantis horę ſpatio, vt nos ſpectatores in admirationem rapuerit. Ac ſanè illæ non modò horrendum vlulabant, ſed etiam magno impetu proſiliebant, mammáſque ſuas concutiebant, ſpumámque ore emittebant, immo nonnullæ (non abſimili ab iis modo qui comitiali morbo conflictantur) exanimes procidebãt. Quo fit vt credam Cacodęmonem corpus illarum inuaſiſſe, eáſque dæmoniacas repentè factas fuiſſe. Præterea perſpectis iis quæ à Bodino libro cui Dæmonomaniæ nomen fecit de veneficarum exſtaſi, quam aſſerit veneficis omnibus quæ cum Cacodæmone expreſſum fœdus pepigerunt, familiarem eſſe, quæque nonnunquam ſpiritu rapiuntur, corpore ſenſus omnis experte remanẽte, quamuis etiam & corpore & animo nonnunquam rapiantur. Adde (inquit ille) quod nuſquam conueniunt quin choreas agant, inter quas quantum ex veneficarum quarundam confeſſione elicere potuit, conclamant omnes, *Har, har* (quod optimè cum *He,he*, Americanarum noſtrarum conuenit,) *Dæmon, huc ſalta, illuc ſalta*: Aliæ verò reſpondent, *Sabbath, Sabbath*, hoc eſt feſtum, ſeu quietis diem, ma-

Lib.3. c.3.

Lib.2. ca.3. & li.3. c.1.

nus, ſcopáſque, quas in manibus habent attollentes, vt certiſſimum lętitię edāt ſignum, ſéque ex animo Dæmoni ſeruire ſignificent; atque adeò vt adorationem Deo debitā imitentur. Nam in Lege diuina Iſraelitis præſcriptum erat, vt ad Dominum manus attollerent, ac coram ipſo ſeſe exhilararent. His inquam perſpectis colligo Satanam vtrarumque Dominum eſſe: eáſque eodem duci ſpiritu, nec locorum interuallum obſtare quo minùs pater ille mendaciorum hîc & illic in eos agat, qui ſibi iuſto Dei iudicio traditi ſunt. Pueros conſimiliter conclamantes cùm audiſſem (etiam ſi iam per ſemiannum cum Barbaris egeram; ac penè eorum moribus aſſuefactus eram,) tamen, ne quid diſſimulem, nonnihil tum timui, præſertim quum quis rei illius exitus eſſet futurus ignorarem; tandem quum clamoribus illis finis eſt impoſitus, viris aliquantulum ſilentibus, pueris quoque & fœminis penitus tacentibus, mox viri tam ſuauiter, tantáque cum harmonia cantare cœperunt vt miro eos videndi tenerer deſiderio. Sed cùm è caſa illa exire vellē, & à mulieribus detinebar, & ab Interprete admonebar, ſe (qui ſeptem iam annos apud Barbaros exegiſſet) ad ſolennia illa accedere nunquā auſum fuiſſe, denique ſi accederē non ſatis prudenter me facturum. Quibus effecit vt puerili metu paulíſper hęreſim. attamen, quoniam ille probabilem nullam rei illius cauſam afferebat, fœminis & inter-

Deut. 12: 6.7.

Americanæ mulieres eodē cum veneficis noſtratib. ducuntur ſpiritu.

prete nonnulli reluctantibus, egreſſus ſum: vetulorum quorundam vici illius incolarum amicitia fretus. Accedens igitur ad eum locum in quo concentum illum audiebam, ego vt commodiùs quid intus fieret perſpicerē, caſæ tectum manu perforaui. Sunt enim oblongæ ac rotundæ in morem pergularum hortenſium noſtratium, herbíſque à ſummo ad imum contectæ. Inde comites meos digito innuens aduoco, ac tandem in caſam illam ingredimur. Barbaros vt vidimus præſentia noſtra non commoueri, (quod futurum ſuſpicabatur Interpres.) immo ordines optimè ſeruare, ac verſus ſuos perſequi: in angulum quoddam ſeceſſimus, ac otioſè eos contemplati ſumus. Atque vt id exequar quod pollicitus ſum ſuperiùs, deſcripturum me eſſe alterum chorearum genus: Hi ſunt eorū inter ſaltandum geſtus. In orbem diſpoſiti erant, ſibi mutuò adhærentes: manus tamen ſic mutuò non apprehendebant proni, corpore nōnihil inclinato, alteram tātum è tibiis, nimirum dextram, ſuccutientes, manu dextera clunibus impoſita, ſiniſtra verò pendula, atque hoc hábitu & cantilabāt, & tripudiabāt. Tres iſtiuſmodi orbes vniuerſa illa multitudo conſtituebat in quibus mediis terni erant aut quaterni *Caraibes*, pileis, veſtibus atque armillis plumaceis ornati. Eorum ſinguli vtraque manu *Maraca* geſtabant, hoc eſt crepitaculum illud è fructu ſtruthiocameli

Quæ ſit caſarum Americ. forma.

Barbarorū in orbem ſaltātium geſtus.

Caraibes Maraca cō ſecrantes.

ouum

ouum magnitudine ſuperante, cuius iam antè facta eſt mentio, in eum inquiebant vſum, vt ex illis Spiritus loqueretur : atque vt ea ritè conſecrarent continuò concutiebant. Hos eo habitu commodiſſimè conferre poſſum cum circulatoribus papiſticis, qui ementita diuorum Antonij, & Bernardi fercula, aliáque idololatriæ inſtrumenta circunferentes miſeræ plebeculæ imponunt. Porrò typo, quem ſubiecimus & tripudiatorem, & *Caraibem Maraca* quatientem oculis conſpiciendum præbemus.

Inſuper *Caraibes* illi ſaltantes modò progrediebantur, modò regrediebantur, nec continuò vt cæteri in eodem loco fixi manebant. Præterea obſeruaui eos frequenter cãnâ prælonga, cui *Petum* herbam accenſam imponebant, huc & illuc ſeſe conuertiſſe, ac herbæ illius fumum in circunſtantes exſufflaſſe cum his verbis. Accipite omnes Spiritum fortitudinis quo hoſtes veſtros ſuperetis. Id verò ab *Caraibibus* iſtis ſæpius eſt factitatum. Rituum iſtorum celebratio in duas horas producta eſt: viris illis continuò ſaltantibus, & cantillantibus. Concentus verò eorum adeò ſuauis erat, vt inexpertis vix ſit credibile quàm optimè ſymphonia illa quadret, præſertim cùm Barbari Muſicæ artis penitùs ſint ignari. Ac ſanè cùm initiò aliquo fuiſſẽ perculſus metu, vt nuper commemoraui, contrà tunc tanta fui lætitia perfuſus, vt non modò extra me raptus fuerim: ſed nunc etiam quoties mihi in mentem venit concentus ille, & exultat animus, & eo aures continuò perſonare videntur, præſertim verò rithmi epodiũ gratum auribus ſonum exhibebat, quod poſt ſingulos verſus ad hunc modũ modulabãtur.

Caraibes Barbaros exſufflãtes

Modulationi illi finem impoſituri pede dextero vehementiùs quàm antea humum quatientes ſinguli quoque ſputum emiſerunt, at-

que omnes vna voce, eáque rauca, hunc crebrò repetitum modulabantur cantum.

Tum ego qui, quòd eorum linguam nondum planè callerem, non pauca eorum quæ ab illis fuerant dicta non ceperam, Interpretem rogo vt ea mihi explicare velit. Ille mihi ſignificat iſtos primùm quidem auos vita functos, qui fortiſſimi fuerant, luxiſſe, tandē verò conſolationem ex eo cepiſſe quòd ſperarent futurum vt illos tandem pòſt montes adirent, ac cum illis tripudiarent & hilaria celebrarent: deinde grauiſſimè *Ouetacatibus* (populi ſunt non multùm ab eis remoti, quibuſcum inimicitias perpetuas gerunt, quos etiam ſuperare nunquam potuerunt,) interminatos eſſe, ac prædixiſſe futurum vt breui caperentur ac deuorarentur, prout ab *Caraibibus* ominatum erat. Inſuper neſcio quid cantionibus ſuis interſeruiſſe de diluuio aquas olim adeò exundaſſe, vt vniuerſam terram operuerint: atque illa inūdatione homines omnes fuiſſe extinctos exceptis demum maioribus ſuis, qui præaltas arbores cōſcenderant. Quod poſtremum proximè ad ſacram accedit hiſtoriam & ab illis aliàs non ſemel audiui. Veriſimile eſt autem illos de Diluuio quod Noachi temporibus contigit aliquid audiuiſſe, ac poſteà (quæ eſt hominum in veritate obſcuranda procliuitas, adde quod vt

Confuſa Barbarorū opinio de diluuio.

nuper attigi, omni carent ſcripturæ genere, ac proinde difficile eſt illis res vetuſtate obſitas ab mendacio ſartas tectas conſeruare) fabulam illam confixiſſe, Proauos nimirùm ſuos proceris arboribus conſcenſis ſaluti conſuluiſſe.

Sed ad *Caraibes* noſtros redeamus. Illi eo die ab Barbaris lautè excepti fuere, nam & cibis exquiſitiſſimis, & largo potu *Caouin* liberaliter fuerunt tractati. Ego quoque cum ſociis meis qui inopinato Bacchanalibus illis interfueramus à *Mouſſacat* noſtris, hoc eſt patribusfamiliâs, qui victum hoſpitibus præbent, lautiſſimè fuimus excepti. Præter ea autem quæ à me dicta ſunt, diebus illis (quibus hæc ſolennia tertio quoque anno celebrantur apud *Tououpinambaultios*) exactis aliquando quoque antequam aduenerint, *Caraibes* illi vicatim circumeunt, plumis præſtantiſſimis in ſingulis familiis iubent ornari tria quatuórve illa crepitacula quæ *Maraca* nominant: quibus ita ornatis, longiorem baculi quo transfiguntur partem humi defigunt, tum cibum potúmque eis apponi iubent. Quo fit vt miſeri illi ex impoſtorum illorum perſuaſione credant fructus illos excauatos atque ad illum modum ornatos, cibos abſumere. Quare ſinguli *Mouſſacat* diligenter eis apponunt non modò farinam cum carnibus & piſcibus: verùm etiã *Caouin*. Quinimmò *Maraca* illis in terrã ita defixis totos dies quindecim ſumma cum diligentia

Maraca Apparat⁹.

Craſſa ſuperſtitio.

miniſtrant. Denique miſeri illi poſt faſcinationem illam tantam de *Maraca* illis (quæ continuò manu geſtāt) opinionem induunt, vt ſanctitatem illis tribuentes, affirment dum ab ſe concutiuntur ſpiritum quendam ſecum è mediis illis colloqui. Adeo autem erāt pręſtigiis illis faſcinati, vt ſi nos illac iter facientes conſpectis delicatioribus quibuſdā cibis quos *Maraca* ſuis appoſuiſſent, edendos accipiebamus, (quod ſæpe factum eſt à nobis) Barbari magnum aliquod infortunium inde nobis euenturum rati, non minùs offendebantur, ac ſolent ſuperſtitioſi, ac Baalis ſacerdotum ſucceſſores, ſi libationes idolis ſuis oblatas abripi videant: Quibus tamen in Dei contumeliam tum ipſi, tum meretrices cum ſpuriis ſuis aluntur. Præterea ſi ex eo abrepta detegendi eorum errores occaſione, ſignificaremus ſe ab *Caraibibus* decipi non modò in eo quod *Maraca* edere ac bibere docerent, ſeu præſertim in eo quod falſiſſimè iactarent ſua opera, fructus & radices craſſas quibus veſcerentur, naſci: quod ſoli Deo in quē crederemus eſſet acceptum ferendum: hęc inquam tanti erat apud eos momenti, ac ſi quis hîc in Papam obloquatur, vel Lutetiæ Genoueſæ ferculum pluuiam ciere negarit. Quam ob cauſam impoſtores illi *Caraibes* non minore nos proſequebantur odio, atque olim Baalis pſeudoprophetę Eliam ſuas præſtigias detegentem. Ac proinde conſpectum noſtrum fugiebant. Cæterùm licet *Tououpinambaultij* noſtri,

Craſſiſſimus error.

1. Reg. 18. 19.

Veritas mendaciū fugat.

noſtri,vt à me initio huius Capitis eſt dictũ, externo ritu nullo,immò ne adgeneliculatione *Caraibes* ſuos nec *Maraca*, nec rem vllam creatam colant,multò minùs adorant,vel inuocant.Exemplum ſubiiciam earum quas in illis obſeruaui religionis reliquiarum. Cùm fortè aliquando cum aliis Gallis aliquot in quodam pago eſſem (*Ocarentım* ipſi nominant) & in aperto ac propatulo cœnaremus, confluentes Barbari eius vici incolæ, noſtri contemplandi non conuiuandi gratiâ (nam hoc de more habent,vt cum iis quos maximè colunt nuſquam conuiuentur) maiores natu præſertim, cum multis beneuolentiæ ſignis nos tanquam ſtipatores noſtri circunſtabãt, è naribus piſcis cuiuſdam os longitudine trium quatuórve pedum, in ſerræ formam, præ manibus habentes pueros à nobis arcebant his verbis:Procul eſtė, nebulones : eſtis enim indigni qui ad viros iſtos accedatis. Nos verò ne minimo quidem verbo dicentes interfati, attentè & tacitè intuebantur. Donec peracto conuiuio magno natu quidam quum obſeruaſſet nos à precibus cibum auſpicatos, precibus cibum auſpicatos,preci bus quoque cœnam clauſiſſe,accedens ita infit.Quid ſibi vult hic ritus,quo vosmodò vſi eſtis, cùm ſublatis pileis omnes præter vnum qui loqueretur ſilentium tenuiſtis ? ad quem pertinebat ea oratio quam ille habuit? Veſtrúmne præſentium ad aliquẽ, an ad ab-

Vetuli Barbari quomodo Gallos excipiant.

Occaſio vere Dei annuntiandi Barbaris.

ſentium? ibi ego opportunè oblatam eam occaſionem arripiens, vt apud eos de vero Dei cultu loquerer: cùm præter eius pagi amplitudinem & frequentiam, Barbaros etiam ſolito attentiores animaduerterem: rogare Interpretem noſtrum vt ſuis verbis meum illis ſermonem quoad capere ipſi poſſent explicaret. Tum à quæſtione ſenis exorſus, preces noſtras ad Deum dirigi reſpōdi: eúmque etſi ſub ipſius aſpectum non caderet, non tantùm liquidè audiuiſſe nos ſed etiã quidquid pectore occultum haberemus, id perſpicuè cognoſcere. Inde ad creationem mundi delapſus, in primis laboraui, vt docerem hominẽ nobiliſſimum inter creaturas à Deo eſſe conditum: vt eo magis celebrandæ opificis ſui gloriæ ſtudeat. Ac nos quidẽ quòd ipſum coleremus eius manu infinitis periculis longiſſimæ nauigationis in tam vaſto mari eripi, eiuſdémque ope fretos ad omni *Aignan* metu tum in hac, tum in ventura vita eſſe liberos. Quare ſi *Caraibum* ſuorum impoſturas, & Barbarum deuorandæ humanæ carnis morẽ abiicere vellent, eadẽ prorſus Dei dona conſequuturos, quæ nos habere cernerent. Multa præterea de humani generis labe ac ruina, vt eorũ animos ad Chriſtũ præpararemus ſubiecimus, quoad eius fieri potuit acommodatis ad eorum captum rationibus

Act. 14. 15

& exemplis: (prout legimus à Paulo & Barnaba factum, qui Liſtrenſes ab idololatria ad

verum

verum Dei cultum reuocaturi docebant,vt à vanis rebus,quibus dediti erant ad Deum viuum conuerterentur, qui fecit cœlum & terram & omnia quæ in eis ſunt)quę in pręſens fuſiùs perſequi ſuperſedeo.Illi quum nos ingenti cum admiratione duas amplius horas perattentè auſcultaſſent. tum vnus ex iis authoritate & ætatę grauis, in hūc modum diſſeruit: Mira, equidem optima & nobis non antè audita,hic dixiſtis. Ac veſtra quidē oratio mihi in memoriā redigit, quę nobis ſæpe auos noſtros narrantes audiuimus: Nempe iam inde à priſcis temporibus, & tā multis ab hinc Lunis quot iam meminiſſe non poſſumus (quippe illi Lunarum numero aut vicibus: non menſibus atque annis temporū ſpacia definiunt) veniſſe in has terras quendam *Mair*, (id eſt Gallum ſeu qualibet alia è gente aduenam) veſtro more veſtitum & barbatum.Atque eum,vt ipſos ſub Dei veſtri obſequium duceret, eadem oratione apud eos eſſe vſum qua nos hodie affamini. Sed,vt nobis quoque à Patribus per manus traditum eſt eos illius verbis fidem adhibere noluiſſe. Itaque mox ſucceſſiſſe alium,qui Enſem,ſymbolum maledictionis, illis traderet. Inde ſequuta inter nos bella,neque ex eo mutuis cædibus alii in alios ſæuire deſtitimus, Nunc vero poſtquam diuturno vſu his aſſueuimus, ſi nunc repente auitum morem exueremus,

Barbari de vero Deo ſermonē audientes obſtupeſcunt.

Notatu digniſſima Barbari narratio.

apud vicinas gentes ludibrio & deriſui eſſemus.

Hîc nos ſumma contentione ac vehementia teſtari tantùm abeſſe, vt finitimorum ludibriis moueri oporteret, vt contrà, ſi ſummũ illum & cœli & terræ opificem ſeriò colerent, de omnibus, qui ob id vltrò moleſti eſſent, victoriam referrent. Poſtremò eam verbis noſtris efficaciam addidit Dominus, vt non multi tantùm Barbarorum, ad eam quam ex nobis didiciſſent legem, deinceps vitam compoſituros, nec cæſorum hoſtium carnes vltrà eſturos ſe promitterent: ſed ſecundum hoc Colloquium, poſitis humi genibus, nobiſcum Deo gratias agerent. Ea oratio quæ ab vno è noſtris clara voce in medio eorum cœtu ad Deum concepta fuerat, mox illis per interpretem expoſita eſt: nos ab illis in penſilia è bombyce cubilia, dormitum deducimur: Sed nondum ſomnus nos corripuerat, quum ecce iſtos cantantes, & conclamantes, audimus. Sumendam de hoſtibus vltionem, & plures quàm antea eſſe mandendos. En inconſtantiã miſeri huius populi, & humanæ naturæ triſte exemplar. Mihi tamen equidẽ perſuadeo, ſi Villagagno nunquam à vera Religione deſciuiſſet, & nos diutiùs in illis terris morati eſſemus, fore vt aliqui tandem Chriſto lucrifierent.

Barbari Dei cultui adhærere pollicẽtur precibúſq; intérſunt.

Id mihi ab illo tempore non ſemel in mẽtem venit quod dixerat ille à maioribus ſibi

per

per manus traditum fuiſſe, *Mair* quendam, hoc eſt noſtratem hominem, (neque enim Gallúſne fuerit an Germanus multum laboro) ad ſe deuectum, verum ſibi Deum annun tiaſſe: Ac quærere apud me cœpi an non ex Apoſtolis quendam innuant. Ac ſanè, quamuis eos libros meo calculo comprobare nolo, qui præter Dei verbum de Apoſtolorum peregrinationibus mira narrant, Nicephorus de Diuo Matthæo agens, ſcribit illum apud Cannibalas Euangelium prædicaſſe, qui & Lib.2. cap.
ἀνθρωποφάγοι ſunt, nec multum ab Tououpinambaultiis diſtant. 41.
Sed multo magis mouet me Diui Pauli, quem ex pſalmo 19. deſumpſit locus, In omnem terram exiuit ſonus eorum, Rom.10.
& in fines orbis terrarum verba eorum, quod 18.
à doctis quibuſdam interpretibus ad Apoſtolos refertur. At enim quandoquidem conſtat Apoſtolos in remotiſſimas vſque orbis partes penetraſſe, quid incommodi ex eo conſequetur, ſi aſſeramus vnum aut plures Apoſtolos in Americam commeaſſe? Faceret illud quoque ad generaliſſimam expoſitionem, quam nonnulli afferri volunt dicto illi Chriſti, fore vt prædicetur Euãgelium regni in vniuerſa terra. Mat.24.14
Quod tamen præcisè de Apoſtolornm ætate affirmare nolim. Confirmo tamen (quod à me iam initiò eſt dictum) me noſtra memoria Euangelium apud Antipodas annuntiatum vidiſſe & audiſſe. Euangeliũ noſtra ætate apud antipodas annuntiatũ.
Itaque & obiectio ſoluetur quæ illi loco fieri ſolebat, & Barbari in extremo die magis

ſient ἀναπολόγητοι: Ad reliquum verò Americanorum ſermonem quod attinet, quo affirmant maioribus ſuis recta docenti & monenti obſequentes ſe præbere recuſantibus, gladium datum fuiſſe, quo etiam nunc ſe mutuò trucidant: non alienum ab eo videtur, id quod eſt in Apocalypſi equo ruſo inſidenti datum fuiſſe vt tolleret pacem è terra, vt alij alios mactarent, datúmque fuiſſe ei gladium
Cap. 6. 4. magnum. Hæc ſunt ipſa Ioannis verba, quæ, quo ad literam (vt loquuntur) ad *Tououpinambaultiorum* noſtrorum ſermonem proximè accedunt: Attamen, ne ſententiam detorquere, néue longius petita afferre videar, locum hunc aliis applicandum relinquam.

Interim alterum ſuccurrit exemplum, ex quo patet Barbaros illos Braſilienſes, ſi modò diligenter docerentur, ſatis dociles eſſe, vt ad veram Dei cognitionem perueniāt. Exemplum illud hoc loco inſeram. Ego cibariorū parandorum cauſa in continentem tranſductus, cum Barbaris duobus *Tououpinambaultijs* ac tertio *Oueanen* (quę gens eſt *Tououpinambaultijs* fœdere iuncta) qui cum vxore amicos inuiſerat, atque tum domum redibat. Cum his tribus iter per ſyluam faciens, noua arborum, herbarúmque ſpecie, ſimul canoro auium concentu, ad prædicandas Dei laudes imitatus totum pſalmum 104. alta voce cecini. Tres illi mei comites adeo cantu (neque enim verba capiebant) ſunt delectati, vt *Oueanen* ille finito pſalmo vultu maximè hilari

Nota ſermonis ſerié & quæſtio ueſtiar bari.

lari his me compellarit verbis. Tu ſanè ſuauiſſimè ceciniſti ac tuus cantus mihi in memoriam reuocauit gentis cuiuſdam, quæ & vicina, eſt nobis & ſocia modulationem: Quo non mediocri affectus ſum lætitia. At (inquit) illius verba capimus, tua verò minimè: Quæſo igitur vt quidnam id ſibi velit quod ceciniſti nobis exponas. Ego, tum quantum potui copioſè (ſolus enim tum Gallus cum illis eram, duo verò me in proximo vico opperiebantur) expoſui me in genere Deum celebraſſe ob rerũ conditarum pulchritudinẽ; ac earũ adminiſtrationem: Speciatim verò id illi à me tributum fuiſſe, quod ſolus homines cæteráque animantia alat, quódque arbores ac plantas, quæ in vniuerſo ſunt terrarum orbe eius vi ac potentia enaſcantur: Cantionem porrò illam iam olim ante decem Lunarum millia (quæ ſola eſt illis temporum diſtinctio) à Dei illius mei Spiritu dictatã fuiſſe, atque ab Propheta ex noſtris ſummo cantatam, & poſteris in eundẽ vſum traditam. At hæc Barbari, (prout ſunt ad ea quæ dicuntur attentiſſimi, & cœptum ſermonem minimè abrumpunt) hunc meum ſermonem, quem in ſemihoram produxeram auidè excipientes ingenti cum admiratione in exclamationem hanc eruperunt. *The*! quàm vos *Mair* (ſic illi Gallos appellant) fœlices eſtis, qui tot arcana ſciatis quæ nobis miſeris occulta ſunt! Inde ex illis quidam vt mihi gratularetur animalculum *Agoti*,

Barbari ſuã agnoſcunt obcæcationem.

quem gerebat,(de quo Cap. 10.) ita me cõpellans dono dedit. En tibi quia ſuauiter acciuiſti.hãc ego digreſſionẽ haud grauatè adiunxi, vt docerem Barbaros Americanos quantumuis in hoſtes ferociſſimos, non adeò eſſe agreſtes vt ea quæ audiunt cum iudicio non diſcernant. Immò auſim affirmare illos ſermonibus texendis aptiores eſſe quàm ſint ruſtici noſtrates,atque adeo ex illis permulti, qui vel magnificè de ſe ſentiunt.

Vndénam originem traxerint Barbari.

Iam ſupereſt vt quæſtionem expediam, quæ hinc oritur, vndenam Barbari Americani genus duxerint. Ego verò primùm aſſero quidem eos ex vno filiorum Noachi originem traxiſſe, ſed à quo non iſta conſtare: Quod neque ex ſacra hiſtoria, neque ex profana confirmari poſſit. Conſtat quidem Moſem,vbi de Iapheti filiis verba facit, eos Inſularum incolas fuiſſe aſſerere, ſed quia omnes in eo conſentiunt, quod eo loco Moſes Græciam,Galliam,& Italiam deſignet, quas regiones,quod interiectum ſit mare, inſulas appellat,minimè conſentaneum eſt illud ad Americam referre. Neminem quoque credo aſſenſurum ſi dicantur à Semo oriundi à quo Iudæi & ſemen benedictum: licèt ipſi quoque vſque adeo fuerint deprauati vt eos tandem meritiſſimè, reiecerit Deus.Itaque quãdoquidem illi earum rerum penitus ſunt ignari,quæ ad ſalutem æternã ſpectant,(quam in ſolo Chriſto ſumus adepti,) ſintque gens (ſi quæ alia) à Deo maledicta & derelicta:etſi

Gen. 10.5.

ad

ad hanc vitam quod attinet iam demõſtraui atque demõſtrabo etiã deinceps, eos de rebus iſtis caducis non admodũ ſolicitos eſſe, quo fit vt vitam hilarem ac ferme curis vacuam tranſigant, contrà quàm faciunt noſtrates non pauci, terrenis iſtis adeo inhiantes, vt veriùs languere quàm viuere dicantur probabiliùs eſſe videtur eos à Chamo originem trahere. Quam ſententiam hac coniectura, veriſimillima confirmo. Cùm Ioſue iuxta promiſſiones Patriarchis factas mandatúmque ſibi peculiariter datum in terram Chanaam ingrederetur, teſtatur Scriptura, tantum terrorem irruiſſe ſuper illius terræ incolas, vt diffluxerint metu Iſraelitarum: vnde etiam fieri potuit (quod aliorum pace dixerim) vt Americanorum noſtrorum Maiores, Iſraelitarum conſpectum fugientes mari ſe commiſerint; ac tandem in terram Americam appulerint. Quinetiam Gomara, hiſtoriæ Indicæ ſcriptor, vir eruditus, exiſtimat Peruẽſes, (quorum terra Americæ eſt continẽs à Chamo originem ducere, ac maledictionis diuinæ in Chamum hæredes eſſe. Quod mihi in mentem venerat & in commentarios retuleram, annis 16. antequam Gomaræ libros conſpexiſſem. Huic quoque ſententiæ id ſuffragari videtur, quod in Sapientiæ libro ſcriptũ extat, cap. 12. ver. 4.5. Antiquos habitatores terræ ſanctæ, viſcera comediſſe humanarum carnium. Attamen quia multa aduerſus iſthæc afferri poſſunt, prout multos in ob

Americani feliciter hanc tranſigunt vitam.

Ioſ. 2. 9.

Li. 5. c. 217.

iectionibus afferendis laboraſſe ſcio, nihil mihi hac de re ſtatuendnm exiſtimo. Ergo fruatur vnuſquiſq; ſua ſententia, vt vt ſit, ego pro mea parte, certiſſimò ſcio eos homines eſſe, ex Adami corrupto ſemine prognatos, ac tantum abeſt vt eorum in diuinis rebus ἀναισθησία perſpecta, fides mea quæ aliunde, per Dei gratiam firmatur, concuſſa aut labefactata fuerit, multò minùs, vt inde, Atheorum & Epicureorum more, aut nullum eſſe numen, aut ſi quod ſit rerum humanarum curam abieciſſe cõcluſerim: Cùm potiùs agnito in illis maximo diſcrimine quod eſt inter eos qui Spiritu Sancto & Sacrarum literarum lumine ſunt illuſtrati, & alios qui cæcitati ſuæ ac reprobo ſenſui ſunt traditi, magis ac magis fuerim in amplexanda cœleſti veritate confirmatus.

CAP. XVII.

De coniugio, polygamia, & conſanguinitatis gradibus quos Barbari obſeruant: déque liberorum apud eoſdem educatione.

Conſanguinitatis gradus.

IN coniugiis hi tantum obſeruantur conſanguinitatis gradus: Nemo eorum matrem, ſororem, vel filiam in vxorem ducit: reliquorũ ratio nulla habetur: patruus neptem ducit, atque

que ita deinceps. Tamen, vt infrà dicetur in Colloquio Americano, nemo filiam aut ſororem ſui *Atouraſſap* matrimonio ſibi iungere poteſt. Is autẽ *Atouraßap* dicitur, cuius tanta eſt cum quodam neceſſitudo, vt bona inter vtrumque ſint communia. Ritibus verò ſeu ceremoniis nullus eſt locus. Qui viduam aut virginem cupit, comperta amatæ voluntate parentes, aut ſi deſint, propinquos adit, rogátque num filiam ſuã ſibi nubere velint? Si annuant, eam continuò domum deducit, nullo conſcripto dotali inſtrumento (perſcriptoribus enim apud Barbaros nullus eſt locus) atque pro legitima vxore habet. Si vero repulſam patiatur, abſque vlla animi perturbatione, cœpto deſiſtit. Sed notandum eſt polygamiam apud eos in vſu eſſe, ac proinde cuilibet viro tot vxores ducere, quot viſum fuerit licere. Immo quò plures quis habuerit, eò fortiorem & generoſiorem cenſeri. Inter cæteros quendam vidi qui octo Domi haberet, atque de illis non rarò permulta in ſui commendationem prædicaret. Id verò eſt maximè mirandum quòd in tanta vxorum multitudine, licèt vna præ cæteris à viro diligatur, cæteræ nuſquam illud ægrè ferãt, aut Zelotypia ducãtur, aut apertè muſſitent. Itaque tranquilliſſimè & maximè concorditer viuunt, ſua xylina cubilia texentes, rem familiarem curantes, hortos conſtruentes, radices plantantes. Diſpiciant verò omnes, annon (etiamſi polygamia à Deo non eſſet prohi-

Polygamia.

Cõcordia inter Americ. mulieres admiranda.

bita)inter mulieres noſtrates tam bene conuenire poſſet. Meliùs ſanè cum quouis ageretur ſi ad triremes demãdaretur, quàm vt tãto rixarum inuolucro implicaretur. Huius rei

Gen.29. & 30. teſtis eſt Iacobi Sancti Patriarchæ anxietas, ductis Lea & Rachel quãtũuis ſororibus. Qui verò fieri poſſet vt noſtrates mulieres plures vna ſimul viuerent? vt vna illa quæ à Deo in adiutorium viro data eſt non rarò inſtar mali cuiuſdam genij domeſtici eum vexet? Attamen non eo hæc à me dicuntur animo, quaſi eas inſimulare velim quæ ſeſe in officio continent, hoc eſt, obſequium cultúmque viris debitum exhibent: quin immò has quæ ſibi hac ratione laudem conciliant, tantò magis laudandas, quàm reliquas vituperandas exiſtimo. Atqui, vt ad inſtitutum de Americanorum coniugiis ſermonem reuertar, ſciẽdum eſt adulteras mulieres adeo Barbaros

Adulteriũ abhorrent Am. abominari, vt ſola naturæ lege ducti, hæc obſeruent in viri ſitam eſſe poteſtate adulterã, vel mactare vel ſaltem ſumma cum ignominia & opprobrio dimittere. Hoc quidem verum eſt eos de innuptiarum pudicitia conſeruanda non admodum ſollicitos eſſe: immò facilè cuiuis eas proſtituere. Ita vt (quod iam à nobis eſt dictum) permultas in variis pagis ab Neuſtriis Interpretibus compreſſas viderim, quibus tamen nulla ob eam rem ignominiæ nota inuſta erat. Nuptæ verò diligenter caueant ne hac in parte peccent, ni mactationis aut ignominioſę dimiſſionis pœnam

velint

velint incurrere.

A me præterea eſt obſeruatum, (quamuis illi regionem calidam incolant, ac contrà quàm de orientalem plagam incolentibus vulgò dici ſolet,(Iuuenes cum mares tũ fœminas libidini non admodum deditos eſſe. Atque vtinã noſtrates æquè ſibi hac in parte temperarent. Verùm ne plura quàm par ſit illis tribuam,memini eos nonnunquam inter rixandum, conuitium hoc *Tyuire*, hoc eſt, ἀρσενοκοῖται, mutuò ſibi obiicere ſolitos, ex quo coniicere eſt (neq; enim pro comperto habeo, nec aſſeuerare velim) flagitium illud apud eos locum habere.

Grauidæ mulieres, ab grauioribus oneribus tantùm abſtinẽt, reliqua munia conſueta exequuntur. Ac ſanè mulieres multò labore viros antecedunt,viri enim(niſi quod aliquãdo matutino tempore, nuſquam meridiano, arbores quaſdam ad hortos cõſtruendos collocant) tempus inſumunt in militia,venatione, piſcatu, clauis ligneis fabricandis, arcubus,ſagittis,aliiſque id genus. Ad mulierum partum quod attinet,non auditione accepta, ſed viſu percepta referemus. Ego aliúſque Gallus in vico quodam diuerteramus, circa mediam noctem clamorem muliebrem ingentem exaudimus, ſurgimus, eam ab belua *Ian-ouare* interceptam rati, accurrimus, mulierem parturientem offendimus, cui vir obſtetricabatur: is puerulo in vlnas recepto dentibus vmbilicum abſcidit, naſum verò de-

Grauidæ mulieres Americ. quomodo ſe gerant.

Viri Amer. vxorib. obſtetricantur.

preſſit,(illi enim puerorum formam in ſimitate collocant contrà quàm faciant obſtetrices noſtrates,quæ infantulorum recens natorum ad elegantiam protrahunt) quod etiam apud cæteros omnes locum habet editus in lucem infantulus ſtatim lauatur,ac coloribus atro& rubro ab patre depingitur:tum,faſciis minimè inuolutus, xylino cubili penſili imponitur. At ſi maſculus fuerit, pater ligneum gladiolum,puſillum arcum, & paruas ſagittas iam inde ab natiuitate ei dabit, lectulóque cum puero imponet, ac puerulum oſculis, hiſque compellabit verbis:Mi fili,vbi adoleueris,ad vltionem de hoſtibus tuis ſumendã fortis eſto. Ad nominũ impoſitionem quòd attinet,memini eum de quo modò egi ab parente *Orapacen* nominatum fuiſſe. Quæ dictio arcum & neruum ſonat: vox enim eſt compoſita ex *Orapat* quod eſt arcus, & *Cen* neruus.Eadem quoque in aliis ſeruatur ratio. Nam illi ſine delectu rerum ſibi cognitarum nomina liberis imponunt, vti nos canibus, aliiſque noſtratibus brutis:verbi gratia, *Sarigoy*,quadrupes animal:*Arignan*,gallina: *Arabouten braſilia arbor*: *Pindo* herba prægrandis:& ſic de aliis.

Quare Barbar. infantulis deprimatur naſus.

Infantuli crepũdia.

Quæ ſit Americ. nominum imponendorum ratio.

Alimentum eſt præter lac maternum, farina manſa, & tenerrimum quodq; cibi genus. Puerpera biduo tãtùm, aut ad ſummũ triduo diſcumbit, deinde puerulo mitella xylina impoſito vel hortum petit, aut ad cætera expedienda negotia proficiſcitur. Quæ tamen non

Infantulorum alimẽtum.

non ita ſunt accipienda, quaſi noſtratium mulierum cõſuetudini detractum quicquam velim, quæ ob aëris intemperiem viginti minimùm dies reſupinæ in lecto iacent: Quęque adeò ſunt delicatæ vt nulla vrgente neceſſitate, ſimulac liberos ſunt enixæ, procul ab ſe eos ablegent, atque adeò vel inſciis ipſis extingũtur, vel ſaltem iam grandiuſculi ſint, oportet vt luſibus eas oblectent, antequam domum admittantur. At vero ſi delicatulæ quædam querantur iniuriam ſibi à me fieri, qui eas cum Barbaris mulieribus comparem, quarum, inquient, ruſticitas nihil habet cum ſua teneritudine commune: Equidem ad leniendum acerbum iſtud dictum eas ad Bruta ipſa animantia remittam. Quæ quidem vniuerſa ne exceptis minimis auiculis vna veluti voce eas docebunt generi animantium omni à natura eſſe inditum, vt de prolis educatione ſit ſolicitum. Atque vt tandem obiectiones omnes anteuertam, quæro ab iſtius farinæ mulierculis annon ſint delicatiores regina quadam Gallica? quæ cum comperiſſet puerulum ſuum alienæ mulieris lac exuxiſſe, materno accenſa affectu, adeo excanduiſſe fertur, vt non priùs conquieuerit, quàm Infantulus lac alienum euomuiſſet?

Sed ad rem, apud nos hęc obtinuit opinio, puerulos, niſi diligenter faſciis inuoluerẽtur, ac conſtringereutur, diſtortis futuros cruribus: Atqui aſſero iſthæc minimè à Barbaris curari (vt pote qui infantulos recens natos

nudos ac minimè religatos lectis xylinis imponant) quorum tamen liberi omnium mortalium rectiſſimè incedunt. Fateor equidem aëris temperiem ad id plurimùm valere, ac proinde concedo, puerulos noſtrates hyemis tempore diligenter eſſe inuoluendos ac faſciis in cunis religandos, quòd alioqui frigori ferendo ſint impares. At æſtate ac temperatis anni tempeſtatibus, præſertim cum gelu non riget, (cùm bona tamen aliorum venia) cenſuerim, quantum experientia aſſequi potui, infantulos vinculis illis eſſe ſoluendos atque in libertatem vindicandos, genere quodam cubilis ad id excogitato ex quo deciderе minimè poſſent. Ac ſanè in hac ſum ſententia, nō parum incommodi afferre calorē ſummum, quo æſtatis tempore puerulі apud nos faſciis reuincti quaſi percoquuntur.

Infantuli Americ. mundiſſimi abſque linteorũ vſu.

Ne tamen plura quàm par ſit ſatagere me ab nonnullis obiiciatur, puerulos noſtrates parentibus & nutricibus educādos relinquo. De Americanis verò, addo matres quę & linteis carent, & foliorum (quorum tamen maxima illis ſuppetit copia) ad hæc miniſteria non vtuntur adminiculo, fruſtulis ligneis tam diligenter poſteriora infantulorum abſtergere, vt ab omni ſorde continuò ſint immunes. Adultiores quoque eandem ſeruant rationem, quos etiam (in fœdam iſtam materiam paulisper degrediens) commemorare libet, in caſis quidem mingere conſueuiſſe, nec tamen fœtorem vllum inde oriri; licèt igni-

bus

bus crebris ferè iugiter colluceant, atque arena ſint ſtratæ: at quoties aluum ſunt exoneraturi, procul ab ædibus ſecedere ſolitos. Præterea, cùm Barbari de liberis ſuis ſingulis ſint ſoliciti, quorũ in ſingulis familiis magnus eſt numerus,(non tantus tamen vt occurrat Pater qui ſexcentos filios ſuſceperit, prout Gen. Ind. Scriptor affirmat ſe regem vidiſſe cui tot eſſent liberi, quod meritò quidem inter prodigia eſt recẽſendum,) tum verò maximè mares diligunt quod ſoli bello ſint apti, ac vindictę de hoſtibus ſumendę ſint cupidiſſimi. Iam verò ſi quis quærat quonam eos imbuant à teneris eruditionis genere? Reſpondeo: ex iis quæ à me capitibus 8. 14.& 15. de eorum ingenio, bellis, ac hoſtium deuorandi ratione dicta ſunt facile eſſe colligere, eos, quibus ſcholę ne auditione quidem notæ ſunt, bonas artes minimè edocere. Ac proinde, eos tanquam veros Lamechi, Nimrodi, & Eſaui ſucceſſores, non modo venatores eſſe & bellatores ſed etiam hominum mactatores & deuoratores. Cap. 96. Gen. 4. 13. & 10. 8.9. & 27.23.

Quibus in rebus occupentur Barbari.

Inſuper de *Tououpinambaultiorum* coniugio dicere quantum feret pudor, pergens, Aſſero (contrà quam ab nonnullis eſt confictum) viros naturalem verecundiam ſeruãtes, nuſquam cum vxoribus coràm congredi. Qua in re, non modo ſunt Cynico illi præferendi qui ἐπ' αὐτοφώρῳ deprehenſus impudentiſſimè reſpondit, ſe hominem plantare: ſed etiam fœtidiſſimis noſtratibus hircis, qui homi-

Naturalis verecũdia in Americanorũ cõiugiis ſeruatur.

num conſpectum turpia quæque admittentes minimè fugiunt. Prẹter ea quẹ dicta ſunt, notatu eſt inprimis dignum, nos qui in terris illis per annum integrum viximus, fœminam nullam menſtruis laborantem vnquam conſpexiſſe. Ego crediderim fluxum illum ratione nobis ignota eas diuertere. Puellas enim annos duodecim natas vidi, quarum latus ab axilla ad genu vſque animalis cuiuſdam dente acutiſſimo, ab matribus incideretur. Puellæ verò præ ſummo dolore frendentes, magnam cruoris copiam emittebant: Hoc illas remedio menſtrua anteuertere coniicio. Hîc verò ſi à Medicis, atque aliis harum rerum peritis obiiciatur, hæc cum eo quod nuper à me eſt dictum mulieres Barbaras eſſe fœcundiſſimas, non conuenit, quandoquidẽ menſtruis ceſſantibus mulieres nec concipere, nec parere poſſunt: Reſpondeo, mihi in animo eſſe quæſtionem hanc ſoluere, immo nec plura de his adiicere.

Americ. fœminarũ purgatio.

Cap. 8. ſub finem eorum refellimus errorem qui vel ſcripſerũt, vel tacitè crediderũt, fœminarum nuditate uiros ad libidinem pellici. Nonnulla etiam de puerorum Barbarorum educatione adiũximus. Itaque ea lector inde requirat moneo, vt fuſiori ſuppleant tractationi.

CAP.

CAP. XVIII.

Quid leges, quídque politia apud Braſilienſes nuncupari poſſit: Quam humaniter excipiant hoſpites: Déque lachrymis ac factis ſermonibus, quibus hoſpites in ipſo ingreſſu ab mulieribus excipiuntur.

AD politiam Barbarorum quod attinet, vix credibile eſt quàm pulchrè inter eos ſola naturæ luce ductos conueniat. Nec referri iſtud poteſt niſi ſummo eorum pudore qui Diuinis & humanis ſunt inſtructi legibus. Quod tamen de tribulibus inter ſe, aut de fœderatis eſt intelligendum: etenim erga inimicos quomodo ſe gerant, iam eſt à nobis demonſtratum. Si quæ tamen contentio inter quoſdã apud eos exoriatur quod rariſſimè accidit, nam toto anni ſpatio, quo apud eos vixi, bis tantum rixantes videre mihi cõtigit) ſpectatores litem componere minimè curant: ſed eos pro libidine agere, oculos licèt ſibi mutuò ſint confoſſuri, ſinunt. At ſi alter alteri vulnus inflixerit, comprehendíque poſſit, vulnus ei eadem in corporis parte ab vulnerati cognatis infligitur. Imò ſi fortè vulnus mors conſequatur, ab mortui cognatis de medio tollitur homicida: Denique vitam pro vita, oculum pro oculo, dentem

Barbari cõcorditer viuunt.

Homicidarum apud Barbaros pœna.

Leuit.24.19.20.

num conſpectum turpia quæque admittentes minimè fugiunt. Prçter ea quç dicta ſunt, notatu eſt inprimis dignum, nos qui in terris illis per ânnum integrum viximus, fœminam nullam menſtruis laborantem vnquam conſpexiſſe. Ego crediderim fluxum illum ratione nobis ignota eas diuertere. Puellas enim annos duodecim natas vidi, quarum latus ab axilla ad genu vſque animalis cuiuſdam dente acutiſſimo, ab matribus incideretur. Puellæ verò præ ſummo dolore frendentes, magnam cruoris copiam emittebant: Hoc illas remedio menſtrua anteuertere coniicio. Hîc verò ſi à Medicis, atque aliis harum rerum peritis obiiciatur, hæc cum eo quod nuper à me eſt dictum mulieres Barbaras eſſe fœcundiſſimas, non conuenit, quandoquidẽ menſtruis ceſſantibus mulieres nec concipere, nec parere poſſunt: Reſpondeo, mihi in animo eſſe quæſtionem hanc ſoluere, immo nec plura de his adiicere.

Americ. fœminarũ purgatio.

Cap. 8. ſub finem eorum refellimus errorem qui vel ſcripſerũt, vel tacitè crediderũt, fœminarum nuditate uiros ad libidinem pellici. Nonnulla etiam de puerorum Barbarorum educatione adiũximus. Itaque ea lector inde requirat moneo, vt fuſiori ſuppleant tractationi.

CAP.

CAP. XVIII.

Quid leges, quidque politia apud Braſilienſes nuncupari poſſit : Quam humaniter excipiant hoſpites : Deque lachrymis ac factis ſermonibus, quibus hoſpites in ipſo ingreſſu ab mulieribus excipiuntur.

AD politiam Barbarorum quod attinet, vix credibile eſt quàm pulchrè inter eos ſola naturæ luce ductos conueniat. Nec referri iſtud poteſt niſi ſummo eorum pudore qui Diuinis & humanis ſunt inſtructi legibus. Quod tamen de tribulibus inter ſe, aut de fœderatis eſt intelligendum: etenim erga inimicos quomodo ſe gerant, iam eſt à nobis demonſtratum. Si quæ tamen contentio inter quoſdã apud eos exoriatur quod rariſſimè accidit, nam toto anni ſpatio, quo apud eos vixi, bis tantum rixantes videre mihi cõtigit) ſpectatores litem componere minimè curant: ſed eos pro libidine agere, oculos licèt ſibi nutuò ſint confoſſuri, ſinunt. At ſi alter alteri vulnus inflixerit, comprehendíque poſſit, vulnus ei eadem in corporis parte ab vulnerati cognatis infligitur. Imò ſi fortè vulnus mors conſequatur, ab mortui cognatis de medio tollitur homicida: Denique vitam pro vita, oculum pro oculo, dentem

Barbari cõcorditer viuunt.

Homicidarum apud Barbaros pœna.

Leuit. 24. 19. 20.

pro dente rependunt. Sed iſthęc, vt dixi rariſſimè apud illos contingunt.

Pagi & familię Americ. quo diſponantur modo.

Res ſoli apud eos ſunt caſæ, & agri longè ampliores quàm qui incolis alendis deſiderentur. Ad caſas quod attinet, ſciendum eſt primum, ſingulos pagos ſexcentena hominum capita capere: quare complures eadem caſa habitare neceſſe eſt. Attamen ſingulis familiis ſuum occupantibus locum (abſque vllo interſtitio, nam nihil eſt quod impediat quominùs ab extremo vno ad alterum ædes illæ pateant quæ in paſſus 60. vt plurimum producuntur) pater quiſque familias vxores & liberos ſeorſim poſitos habet. Ad hæc obſeruandum eſt (quod eſt ſanè mirandum) Americanos vnum locum vltra quinque aut ſex menſes non incolere. Sed exportata materia, atque herba *Pindo* quibus caſæ eorum conſtant, vicos ſuos frequenter tranſportant, quibus tamen eadem ſemper ſeruantur nomina. Nos ipſi pagos nonnullos à priſtino loco mille paſſibus remotos conſpeximus. Ex quibus ſatis conſtat, non modo apud Americanos noſtros ingentia non ædificari palatia (quemadmodum à quodam ſcriptum eſt Indos Perueſes domos ligneas tā magnificas habere, vt in illis cœnacula ſint longitudine paſſuū CL. Latitudine verò LXXX.) ſed etiā à nullo caſam ædificari, quam & perficere, immo vltra vicies ſtruere ac deſtruere ante obitum non cogatur, ſi tamen iuſtam hominis ætatem attigerit. Iam ſi quæratur ab ipſis cur

Pagorum apud Americ. tranſportatio.

Hiſt. Gen. Ind. libr. 2. cap. 3.

curnam tam frequenter ſedes mutent? In promptu eſt reſponſio. Cœli mutationem ad valetudinem multum conferre: præterea ſe ſi ad maiorem conſuetudine recederẽt conſeſtim interituros. Ad agros quod attinet *Mouſſacat* quiſque aliquot quidem peculiares habet quos pro arbitrio vbicũque viſum fuerit ad componendos hortos ſeligit. Sed anxiam illam curam de fundis diuidendis, & limitibus figendis, & definiendis agris Auaris & leguleiis noſtratibus relinquunt.

Quos agros peculiariter poſſideat Ame.

De eorum ſupellectile non ſemel à nobis in ſuperioribus eſt dictum. Sed nequid eorum omittamus quæ ad Oeconomiam Barbarorum pertinẽt, hoc loco recenſebo Americanarum mulierum in goſſipio, (cuius apud eas vſus eſt multiplex tam in funiculis, quàm in penſilibus ſuis cubilibus texendis) nendo artificium.

Extractum ex flocculis, pro omni carminatione digitis aliquantulum extendunt, tum humi aceruatim diſponunt, (nam colis vti non norunt) pro fuſo virgulam habent digiti craſſitudine, pedali longitudine, qua orbiculum ligneum transfigunt, goſſipium virgulæ ſummæ alligãt, tum ad femur) vt fuſos ſuos ſolent noſtrates) inſtrumentum illud torquentes, è manu emittunt. Orbiculus ille per domos vel plateas inſtar verticuli deuoluitur. Atque eo modo filum nent non modo craſſum ad cubilia xylina texenda, ſed & ſub-

Goſſipium quo modo nent Americ. mulieres.

tiliſſimũ Huiuſmodi ego in Galliam attuli, quo thoracem è candida tela ornari curaui: cuius tanta erat tenuitas, vt à quibuſuis pro lectiſſimo Serico haberetur.

Inis cubilia xylina.

Cubilia ſua xylina *Inis* nuncupant. Fœminæ, ad quas pertinet iſtud opificium, textrinas habent ab noſtratibus nõnihil abſimiles: neque enim in planum ſunt conſtructæ, neque tot machinamentis conſtant, ſed editæ ad earum ſtaturam: ſuo more ordiuntur, tum ab imo texendi initium faciunt. Quædã ex cubilibus illis ad formam retium, alia dẽſiora inſtar telæ rariſſimæ conficiunt. Quinque aut ſex pedum longitudinem obtinent, latitudinem vlnæ: extremo vtrique fibulæ xylinæ adduntur, quibus funes, annectunt ac trabibus ad hunc vſum in caſis accommodatis ſuſpendunt. In Caſtris degentes, aut in ſyluis ad venationem aut in litoribus ad piſcatum ea ex arboribus ſuſpendunt. Hæc cubilia (nequid à nobis prętermittatur) vbi ſordes vel ex humano ſudore vel ex fumo, ob ignis perennitatem contraxerunt, hoc abluũtur modo. Mulieres fructum quendam in ſyluis colligunt, forma ab cucurbite plane non abſimili, verum longè ampliorem, adeò vt ægrè ſingula poma alterâ manu geſtentur, hos fructus fruſtatim concidunt, atque in prægrande aliquod fictile vas coniectos aqua madefaciunt. Tum baculo vehementer mouent, atque ſpumam ex illis excitant

Cubilia Barbarorũ quomodo texãtur.

Spumaque Saponis vicem ſupplet apud Americ.

tant, cuius ope (loco ſaponis) cubilia ſua ita mundant, vt niuem vel fullonicos pannos cãdore adæquent. Cæterùm expertis iudicandum relinquo, annon ſuauiùs, æſtiuo præſertim tempore, in Cubilibus illis decumbatur; quàm in lectis noſtris vulgaribus: An etiam temere in Hiſtoria noſtra Sancerrana, affirmarim longè commodiorem eſſe eiuſmodi cubilium vſum in excubiis, quàm & recepto more, milites in στιβάδιοις volutentur, nam & veſtes conſpurgantur, & pediculi comparantur, & quod magis eſt, ſi ad certamen ſit conſurgendum corpus quodammodò armis quę continuò militibus adhęrent conquaſſatur: quod in vrbis Sancerranæ obſidione experti ſeriò ſumus. Hoſtis enim per integrum annum ad portas noſtras permanſit.

Reliquam Americanorum Suppellectilem, vt in pauca contrahamus, mulieres (quibus res Domeſtica eſt curæ) Cannas ingentes parant, & prægandia fictilia vaſa conficiunt ad *Caouin* ſuum imponendum. Ollas quoque varia forma effingunt, pelues paruulas & mediocres, paropſides atque id genus alia, vaſa quæ extrinſecus quidem minimè ſunt polita, intrinſecus tamen adeò læuigata & alba neſcio quà infectura quæ continuò indureſcit decorata, adeò vt figulorum noſtrorũ induſtriã mulieres illę facilè adæquent. Prætereà fucũ neſcio quẽ Leucopęũ aqua madefaciũt; deinde varias rerum formas in ſuis vaſis af-

Ingentia, mediocria & exigua fictilia vaſa mulieres Amer. fabricãt.

fingunt intrinſecus, atque in iis præſertim, in quibus farinam, aliáque ciborum genera aſſeruanda reponuntur. Eorum itaque vſus eſt gratiſſimus, immò longè præſtant illa vaſa ligneis, quibus non pauci hîc vtuntur. Hoc tamen pictrices illæ laborāt vitio, quòd vbi penicillo quicquid collibuerit effinxerunt, ſi rogētur eadem denuò pingere, minimè poſſint: quod exemplum nullum præter phātaſiæ ſuæ induſtriam propoſitū habeant. Hinc fit vt picturarum iſtiuſmodi duæ vix vnquam ſimiles reperiantur.

Pocula aliáque vaſa ex fructibus Corbes & caniſtri.

Præterea (vt alibi dixi) Barbari cucurbitas aliáque fructuum genera habent, quæ diuidunt atque concauant, illíq; pro poculis (quæ *Coui* appellant) aliíſque varij vſus vaſis vtuntur. Corbes quoque habent amplas & mediocres, atque adeò caniſtros, iuncis aut herbis ſubflauis, ab ſtramine triticeo non alienis aptiſſimè contextos. Hos *Panacon* nominant, ínque illis farinam, aliáque quæ fuerint viſa imponunt. De armis, veſtibus plumaceis, Inſtrumentóque *Maraca* iam eſt à nobis facta mentio, itaque vt breuitati conſulam, plura non addo. Ecce, iam Caſas Barbarorum extructas, atque ſuppellectile inſtructas habemus, iam ipſi in illis ſunt inuiſendi.

Sed paulò altiùs iſtud eſt repetendum. Etſi *Tououpinambaultij*, hoſpites perquam humaniſſimè excipiunt, tamen Galli, aliíque ad-

uenæ

tienæ, qui eorum linguæ ſunt ignari, initiò non parùm ſunt ob tam inſuetos mores attoniti. Ego quum primùm inter illos verſarer (quod vigeſimo circiter die poſt noſtrũ ad Caſtellum Collignium appulſum contigit) Interpres quidam ad vicos quoſdam in continentem me deduxit, is quem primum vidi indigenarum lingua *Ybouraci*, Gallica verò *Pepin* de naucleri cuiuſdam nomine, qui quõdam ad eum locum nauem onerarat, nuncupatur: quatuor tantùm paſſuum millibus ab Caſtello noſtro diſtat. In ipſo ingreſſu me frequentes circumeunt Barbari, híſque compellant verbis. *Marapé-dereré, Marapé dereré*? hoc eſt, Quo nomine vocaris? quę quidem voces verè mihi erant Barbaræ, alius verò eorum, galerum meum mihi ablatum capiti ſuo imponit, alius cingulum & enſem meum lateri nudo ſuo ſubligat: alius tunicam induit: méque ſuis clamoribus hebetant: itáque meis induti ſpoliis huc & illuc diſcurſant. Ego tum meorum omnium iacturam feciſſe me arbitrabar, nec ſatis ſciebam quàm tutò apud illos eſſem. Verùm vt ipſe expertus ſum, metus ille ex moribus illorum ignoratione oriebatur, illi enim idem omnibus aduenis, præſertim iis quos nondum conſpexerunt, factitare ſolent. Sed vbi animi gratia aliquantiſper eo habitu obambularunt, ſingula præciſè reſtituunt. Tum fui ab interprete admonitus illos vehementer optare, quod mihi nomen eſſet intel-

Barbari cõmiter hoſpites exci piunt.

Eorum quę authori cũ primũ Barbaros adiit, acciderunt, facęta narratio.

ligere : ſed in eo edendo ab nominibus apud nos vſitatis abſtinendum eſſe, vtpote quæ Barbari nec pronuntiare, Ioannis enim loco *Nian* dicebant,nec memoriæ mandare poſſent:ſed aliquid eſſe proponendum quod illis eſſet notum.Res tam feliciter ſucceſſit, vt, quantum ſignificauit mihi interpres, qui linguæ Braſilicæ erat peritiſſimus, (neque enim ſubtilius inquirendo hæc confinxi, vt impudenter calumniatur Theuetus, ineptiſſimè de ſuo *Quoniambeco* Viror. Illuſt. libro diſſerens) nomen meum Lerij Oſtreum ſignificaret.Itaque reſpondi me, *Lery-ouſſou* vocari. Illi rem probare, atque interiectione ſua admirante *Teh!* crebrò vſurpata,his me compellare.Pręclarum ſanè nomen! nec vnquam *Mair* vllum offendimus cui tale eſſet nomen. ac ſanè Circe nuſquam hominem in tale oſtreum transformauit, nec qui tam ſedulo cum Vlyſſe diſſereret, quàm ego ex illo tempore cum Barbaris diſſerui. Obſeruandum eſt autem eos adeo tenaci eſſe præditos memoria vt ſi cuiuſquam nomen ſemel audierint,illud nuſquam obliuioni mandent.Reliquos quos in hoſpitibus excipiendis obſeruant ritus poſteà recenſebo: iam quid mihi tum primùm inter Barbaros verſanti contigerit explicabo.Ego cum interprete eo die vlterius ſum progreſſus,atque in pago *Euramiri* Indigenarum lingua, Gallica verò Goſet de interpretibus cuiuſdam nomine, qui eum aliquãdiu incoluerat,diuertimus: occidente ſole

Autoris nomen Americ.lingua.

ſole appulimus, Barbaros ſaltantes, & *Caouinantes*,ob captiuum, quem eo die mactarant,offendimus. Carnium illius fruſta Boucano impoſita animaduerto.Quanto ibi horrore fuerim perculſus, minimè quærendum arbitror. Attamen id minimum fuit ſi cum ſummo metu quo poſtea fui conſternatus conferatur.Caſam ingredimur,cubilibus pẽſilibus inſidemus more recepto, fœminę eo, qui à nobis dicetur modo, lugent. Paterfamiliâs amicis nos excipit verbis. Interpres qui iſtis erat aſſuefactus, quíque eorum compotationibus apprimè delectabatur: me rerũ omnium ignarũ inſalutatum relinquit, atque ad ſaltantes ac *caouinantes* abiit. Ego verò qui defeſſus eram, poſtquam me farina, & quibuſdam aliis cibis nobis appoſitis refeci, in cubili decubui. Attamẽ & ſtrepitu Barbarorum ſaltantium & *caouinantium*, & captiuũ deuorantiũ,mox fui expergefactus,& (quod maximũ)quodã qui captiui boucanatum pedem manu geſtabat ad me accedente, atque à me (vt poſtea intellexi, tũ enim verba illius minimè capiebã) annõ vellẽ ex eo edere quærente,adeò fui metu conſternatus, vt à ſomnolentia fuerim penitus liberatus. Ac ſanè omnino credebam geſtu illo quem in deteriorem partem rapiebam, ab Barbaro mihi indicari, fore vt mox carnes meæ eo modo vorarentur. Præterea vti mentes ſuſpicionem parit, in mentem mihi extemplo venit Interpretem prodidiſſe me,

atque iu Barbarorum manus tradidiſſe. Quare ſi qua fugiendi potuiſſet mihi via, ego impigrè fugam capeſſiſſem. Sed vndiquaque me Barbari, quorum mentem non ſatis noueram (nihil enim mali in me moliebantur) circumſtabant. Ego in metu confirmatus futurum ominabar vt mox mactaret, quare totam noctem precibus ad Deum fundendis tranſegi, Cogitent lectores, qui de iis quę à me narrãtur ſeriò cogitabunt, num mihi longiſſima viſa meritò fuerit. Prima luce Interpres, (qui totam noctem cum Barbaris genio indulſerat,) ad me redit, atque me pallidum ac febri correptum videt: ibi quærit num me malè haberem, annõ placidè quieuiſſem? Ego tum acriter eum increpare, qui me inter barbaros illos ſolum reliquiſſet, quorum ſermonem minimè capiebam. Quid multa? cùm metum deponere non poſſem, obnixè rogo vt ſine mora illinc faceſſeremus. Ille verò bono me animo eſſe iubet: ac minimè malè in nos affectos eſſe Barbaros denuntiat. Rem omnem Barbaris aperit, qui mihi totam noctem, vt aduentum gratularentur, adſtiterãt: Illi ſignificant ſe de eo nonnihil ſubolfeciſſe, dolere tamen ſe quòd in tanto eorum metu noctem illam tranſegiſſem. Ac tandem in cachinnos prorumpunt, quod fuit metus illius mei ſolatium. Inde ad quoſdam alios vicos ego & Interpres ille perreximus. Sed iſthæc de primo meo inter Barbaros errore di-

cta

ꝭta ſint ſatis. Ad cætera reuertar.

Hi ſunt ritus quos expiciendis hoſpitibus Barbari obſeruant. In primis oportet hoſpitem ſtatim vbi in domum *Mouſſacat* illius fuerit ingreſſus, quem ſibi hoſpitem delegerit (quod in ſingulis pagis eſt faciendum, nec ad alium eſt diuertendum, niſi illius in malã gratiam velis incurrere) cubili xylino pẽſili inſideat, as tacitus ibi aliquãtulum remaneat. Mox mulieres adueniunt, cubile cingunt, humíque ſedentes manus oculis imponunt ſuis, atque eo modo fauſtum hoſpites aduentum deflentes, innumera in illius laudem proferunt. Mulieres Americanæ hoſpitum aduẽtũ deflent.

***

Verbi gratiâ:tu tantum vt ad nos accederes laborem ſuſcepiſti : tu bonus es,fortis es. Si vero hoſpes fuerit Gallus, addunt, merces præclaras permultas nobis attuliſti, quibus hîc caremus. In ſumma, vt dictum eſt,mulieres illæ lachrymis obortis adulatoriis huiuſcemodi ſermonibus hoſpites excipiunt. Hoſpes verò qui in cubili xylino ſedet, ſi gratiã vult cum hoſpite inire, compoſito vultu,niſi ſeriò lachrymari voluerit (prout nonnullos ex noſtris vidi adeò fracto animo, vt fœminarum iſtarum vlulatu lachrymę illis excuterentur)ſaltem quædam reſpondẽdo, & ſuſpiria trahendo fletum ſimulet neceſſe eſt. Peracta hac lepidiſſima à mulieribus ſalutatione, *Mouſſacat* hoc eſt paterfamiliâs, qui etiam, vt in pictura videre licet,in fabricanda ſagitta vehementer occupatus,ne oculos quidem quaſi non animaduertens in hoſpitem per aliquod tempus cõiecerit, (blanditię à noſtris amplexibus admodum alienæ) tandem ad hoſpitem accedens, his eum compellat verbis. *Ere* Ioubé hoc eſt, veniſtine? tum vt vales? quid quæris?&c. quibus quo ſit reſpondendum modo inferiùs in Colloquio Americ.dicetur. Quærit poſtea num eſurias?Si annuas,confeſtim cibos varij generis,putà farinam, quæ illis panis vices præſtat, ferinam, volatilia,piſces,aliáque id genus in fictilibus tibi apponi iubet: verũ,quod mẽſis ſcãníſque vſus non ſit apud eos, humi omnia illa appo-

Hoſpitis apud Americ. geſtus.

Mouſſacat quo modo hoſpitem excipiat.

nũtur. Ad potum quod attinet, ſi *Caouin* volueris, domíq; fuerit, ſtatim tibi dabitur. Denique poſtquam mulieres fletibus hoſpitum aduentum ſtrenuè celebrarunt, ad eos accedunt fructus aut alia munuſcula ferentes, atque ita tacitè pectines, ſpecula, vitreos globulos, quibus brachia inuoluunt, exigunt.

Porrò ſi in eo vico pernoctare voles, *Mouſſacat* cubile mundiſſimum tibi ſuſpendi iubet, quod circum igniculos accendi curabit, atque noctu crebro ſuſcitari folliculis quæ ipſi *Tatapecoua* vocant, ab orbiculis non abſimilibus, quibus ignis inuaſionem ab vultu arcent apud nos delicatiores fœminæ. Non quòd frigori obnoxia ſit illa regio, ſed propter noctis humiditatem, maximè verò quia moribus eſt ab illis receptum. Sed quando in ignis mentionem incidimus, quem illi *Tata*, fumũ verò *Tatatin*, nũcupant, operæpretium puto præclaram illius excitandi rationẽ vt exponam: ea non minorem meretur admirationem quàm Scoticus lapis, qui (vt refert ſingularitatum regni illius inueſtigator) ſtuppa aut ſtramine obuolutus ignem per ſe excitat. Ergo Barbari, quòd eo admodum delectentur, igne vbicunq; ſint, ægrè carẽt, ſiue domi ſiue in ſyluis venãtes, ſiue ad littus piſcãtes, præſertim noctu, vehemẽter enim metuunt, ne incauti excipiãtur ab *Aygnania*, à quo (vt iam diximus) crebrò cæduntur, & affliguntur. Itaque pro eo quod nos lapide atque chalybe ad

Scoticus lapis admiranda ratione ignẽ concipit.

Cur barbari igne delectentur: atque de egregia illius apud eos excitandi ratione.

be ad ignem excitandum vtimur, cuius vſus illis eſt incognitus. Illi lignorum genera duo habent, quorum alterum eſt molliſſimum, alterum verò duriſſimum, quibus ad ignem excitandum hoc vtuntur modo: virgam ex prędur i illius ligni pedali longitudine ab altera parte exacuunt ad fuſi modum, huius cuſpidem in fruſto aliquo mollis illius ligni defigunt, tum ſiue humi, ſiue ſtipiti impoſitum, virgam illam manuum volis maxima celeritate voluunt, quaſi ſuppoſitum ligni fruſtum perforaturi. Illa tam celeri támque violenta agitatione non modò fumus excitatur, ſed etiam ignis: itaque admoto goſſipio, vel foliis quibuſdam ſiccis (fomitis noſtratis loco) commodiſſimè ignis concipitur. Cuius rei ego ipſe feci periculum. Nec tamen mihi eſt animus ea confirmare quę Theuetus ſcripſit, Barbaros Americanos ante ignis vſum cibos fumo exſiccare conſueuiſſe, prout enim philoſophicum hoc ἀξίωμα, quod in prouerbium abiit vt veriſſimum habeo, ignem abſque fumo nõ eſſe, ſic eum indoctum phyſicum iudico, qui nobis perſuadere nititur fumum abſque igne exiſtere. Fumũ hîc intelligo cibis percoquẽdis aptũ, cuiuſmodi à Theueto innuitur. Nam ſi hac ſolutione nodo illo ſe expedire vellet, ſe id de exhalationibus intellexiſſe, etiamſi concedatur callidas eſſe, nõ tamen datur eas cibos exſiccare & percoquere poſſe: quinimò & carnibus, & piſcibus potiùs humiditatem ſint aucturæ. Quapro-

Sing. Amer. cap. 53.

pter, quid quæſo eſt lectoribus imponere ſi hoc non eſt? Quando igitur adeò grauiter tū in Coſmographia, tum alibi de iis conqueritur Theuetus, quos, quia res ab ſe commemoratas pro ſua lidibine non exponant, eo accuſat nomine, quod non ſatis diligenter in ſuis ſcriptis ſint verſati: Lectorem rogo, vt locum iſtum diligēter obſeruet de nouo iſto calido, ac imaginario fumo, quem ego ad ipſius ventoſum remitto cerebrum,

Aduenæ quid hoſpitibus repēdant.

Iam igitur ad *Tououpinambaultiorum* in hoſpitibus excipiendis curam redeamus. Poſtquam eo quo diximus modo, hoſpites cibum ſumpſerunt, atque decubuerunt, ſi liberales ſint, viris cultros, forfices, atque volſellas, ad barbam euellendam aptas: Fœminis pectines, & ſpecula: pueris hamos dare ſolent. Si verò cibariis hoſpes indigeat, vbi de pretio eſt conuentum, ea aſportare licet. Porro quia illi iumentis omnibus carent, omnes pedibus iter facere neceſſe eſt, ſi aduenæ fuerint defeſſi, atque cultrum cuidam ex Barbaris obtulerint ille confeſtim (nam ad gratificandū ſunt promptiſſimi) operam ſuam offeret ad defeſſum gerendum. Ego ipſe cùm in terris illis verſarer non ſemel baiulis illis vectus fui, & quidem bis mille paſſuum itinere. Quos ſi vt pauliſper requieſcerent monebamus, illi nos his verbis irridebant, Quid? Nóſne tā effœminatos aut fracto animo eſſe cenſetis, vt oneri ſuccumbamus? te potiùs totum diem abſque vlla intermiſſione geſtarem. Nos verò incachin-

Barbari ad uenas humeris gerunt.

Gradarij bipedes.

chinnos erumpentes gradarios illos bipedes mirabamur,atque illis animum addentes, dicebamus: Pergamus igitur.

Naturalem charitatem abũdè inter ſe mutuò exercent,nam & piſces,& ferinam,& fructus,aliáque quotidie alij aliis donant, immò vehementer dolerent ſi vicinos iis rebus quas ipſi habent indigere cernerent. Atque etiam eadem liberalitate erga aduenas vtuntur. Cuius rei exemplum vnum afferre ſatis erit.De periculo quodã quod euaſimus , ego Gallíque alij duo,quod ſcilicet, mors nobis imminebat,ingenti lacerto nobis obuiam facto, capite huius libri decimo memini: nos tum à via in mediis ſyluis per biduum aberrauimus , ac famem non mediocrem ſumus perpeſſi,tandem ad vicum quẽdam *Pauo* nomine ad quem iam ante diuerteramus , peruenimus. Ibi nos liberaliſſimè ab Barbaris fuimus excepti. Illi enim auditis incommodis quæ perpeſſi eramus , ac præſertim ſummum in quo verſati eramus periculum, vt ab feris deuoraremur maximè vero , ab *Margaiatibus*,communibus noſtris hoſtibus mactaremur,ad quorum fines per imprudentiam proximè acceſſeramus : Conſpectis quoque ſpinarum incommodis quorum miſerè cutis noſtra erat lacerata , adeo noſtra mala grauiter tulerunt ,vt verè affirmare hoc loco poſſim blanditias fictas quibus noſtrates miſeros cõſolari ſolent, longè ab ſincera gentis illius quam nos Barbaram appellamus hu-

Barbari natura duce charitatem colunt.

manitate abeſſe. Illi enim limpida aqua pedes
Barbarorũ humanitatis inſigne exemplũ. noſtros (quod antiquorum morem mihi in memoriam reuocauit) abluerũt, ſingulis noſtrûm ſeorſim in penſili lectulo ſedentibus. Tum patresfamiliâs, qui iam cibos nobis apparari prouiderant, recentémque farinã, quæ (vt aliâs dixi) candidi panis medullę bonitate non cedit, corradi iuſſerant, confeſtim nobis nonnihil refocillatis præſtantiſſimos quoſque cibos, putà ferinam, volatilia, piſces, fructúſque exquiſitiſſimos, quibus continuò abundant, nobis apponi iubent.

Præterea nocte adueniente *Mouſſacat* hoſpes noſter, pueros omnes à nobis, vt placidiùs quieſceremus, remouet. Poſtera autem die ſummo manè ad nos accedit, quærítque agite *Atourаſſap*, (hoc eſt fœderati intimi) placidéne hac nocte quieuiſtis? Placidiſſimè, excipimus. Tum ille: adhuc quieſcite filioli mei, heri enim vos admodum defatigatos eſſe animaduerti. In ſumma verbis exprimere non queo quàm humaniter & blandè à Barbaris illis excepti fuerimus, qui nos nõ minori proſequuti ſunt benignitate, ac Melitẽſes
Act. 28. 1. 2. Barbari Paulum cæteróſque naufragos: de quibus Lucas in Actis Apoſtolicis. Cęterum nos nũquã abſque pera mercibus plena peregrè proficiſcebamur, quæ nobis pecuniæ inſtar eſſent apud Barbaros illos. Itaque illinc abeuntes quæ viſa ſunt hoſpitibus donauimus: nimirũ cultros, forfices, volſellas viris: pectines, ſpecula, armillas, & vitreos globulos

los fœminis: pueris verò piſcatorios hamos.

Hîc quid mihi aliquando apud eos contigerit narrare libet, vt quanti faciant merces illiuſmodi commonſtrem. Ego in quẽdam pagũ diuerteram, à *Mouſſacat* verò meo rogatus ſum vt quid in pera mea haberem ſibi indicarem, váſque ingens fictile mercibus meis imponendis afferri iubet: vniuerſas depromo, ordinéque diſpono. Tum ille vehementer admiratus, Barbaros reliquos aduocat, atque infit, Videte quæſo, ô boni, qualem virum apud me exceperim, an non liquidiſſimè apparet illum prædiuitem eſſe, quandoquidem tantas opes apud ſe habet? Illę tamẽ merces (vt comiti meo Gallo ſubridens ſignificaui) quas tanti Barbarus ille faciebat, nimirum cultelli ſex vario capulo, totidem pectines, tria ſpecula, aliáque minimi pretij pauca, vix Lutetiæ duobus argenteis capitatis væniiſſent. Ego tum, quia homines liberales (vt eſt à nobis dictũ) amant, vt mihi authoritatem & gratiam apud illos cõciliarem, *Mouſſacat* meo cultrorum meorum præſtantiſſimum coram omnibus donaui, quem non minoris ille fecit, atque apud nos quilibet torquem aureum maximi pretij donatum faceret.

Quanti à Barbaris æſtimẽtur cultri, aliæque merces.

Iam ſi quæratur an tuta nobis eſſet apud illos habitatio? Reſpondeo eos prout inimicos tam inſano proſequuntur odio, vt captos mactent, vorέntque: ſic viceuerſa tantò, támque arcto amicos (in quorum eramus nume-

Barbari amicis fidiſſimi.

ro)amore complecti, vt potiùs quiduis ſubeant ad eos tuendos, quàm vt vllo eos affici incommodo patiantur. Itaque eorum expertus fidem illis iam tum maximè fidebam, ac nunc faciliùs fiderem, quàm pleriſque Gallis infidiſſimis atque à proauorum fide degeneribus. Nominatim degeneres addo: nam bonis quibus per Dei gratiam nondum penitus eſt deſtituta Gallia, vllo modo detractum nolim.

Hiſtoria de periculo in ſpeciem iminente.

Verumtamen vt nihil quoad eorum mores attinet diſſimulem, rem hîc narrabo maximè mihi in ſpeciem periculoſam. Accidit vt ſex Galli caſu in vicum illum *Ocarantin*(de quo ſæpe facta eſt mentio) conueniremus: ibi pernoctare ſtatuimus ternique arcu cõtendimus ea conditione vt victi Indicis gallinis aliiſque cibis in cœnã mulctarẽtur. Ego qui cũ ſociis inferior in ludo fuerã, gallinas venales conquiro. Puer quidam ex eorum numero, quos ſuprà Roſea naui aduectos fuiſſe ad linguam Americanam ediſcendam demonſtraui, mihi occurrit, dicitque: En tibi præpinguem Indicam anatem: Eam occide, pretiũ poſtea numerabis. Pareo, eóque faciliùs, quòd non ſemel in pagis aliis itidem Gallinas occideramus, quas cum bona Barbarorũ gratia cultris quibuſdam redemeramus: mortuam manu apprehendo, domúmque in quã ad *caouinandum* frequentes Barbari conuenerant ingredior: cuiuſnam ſit anas precium numeraturus quæro: prodit vetulus quidam

caperata

caperata fronte, ac ſuam eſſe ſignificat. Pro ea ſibi numerari quod velit pretium peto. Cultrum, inquit ille. Ego haud mora præbeo: Elegantiorem velle ſe ait. Denuo Elegantiorem offero. Nec iſtum placere ait: Quid ergo à me exigis? inquam. Falcem, excipit. Ego qui pretium inauditum exigi à me videbam, quique apud me falcem tum non habebam, cultro contentus ſit moneo: méque aliud nihil daturum eſſe. Interpres cui mores Barbarorum innotuerant (quamuis hac in parte, vt mox dicam deceptus fuit) vehementer Barbarum iratum eſſe ſignificat: falcem quouis tandem pretio inueſtigandam eſſe, atque illi pendendam. Falcem ab puero de quo nuper dixi mutuò accipio, ac Barbaro trado. Renuit. Ego nonnihil iratus, tertiò ab eo quæro quid igitur petat? Ille audaciſſimè, te interficere volo, ait, pro vt anatem meam occidiſti. Ea enim fratris cuiuſdam mei olim fuerat, atque idcirco præ omnibus meis in pretio habebam. His dictis bardus ille domũ abit, clauáque ingenti lignea ſex pedum longitudine inſtructus ad me redit, denuóque mortem mihi minatur. Ego tum valde fui attonitus, metum tamen meum diſſimulabam diligenter. Tum interpres cubili pẽſili quod inter me & aduerſarium meum erat interiectũ, quid facto opus eſſet oportunè monuit. Gladium tuum & arcum ac ſagittas oſtentãdo, inquit, his illũ cõpella. Quo cũ ſibi negotium eſſe putet? te fortem ac ſtrenuum eſſe,

nec impunè eum mortem tibi intentaturum: denique quod in animo erat diſſimulans, variis ſermonibus vltro citróque habitis nullo de diſſidio ſedando laborante, Barbarus ille meus ebrius, quippe totum diem *Caouinando* tranſegerat, dormitum abiit. Ego cum interprete ad ſocios noſtros contentionis meę ignaros coenatum me cōfero. Nihilominus tamen totum illud à Barbaro meo ioco factū fuerat. Norunt enim illi ſe qui immortales cum Luſitanis inimicitias gerunt, ſi vel Gallū vnum occidant, mercibus penitus prohibitos iri. Ac ſanè ille paulò pòſt experrectus, per Barbarum quendam mihi ſignificat, me ſuum eſſe filium, quæque abs ſe acta fuerant, eo tantùm animo geſta fuiſſe, vt quàm ſtrenuè in Luſitanos & *Margaiates* bellaturus eſſem, periculum faceret. Ego verò vt occaſionem omnem ei idem vel in me, vel in alium quemuis tentandi tollerem, adde quod iſtiuſmodi luſibus delectari nemo ſolet: Reſpondeo me facilè tali parente, qui exſerto gladio filiorum periculum faceret, carere, immo etiam poſtridie eius diei domum quandam in qua erat, ingreſſus, vt quàm ægrè illud ferrem, feriò cognoſceret, eo præſente, aſtantibus cultellos, aque hamos dono, illum verò indonatum relinquo: Ex hoc igitur exemplo, eóque cuius antè memini, de periculo quod ſum imaginatus tum, cumprimùm apud illos verſatus ſum, ſatis apparet ea, quæ dixi, conſtare, nempe amicis eos

fidiſ-

fidiſſimos eſſe. Iſtud quoque obiter eſt notandum quòd Senes qui ſecuribus, falcibus, ac cultris olim caruerunt, quibus tamen ad ligna ſecanda, ad arcus fabricandos, ſagittáſque parandas tam cõmodè iam vtuntur non modò Gallos humaniſſimè excipiunt, ſed & iuniores vt idem in poſterum præſtent crebrò hortantur.

CAP. XIX.

Quam curam morbis ſuis adhibeant Barbari: de eorum ſepultura & exequiis: déque inſano eorum circa mortuos luctu.

TANDEM vt huic de Barbaris Amêricanis ſermoni finem imponamus: hoc quoque loco aliquid de eorũ in morbis ſuis cura, ac obitu dicendum eſt. Ergo ſi fortè contingat, vt eorum aliquis in morbum incidat, partem dolore affectã vbi indicauit ægroti intimus, quidam ore exſugit, nonnunquam etiam ab impoſtoribus quibuſdã, quos illi *Pagés*, hoc eſt medicos aut chirurgos, appellant. (Sunt autẽ à *Caraibibus*, de quibus antea, diuerſum genus) miniſterium illud præſtatur. Dolorémque quoque ſe extrahere dicunt, ac vitã producere. Febribus, aliíſque vulgaribus morbis aliquando laborant: at non ita frequenter atque nos ſolemus. Præterea cum inſanabili quodam morbo conflictantur, quem illi

Pagés Barbarorum medici.

Pians Vocant. Is plerumque à libidine prouenit: puerulos tamen eo infectos vidi non abſimili ab variolis noſtratibus modo. Contagio hæc in puſtulas tãdem abit digito pollice ampliores, quæ corpus vniuerſum, atque adeò faciem ipſam inuadunt. Itaque iis qui hoc morbo affecti fuerint tã inſignes ſuæ impuritatis notæ inuruntur, atque apud nos venerea lue laborantibus. Cuius rei exemplo fuit Neuſtrius quidam interpres, qui crebris ſeſe ſcortationibus cum mulieribus ac puellis Barbaris contaminarat. Is meritis digniſſimam reportauit mercedem: nam eius corpus vniuerſum, atque adeò vultus ipſe, tam erat deturpatus, vt elephantiaco morbo laborantem deformitate referret: támque inſignes inuſtæ ſunt notæ, vt deleri nuſquam potuerint: hinc fit vt morbus ille omnium pernicioſiſſimus ab illis habeatur. Sed ad rẽ.

Barbari ægrotos quo modo tractẽt.

Ægrotanti cibum nuſquam præbent, niſi ab eo petatur, inedia licèt ſit periturus. Præterea morbus quantumuis ſit grauiſſimus, valentes non deſiſtunt ſaltando, cantando, bibendo, more recepto, miſerum ægrum ſtrepitu obtundere: nec conqueritur æger, quòd ſe nihil profecturum eſſe norit. At ſi diem ſuũ obeat, cantus ille (ſi præſertim pater quidam familiâs fuerit) in lachrymas repentè conuertitur, tantíque eduntur gemitus, vt ſi fortè in pago quodam diuertebamus luctus illius tempore, nobis vel aliò erat commigrandum, vel inſomnis nox erat ducenda. In primis autem

tem non ſine admiratione mulieres exaudiũtur, quæ ſic vociferantur atque exclamant, vt luporum aut canum vlulatus, non humanas voces edi dicas. Has autem effundũt querelas voce tremula. Obiit fortiſſimus ille, qui nobis tot captiuos deuorandos olim præbebat! Tum cæteræ, ô egregium venatorem, ô præſtantiſſimum piſcatorem, ô ſtrenuum Luſitanorum & *Margaiatium* mactatorem! In ſumma mulieres illæ ſeſe mutuò ad luctum incitantes, brachiáque inuicem amplexantes, vt in ſubiecta pictura videre eſt, ab his luctibus ac præconiis non priùs deſiſtunt, quàm cadauer elatum fuerit.

Denique Barbaræ iſtæ mulieres Bearnenſium ritum in viris ſuis mortuis lugẽdis imitantur, quos quantum accepi, his proſequuntur querelis. *La mi amou, la mi amou: Cara rident, œil deſplendou: Cama leugé, bet danſadou: Lo mé balen, lo m'esburbat: mati depes: fort tard cougat.* hoc eſt, mi amice, mi amice, vultu hilari, oculis ſplendẽtibus, cruribus pernicibus, egregie ſaltator, fortis ac ſtrenue, qui ſummo manè ſurgebas, atque ad multam noctem vigil decumbebas. Vaſcones quoque mulieres, quæ ſuperioribus iſthæc addunt, *Yere, yere, O le bet renegadou, ô le bet iougadou qu'bere:* hoc eſt heu, heu, quã ſtrenus erat deierator, quàm inſignis luſor! Porrò iis quas diximus querelis Barbarę mulieres crebrò epodiũ hoc adiiciunt. Obijt, obijt is quẽ iam lugemus! Tum viri, heu! mortuus eſt, nec eum amplius videbimus, donec poſt montes cum ipſo pro vt docent nos Caraibes noſtri choreas agamus. Alia inſuper eiuſdem generis multa addunt. Eiulatus verò illi ad ſex horas producuntur, neque enim mortuos ſuos inſepultos diutiùs ſeruare ſolent. Tum excauata foſſa non oblõga, vt ſolẽmus, ſed in orbem, dolij maioris in ſtar, cadauer erectum ſepelitur. Patres verò familiâs defunctos cubili ſuo xylino obuolutos in mediis ædibus ſepeliunt, plumis, aliiſque quibus dum vita manebat delectabãtur, in ſepulchro reconditis. Permulta in hanc ſententiam antiquorum exempla huc afferri poſſent, à quibus idem olim erat factitatum:

Sepulchra, atq; in Sepeliẽdo ritus Americanorum.

Antiquit. lib.7. c.12. cuiuſmodi eſt illud quod Ioſephus comme-morat de pecuniis in Dauidis ſepulchro cõ-

Mũdus cũ cadauere ſepelitur. Conſule Bẽzonẽ li. 3.c.2.

ditis: Id etiam quod profanæ teſtantur hiſto-riæ de viris illuſtribus, qui poſt obitum pre-tioſiſſimo quoque mũdo ornati ſepulti ſunt. Ac ne longiùs ab Americanis noſtris rece-damus, Indi Peruenſes Reges ſuos ac *Cacicos* ſepelientes, magnam auri, argenti, atque gem-marum vim in eorum coniiciunt ſepulchra. quę cùm Hiſpani ſcrutarentur, ingentes inde diuitias contraxerunt. Quibus rapaciſſimis hominibus apprimè id conuenit quod Plu-tarchus de Semiramide commẽmorat. Semi-ramis Regina, quæ Babilonem condidiſſe di-citur, monumento quod ſibi pararat inſcri-pſit, Quiſquis rex pecuniis eguerit, aperto monumento quantum voluerit capiat. Da-rius potitus ea ciuitate, titulo credens, ſaxum ingens, quo claudebatur monumentum, vix amolitus, nihil quidem inuenit pecuniarum, ſed ex altero ſaxi latere hoc inſcriptum repe-rit. Ni vir malus eſſes, & pecunia inexplebi-lis, haudquaquam mortuorum loculos mo-ueres. Sed ad *Tououpinambaultios* noſtros re-deamus. Ex quo Galli ad eos commeare cœ-perunt, ab pretioſorum in ſepulchris repoſi-tione abſtinuerunt. Sed inauditam ac verè

Error verè Diabolicus.

Diabolicam ſuperſtitionem retinuerũt. Pri-ma à funere nocte, Barbari, quibus hoc per-ſuaſum eſt, fore vt *Aygnan*, ni alios cibos of-fenderet paratos, cadauer effoderet, ac deuo-raret, vaſa nõ pauca farinę piſcium, carnium, alio-

aliorúmque ciborum diligenter paratorum,
nec non potionis *Caouin* plena circa ſepul-
chrum apponunt. Quam libationem tandiu
faciunt quoad cadauer penitus conſumptum
eſſe credant. A quo errore eò difficiliùs di-
mouebãtur, quòd interpretes quidam Neu-
ſtrij, ſacrificorum Belis exemplo, non ſemel
antè noſtrum aduentum cibos illos clam ſub-
ripuerãt. Quo facto Barbaros in errore adeò
confirmarant, vt quamuis cibos illos veſpere
appoſitos manè ſupereſſe demonſtraremus,
magno tamen labore perpaucos ab errore
dimouimus. Hoc autem Barbarorum ſomniũ
ab Rabbinorum commento non eſt alienũ:
nec ab eo quod Pauſanias cõmemorat. Rab-
bini enim ſcribunt cadauer hominis tradi in
poteſtatem Cacodæmonis cuiuſdam, quem
Zazel, aut Azazel nominant: quémque prin- Conſule
cipem deſerti in Leuitici libro dici affirmãt. viret. Phi-
ſic. Papal.
In cuius erroris confirmationem Scripturæ Dialo.3.
locos detorquent, quibus dicitur ſerpenti, pag. 210.
Leui.16.8.
puluerem comedes omnibus diebus vitę tuę:
atque ita ratiocinãtur. Quandoquidem cor- Gen.3.14.
pus noſtrum è limo terræ deſumptum eſt, Iſa.65.24.
qui ſerpentis eſt cibus, ei ſubiiciatur neceſſe
eſt, quoad in ſpiritualem naturã transforme-
tur. Pauſanias etiam author eſt interpretes
Delphicos tradidiſſe Cacodæmonem quen-
dam, quem Eurinomum appellant, mortuo-
rum carnes deuorare ſolitum, atque oſſa car-
nibus nudata relinquere. Qui errores ad A-
mericanorum ſomnia proximè accedunt.

Denique quoties Barbari,eo quo diximus modo,vicos ſuos aliò comportãt, ſepulchris mortuorum tegmina quædã ex herba *Pindo* imponunt.Quò fit vt viatores cœmeterij formam quandã agnoſcant. Ad quę loca ſi quãdo in ſyluis errantes virorum defunctorum recordentur,tantos edunt eiulatus,vt procul exaudiantur. Tandem eas quò quantum ad ſatietatem fuerit, lugeant relinquo. Quàndo igitur Barbaros ad ſepulchrũ vſque ſum proſequutus,de eorum moribus dicendi hîc finẽ faciã. Lector tamẽ præter ea quæ attigimus, nonnulla poterit obſeruare in eo quod ſubiicimus colloquio:quod ſcriptum fuit eo tempore quo inAmerica viuebam ope cuiuſdam interpretis,qui & linguę Americanę erat peritiſſimus, (quippe ſeptem annos iam in illis terris vixerat)& linguam Græcam à qua non paucas voces mutuantur Barbari, optimè callebat.

CAP.

CAP. XX.

Colloquium in ipſo aditu Braſilienſes ora inter indigenas Tououpinambaultios Tououpinenkin *Braſilicè ac Latinæ conſcriptum.*

Tououpinambaultius.

Ere-ioubè? Veniſti ne?

Gallus.

Pa-aiout, Sic eſt, veni.

T.

Teh! auge, ny-po, Bene dixiſti.

Mara-pé-déréré? Quomodo vocaris?

G.

Lery-ouſſou, Oſtrea magna.

T.

Eré-iacaſſo pienc? Patriam ergo reliquiſti vt hîc deinceps habitares?

Cognomē authoris lingua Americana.

G.

Pa. Ita eſt.

T.

Eori-decretani ouani repiac. Adeſdum igitur, & locum habitationis tuæ circumſpice.

G.

Auge-bé, Bene eſt.

T.

I-endê répiac? aout I-endérépiac aout é ébéraire. Teh! Oouéreté Tenoij Lery-ouſſou ymé en.
Ecce igitur, fili mi, venit in has regiones noſtri memor, papæ?

Caramémo arcæ, aliáque vaſa. *Eréron dé caramémo?* Attuliſtine capſas? Eo verò nomine comprehendimus quidquid includendis omnis generis veſtimentis aptum eſt.

G.

Pà arout. Etiam, attuli.

T.

Mobouy? Quot?

Quotquot habueris vſque ad numerũ quinque, verbis notare poteris, hoc modo. *Augépé.* 1. *mocouein*, 2. *moſſaput.* 3. *oioicoudic*, 4. *ecombo*, 5. Si duas tantum habes, quatuor numerare non oportet. Satis enim erit ſi dixeris tria *mocouein*. Si quatuor habueris ſic dices *oioicoudic*. Et ſic de reliquis. At verò ſi quinariũ numerũ excedant, numerum quem voles totidẽ digitis tuis, aut ſi non ſufficiunt, ſociorũ qui tibi adſtant iudicare poteris: Non enim habent aliam numerandi rationem.

T. *Máé pérérout, de caramémo poupé?* Quid in capſis attuliſti? G.

Veſtimẽta. *A-aub.* Veſtimenta.

T.

Mara vaé? Cuius coloris?

G.

Colores. *Sóbouy-été.* Cærulei.

Pirenk. Rubei

Ioup. Lutei.

Son. Nigri.

Sobouy, maſſou. Viridis.

Pirienk. Variorum colorum,

Pegaſſou-aué. coloris Columbini.

Tin. Albi. Et de induſiis intelligitur.

T.

T.

Máé pámo? Quid præterea?

G.

Acang aube-roube, Galeros

T.

Seta-pe? Multos?

G.

Icatoupaué. Innumeros

T.

Galeri.

Ai pogno? Id ne totum eſt?

G.

Erimen. Minimè

T.

Eſſe non bat, Omnia nomina.

G.

Coromo. Expecta paululum.

T.

Neín. Age igitur.

G.

Mocap. ſeu, *Mororocap*. Ignea tormenta, Cata pultas vtriuſque generis: Nam *Mocap* omne genus tormenti ſignificat: maiora etiam quæ nauibus imponuntur ad repellendos piratarum inſultus. Pronuntiant autem aliquando per B. & In ſcribendo, ſi fieri poſſet, intermiſcendę eſſent M. & B. *Mocap-coui*, Attuli etiam puluerem igneum. *Macap-camoroŭ*. Cornua & alia inſtrumenta ad puluerem includendum.

Tormenta bellica.

puluis pyroides.

Inſtrumenta ad puluerem continendum.

T. *Mara vaé* Cuiuſmodi ſunt?

G. *Tapirouſſou ak*, E cornu bouis conflata

T. *Angé-gatou tégué*. Optimè dictum.

Mâepé ſepouytrẽ? Quid tibi numerabitur pro-ea re?

G.

Arouri. Ea inſtrumenta tantùm attuli, quã ſi dicas, nolo tam cito vendere.

T.

Interiectio.

Hé! Interiectio eſt, qua vtuntur dum quis eos alloquitur, quaſi reſpõdere velint, Libenter? Et tamẽ quieſcũt, ne importuni videãtur.

G.

Arrou-ita ygapem. Cultros ferreos attuli.

T.

Naoepiac-icho pené? Nunquid eos videbo?

G.

Bégoé irem. Quando erit otium.

Falces.

T.

Néréroúpe guya-pat? Nunquid falces attuliſti?

G.

Arrout. Attuli.

T.

Igatou-pé? Sunt ne pulchræ?

G.

Guiupar été. Eximiæ ſunt.

T.

Aua-pomoguen? Quis eas fabricauit?

G.

Pagé-ouaſſou remymognẽn. Ille qui tibi notus eſt, cuiuſque nomen tale eſt, eas fabricauit.

T. *Angé-terah.* Id bene ſe habet.

T.

Acẽpiati-mo-mẽn. Papæ? Libẽter eas viderem.

G. *Karamouſſee,* Alio tempore id fiet.

T. *Tâcépiah taugé.* Iam, iam videam.

G.

G. *Eémbereingué.*Expecta adhuc.

T.

Eréroupé itaxé amo? Attuliſti ne cultrōs?

G.

*Arroureta.*Pleroſque attuli.

T.

Secouarantin vaé? Sūtne cultri capulo diuiſo?

G.

*En-en.*non.*Ivetin.*Albo capulo.

*Taxe miri.*paruos cultros.

*Pinda,*hamos. *Moutémouton,* Subulas, *Aroua.*Specula. *Kuap,* pectines. *Mourobouyéte,* Armillas cæruleas.*Cepiahyponeum.* Cuiuſmodi hîc non extant. Eæque pulcherrimæ ſunt inter eas quas hîc vidimus ab eo tēpore quo adferri cœperunt. hami, ſubulæ, ſpecula, pectines, armillæ.

T.

*Eaſo ia voh de carameno t'acepiah de maé.*Aperi arcam vt tua bona intuear.

G.

*Aimoſſaénen.*Occupatus ſum.

Acépiag-oucairen deſue? Alio die aperiam ad te veniens.

T. *Nárour icho p' Irémnaé deſue?*Nonne aliquando ad te bona adferam?

G. *Mae! pererou potat?*Quidnam vis adferre?

T. *Sceh dé,*Neſcio.Quid tu?

*Maé peréi potat?*Quid vis?

T.

*Soô.*feras.*Oura.*aues.*Pira.*piſces.*Ony.*farinam. *Tetic.*rapas.*Comenda-ouaſſou.*magnas fabas.*Cōmēdamiri.*fabas paruas.*Morgouia ouaſſou.*aurea bestiæ, aues, piſces farina, rapæ, fabæ, mala aurea & citrea.

& citrea mala, *Mae tirouén.* Omnes denique aut pleraſque res.

T. *Mara-vaé ſóo éréinſceh?* Cuius generis animal comedere aues?

G. *Nacépiah quevon-gouaaire.* Nolo ea comedere quæ hîc proueniunt.

T. *Aſſenon deſuoe.* Ea tibi nominabo.

G.

Nein. Age vero.

T.

Tapitouſſou: quale animal.

Taperouſſou. Fera quam ſic vocant, quam ſemi aſinum aut ſemi vaccam dicere poſſis?

genus ceruorum ac Damarũ.

Sé-ouaſſou. Genus cerui ac Damæ.

Aper.

Taiaſou. Aper.

Agouti.

Agouti. Rufum animalculum nefrendis magnitudine.

Pague.

Pague. Fera eſt magnitudine nefrendis, nigro & albo colore diſtincta.

Tapiti.

Tapiti. Genus leporis.

G. *Eſſe non ooca ycheſue.* Nomina mihi aues.

Magnæ aues trium generum.

T. *Iacou.* eſt auis caponis magnitudine. Eius autem tres ſunt ſpecies, Nempe *Iacoutin, Iacoupem,* & *Iacou ouaſſou*: boni guſtus omnes inter cæteras aues.

Mouton. Syluefter pauo. Sunt autem nigri & Leucopæi, & corpus adeo magnum habent ac noſtri, auis rara.

Genus magnarũ perdicum.

Mocacoua. eſt genus perdicis quæ corpus magnitudine caponis habet.

Ynambou-ouaſſou. eſt etiam perdix fera alterius magnitudinem æquans.

Ynambou. Perdix eſt non multũ ab iis diſtans, quas

quas,in Gallia videmus.*Pegaſſou.*Turtur.*Pai-tauc*,Aliud genus turturis minoris. G. Turtures.

Seia-pé pïra ſenaé? Eſt-ne magnus bonorum piſcium numerus? T.

*Nan.*Tot ſunt.

*Kurema.*Mulus.

*Parati.*Mulus altero melior.

Aaara-pep. Piſcis planus delicatior aliis.

*Atrara bouten.*Alius lutei coloris,qui minoris eſt pretij.

Atrara meri. Maximè parui qui in dulci aqua viuunt,boníque guſtus ſunt.

Ouara. Magnus piſcis boni ſaporis.

*Kamouroupouy-ouaſſou.*Magnus piſcis. G.

*Mamo pe-dérétam?*Vbinam degis?

T. Vici circa ripas Ganabaræ.

Kariauh,ora-ouaſſou-onée,Iaueu-ur aſſic?piracã,opẽ,Eiraia itanẽ,taracouir-apã, Sarapo-u. Sunt nomina propria virorum qui Ganabarã ſinũ ingredientibus ad ſiniſtrũ latus apparẽt, nec mihi commodè explicari poſſe videntur.

Keri-u Ahãra-u Kouroumouré,Ita-auh,Ioïrarouem. Vici in ripa eiuſdem fluuij ad latus dextrum.

Maiores vici in continenti ex vtroque latere hi ſunt.

Sacouarr-ouſſou-tuue,Ocarentin, Sa popem, Nouroucuue,Araſa tuue, Vſu potúue. Ac multi alij qui ab iis qui cum indigenis commerciũ habuerunt, cognoſci poterunt & à patribus familiâs,quos falſò reges vocant, qui in illis vicis habitant.

G.

Mòbouy-pé toupica gatou heuou? Quot magni ſunt in his regionibus,hoc eſt fortes? T.

*Séta-gue.*Multi ſunt.. G.

Eſſenon auge pequoube ycheſue, Nomina mihi aliquem.

T.

*Nân.*Vocabulum ad reddendum eum attẽtum cui vis aliquid dicere.

*Eapira-ui ioup.*Nomẽ propriũ hominis quod nomen ſic exponas,caput ſemi caluum, & pilo admodum raro.

G.

*Mamo péſe tam?*Vbi habitat?

T.

Kariauh-bè,nomen cõpoſitũ.

*Kariauh-bè,*In vico quẽ ita appellant,eſt autẽ nomen fluminis cuiuſdã à quo nomẽ vicus ſortitur,quia ad eũ ſitus eſt. Significat autem *Karios* domũ.Cõponitur autẽ ex voce*Karios,* & *auh* quæ domũ ſignificat extrahendo *os* & addendo *auh* erit.*Kariauh.Be,*autem eſt articulus ablatiui & ſignificat locum quem petis aut in quem proficiſceris.

G.

Cuſtos medicinæ aut fœmina Cacodæmone obſeſſa.

Moſſen y gérre. Quod ſignificat cuſtodẽ medicinarum,aut ad quẽ medicinę pertinẽt.Eo vero vocabulo vtuntur quũ mulierẽ veneficã deſignant aut à Cacodęmone agitatã. Nã *Moſſen,*eſt medicina.*gerre* proprietas.

T.

Ourauh ouſſou auh arentin. Vici illius maxima penna.

T.

T.

Tou-couar-ouſſou-tune gouare. In quo cãnę inſtar magnarum arundinum leguntur. T.

Ou-acan. Pręcipuus locus eius vici, quod ſignificat caput ipſorum. T.

Soouar-ouſſou. Folium ab arbore collapſum. Diuerſarũ rerũ nomina.

T.

Morgouia ouaſſou. Ingens malum citreũ aut aureum, Sic vocatur. T.

Maé du. Eſt flamma ignis.

T.

Moraca-ouaſſou. Magnum tintinabulum.

T. Tintinabulum.

Mae-nocep. Res quę partim emerſit è terra, aut ex aliquo loco.

T.

Kariau piarre. Via quę ducit ad carios. Sũt vero ipſi pręcipui inter eos qui fluuiũ Ganabaram incolunt.

T.

Che-rorup-gatou, derour-ari. Maximè gaudeo te veniſſe.

Nein téréico, pai Nicolas iron. Mane vero cũ domino Nicolao, ſic nominabāt Villagagnonē. pai Nicolas Villagagno.

Neré roupé déré miceco? Adduxiſti-ne vxorē?

G.

Arout-iran-chereco augernie. Adducā quũ expedita erunt negotia mea. Micece vxor.

T.

Marape derecouran? Quid tibi eſt negotij?

G.

Cher auc-ouā. Domus ad habitādũ parāda eſt. Domus.

T.

Maravae-auh? Quod genus domus? G.

Seth, Daé-ehereco-rem-eouap-rengné, Nõdum ſcio quid ſim facturus.

T.

Mein tereicouap derecorem. Cogita ergo quid ſit faciendum.

G.

Peretam repiah-iréê. Poſtquam veſtrã regionem videro & aliquandiu cõmoratus fuero.

T.

Néréico-icho pe deauem a irom? Nõne cũ tuis, hoc eſt cum popularibus tuis habitabis?

G.

Marani-amo-pé? Cur illud petis?

T.

Aipo-que. Non ſine cauſa dico.

Chepoutoupa-gue déri. Id me malè habet, quaſi dicas, id ſcire cupio.

G.

Princeps aut ſenex. *Nén pé amotareum-pe oreroubicheh?* Nunquid primarium noſtrum ſiue ſenẽ odio habetis?

T.

Erymen. Minimè verò.

Sérécogatou pouyr e ím été mo. Niſi res eſſet maxima cura digna, dicendum eſſet.

G.

Sé couaé apoau-e eugat engatoureſme, yporere cogatou. Eſt mos boni parẽtis, vt quod amat diligenter conſeruet.

T.

Bellum. *Nereſco-icho pirẽ ouarini?* Nõne in bellũ poſthac

hac es profecturus? G.

*Aſſoirénuè.*Aliquando proficiſcar.

Mara-pé pérouagérré réré? Quod eſt nomen veſtris hoſtibus?

Touaiat ſiue *Margáiat.* gens eſt quæ eadē eſt cũ illis lingua: apud quam Luſitani habitant, *Ouetaca*, Verè ſunt Barbari & degunt ad fluuium *Mach-he*,& *parai.*

Nomina hoſtium Tououpinam.

Ouetaca vbi habitent.

*Ouéanérn.*hi Barbari cæteros antecedũt, in ſyluis & montibus habitant.

*Caraia.*hi nobiliores ſunt,atq; etiam cibis, tum aliis rebus ad vitam neceſſariis præ cæteris omnibus abundant..

Caraia. Inter alios excellentes.

*Karios.*Eſt populus qui degit vltra *Touaiare.*ad fluuiũ Platã cuius lingua eadē eſt cum Tououpinãbaultiis & Tououpinenkin. Differētia idiomatis eſt inter eos quos ſupra nominauimus.Ac primùm quidē *Tououpinambaultijs tououpinenkin:Tounaiarre, Tenreminõ. & Kario.*Fermè eandem habent linguam.

Affinitas ac differētia lingu. inter Braſ.

*Karaia.*Diuerſam à reliquis habent & viuēdi & loquendi rationem.

*Ouetaca.*Differunt ab vtriſque & viuendi & loquendi ratione.

*Oueanem.*hi etiã diuerſum & victus & ſermonis ab aliis modum habent.

T.

Teh-oioah pœireca à paauné,iendéue. Alius alium quærit, atque id magno noſtro bono.Nã vox hęc *iende-ue*,eſt dualis quoGręci vtuntur cũ de duobus fit ſermo: hi tamen reſoluitur voce nobis.

Modus loquendi.

Ty ierob ah apóau ari. Exultemus quòd nos homines inuiſunt.

Apóau ac mea gerré, iendeſue. Gens eſt noſtri cōmodi ſtudioſa, quę nobis bona ſua largitur.

Tyréco-gatou iendeſue. Diligenter eam conſeruemus, hoc eſt, eam ita excipiamus vt ipſi ſatisfaciamus.

Iporenc été-am reco iendeſue. Pręclara ſe nobis res offert.

Ty maran-gatou apoau-apé. huic populo nos dedamus.

Ty moumourrou, mé mae gerre iēdeſue, Ne iniuriā faciamus Gēti quæ ſua bona nobis affert.

Typoich apoaue iendeſue. Suppeditemus eis cibos ad viuendum.

Typoeraca apoaué. laboremus vt prędā pro ipſis venemur. Vox *yporraca*, pręcipuè de piſcium venatione intelligitur, ſed eā ad alia etiam genera extendunt.

Tyrrout mae-tyronam ani apé, adferamus illis quidquid inuenire poterimus.

Tyre comremoich-meiende-mae recouſſa-ue. Ne illos malè excipiamus qui nobis adferūt bona ſua.

Pé peroinch auu-mecharaire oueh. Ne mali ſitis pueri mei.

T aperé coih mae. Vt bona conſequamini.

Tœrecoih peraire amo. Et veſtri etiā liberi.

Nyrecoih ienderamoyn maé pouaire. Nulla bona habemus ab auis noſtris.

O pap cheramouyn mae-pouaire aitih. Quęcūque mihi auus reliquerat proieci.

Apoau maé ry os ierobiah. Magni æſtimans ea

bona quæ nobis afferuntur.

Iẽderamouyn-remié pia: potategue aou-aire. Quę cùm noſtri videre optaſſẽt nec tamẽ viderũt.

The!oip otarhété ienderamouyn recohiare ete, iendeſue. Id bene eſt, quanta potior noſtra cõditio patrum noſtrorum conditione?

Iendé porrau-ouſſou vocare. Id nobis triſtitiam omnem eximit.

Iende-co-ouaſſou-gerre. Id efficit vt magnos hortos habeamus.

En ſaſſi piram, iendere mêmynon apé. Non amplius dolent pueruli noſtri quum tondentur.

Tyre coih apouau, ienderoua-gerre an. Hos nobiſcum contra hoſtes deducamus.

Toere coih mocap, ó maé-aé. Habeant catapultas, quod genus armorum ſibi vindicant.

Mara-mo ſenténgatou-euin-amo. Cur non eſſent ſtrenui?

Memé-taé morerobiarem. Eſt gens impauida.

Ty ſenenc apouau, marã-iende-iron. Experiamur ipſorum vires dum nobiſcum erunt.

Ménré-taé moreroarroupiare. Illi ſũt qui debellant alios, Id eſt, Luſitanos.

Agne-he oueh. Quaſi diceret, quidquid dixi verum eſt. T.

Nein-tya-mouéta iéndéré caſſariri. Colloquamur de iis qui nos inuiſunt. Quod in bonam partem eſt accipiendum. G.

Nein-che atour-aſſauep age igitur mi ſocie: hic verò notãdũ eſt voces *Atour-aſſap* & *Cotouaſſap*, differre. Nã prior ſignificat perfectũ fœdus inter eos ac nos pactũ eſſe, quo fit vt bona Differẽtia inter *Atouraſſap*, & *Cotouaſſap*.

ſint cõmunia, cuius Filiã aut ſororẽ ducere in vxorẽ non poſſumus: Nõ ita verò de Coutouaſſap: ea.n. appellatione nominis alicuius vtũtur, vt tibię, oculi, auriculę & alia pleraq; eiũs generis nomina. T.

Colloq. de variis reb.

Mae-reſſe, ic̃de moueta? De quibus loquemur? G.

Sceh macrouẽ-reſſe. De multis ac variis reb. T.

Cœlũ, ſol, Luna, ſtellæ, terra, mare, aqua dulcis & ſalſa.

Mara-pieng vvah rere? Quomodo vocatur cœlum? G.

Cœlum, T.

Cyh-rengne-taſſeuouh maetirouem deſue. G.

Augebe, Rectè. T.

Mah, Cœlum *Couaraſſi.* Sol. *Iaſce,* Luna, *Jaſſi tata ouaſſou.* Stella matutina & veſpertina quę Lucifer vocatur. *Jaßi-tata-miri.* Aliæ omnes ſtellę paruæ. *Ybouy,* terra. *Poirauem.* Mare. *Vhete.* aqua dulcis. *Vh-éen.* aqua ſalſa. *Vheen buhk.* aquæ quas nautę vocant Sõmaque. T.

Ita, petra, metallum & domus fund.

Jta. propriè lapis eſt, accipitur etiã pro quolibet metallo & ędificij fundamento vt *ach ita,* domus columna.

Yapurr-ita. faſtigium domus.

Iura-ita. trabes domus.

Omne genus lignorum. Orapat arcus.

Igaurah ſeu *ybouirah.* omne genus lignorum, *Ourapat.* arcus, & quamuis nomẽ ſit cõpoſitũ ex ybouyrah, quod eſt lignũ & apat, vncũ: Tamen pronuntiant *orapat* per ſyncopem.

Arre, aer. *arr aip.* Malus aër.

Amen. pluuia.

Pluuia.

Amen poytou. tempeſtas pluuia ingruente.

Tonitru

Toup-en. tonitru: toupẽ *Verap.* eſt coruſcatio.

Tory-

Tory-hu: Nubes aut brumæ. Nubes.
Ybneture Montes. Montes.
Quum campeſtria loca vbi nulli montes. T. Planities.
Taue viri auh. Domus. *Vh-écouap* Fluuius decurrens. Vici & fluuij.
Vh p aou. Inſula. Syluæ.
Kaa, omne genus Syluarum & nemorum. Inſula.
Kàa-paou. Eſt ſylua in media planitie.
Kaa ouan. Qui in ſyluis educatus eſt.
Kaa-gerre. Cacodęmō eſt qui ipſos vehemēter vexat. *Kaa-gerre* Cacodæmon.
Ygat. Linter ex cortice arborum, triginta aut quadraginta homines ad bellū euntes capiēs: accipitur etiā pro naui quā vocāt *yguerrouſſou*. *Ygat*. Cymba.
Puiſſa-ouaſſou. Eſt rete piſcatorium.
Inguea. Eſt magna Cymba ad piſcandum.
Ingueí. Diminutiuum, Cymba quæ vſui eſt cū fluuij exundant. T. Rete piſcatorium.
Nomoquot. mae taſſe nomidéſue. Quęſo ne quid amplius nomines.
Emourbéou deretamicheſue. Iam de tua patria, & habitatione diſſere.
Augêbé derenguè eporem doup. Bene eſt, primū ergo interroga. Colloq. de Gallia.
Ia eh marape deretam-rere. hoc faciam. Quod eſt patrię ac regioni tuæ nomen? G.
Rothomagum. Vrbs quędam nominis. T.
Tan ouſcoù-pe-um? Eſtne magnus vicus? Nullā ponunt differentiam inter vrbē & vicū: quia ipſi nullas habent vrbes.

G.

Pa. Sic eſt.

T.

Moboy-pe-perouhichah gatou? Quot habetis Dominos G.

Augé pé. Vnicum. T.

Mara-pe-ſere? Quod illi eſt nomen? G.

Henricus. 2. *Henry.* Tempore henrici ſecundi hæc nauigatio fuit ſuſcepta.

T.

Tére-porren c. Præclarum nomen eſt.

Mara-pé-peroubichan eta-ein ? Cur non habetis plures Dominos?

G.

De principe ac ſubditis. *Moroéré-chih-gue.* Non plures habemus.

Ore ramouim-aue. A temporibus maiorum noſtrorum. T

Marapienh-pee? Vos verò quid?

G.

Oroicôguè. Nos eo contenti ſumus.

Orée-mae-gerre. Et bene nobiſcum agitur.

T.

Epé noéré, coih-péroupichah-maé? Veſter autē princeps bona ne habet?

G.

Oerecouh. Infinita habet.

Oré-maé-gerre a hépé. Quicquid habemus in ipſius arbitrio poſitum eſt.

T.

Oriuij pe ogépé? In bellumne proficiſcitur.

G.

Pa. Ita.

T.

Colloq. de vrb. ac vicis. *Mobouv-taue-pe-iouca ny mae ?* Quot vrbes aut vi-

aut vicos habetis?

G.

Setà-gatou. Plures quàm poſſim dicere.

T.

Njreſce nouih-ichopene? Nunquid mihi recenſebis?

G.

Ypo icopouy. Id nimis longum foret.

T.

Yporrenc pe-peretani? Locus veſtræ originis eſt-ne pulcher?

G.

Yporren-gatou. Pulcherrimus.

T.

Eugaya-pe-per-auce. Veſtrę domus ſunt ne ſimiles noſtris?

G.

Oicoe-gatou. Multùm abeſt.

T.

Mera-vae? Cuiuſmodi ſunt ergo?

G.

Ita-gepe. Sunt prorſus lapideæ.

T.

Tourouſſou-pe. Sunt ne magnæ?

G.

Tourouſſou-gatou. Maximæ.

T.

Vate-gaton-pé. Sunt ne multùm excelſæ?

G.

Mahmo. Multùm. Id verò vocabulum admirantis eſt.

T.

Engaya-pe-pet-ancynim? Interior pars acceditne ad ſimilitudinem noſtrarum?

G.

*Erymen.*Non.

De rebus ad corpus ſpectantibus.

T. *Eſce-non de rete renomdan eta-ichesſué.*Recita mihi ea quæ ad tuum corpus pertinent.

G. *Eſcendoup.*Audi.

G.. *I-eh.*Paratus ſum.

*Ché acan.*Caput meum.*De acan.*Caput tuū, *Ycan*, Caput ſuum. *Oreacau.* Noſtrum caput. *Pé-acan,*Veſtrum caput.*An atcan.*Eorum caput.Vt autem hæc pronomina melius intelligantur,perſonas ſingularis & pluralis numeri tantùm declarabo.

Primùm.

*Ché.*Eſt prima perſona ſingularis num.quę in omni ſermonis genere,ſiue primitiuo ſiue deriuatiuo,poſſeſſiuo,aut alio denique inſeruit.

*Ché-aué.*Caput meum aut capilli.

*Ché-voua.*Mea facies.

*Che-nembi.*Meæ aures.

*Cheſſhua.*Mea frons.

*Ché-reſſa.*Mei oculi.

*Ché-tin.*Meus naſus.

*Ché-iourou.*Meum os.

*Che-retoupaué.*Meæ genæ.

*Ché-redmiua.*Meum mentum.

*Ché-redmiua-aué.*Mea barba.

*Ché-ape-cou.*Mea lingua.

*Ché-ram.*Mei dentes.

*Ché-aioeué.*Meum collum,aut mea gula.

*Ché-aſſeoc.*Meum guttur.

*Ché-poca.*Meum pectus.

*Ché rocapé.*Mea pars anterior.

Ché-

Ché-atoucoupé. Mea pars poſterior.
Ché-pouy-asóo. Mea ſpina.
Ché-rousbony Mei renes.
Ché-reuiré. Meæ nates.
Ché-inuanpony. Mei humeri.
Ché inua. Mea brachia.
Ché-papouy. Meus pugnus.
Ché-po. Mea manus.
Ché-poneu. Mei digiti.
Ché-puyac. Stomachus meus aut iecur,
Ché-reguie. Venter meus.
Ché-pourou-aſſeu. Vmbilicus meus.
Ché-cam. Mammæ meæ.
Ché-oup. Coxæ meæ,
Ché-roduponam. Genua mea.
Ché-porace. Cubiti mei.
Ché-retemeu. Tibiæ meę.
Ché-pouy. Pedes mei.
Ché-puſſempé. Vngues pedum meorum.
Ché ponampe. Vngues mearum manuum.
Ché-guy-encg. Cor meum & pulmo.
Ché-encg. Anima mea aut mens.
Ché-enc-gouere. Anima mea poſtquam è corpore exiit.

Nomina partium corporis pudendarum.
Ché rencouem.
Ché rementien.
Ché-rapoupit.

Quæ quidem breuitatis cauſa non fuſiùs perſequar. Notãdum verò eſt, nomina rerum accommodari non poſſe niſi pronomina primæ, ſecundæ, ac tertiæ perſonæ vtriuſque nu-

meri attribuantur. Vt autem meliùs capiantur,hoc ſit exemplum.

Primo.

Che,Ego,*De*,tu,*Abe*,Ille.

Pluralis.

Oree,Nos.*Peè*,vos.*Au-ae*,illi.

Quòd ad tertiam perſonam *abe*.eſt maſculinũ. Et pro fœminino & neutro *aè* ſine aſpiratione. Et in plurali *Au-ae*, eſt maſculini ac fœminini generis,& proinde communis.

De rebus ad domũ & culinam pertinentibus.

De rebus ad familiã ſpectantibus.

Emiredu-tata.Accende ignem.
Emo-goep-tata.Extingue ignem.
Erout-che-rata-rem, adfer fomites ad ignem ſuſcitandum.
Emogi pira,piſces coque.
Eſſeſſit, Torre.
Emoui.Elixa.
Fa vecu-óuy-amo.Fac farinam.
Emogip-caouin-amo.Compone potum.
Coein vpé. Vade ad fontem.
Erout-v-icheſue.adfer mihi aquam.
Ché-renni augepe.Da mihi potum.
Quere me che-remyou-recoap. Veni vt mihi cibum præbeas.
Taie-poeh.Manus meas lauem.
Tae-iourou-eh.Abluam os meum.
Ché-embouaſſi.Eſurio.
Nam che iourou-eh.Non eſurio.
Che-vſſeh. Sitio.
Ché-reaic.Caleo,Sudo.
Ché-rou.Frigeo.

Ché

*Ché racoup.*Febricito.
*Ché-carouc-aſſi.*Triſtis ſum.
Carouc tamen veſperam ſignificat.
Aicoteue. Me res quædam excruciat.
*Che poura-ouſſoup.*Peſſimè agitur mecum.
*Che roemp.*Lætus ſum.
*Aico memouoch.*Ludibrio expoſitus ſum.
*Aico-gatou.*Res mihi cedunt ex ſententia.
*Che-remiac-ouſſou.*Meum mancipium,
*Chere miboye.*Meus ſeruus.
*Che-roiac.*Qui ſunt minores me & ad mihi mi niſtrandum nati.
*Che-porracaſſare.*Piſcatores mei.
*Ché-mae.*Bona mea,merces,ſuppellex.Denique quidquid meum eſt.
*Ché-rémigmognem.*Eſt induſtriæ meæ.
*Ché-rere-couarré.*Meus cuſtos.
*Ché roubichac.*Qui eſt maior me,quem nos Regem noſtrum,ducem, principem denique vocamus.
*Mouſſacat.*Eſt bonus paterfamiliâs qui peregrinos viatores excipit.
Querre-muhau. Potens in bello, & in quadam re perficienda ſtrenuus.
Tenten. Qui videtur in bello,aut in alia re fortis.
*Ché-roup.*Pater meus.
Ché-requeyt. Meus frater natu maior. De progenie.
Ché-rebure. Minor natu.
Ché-renadire. Mea ſoror.
Ché-reue. Filius ſororis meæ.
Ché-tipet. Filia ſororis meæ.

meri attribuantur. Vt autem meliùs capiantur, hoc ſit exemplum.

Primo.

Che, Ego, *De*, tu, *Ahe*, Ille.

Pluralis.

Oree, Nos. *Peè*, vos. *Au-ae*, illi.

Quòd ad tertiam perſonam *ahe*. eſt maſculinū. Et pro fœminino & neutro *aè* ſine aſpiratione. Et in plurali *Au-ae*, eſt maſculini ac fœminini generis, & proinde communis.

De rebus ad domū & culinam pertinentibus.

De rebus ad familiā ſpectantibus.

Emiredu-tata. Accende ignem.
Emo-goep-tata. Extingue ignem.
Erout-che-rata-rem, adfer fomites ad ignem ſuſcitandum.
Emogi pira, piſces coque.
Eſſeſſit, Torre.
Emoui. Elixa.
Fa vecu-óuy-amo. Fac farinam.
Emogip-caouin-amo. Compone potum.
Coein vpé. Vade ad fontem.
Erout-v-icheſue. adfer mihi aquam.
Ché-renni augepe. Da mihi potum.
Quere me che-remyou-recoap. Veni vt mihi cibum præbeas.
Taie-poeh. Manus meas lauem.
Tae-iourou-eh. Abluam os meum.
Ché-embouaſſi. Eſurio.
Nam che iourou-eh. Non eſurio.
Che-vſſeh. Sitio.
Ché-reaic. Caleo, Sudo.
Ché-rou. Frigeo.

Ché

Ché racoup.Febricito.
Ché-carouc-aſſi.Triſtis ſum.
Carouc tamen veſperam ſignificat.
Aicoteue. Me res quædam excruciat.
Che poura-ouſſoup.Peſſimè agitur mecum.
Che roemp.Lætus ſum.
Aico memouoch.Ludibrio expoſitus ſum.
Aico-gatou.Res mihi cedunt ex ſententia.
Che-remiac-ouſſou.Meum mancipium,
Chere miboye.Meus ſeruus.
Che-roiac.Qui ſunt minores me & ad mihi miniſtrandum nati.
Che-porracaſſare.Piſcatores mei.
Ché-mae.Bona mea,merces,ſuppellex.Denique quidquid meum eſt.
Ché-rémigmognem.Eſt induſtriæ meæ.
Ché-rere-couarré.Meus cuſtos.
Ché roubichac.Qui eſt maior me,quem nos Regem noſtrum,ducem, principem denique vocamus.
Mouſſacat.Eſt bonus paterfamiliâs qui peregrinos viatores excipit.
Querre-muhau. Potens in bello, & in quadam re perficienda ſtrenuus.
Tenten. Qui videtur in bello,aut in alia re fortis.
Ché-roup.Pater meus.
Ché-requeyt. Meus frater natu maior. De progenie.
Ché-rebure. Minor natu.
Ché-renadire. Mea ſoror.
Ché-reue. Filius ſororis meæ.
Ché-tipet. Filia ſororis meæ.

Ché-aiche Amita.

Ai. Mater mea. Dicunt etiam *Ché-ſi,* Mater mea:& ſæpe quidam dum loquuntur de ipſa. *Ché ſut.* Socia matris meę, quæ patris etiam eſt vxor.

Ché rayt. Mea filia.

Chéremenynou. Filij filiorum meorum & filiarum. Notandum eſt auunculum nomine, patris vocari & patrem nepotes & neptes ſuos filios ac filias appellare.

Verbũ apud Grámaticos Quod Grammatici noſtri verbum nominant apud Braſilienſes dicitur *guengaue,* quod idem eſt ac loquendi modus. Vt autem aliquam eius rei notitiam habeamus, exemplum in medium proferemus.

Primum.

Singul. Indicat. aut demonſtrat.

Aico, Sum. *Ereico.* Es. *Oico,* eſt.

Pluralis.

Oreico, Sumus. *Peicò,* eſtis *Auraé oico.* Sunt.

Tertia perſona ſingularis & pluralis ſimiles ſunt, niſi quòd in tertia *an aé* pluralis numeri pronomen eſt addendum quod ſignificat, Illi, vt apparet in præterito imperfecto numeri ſingularis, quod reſoluitur per aduerbium *aquoémé.* Id eſt eo tempore.

Aico-aquoémé, Tunc eram.

Ereico-aquoémé, Tunc eras.

Oico aquoémé. Tunc erat.

Plus imperfectum.

Oroico aquoémé. Tunc eramus.

Peico aquoémé, Tunc eratis.

Aurat

*Aurae-oico-aquoémé.*Tunc eram.

Pro præterito perfecto.

Singularis.

Accipiemus verbũ,*Oico*,vt ante & hoc aduerbium *Aquoé-méné*,quod eſt temporis præteriti & pluſquam perfecti.

Exemplum.

Aſſaouſſou-gatou-aquoéméné,Eũ perfectè amaui eo tẽpore.*Quo-uénén-gatou tégné*, Nũc vero nullo modo quaſi dicas debebat amicitiã meam colere quando ipſum amabam.

Pro futuro.*Aco-iren*,Ero in poſterũ.Et ita deinceps de ſingulis perſonis tã ſing.quã plu.

In Imperatiuo.

Oico,Sis.*Toico*.ſit.

Plurali.

Toroico,Simus,*Tapeico*.Sitis.

Aurae-toico,Sint.Pro futuro vero addere oportet,*Irén*,vt ante.Et Imperando pro præſenti dicendũ eſt,*Taugé*,quod eſt,Statim.

Pro optatiuo.

Aico-mo-mẽ.Quã libẽter eſſe.Et ſic deinceps. Optatiuum reſoluimus per aduerbium *Iron*.

Exemplum.

Taico-de-iron,Tecum ſim & ſic deinceps.

Participium.

Chéré coruré.Ens.Quod participiũ rectè per ſe intelligi non poteſt niſi addatur pronomẽ *de-ahe-et-aé*.Pluralis quoque *Oreé*,*pée*,*an-aé*

Vox indefinita pro infinito accipi poteſt. Sed ea rarò vtuntur.

Coniugatio verbi *Aiout*. Exẽplũ Indicatiui,

aut demonſtratiui in præſenti tempore.

Singularis numerus.

Aiout. Venio,aut veni.
Ere-iout. Venis,aut veniſti.
O-out. Venit,aut venit.

Plural.numerus.

Ore-iout. Venitis,aut veniſtis.
An-ae-o-out. Veniunt,aut venerunt.

In aliis tẽporibus accipere debemus aduerbia quę pòſt declarabimus. Nullũ enim verbũ coniugatur quin per aduerbiũ reſoluatur, tũ in prętérito, pręſenti imperfecto, pluſquamperfecto, Indefinito & futuro.

Exemplum præteriti nondum perfecti.

Aiout-agouéme. Tunc veniebam.

Exemplum præteriti imperfecti & perfecti.

Aiout-agouéméné. Veni, aut veneram eo tẽpore.

Aiout-dimaé-né. Lõgum tempus elapſum eſt à quo veni.

Quæ tempora potiùs indefinita ſunt cenſenda.

Exemplum futuri.

Aiout-Iran-né. Veniam certa die. Poſſumus etiam dicere *Iran.* quamuis non addatur *né.*

Notandum eſt etiam quòd dũ addũtur aduerbia, perſonæ repetendę ſunt, vt ſic in præſenti indicatiui & demonſtratiui.

Exemplum Imperatiui ſingularis numeri.

Eori. Veni: habet tãtùm ſecundã perſonam.

Eyot. Nam in hac lingua non poſſumus imperare tertiæ perſonæ, quã nõ videmus. Poſ-

ſumus quidem dicere.

Emo-out. Fac vt veniat.

Pluralis numeri.

Pe-ori. Venite.

Pe-iot. Venite.

Soni.

Eiot & *pe-iot*, Similē ſēſum habēt, ſed prior, *eiot*, honeſtius eſt inter homines, quoniā vltimus *Pe-iot*, vſurpatur in vocandis beſtiis & auibus quas domi alunt.

Exemplū optatiui: tamen videtur imperare.

Singula.

Aiout-mo. Libenter veniſſē. Et ſic de cęteris perſonis vt in Indicatiuo: habet tēpus futurum addito aduerbio.

Exemplum coniunctiui.

Ta-iout. Veniam.

Sed ad implendam ſignificationē addēda eſt hæc vox *Nein.* quę eſt aduerbium exhortandi, imperādi, orādi, & incitādi. Verbū hoc indicatiuo caret: attamē ab eo formatur participium.

Tovvme. Veniens.

Exemplum.

Che-rourmé-Aſſoua nitin.

Ché-remiéreco pouére.

Vt veniens inuêni quod aliâs perdideram.

Senoyt-pe. Hirudo.

Jnuby-a. Cornua lignea quibus barbari ſonitus cient.

FINIS COLLOQVII.

Inſuper vt faciliùs iudicium de rebus à nobis in hac hiſtoria commemoratis ferre poſſint tum ij quibuſcum eundo, ac redeundo nauigaui, tum ij omnes qui me in America viderunt, (è quibus non paucos ſuperſtites eſſe credo) ipſiquè adeò nautæ, aliíque qui vel tantillùm ad Sinum *Ganabara* ſub Capricorni Tropico vixerunt: In eorum gratiam colloquio catalogum hunc, qui nomina pagorum 22. ad quos non ſemel oberraui adiungere viſum eſt.

Pagi 2. quos in America peragrauit Autor.

Ac primùm quidem hæc ſunt eorum nomina qui ſiti ſunt ad dexteram, ingredienti ſinum illum. *Cariaue*.1. *Yaboraci*. 2. Quorum poſtremum Galli Pepinum nominabant, de nauarchi cuiuſdam nomine, qui nauem aliquando ad eum pagum onerarat. *Euramyry*.3. A Gallis Goſlet nominatur de interpretis cuiuſdam nomine, qui aliqandiu ibi habitarat.

Pira-ouaſſou. 4. *Sapopem*. 5. *Ocarentin*, pagus amoeniſſimus. 6. *Oura ouaſſou-oueé*. 7. *Tentimen*. 8 *Cotiua*. 9. *Pauo*. 10. *Sarigoy*.11.

Alium præterea Galli petram vocant, ob rupeculam à mola non abſimilem, quæ ſyluam ingredientibus iter ad iſtum pagum indicabat.12. Alium quoque Galli *Vpec* nominant de Indicarum gallinarum nomine, quas Barbari *Vpec* nuncupant.

Alium præterea ſagittatum vicum appellabamus, quòd cum primùm ad eum iter facere-

ceremus, in ſyluam ingreſſi, ſagittas multas ad proceriſſimæ cuiuſdam arboris putrefactæ cacumen emiſſas defixeramus, quę in poſterum indicis vices nobis præſtarent.14.

Qui ad dexteram.

Keri-u.15. *Acara-u*. 16. *Morgouia-ouaſſou*. 17.

Qui in Inſulam magnam.

Pindo-ouſſou. 18. *Corouque*. 19. *Pirauijou* 20. Alius præterea, cuius nomen mihi excidit ſitus inter *Pindo-ouſſou*, & *Pirauijou*, ad quem in quibuſdam captiuis emendis operam poſui.21.

Alius quoque inter *Carouque* & *Pindo-ouſſou*, cuius etiam appellatio non occurrit.22.

Quæ ſit tum pagorum, tum ædium forma alibi demonſtrauimus.

CAP. XXI.

De noſtro ab America diſceſſu: dé que naufragijs & alijs non minimis periculis, quæ primùm in reditu noſtro euaſimus.

VERAM diſceſſus noſtri ab America cauſam ſi quis intelligere cupit, in memoriam ſibi id reuocet neceſſe eſt quod ſuprà Cap. VI. ſub finem retulimus. Nos nimirum poſtquã menſes octo in Inſula quam occuparat Villagagno, viximus (quos ad Idololatriam vi adigere non poterat) ab eo poſt ſuam à veræ religionis defectionem eiectos fuiſſe. Itaque in continentem ſeceſſimus, ad ſiniſtram Ganabaræ ſinum ingredientibus; ad eum locum quem nos *la briqueterie* nuncupamus, qui ab Caſtello Collignio paſſibus. M. diſtat. Ibi menſes duos in tuguriolis quibuſdã à Gallis piſcatum euntibus olim extructis degimus. Per illud tẽpus Chappellęus & Boiſſius quos apud Villagagnonem reliqueramus ad nos veniunt, eandem ob cauſam eum deſerentes ob quam nos ab illo diſceſſionem feceramus: quòd nimirum ab Euangelio defeciſſet. Duo verò illi in noſtrum ſunt adſcripti numerum qui naulum ſexcentenarum Gallicarum libellarum, vnà cum aliquanta commeatus copia cum nauclero, cuius naui tranſportati ſumus,

Lateritia, locus in America.

Chapellęus & Boiſſius cur à Villagagnone abſcedunt.

mus,pacti eramus.

Verùm antequam vlteriùs progrediar, id eſt à nobis dicendum quod anteà nos dicturos recepimus, nimirum quo ſe geſſerit modo in nobis dimittendis Villagagno. Legati regij nomē prę ſe ferebat, munúſque obibat in illis regionibus. Quare Gallorum qui eò veniebant nullus quidquam contra illius nutum adgredi auſus erat. Ille igitur tantiſper dum nauis qua reuecti fuimus in anchoris ſtabat ad Ganabaræ ſinum, quo in loco onerabatur, ex ſcripto nobis abeūdi poteſtatem facit,& literas dat ad nauarchum, quibus illi ſignificat ne cunctaretur nos naui deportare, id quidem illi per ſe licere: nam (inquiebat fraudulēter) quàm gratus fuit mihi olim eorum aduentus,quo me id aſſequutum eſſe rebar quod optabam, eorum diſceſſione tam delector, quando mecum non conſentiunt. Qua ſpecie inſidias nobis clam ſtruxerat. Arculam enim cerata tela obuolutam (qui mos eſt ab nauigantibus receptus)epiſtolis plenā, quas ad familiares ſcribebat,eidem nauarcho tradit: quibus dicam in nos conſcriptam clā interſerit,qua primo quoque obuio regio Iudici vt in nos manus coniiciat,ignique addicat,edicit,vtpote hęreſeos criminis reos à ſe peractos. Atq; ita merita noſtra in ſe collata Villagagno indigniſſima perfidia veluti obſignauit. Quam tamē(vt mox dicetur)in cōtrarium Deus conuertit euentum: maximo enim noſtro ſolatio, Villagagnonis verò

Villagagnonis indigniſſima perfidia.

ignominiæ ceſſit.

Tandem Prid. Nonas Ianuarij Anno 1558. nauem noſtram, Iacobæam nomine, braſilio, pipere Indico, goſſipio, cercopithecis, Sagouinis, pſittacis, aliíſque id genus quæ iampridem plerique noſtrum, ſibi compārarāt, oneratam conſcendimus. Sed antequam è portu ſoluamus prætermittere nolo, vt magis ac magis pateat Villagagnonem vnum impedimento fuiſſe quominus Galli regionem illam tenuerint, Faribæum quendam nomine, Rothomagenſem, nauis noſtræ præfectum nauigationem illam ſuſcepiſſe religioſi nominis procerum rogatu, vt terram illam exploraret, atque habitationi idoneum locum deligeret. Ac ſanè is nobis ſignificauit, niſi Villagagnonis defectio obſtitiſſet, vltra octingenta hominum capita longis belgicis nauibus eò nauigatura mox fuiſſe. Ego verò facile credo, ſi Villagagno conſtanter in propoſito perſeueraſſet è Gallia vltra capitum decem millia eò commigratura fuiſſe, quæ & Inſulam noſtram ab Luſitanorum inſultibus propugnaſſent (qua tamen non multò poſt diſceſſum noſtrum ſunt potiti) ampliſſimóſque ac fertiliſſimos agros ſub regia autoritate in America incolerent. Quæ terra ſi id cōtigiſſet, Antarcticæ Galliæ nomen quod inditum fuerat, meritò retinuiſſet.

Villagagnonis à vera religione defectio in cauſa eſt cur à Gallis America nō ſit occupata.

Sed vt ad rem, eodem ipſo die, nimirum Prid. Non. Ian. ſoluimus, ac Deo duce, vaſto illi Occidentali Oceano rurſum nos committ-

mittimus. Recenſione facta, capitum numerus ad quadraginta quinque eſt inuẽtus. Nauigium enim quo vehebamur oneraria erat nauis mediocris, cuius Nauarchus, nomine Baudouinus, de quo antè facta eſt mentio, nautas vigintiquinq; habebat,nos verò quindecim eramus. Nauigationem porrò illam nonniſi imminentis periculi cùm formidine ſuſcipimus: enimuerò plerique noſtrûm ob infinitos quos inter eundum exantlauerant labores,niſi adeò iniquus nobis fuiſſet Villagigno,vt in Galliam remigrarent nunquam adduci potuiſſent: tum quòd ſincerè Deum illic colere liceret, tum etiam ſoli fertilitate experta: quarum rerum in Gallia tum erat, atque eſt etiamnum longè maior difficultas. Hinc fit vt ego, qui Patriam meam ſemper amaui atque amo,Americę valedicturus,hoc loco fateri cogar, me non rarò Americanorum conſortij teneri deſiderio,apud quos integritatem ac ſynceritatem maiorem ſum expertus quàm apud noſtrates pleroſque Chriſtianum nomen præ ſe ferentes. Iam enim apud nos fides nulla ſupereſt,réſque adeò noſtra tota Italica facta eſt, ínque diſſimulationibus,atque verbis inanibus poſita. Qua die ab Americà diſceſſerimus.

At quoniam ipſo nauigationis noſtræ initio Breuia erant nobis tranſmittenda, (ſunt autem ſcopuli arenæ permixti) quæ in mare ad LX.paſſ.Mill.porriguntur, quæ etiã quàm longiſſimè poſſunt fugiunt nautę, vento non ſatis ad altum tenendum ſecundo,vt tã graue Breuia.

declinaremus periculũ retrò cedere propemodum coacti fuimus. Attamen poſtquam totos ſeptem dies fluctibus agitati oberſauimus, nec multùm promouimus circa mediam noctẽ accidit nobis vt nautis pro more alternatim aquam è ſentina ὑδραύλῳ haurientibus quamuis diu multúmque in illo perſtitiſſent labore eã tamen exhaurire nuſquam potuerunt. Nauclerus noſter rem illam admiratus ad ſentinam deſcendit, quidnam rei illud eſſet ſciſcitaturus. Nauem rimoſam atque adeò aquis oppletam, vt iam paulatim demergi eam perſentiremus, comperit. Quare, minimè quærendum arbitror, vtrum ſingulis noſtrûm expergefactis vbi imminens illud periculum in quo verſabamur innotuit, vehementer perculſi fuerimus nec ne. Ac ſanè, tam certum erat ſubmerſionis mox futurę indiciũ, vt ſalutis ſpe omni abiecta, plerique iam mortem expectarent.

Imminẽs naufragium.

Veruntamen Deo ita prouidente quidam (in quibus eram) vitam ſuam quàm longiſſimè poſſent producere decernunt: ſéque colligunt, ac duobus ὑδραύλοις nauem ad horam vſque meridianam ſuſtentant, hoc eſt, duodecim horarum ſpatio, quo tanta abundantia in nauem influxit quanta totis viribus à nobis potuit exhauriri. Immo cum braſilium quo erat nauis onuſta aqua attigiſſet, ſanguinem bubulum rubore referens è canalibus effluebat. Tantiſper igitur dum tãta cũ diligentia, quantam res ipſa flagitabat, neruos omnes con-

contendimus, ſecundo flante vento ad reditum in Barbarorum oram, quam (vt pote non multùm à nobis remotam) illius diei hora vndecima conſpeximus, proram eò conuertimus. Interea nautæ qui cum fabro lignario ſub foris erant rimulas quæ aquæ ingreſſum præſtabãt luſtrantes, tã gnauiter officio functi ſunt, vel lardo, plumbo, panniculis atque id genus aliis quæ illis non parcè nobis ſubminiſtrabantur, infeſtiſſimas quaſque obturant: atque ita viribus iam deficientibus pauliſper leuati fuimus. Attamen vbi faber lignarius nauem vndiquaque diligenter recognouit, aſſeruit eam (vtpote vetuſtam & vermibus eroſam) ad tantam nauigationem minimè eſſe parem quanta erat ea cui iam nos accincti eramus: Autórque fuit, vt vnde exceſſeramus eò rediremus, ibíque vel nauem aliam è Gallia venturam opperiremur, vel nouam conderemus: de qua ſententia acerrimè eſt certatum. Nihilominus tamen vicit naucleri ſententia, qui veritus vt ſi litus repeteret, nautis deſtitueretur, malle ſe affirmauit, vitam ſuam ad omnes caſus obiicere (quę erat illius amentia) quàm merciũ atque adeò nauis ipſius iacturam facere. Se quidem Philippo, aliíſque quibus præerat; ſi ad Americam oram redire animus eſſet, ſcaphã ad eos vſus daturum eſſe. Ad quæ properè Philippus ſe quidem Galliam repetere decreuiſſe, atque ſuis omnibus vt idem facerent autorem eſſe reſpondit. Nauclerus verò alter excepit, na-

uigationem periculoſiſſimã eſſe: ac præterea preſentire ſe eam diuturniorem futurã quàm vulgò crederetur: ac proinde commeatum tot hominibus alendis nõ ſuffecturum. Quibus auditis ex vniuerſo numero ſex conuenimus, qui nauigationis pericula, ac præcipuè famem imminentem reformidantes Americanam oram à qua xx. tantùm paſſuum millia aberamus, repetere ſtatuimus.

Id conſilium vt exequeremur, haud mora, ſarcinas noſtras in ſcapham coniicimus, quæ nobis data fuerat, cum farinę exigua copia, atque aliquãtulo potu. Sed dum mutuo valedicentes bene alij aliis precaremur, quidam ex iis qui cum Philippo remanſerant, ſummo quo me proſequebatur amore motus manum mihi porrexit atq; ita infit, obſecro te vt nobiſcum remaneas, fac nos minimè in Galliam eſſe appulſuros, attamen longè maior affulget ſpes ſalutis, ſiue ad Prouinciam Peruenſem, ſiue ad aliquam inſulam appellamus, quàm ſi ad Villagagnonem reuertamur, apud quem (vt facilè eſt coniicere) quieti nunquam eritis. His permotus cum longiori orationi locus non daretur, ego relicta in ſcapha ſarcinarum mearum bona parte in nauem rurſus confeſtim conſcendo, atque ita periculum ſummum (vt dicemus) ab amico illo ſagaciter præuiſum effugi. Quinque reliqui quorum nomina non ſine cauſa hoc recenſebo loco, Petrus Bordonius, Ioannes Bordellus, Matthæus Vernellius, Andreas Fontanus,

Gallorum quinque in Americam reditus.

nus, Iacobus Ballæus, ægrè à nobis nec ſine lachrimis abſcedentes Americanam oram repetiêre. Ad quam nonniſi maximo labore tandem appulerunt, atque ad Villagagnonẽ redierunt, qui tres primo nominatos loco ob Euangelii confeſſionẽ morte adſecit, vti fuſiùs à nobis dicetur ſub finem iſtius hiſtoriæ.

Itaque rebus omnibus apparatis, vela damus rurſúmque mari nos committimus, putri ac vetuſta illa naui vecti in qua ceu in ſepulchro mortem potius quàm vitã opperiebamur. Ac ſanè preterquam quod maximo cum labore Breuia illa tranſgreſſi ſumus, per totũ Ianuarium menſem continuis procellis ac tẽpeſtatibus agitati fuimus, nauíſq; noſtra maximam aquæ copiã rimulis excipiebat, quam niſi continuo exhauſiſſemus, centies de die (vt ita dicam) periiſſemus. Labor autem ille non fuit vnius diei.

Maximo igitur illo labore vltra quadringenta paſſuũ mill. prouecti, Inſulã quandã incultam cõſpicimus, in modũ turris rotundã, quæ quãtum cõiectura aſſequi poſſum paſſus mille in ambitu habebat. Eam verò cũ ad dexteram preternauigaremus, eã non modo virentibus eo menſe Ianuario abundare animaduertimus, ſed etiã tanta auiũ copia, quarũ non paucæ malo rudentibúſque nauis noſtræ inſidentes prehendi ſe atque contrectari patiebãtur, vt eminus columbariũ forma referret. Aues in ea erant nigri, leucopei, ſubalbi atq; varii id genus coloris, omnes quidẽ inter

Inſula inculta arboribus atque auibus abundans.

volandum amplitudinem non mediocrē præ ſe ferebant, verùm captis quibuſdam vbi plumis eas nudauimus, corpore paſſerem amplitudine non ſuperantē eas eſſe comperimus. Vltrà quatuor paſſuū mill. progreſſi ad dexteram rupes acutas emergentes conſpicimus, quę res metum dedit ne plures illiuſmodi ſub aquis laterent ad quos nauis alliſa frangeretur, quod ſi contigiſſet ab ea exhaurienda immunes fuiſſemus. Toto nauigationis illius noſtræ tempore quæ fuit quinque menſium terras nullas exceptis inſulis illis conſpeximus quas Nauiculatores noſtri in ſuis chartis minimè notatas inuenerunt, ac forſitan etiam à nullis antea conſpectæ fuerant.

Sub finem Februarij mēſis ad æquinoctialem circulum acceſſimus, adeò vt tribus tantum gradibus ab eo diſtaremus. Sed quia dies iam quinquaginta erant elapſi, cum nauigationis partem tertiam nondū confeceramus, commeatus verò pars bona erat conſumpta, ambigebamus vtrum ad S. Rochi promontorium deflecturi eſſemns necne, quæ terra Barbaros quoſdam incolas habet, à quibus commeatum nos accipere poſſe nonnulli ſpem faciebant. Vicit tandem eorum ſententia, quibus viſum eſt vt vlterius progrederemur, vtque cercopithecorum & pſittacorum quos nobiſcum vchebamus, pars occideretur, atque ita commeatui parceretur.

S. Rochi promontorium.

Porrò quarto huius hiſtoriæ capite ſummos retulimus labores qui nobis inter eun-

dum

dum fuerunt exantlandi, vbi ad circulum æquinoctialem acceſſimus. At verò quia ipſe expertus ſum, non faciliorem à polo antarctico hoc tendentibus eſſe acceſſum, quæ mihi de ea re probabiliter videntur dicenda hoc loco adiiciam. In primis igitur illud ponendum eſt, circulum æquinoctialem cuius ſitus eſt ab Euro ad Fauonium, quaſi dorſum ſiue ſpinam mundi eſſe, iis qui ab Aquilone ad Auſtrum nauigationem inſtituunt, & contra, (nam alioqui ſat ſcio in globo nihil ſummum nihil infimum eſſe) dico igitur & acceſſum ad mundi illam ſummitatem eſſe ab vtraque parte difficillimum, & in mari fluctus vtrinque æſtuantes, quos tamen in immani illa abyſſo cernere eſt difficile. Ventos quoque ab eo loco erumpentes atque in contrariam partem flantes, naues ipſas Æquinoctialis circuli acceſſu prohibere. Cui meæ ſententiæ id ſuffragatur quòd ſtatim vbi vel gradũ vnum ab vtrauis parte tranſgreſſi fuerint nautæ, lætitia ſumma exultantes, ac de reliqua nauigatione bene ominantes ſeſe inuicem ad commeatum edendum hortantur: adeò vt naues in decliui globi verſantes, non ita difficulter agantur, atque ad ſummitatem illam tendentes agebantur. Adde quod maria omnia inter ſe quamuis conuexa (quæ tamen admiranda Dei prouidentia ne terras obruant frenantur, licèt in terris fundata ſint, atque adeo ſupra ipſam terram elata, quam in varias Inſulas, & quaſi particulas diuidunt.

Quid cauſæ ſit cur circa Æquinoctialẽ lineam difficilis ſit nauigatio.

quas item inter ſe quodammodo concatenatas quibuſdam filamentis & radicibus, vt ita loquar, in imis gurgitibus eſſe exiſtimo) cùm inquam hæc tanta aquarum moles vnà cum terra ipſa ſuſpenſa quæque duobus axibus ſuſtentata (quos axes in quadrangulis vtrique polo oppoſitos eſſe fingo, quorũ quatuor, decuſſes duas faciunt, quæ in orbem & ſemicirculum ſphæram totàm ambiunt) perpetuo agitur motu, quòd ex æſtu marino apparet. Cùm igitur motus ille ſub Æquinoctiali circulo initium habeat, certiſſimum eſt hemiſphærio meridionalium aquarũ ad præſcriptos limites recedente eos qui in medio globo verſantur quaſi in æquilibrio nonnihil hac quoque ratione ab curſu cohiberi. Addo inſuper, quod & alibi attigi, aeris intemperiem malaciáſque, quæ ſub æquatore crebrò obtinent, non parum incommodi afferre: imo obſtare quo minus celeri curſu tranſmittatur. Hæc ſunt quæ paucis ac quaſi obiter de hac re mihi dicenda fuere, de qua tamen in vtramque partem controuerti facilè eſſe exiſtimo. Ac ſanè nemo eſt, quantumuis eruditus, qui de his rebus ſtatuere quidquam poſſit, quod non refellatur. Solus enim Deus qui ingentem hunc orbem aqua terráque conſtantem condidit, quémque non ſine inſigni miraculo ſuſpenſum continet, arcana iſthæc omnia nouit. Ac ſanè non eſt difficile argumenta quæ paſſim in ſcholis de hac re agitantur confutare: quæ tamen minimè

ſunt

ſunt contemnenda, eo præſertim nomine quòd ingenia acuunt, dummodo iſthæc omnia non primam (quod faciunt Athei) ſed ſecundas eſſe cauſas meminerimus. Denique nihil certi hac in parte agnoſco niſi id quod ſacrę tradunt literę. Illæ enim Spiritum illius authorem habent à quo veritas omnis manet, ac proinde ſolas illas indubitatas habeo.

Sed curſum noſtrum perſequamur. Cùm tandem ad æquinoctialem circulum paulatim maximis cum laboribus perueniſſemus, Gubernator nauis, eleuationem noſtram aſtrolabio rimatus eſt: atque aſſeruit nos ſub linea illa æquinoctiali eodem ipſo die quo Sol ad eam peruenerat verſari, nimirum 4. Id. Mart. quæ res vt apprimè notãda, quęque ante illud tempus pauciſſimis contigiſſet ab illo eſt obſeruata. Pluribus hęc perſequi non lubet, cuilibet tantùm æſtimãdum relinquo quanto æſtus tum perpeſſi fuerimus quibus Sol eſſet pro Zenith. Præterea quamuis, aliis anni temporibus Sol modò ad vnũ, modò ad alterum ex tropicis exſpatietur: nullibi tamen ſiue mare ſiue terram ſpectes æſtus infeſtior perſentitur, quam ſub illa zona, ſatis id mirari non poſſum quod à quodam alioqui fide (quantum mihi cernere datum eſt) digniſſimo, eſt memoriæ proditum. Hiſpanos quoſdam per regionem quandam Peruanam iter facientes, non modò miratos eſſe quòd ſub æquatore niuem cõſpexiſſent, immò montes niue obtectos ægrè ſuperaſ-

Sub æquatore ipſa die Æquinoctiali verſati ſumus.

Hiſt. Gen. Ind. lib. 4. cap. 126.

ſent,ſed etiam tantum frigus experti eſſent, vt ſociorum ſuorum nonnulli gelu rigore fuerint exanimati. Iam ſi vulgaris illa phyſicorum afferatur ſententia, niuem in media aëris regione creari,quàm faciat ad rē,(quod cū bona eruditorū venia dictū ſit) nō ſatis video. Sol enim perpendiculariter in illa linea radios ſuos in terrā emittit, ac proinde aërē calefacit,qui niuē ferre non poteſt nedum vt eam cōgelet concreétque.Nec magis mouet me quod de montium altitudine atque de Lunæ frigiditate vulgò dici ſolet.

Quare inſolidum quid illud eſſe ſtatuo,atque ab Philoſophorum regulis exceptum:ſolutionem verò certiorem afferri minimè puto ea quam Deus ipſe Iobo affert,cui vt oſtēderet homines quantumuis acutiſſimos præclaris ſuis operibus rapiendis minimè pares eſſe,ait:An meos theſauros peneſtraſti? An grādinis theſauros oculis perluſtraſti? Quaſi ſummus ille opifex Iobo diceret,Quem horreum mihi putas eſſe, quo iſthæc contineantur?túne iſtarum rerum cauſſas rimari potes? Minimè id quidem, tu imperitior es quàm qui iſthęc poſſis aſſequi.

Iob.38.22.

Sed ad rem.Africus tandem ventus nos ab æſtibus illis ſummis eripuit, in quibus procliuius erat vt torreremur,quā in Papali purgatorio igne:ac mox arcticum polum, cuius conſpectu annum integrum carueramus, intueri cœpimus. Cæterùm ne lectores diutiùs detineam, ea minimè repetam quæ à nobis

ſunt

ſunt commemorata, de permultis obſeruatu digniſſimis, de piſcibus volantibus, aliiſque prodigioſiſſimis, non vnius generis, qui à nobis inter eundum ſub torrida illà zona viſi ſunt: verùm eos ad narrationem illam remitto.

Iam igitur eorum à quibus eripuit nos Dominus periculorum narratio eſt repetenda. Iurgium ſubortum erat inter vnum ex præfectis nauis noſtræ,& nauiculatorem noſtrum, quo fiebat vt neuter rectè officio ſuo fungeretur. Contigit vt nauiculatore ad 7. Cal. April.vicem ſuam explente vela omnia expandi atque in altum erigi iuſſerit:turbinem verò imminentem non animaduerterit, qui repentè in vela noſtra tanto impetu irruit. (quæ vt contraherentur iuſſiſſe debuerat) vt naui in latus inclinata,adeò vt mali ſummum aquam attigerit,quin & rudentes, auium caueæ,aliæque ſarcinæ paulò negligentiùs collocatæ in mare deciderint,non procul abfuimus ab exitiali ſubmerſione.Attamen rudẽtibus ſumma celeritate abſciſſis,nauis paulatim erecta eſt. Nihilominus tamen nos in ſummum diſcrimen tum deueniſſe meritò affirmare poteramus.Illi tamen quorũ culpa totum illud nobis euenerat,non illo periculo manſueti facti ſunt, atque ad concordiam allecti. Sed contra ſimul atque à periculo exoluti fuerũt,gratiarum actionis loco pugnam intentarunt inter ſe adeò obſtinatam vt periculũ eſſet ne tandẽ ad cædem deuenirent. Humanũ ingenium niſi à Deo immutetur,indomitum.

Aliquot poſt diebus obtinente malacia, faber lignarius cum nautis qui de nobis leuandis à tanto labore (dies enim ac noctes in naui exhaurienda ὑδραύλοις occupabamur) ſoliciti erant, rimas quas obthurarent diligenter perquirunt. Sed dum quandam ſarciunt, accidit vt aſſer longitudine & latitudine pedis vnius auulſus ſit, aqua verò tanta copia tantóque impetu in nauem irruperit, vt nautas ipſos è veſtigio abegerit, adeò vt illi fabrum lignarium reliquerint ſolum, ad nos verò qui in foris eramus accedentes re ipſa minimè explicata ſummo cum pauore exclamabant, actum eſt de nobis, actum eſt de nobis.

Caſus qui ſubmerſionē nobis propemodum attulit.

Ad hæc Præfectus, cũ nauarcho & Gubernatore, periculo vrgēte aſſeres nauis quę foris ſunt tegumēto cōfeſtim in mare deiiciũt, quo faciliùs educeretur ſcapha. Braſilij quoq; maximam vim aliáſque merces quarum precium ad Gallicarum libellarum millia decem accedebat. Illi igitur cōſilium de naue relinquenda inibāt, déque ſalute quęrenda in Scapha: Quam rurſum ne nimio onere opprimeretur metuebant. Quo factum eſt vt nauarchus ſtricta machæra nos omnes ingreſſu illius prohibuerit: minatus, ſe brachium illi abſciſſurum qui primus in illam ingreſſum moliretur. Igitur rabido mari permiſſos nos eſſe autumabamus. Prius tamen illud naufragiũ ex quo ſingulari Dei ope emergeremus, in mentem nobis redibat, hortabatúrque vt totis viribus in eo perſtaremus, ne nauis obrueretur: cum tamē alioqui ęquè mortem

atque vitam opperiremur. Tamen tãtum effecimus vt nauem incolumem retinuerimus. Atqui non omnibus erat ea animi fortitudo: nautæ enim plerique mortis illius quòd imminebat genus reformidãtes, adeò obſtupuerant, vt rerum omnium curam iam abieciſſent. Ac ſanè, merito quidem aſſeuerare poſſum impios illos atheos qui paſſim inter pocula eos irridẽt qui mari ſeſe cõmittunt, quíque tot pericula ſubeũt, ſi apud nos adfuiſſẽt nugas illas & ludibria ſua confeſtim horrẽdis terroribus permutaturos fuiſſe. Mihi porrò dubium non eſt quin eorum qui iſthæc aliáque quę iã commemorauimus pericula ſunt lecturi plerique ex noſtrate forma exclamẽt, Quàm tutum eſt braſſicas in continente plãtare! Quàm faciliùs àdmirãdã de Barbaris audiũtur quàm viſuntur! Quàm ſapienter olim Diogenes eos laudabat qui nauigãdi cõſilio inito minimè tamen nauigabãt! Atqui nõdũ noſtrorum hic fuit exitus malorũ: tum enim cum in iſtud incidimus diſcrimẽ ab portu ad quem tendebamus vicies centena paſſuum millia aberamus. Fuerunt itaque multa alia nobis ſubeunda pericula: quinimo (vt mox dicetur) tantã perpeſſi fuimus famem, vt non pauci ex noſtris extincti ea fuerint. Sed interim ſubiicienda eſt ratio qua iſtud euaſimus periculum. Faber noſter lignarius humilis quidem ſtaturæ vir, ſed animo forti, nauis ſentinam vt cæteri minimè reliquerat, ſed cõtra penulã ſuã nauticã vaſto illi hiatui ad-

mouerat, pedibúſq; vt aquę virib. obſiſteret quibus tamē non ſemel eſt à ſuo loco dimotus, atque in altum elatus, calcabat, tum quātą poterat vocis cōtentione ęos aduocabat qui in foris erant conſternati atque in ſummam iam deuenerant deſperationem: monebátq; vt ſibi veſtes, xylina cubilia, aliáque quæ vſui erant ſubminiſtrarent, quibus quàm maximè poſſent aquæ impetus tantiſper cohiberetur, dum aſſerē appararet, quo hiatus ille pernicioſus reſarciretur. Quibus diligenter ſuppeditatis illius opera ab tam præſenti periculo liberati fuimus.

Ab eo tempore ventis adeò aduerſis vſi ſumus, vt nauis noſtra modò ad Eurum, modò ad Fauoniū depelleretur, cū tamē ad Auſtrū tēderemus. Prętereà Gubernator noſter illius artis nō admodū peritus à curſu aberrauit, atq; ita incertū curſum donec ad Tropicum Cancri peruentum fuerit tenuimus.

Præterea per quindecim dies inter herbas mari innatantes verſati ſumus, quarum tantą erat denſitas, tantáque copia, vt niſi ſecuribus eas ſecantes, nauigio, quod illis frangendis erat impar, viam feciſſemus, futurum autumo fuiſſe vt ibi ſubſtitiſſemus. Quoniam autem herbarum illa copia mare quodāmodo turbidum efficiebat, nos in paludib. cœnoſis verſari credebamus: ac proinde Inſulas quaſdam in propinquo eſſe iudicabamus. Verùm iacta bolide, cui funis quingentenarum vlnarū longitudine alligatus eſt, nec fundum

Herbidū mare.

atti-

attigimus,neque etiam Inſulas vllas aut continentem animaduertimus. Ad hæc id commemorare libet quod ab Ind. Hiſt. de hac re memoriæ eſt proditum: Chriſtophorus Columbus,inquit,ea quam primùm inſtituit nauigatione ad Indiam nouam cognoſcẽdam, Anno nimirum 1492. Commeatus reparandi gratia ad vnam ex Cauariis Inſulis diuertit, à qua paulò poſt digreſſus, cùm dies permultos nauigaſſet, tandẽ ad mare adeò herbidũ deuenit vt pratum referret. Quæ res non parum eum commouit quamuis nullum ſubeſſet periculum. Sed herbarum illarum deſcriptionem ſubiungere placet. Colore ſunt ſubflauo,ad fœnum iam exſiccatum accedente, foliis à ruta hortenſi non abſimilibus: baccas iuniperinas referentibus : prælongis quibuſdam filamentis ac fibris colligantur, non abſimili ab hædera terreſtri modo,atque ita radicibus expertes, mari ipſo innatant. Cæterùm non ſatis tutò tractantur, nonnunquam etiam ſordes neſcio quas rubras, quarũ forma ad galli gallinacei criſtam accedit mari innatãtes vidi,quarum adeò periculoſus erat contactus,vt ſi à nobis attrectarentur,manus confeſtim intumeſceret, ac rubore infeſtaretur.

Hiſt. Gen. Ind. li. 1. c. 16.

Herbarũ illarũ marinarum deſcriptio.

Quiſquilia rubra mari innatãtes.

At quia nuper in ſermonem de bolide incidimus,de qua multa ab anilium fabularum commentis non admodum aliena ſæpius audiui,nimirum nauigantes ea iacta è terra quę inhęret,quibus in regionib. verſentur agno-

ſcere quod falciſſimum eſſe de Occidentali mari aſſero. Itaque quod res eſt ſubiiciã. Bolis ergo inſtrumentum eſt trũculum piramidalem forma referens ac acuta parte perforatũ, quod funibus attexitur, ſebum verò ab altera parte applicantes in profundum demergũt nautę quoties locũ ſtationi idoneum nactos ſe eſſe putant. Cui ſi arena adhęſerit opportunam eſſe ſtationem colligũt: ſin minùs, limum aut rupes ſubeſſe cognoſcunt, cui anchora defigi minimè poteſt, ac proinde aliò eſſe properandum.

Bolis quid ſit, quiſque illius vſus.

Hæc habui dicenda ad erroris illius refutationem. Ij enim omnes qui in alto Oceano nauigarunt immenſam eſſe illius & inſcrutabilem, quantauis maxima funium copia adhibita, profunditatem norunt: Quò fit vt dies noctéſque, quãdiu ſecũdus eſt ventus, curſus ſit tenendus: obtinente verò malacia, cõſiſtere neceſſe ſit. Nauigia enim mari illi accommoda perinde ac naues actuariæ remis non agũtur. Ex quo patet nugas eſſe ea quæ vulgo referũtur: bolide humum erui, qua in quibus terris nautæ verſentur dignoſcant, cùm vaſti illi gurgites (vt ſuprà dixi) ſint penitus imperſcrutabiles: Quòd ſi in mediterraneo mari, aut in ipſa terra vt quidam de Africę deſertis referunt in quibus ſtellarum & pixidis marinę ductu viatores iter conficiũt, locũ habeat, penes anthores fides eſto. Ego quæ de Occidentali Oceano dixi vera eſſe confirmo.

Calchõd. de bello Turcico.

Igitur poſtquã herboſum illud mare præter-

tergreſſi ſumus,veriti ne in piratas incideremus,tormēta aliquot ferrea aptauimus, aliáque munimēta inſtruximus. Quæ res nouum nobis creauit periculum. Cum. n.tormentarius noſter pulnerem igni admouiſſet,tandiu eum apud ignem reliquit quoad vas cui fuerat impoſitus cādeſceret, atque adeò ignem conciperet:cuius flamma vniuerſum nauigiū noſtrum penetrauit. Adeo vt perparum abfuerit quin ob picem qua vndiquáque oblitū erat nauigiū flammis correpti fuerimus quibuſdam velis ac rudentibus infeſtatis, tribus quoq; nautis grauiſſimè aduſtis, quorū vnus poſt aliquot dies vitam cum morte commutauit. De me quod attinet niſi vultui meo pileum oppoſuiſſem, haud dubiè aduſtione fuiſſem turpatus, niſi quid grauius mihi accidiſſet.At illius mei pilei beneficio ſummis tantùm auriculis capilliſque aduſtis incolumis euaſi. Quod quidem ad decimum ſeptimum Cal.Maias nobis contigit. Iam hoc loco aliquantulum eſt reſpirandū nobis per Dei gratiam ab naufragiis, ſubmerſione,incendioq; hactenus liberatis.

CAP. XXII.

De extrema fame, tempeſtatibus, aliiſque non paucis periculis, à quibus in Galliam redeũtes diuina ope erepti ſumus.

HOT tantiſper euitatis periculis è Scylla in Charibdim incidimus. Etenim cibariis noſtris iam ante non quidem opiparis pars media repente fuit detracta, eò quòd tum temporis à Gallia decies centena paſſuum millia aberamus, quam moram nõn tempeſtates tãtum, nobis attulerunt. Nam (quod etiam alibi dixi) Gubernator noſter à curſu adeò aberrauerat, vt cum aſſereret nos ad Hiſpaniæ oram accedere, Inſulas Eſſoreas legeremus, quæ ab Hiſpaniẽſi ora ſexies cẽtena paſſuum millia diſtant. Ille igitur error eò inopiæ nos redegit, vt ſub Aprilis menſis finem commeatu penitus careremus. Poſtremum igitur ſolatium fuit, vt Cellulam gypſatam, in qua commeatus recondi ſolent, euerreremus: in qua vermes & murium excrementa maiori copia quàm micas reperimus, quiſquiliis tamen illis diligẽter collectis, ac ſigillatim diſtributis, pulmentum cõficiebamus, quod nigredine & amaritudine fuliginem ſuperabat. Id genus cibi quàm palato eſſet gratum

Vermes ac muriũ excremen ta vna cũ micis panis colliguntur & eduntur.

gratum minimè eſt quærendum. Per illud tempus quicunque cercopithecos & pſittacos reſeruarant iis (quod iampridem à multis erat factum) veſci non dubitarunt. In ſumma, iam ipſo Maij menſis initio ex nautis noſtris duo fame necati ſunt, atque pro nauigantium more in ipſo profundo ſepulti. Præterea tã dira vrgente fame totos viginti dies procellis ac tempeſtatibus adeò vexati fuimus, vt non modò vela omnia complicare, clauúmque obligare, ſed nauigium amplius regere impotes permittere illud flatibus atque vndis coacti fuerimus. Quæ res effecit, vt per totum illud tempus quantumuis vrgẽte fame piſcis à nobis nullus fuerit captus. In ſumma repentè nos in diram famem incidimus extrinſecus vndis, intrinſecus verò aqua petimur. Quare in eorum gratiam qui mare nondum viderunt, quos meritò mediã tantùm mundi partem vidiſſe dixeris, hoc loco, id eſt in memoriam reuocandum quod pſaltes de nauigantibus aſſerit:

Nautæ duo famę necati.

Pſal. 107. 23. 24.

At vos tranantes pictis vada ſalſa carinis,
Maris coloni diuitis,
Magna Dei verè miracula cernitis, alti
Diſperſa campis æquoris.
Nam ſimulac iuſſit, rapidi tota æquora venti
Ad ipſa tollunt ſidera.
Abripitur pariter ratis, & nunc nubila tangit:
Tumente vecta gurgite,
Tartara nunc contrà præceps cõtendit ad ima,
Ipſiſq; mergitur inferis, &c.

pud ſe continuò geſtabant, immo in tanto apud eos erant illa pretio, atque loculi auro oppleti apud auaros & fœneratores noſtrates eſſe ſolent. Ioſephus de Hieroſolymitanis obſeſſis verba faciens memoriæ prodidit eos nec cingulis nec calceamentis abſtinuiſſe, Coriáque ſcutis detracta mandiſſe. At non defuerunt inter nos qui & Coriaceos thoraces ipſáque adeò calceamenta ederent. Immo pueri, qui nobis famulabantur fame adeò preſſi fuêre, vt à Laternarum cornibus non abſtinuerint, quarũ in nauigiis maxima ſuppetit copia, immo ſebaceis ipſis Candelis ſi quas offenderent non pepercerunt. At nos ſummè debilitatos iugiter in exhauriẽda naue laborare neceſſe erat, alioqui mox ſubmerſi fuiſſemus, inediámque noſtram largo potu compenſaſſemus.

De Bello Ind. lib. 7. capit. 7.

Thoraces coriacei & calceamẽta exeduntur.

Laternarũ cornua cãdelęque Sebaceæ cibi vices præſtant.

Porrò ingentem bolidę tertio nonas Maias ſub ſolis Occaſum in aëre ardentẽ conſpeximus, cuius tanta erat velis noſtris reuerberatio vt ea igne iam correpta eſſe crederemus: attamen nullo noſtro incommodo ſtatim euolauit. Iam ſi quæratur vnde bolis illa ortum habuerit, Reſpondeo rei illius cauſam indagare difficillimum eſſe, præſertim cùm terras nouas ex quibus ichtyocollæ aduehi ſolent, Inſulámque Canada præterlegeremus, quæ regio eſt frigidiſſima, ex calidis exhalationibus ortam eſſe nemo dixerit. Nos igitur vt genere omni incommodorum afflictaremur, Aquilone vento adeò infeſtati

Bolis ignea in aere conſpicitur.

fuimus, vt totos dies quindecim calorem vix vllum perſenſerimus.

Tormentarius noſter ad 4. Cal. Maias, cũ antè tanta fuiſſet fame oppreſſus vt pſittaci viſcera me præſente cruda paulò antè deglubiſſet, diem ſuum obijt, nec terræ, ſed mari ſepulchrali vt & ſuperiores mortui mandatus eſt. Cuius mortem eò æquiore tulimus animo quòd opera ipſius facilè careremus: Etenim ſi Piratæ quidam eo tempore nos aggreſſi fuiſſent, non modò non propulſaremus eos, ſed vltro in deditionẽ venire ſummis votis optabamus (quæ erat noſtra miſeria) dummodò cibus ſuppeditaretur nobis. Sed prout Deo viſum eſt nos per totam nauigationem illam affligere, vnicum conſpeximus nauigium, quod aſſequi minimè potuimus, vela enim apparare maturè per imbecillitatem noſtram non licuit.

Mures captantur atque mãduntur.

Cæterùm conſumptis illis de quibus paulò antè memini parmis, coriis, ipſiſque adeò arcarum tegumentis, breuiter quicquid famem explere poterat, nos vltimam nauigationis noſtræ lineã attigiſſe exiſtimabamus. Sed penuria artium inuentrix, quoſdam ex nobis mures vt venarentur compulit. Illi enim fame oppreſſi (quòd micas cæteráque omnia quæ corrodere ſolebant diligenter collegiſſemus) turmatim per foros curſitabant. Nos verò cùm diligenter, tum ingenioſiſſimè iis captandis variis decipularum generibus adhibitis inuigilabamus, nonnunquam etiam

etiam noctu feliũ more eos obſeruabamus. Quo factum eſt vt quantumuis latentes perpauci manus effugerint noſtras. Ac ſanè murem tum pluris, quàm bouem faceremus in continente, æſtimabamus. Vidi enim qui coronata tria, nonnunquam quatuor, in ſingulos mures numerarent. Immo quendam obſeruaui, qui cum Chirurgus noſter mures duos ſimul cepiſſet, hac voluit cum illo agere conditione, vt ſi murium ſuorum alterum commodare vellet, cum primum ad portum appelleremus, galerum, thoracem, femoralia, & tibialia ipſi penderet. Ille tamen (quòd veſtes vitæ ſuæ poſthaberet) conditionem reſpuit. Denique mures frequentes ac minimè exenterati in aqua marina elixabantur, qui tamen maiori nobis erant in pretio, quàm ſint in continente veruecini armi.

Prætereà quo magis ac magis pateat nihil quod edule eſſet à nobis contemni, de quodam narrabo, qui cùm Pręfectus noſter murem ſatis grandem apparaſſet, quatuor exſectis pedibus, quos in foris reliquerat, eos diligentiſſimè collegit, prunı́ſque aſſauit, aſſeruı́tque ſe perdicum alas tam ſciti ſaporis minimè vnquã ediſſe. Ac ſanè, quid eſt quod non tanta inedia oppreſſi mandiſſemus, aut potiùs voraſſemus, qui ad explendam famem oſſa ipſa olim proiecta aliáſque id genus ſordes ſummoperè optabamus? Nec dubium eſt quin ſi nobis virides herbæ aut fœnũ adfuiſſet, brutorum more ea mandiſſemus. Atqui

Muriũ des diligẽtiſſimè colliguntur.

non ſolùm cum malo hoc conflictabamur, totis enim viginti diebus quibus fame illa infeſtati fuimus, neque vinum neque aquâ dulcis in naui noſtra viſa eſt, reſtabat tãtum exiguus ſiceræ cadus, quem præfecti noſtri adeò parcè diſtribuebant, vt ſi vel Monarcha quis tum nobiſcum fuiſſet, cæteris largiorem potum non obtinuiſſet: ſingulis autem cyathus quotidie aſſignabatur. Cum itaque non minus ſiti quàm fame infeſtaremur, quotieſcũque decidebat pluuia linteis expanſis, ferreóque globulo in medio ſito vt commodius in vaſa ſubiecta inſtillaret, aquã excipiebamus: Immo eã quę per foros effluebat, diligẽter colligebamus, nec obſtabant ſordes quæ eã lõgè turbidiorẽ ea quæ per vicos in vrbibus præterfluit, reddũt, quominus à nobis ebiberetur

Sitis fame intolerabilior.

Denique quamuis ea fames quàm Anno 1574. in obſidione Sãcerrana perpeſſi ſumus, in earum numerum quę grauiſſimæ habentur recẽſeri debeat, vt videre eſt ex hiſtoria quã de ea re nos ipſi edidimus, quamuis diuturnior, non tamen ęquè grauis atque ea de qua nunc agimus fuit. Sancerræ enim neque aquę neq; vini laborauimus inopia, prætereа herbæ quędam ac radices, vitiúmque gemmæ nobis ſuppetebant. Ego ſanè ſi ob cauſſæ iuſtæ patrocinium, obſidione alicubi tenerer, tantiſperdum Deo creatis rebus benedictionem ſuam impertiri viſum eſſet, quid pelles, membranæ, bubalini thoraces, aliáque eiuſmodi ſuccum aliquantulum habentes, quibus

Sancerrana fames.

tamen

tamen quotidiano vſui quamuis minimè familiaribus, in illa obſidione famem tolerauimus, expertus minimè vnquam famis metu in deditionem hoſtibus venirem, dummodo earum rerum copia ſuppeteret. At in illa noſtra nauigatione longè diuerſa erat ratio, eò enim redacti fuimus vt nihil nobis reſtaret præter braſilium lignum, præ omnibus aliis lignorum generibus ſiccum, atque humore expers. Nihilominus tamen non defuerunt inter nos qui fame ad extremũ adacti, cibi aliûs inopia, lignum illud dentibus atterere conarētur. In quibus erat Philippus dux noſter, qui cum fruſtulum ori admouiſſet altum trahens ſuſpirium me his compellauit verbis. Heu mi Leri, pecuniam in Gallia ad quater mille libellas olim credidi, cuius apocham vtinam conſcribere tenerer, & mihi pro ea panis vnus cum cyatho vini mihi pręberetur. Petrus autem Richerius Paſtor, qui non ita pridem Rupellę ad Dominum migrauit, in cellula ſua proſtratus iacebat, adeóque erat viribus omnibus expers vt capud ad Deũ oraturus minimè poſſet attollere; attamen ita proſtratus indeſinenter precibus ad eũ fundendis intentus erat.

Braſilium lignũ corroditur.

Philippi votum.

Richerij debilitas.

Antequam ſermoni huic finem imponam, id obiter obſeruare libet, quod in aliis quidem, maximè in me ipſo animaduerti, qui binas fames expertus ſum, eáſque eiuſmodi, vt nullum vnquam horridiores euaſiſſe credam. Corporibus inedia debilitatis, & defi-

Inedia rabiem generat.

ciẽte natura, ſenſibus alienatis, ſpiritibúſque diſſipatis, non modò feroces, ſed & moroſi & iracundi fiunt homines. Illa porrò iracundia meritò rabiei genus dici poteſt: Quò fit vt appoſitè vernaculo noſtro ſermone is fame dicatur furere, qui fame premitur. Pręterea quoniam experientia res omnes expreſſiùs edocet, video non ſine cauſa Deum populo ſuo minantem famem niſi ſuis pareat pręceptis, diſertè exprimere futurum vt viri illius qui fuerat mollis, & delicatus, valdè malignus ſit oculis in fratrem ſuum, & in vxorem ſibi chariſſimã, atque in filios ſuos, adeò vt non det vlli ex eis de carne filiorum ſuorum quam comedet. Nam præter ea quæ in Hiſt. Sancer. commemorauimus exempla de parentibus qui ex liberis ſuis vnum comederunt, déque militibus quibuſdam qui poſtquam cadauera eorum qui bello cæſi fuerãt, degûſtaſſent, ſe decreuiſſe ſi malum illud diutiùs perſtitiſſet, viuis manus afferre, affirmate poſſũ nos durante illa Nautica fame vix ac ne vix quidem pacatè alij cum aliis colloqui potuiſſe, licèt Dei timore cohiberemur, immò quin (quod Dominus condonet nobis) malignis oculis alij in alios fuerimus.

Deut. 28. 53. 54.

Prodigioſa multa famis tẽpore in mentem pleriſque venerant.

Sed vt reliquum nauigationis noſtræ curſum deſcribere pergam: Contigit rebus noſtris in peius ruentibus, vt nautæ alij duo 17. Cal. Maias fame necati fuerint. Quo tempore ex noſtris nonnulli fuere qui tam diuturnum errorem noſtrum in aquis ſecum reputantes,

Nautæ fame enecati.

nulla

nulla obiecta terra animo ſuo fingebant nos in nouo verſari diluuio. Cum igitur nautas illos mortuos in mare præcipites dari animaduertimus eundem nobis exitum omnibus impendere credebamus. Ego in tanta rerum inopia qua, vt dixi, cercopitheci ac pſittaci quos vehebamus confecti fuere, ad illud vſque tempus pſittacum plumis decorum, anſeris magnitudine, articulatè voces multas humanas imitantem, ſtudioſiſſimè cōſeruaram: eum Gaſpari Collignio offerre ſperabā, atque ea ſpe quinque dies cautiſſimè occultaram, nullo ei præbito cibo. Hunc tum vrgente fame, tum quòd vererer ne mihi noctu furto ſurriperetur, poſt alios omnes occidi. Ille mihi amicíſq; aliquot meis per tres quatuórve dies alimento fuit: integer autem à nobis fuit eſus, nullam enim particulam præter plumas eiecimus, adeò vt non carnes tātùm, ſed & viſcera & pedes ipſos, atque adeò vngues, vncúmque roſtrum corroſerimus. Auis iſtius mortem ęgerrimè poſtea tuli: dolorem auxit, quod quinto ab eius obitu die terram conſpeximus. Cum igitur illius generis aues facilè careant potu, vel tribus nucibus totum illud tempus vitam illius ſuſtentare potuiſſem.

At verò, dicet quiſpiam, quid nobis cum tuo pſittaco? nóſne perpetuò in miſeriis illis veſtris ſuſpenſos tenebis? Annon tandem aliquando malorum & quidem omnis generis ſatis? Nunquid aut vita aut morte finis tan-

dem dabitur?dabitur vtique: Deus enim qui (non ſanè vulgari cibo) corpora noſtra ſuſtentabat, opē nobis tulit opportuniſſimam, effecitque immenſa ſua bonitate vt 8. Cal. Iūn.cùm iam ad foros fermè languore confecti iaceremus,Britanniam inferiorem conſpexerimus. Veruntamen quod non ſemel à Gubernatore noſtro decepti fuiſſemus ; qui terræ loco nubes nobis ac chimeras indicarat quæ properè euanuerant,ſpeculatore iterum atque iterum pro more exclamante, Terram, Terram, vix tamen verè illud dici credebamus. Atqui ſecūdo flāte vento prora obuerſa mox certò cognouimus continentem in propinquo eſſe. Iam verò vt liquidò appareat quantam in miſeriam quantùmque in diſcrimen adducti fuerimus,quámque opportunè Deus ſit nobis opitulatus,huc referre lubet quod nauclerus noſter edita voce affirmauit ſtatim vt gratiarū actiones ob imminētem liberationē noſtrā egiſſet:Se nimirùm omnino decreuiſſe, ſi diem vnū adhuc in illo tam miſero ſtatu permanſiſſemus non quidem ſorte agere(vt ab nonnullis, in tales redactis anguſtias eſt aliquando factum)ſed aliquem ex nobis clàm interficere qui cæteris eſui eſſet. Quæ res minimè me commouit,conſcius enim mihi eram (quamuis omnes macie eſſemus confecti)me ab illo periculo tutum ſatis fuiſſe:niſi fortè cutem & oſſa nuda pro carnibus habere voluiſſet. Quoniam autem nautę noſtri Rupellam appellere

Qua die continētē conſpeximus.

Prodigioſum decretum.

re decreuerãt,vt ibi Braſilium ſuum lignum venderent, cum iam ab Britãnia ſex paſſuum millibus tantùm abeſſemus. Nauclerus cum Philippo & quibuſdam aliis ſcapha vecti ad oppidulum proximum (hodiernum vocant) contendunt,cibaria comparaturi. Inter quos duo ex noſtris quibus pacunias ſpeciatim numeraueram ad cibaria quædam mihi comparanda, vbi ad continentem appulerunt, nauem noſtram famis domicilium eſſe rati, diſertè teſtati ſunt ſe in eam pedem nunquam relaturos: quod ab ipſis eſt factum. Relictis enim in naue ſarcinis ſuis ab illo tempore eos nunquam vidimus. Attamen eorum vnus qui ſolus mecum è quatuordecim illis quorum nomina initio recenſui, hoc anno 1584. quo hiſtoriam hanc corrigo recenſeóque, quãto cum labore priſtinæ reſtituti fuerint valetudini ad me ſcripſit. Nobis quid hac in parte contigerit mox narrabo. Nobis in Anchoris noſtris operientibus ad nos acceſſere piſcatores quidã, à quibus cibaria petimus, illi ſe à nobis irrideri arbitrati, immò ne iniuria aliqua afficerentur veriti, fugam capeſſunt, at nos quos vrgebat fames, eos vt conſiſterent cogimus, ínque eorum lintrem irruimus. Tum illi extrema quæuis ſibi imminere credebant. Nos verò pacatè omnia agere, cúmque cibariorum nihil præter cibarij panis fruſta aliquot comperiſſemus, vnus ex illis inuentus eſt qui expoſita extrema qua premebamur fame adeò ferũ ſe præ-

ſtitit,vt pro panis illius fruſtulo, quod vix obolo vęniſſet, ſeſtertios duodecim non dubitauit à me exigere. Noſtri autem mox cum cibariis ad nos redeunt, quàm auidè à nobis fuerint excepta neceſſe non eſt dicere. Tum in propoſito perſeuerātes, nimirū vt Rupellæ litus peteremus, iam paſſuum ſex millia nauigaramus, cum ab Nautis qui nos aſſecuti ſunt admoniti fuimus Piratas quoſdam ad oram illam vagari. Quare poſt tot tantáque pericula, quæ Dei ope euaſeramus, ſi vltro in periculum nos coniiceremus, videntes illud nihil aliud eſſe quàm Deum tentare, illo ipſo die 7. Cal. Iunias portum intramus, Blauuetenſem, in Britannia: ad quod per illud tempus naues permultæ è variis regionib. reduces appellebant: quæ & tormenta diſplodebant, aliáque nauigantibus ſolemnia celebrabāt, atque ob partas victorias triumphabant. Inter quas vna erat ex vrbe Samnalea, cuius nautæ Hiſpanicam ex terris Peruanis reducem ceperant. Ea pretioſis quibuſque mercibus erat onerata, cuius pretiū ad ſexaginta aureorū nummorū milla æſtimabatur. Cuius rei fama cū per vniuerſam Galliā ſparſa fuiſſet, mercatores non pauci Pariſienſes, Lugdunenſes, aliíque eò ad merces illas coemendas commeabant. Quæ res commodiſſimè nobis euenit: accidit enim vt cum è naui egrederemur mercatorum illorum plerique iis auditis quæ perpeſſi eramus, & nos prę infirmitate minùs ad greſſus figendos idoneos ſuſtētarint, & opportuniſſimè admonuerint

vt ab nimio eſu diligenter nobis caueremus, paulatímque vires noſtras pauculo cibo repararemus, iure ex veterum gallinarũ decoctione,lacte caprino,aliiſque ad viſcera dilatanda accommodatis. Ac ſanè cum iis omnibus qui tam ſalubri paruerunt conſilio bene eſt actum.Nautæ verò qui repentè ventrem cibo impleuere,non tulerunt impunè: nam è viginti, tot enim incolumes terram attigerunt,plures decem ſibi mortem accerſiuiſſe autumo:nos verò (quindecim eramus numero)qui, vt iam dixi,nauem illam in America conſcenderamus in Galliam remigraturi, ad vnum omnes terra maríque incolumes tum ſeruati ſumus. Hoc quidem verum eſt, nos nonniſi cute & oſſibus tum conſtitiſſe, adeò vt alij alios intuentes cadauera è ſepulchris eruta videre videremur. Adhęc vbi cœlũ terreſtre perſenſimus, tantum ciborum nos cepit faſtidium, vt (nam de me nominatim verius referre poſſum)in diuerſorium tãdem delatus oblatum mihi vinum vbi olfeci, deliquium animi paſſus ſim, ínque arcam quæ in propinquo erat delapſus. Qui verò aderãt futurum vt animã mox agerem exiſtimabãt, habita pręſertim debilitatis meę ratione.Atqui minimo affectus fui caſu illo incommodo.Itaque in lectum decubui, támque ſuauiter dormiui,vt nonniſi ſequenti die & quidẽ multa luce experrectus fuerim:quamuis ante decem menſes in lecto non decubuiſſe,quod ideo commemoro, quòd faciat contra eorũ

Famé conſequitur ciborũ faſtidium.

opinionem qui putant eos qui ab mollibus cubilibus deſueuerũt ea repetẽtes initio dormire minùs poſſe. Blaueti igitur quatuor diebus tranſactis Hannebonẽ nos conferimus, quod oppidulum ab Blaueto quatuor paſſuum millibus diſtat. In quo totos quindecim dies quieuimus, nóſq; ex medicorũ præſcripto curauimus. Quantumuis tamen diligẽter nobis caueremus nemo noſtrum effugere potuit quin tumore per totum corpus infeſtaretur, me cum tribus aliis exceptis qui ab vmbilico ad pedes vſque eo morbo laborauimus. Inſuper cum διαῤῥοίᾳ & ſtomachi ſolutione conflictabamur, adeò vt intra corpus nihil conſiſteret eorum quæ immittebantur. Tamen medicamenti genus nobis eſt indicatum, quo poſtquam vſi ſumus confeſtim ab eo morbo ſanati fuimus: eſt autem eiuſmodi. Ius hederæ terreſtris eſt accipiendũ cum oryza probè cocta, in ipſa olla pannis veteribus reſtincta: quibus igni admotis ouorum vitelli ſunt permiſcendi. Confectionem illã cochlearibus admodum pultis ori admouebamus. Ac ſanè nos omnes morbo illo extinctos futuros fuiſſe, niſi medicamentum illud adhibitum fuiſſet, facilè credo. Hæc ſunt denique quæ de nauigatione illa noſtra habui referenda: Quæ ſanè inter minimas non eſt reponẽda ſi animaduertas nos gradus ſeptuaginta tres nauigaſſe ab Aquilone ad Auſtrum. Verùm ne palmam merentibus præripere videamur, quantula eſt, ſi cum ingenti illa

Medicamentũ ad reſtringẽdã aluum accommodum.

Ioan. Sebaſt. de Caño. Hiſpanus, Et Drachus Anglus vniuerſum terrarum orbẽ circundederunt. Conſule Hiſt. Gẽ. Ind. c. 98. Itẽ. Popelin, de tribus mũdis.

illa Ioannis Sebaſtiani De Cano Hiſpani, aut (vt quidam volunt) Veneti vel etiam vt aliis placet ab vrbe Guetaria in Cãtabria Prouincia oriundi, qui vniuerſo orbe circundato, quod ni fallor, contigerat ante eum nemini, poſt eum quidem de Dracho Anglo idem referunt, qui in patriam redux pro inſignibus orbem terræ depingi curauit cum hac inſcriptione, *Primus me circumdediſti.*

Cæterùm iis à me lectis quæ Hieronymus Benzo de ſua in Peruenſem terram, aliáſque orbis illius regiones peregrinatione, quæ fuit annorum quatuordecim, ſcripſit: commune hoc mihi cum illo eſſe animaduerti, quòd (vt ipſe hiſtoriæ ſuæ initio refert) annos viginti duos natus eſſet cùm multorum exemplo peragrandi orbis cupidus ac præſertim viſendę eius mundi partis nuper repertæ, cui Indiæ Occidentalis nomen factum eſt, explere animum ſecũ tandem conſtituit. Ego verò eodem ſtudio impulſus, totidémque annos natus, in Braſiliam nauigationem ſuſcepi, pro vt ipſe hiſtoriæ huius initio adnotaui, ſed aliud eſt longè maiori dignum obſeruatione, quòd nimirum Benzo, (licèt ille de nobis nihil nec nos de ipſo vnquam audiuiſſemus) affirmat ſe Idibus Septembris An. 1556. in Hiſpaniam peractis ſuis peregrinationibus, appuliſſe: nos verò (quod etiam ſuper commemoraui) ad 4. Idus eiuſdẽ mẽſis, eodẽq; anno in Braſiliã ꝓfecturi Geneuâ exceſſimus. Iã igitur ſiquis tẽporũ

Statim poſt Benzonis reditum accingit ſe ad iter Americ. Autor.

ſeriem obſeruare velit, eorum qui in Americam nauigarunt: nos ſtatim poſt Benzonis reditum eſſemus collocãdi. Porro cùm Benzonis hiſtoria Latino ſermone primùm, ac poſteà Gallico Vrbani Caluetonis amiciſſimi mei opera extet ex Italico conuerſa, cui titulus eſt *Noua noui orbis hiſtoria*, adde quod author ipſe inter eos qui multa obſeruarunt, atque obſeruata elegantiſſimè ſcriptis mandarunt, poſtremum non obtinet locum: neceſſe penitus eſſe exiſtimo iis qui Americanorum mores probè noſſe cupiũt, atq; adeò quàm immaniter miſeræ illæ gentes ab Hiſpanis, à quibus ſubactæ ſunt, excipiantur, vt hiſtoriam illam diligenter perlegant. Ille autem eò maiori eſt dignus laude, quòd hiſtoriã ſuam concludat prẹſtantiſſima gratiarum actione, quam ad Deum dirigit. In quo ſe minimè ingratum in eum fuiſſe, à quo beneficium hoc acceperat, vt res adeò nouas, támque à nobis remotas terras viſeret, per totum quatuordecim annorum ſpatium, cuius etiam ope tot pericula euaſiſſet. Illius tamen clariſſimum nomen obſcurare nititur Theuetus, veritatis, (ſi quis alius noſtra memoria extitit) acerrimus hoſtis, ſuo virorum illuſtrium libro, quem nuper edidit. Ille enim de Franciſco Pizarro Hiſpano à quo Attabalippa Peruenſium rex fuit deuictus, verba faciens, totam Benzonis hiſtoriam ita in dubium reuocat (à cuius tamen facundia longiſſimè abeſt) vt meras fabulas eſſe dicas.

Theuetus Benzoni obtrectat.

Quæ

Quæ res forte à Theueto de induſtria eſt ſuſcepta, quòd cum Hiſpania ſpiret, ac proinde Galliam patriam ſuam debito non proſequatur affectu, cuius tamẽ lepidiſſimus Benzo famę eſt ſtudioſiſſimus aduerſus eos qui quod minimo negotio Indos illos ſubegerint, cæteras omnes gentes tam facilè ſe deuincere poſſe iactant.

Sed vt ad nos redeam finem ac requiem laborum conſequutos nos eſſe forſitan quis exiſtimet: attamen niſi ille idem, cuius ope à tot naufragiis, tempeſtatibus, extremáque fame aliíſque incommodis quę nos inter nauigandum aſſiduè vexarũt, liberati ſumus, nos ad litus appulſos ſeruaſſet, extrema quæque nobis impendebant. Iam ſuprà dixi Villagagnonem tradidiſſe dicam in nos præſcriptã, præfecto nauis illius qua reuecti ſumus, vnà cum mandatis ad obuios quoſque magiſtratus vt in nos (vtpote hæreſeos criminis reos à ſe peractos) animaduerterent, igníq; addicerent. Contigit autem vt Philippo Duci noſtro cum Magiſtratibus (ab religione quam profitebamur non abhorrentibus) cui arcula illa epiſtolis dicæ illi adiunctis plena tradita fuerat neceſſitudo intercederet. Quò factum eſt vt optimè ab illis excepti fuerimus contrà quàm cupiebat Villagagno, imò etiam fortunis ſuis non pepercerunt, quin noſtris, quibus opus erat eas largirentur: Philippus quoque ab illis pecunias mutuo accepit, atq; ita Deus ille qui aſtutos in aſtutia deprehendit, nos ab illo periculo liberauit, effecítq; vt ſce- Prouidentia Dei admiranda.

lerati Villagagnonis perfidia detecta,id totũ ad illius contumeliã, noſtrũ verò ſolatiũ redũdarit. Tãto igitur accepto beneficio ab illius manu qui nos toties terra mariq; ſeruauit, Nautis noſtris Hannebone excedẽtibus, vt Neuſtriã patriã ſuã repeterent. Nos etiã vt à Britãnis illis recederemus quorũ idioma nõ minus nobis erat Barbarũ atque fuerat Americana lingua, ad Nannetes properamus, non quòd perceleres iter illud confecerimus: tanta enim erat infirmitas noſtra, vt equis, quibus inſidebamus regendis minimè pares eſſemus. Quocirca mercenarii à quibus regerentur ſingulis fuerunt mercede cõducendi.

Naturę reſtauratæ appetitus mirabiles.

Quoniam autem quodammodo reſtaurãda erant corpora noſtra nõ minus portentoſis flagrabamus appetitibus atq; ij ſunt quos de prægnantibus mulieribus referunt: quorũ, niſi ad finem properarem, exempla admirãda referre poſſem: quin etiam plèrique ab vino ita abhorrebãt vt ab eo per menſem integrum abſtinuerint. Tandem vbi ad Nannetum vrbem peruenimus quaſi inuerſi eſſent ſenſus noſtri vniuerſi, aures oculíque noſtri adcò hebetes repente facti ſunt, vt formido inceſſeret ne in ſurdos atque cæcos euaderemus. Huc referri poteſt quod Ionathan Saulis filius dicebat, illuminatos fuiſſe oculos ſuos poſtquam aliquantulum mellis guſtaſſet, quibus verbis non obſcurè ſignificabat oculos anteà fuiſſe inedia hebetatos. Verùm tamen ab primi nominis medicis quibuſdam

Surditas oculorũque hebetatio ex fame orta.

1. Samuel. 14.27.29.

aliiſque

aliíſque claris viris, qui ad nos frequentiſſimè accedebant tanta cũ diligentia curati fuimus, vt nulla tantorum malorum veſtigia nobis adhæſerint, quinimò de me poſſum affirmare, exacto ab eo tempore menſe me optimum aurium oculorúmque vſum habuiſſe. Hoc quidem verũ eſt me ab eo tempore ſtomachi debilitate ſemper laboraſſe: quæ etiam fame illa Sãcerrana, cuius paulò ante memini adeò eſt cõfirmata, vt minimè dubitẽ ea me nunquam liberatum iri, donec me totũ Deus fœliciſſima reſurrectiõe inſtauret. Itaq; apud Nãnetes quo in loco (vt dictũ eſt) optimè excepti fuimus recuperatis valetudine ac viribus, noſtrûm ſinguli quo viſũ fuit abiere.

Antequam finem huic hiſtoriæ imponamus id vnum ſupereſt, vt dicamus de quinque illis qui Americam repetiêre, tum quum primùm redeuntes, naufragium euaſimus. Quæ res quo modo innotuerit, paucis dicã. Viri quidam fide digni quos in America reliqueramus, quíq; nos quatuor exactis mẽſibus ſunt inſequuti, in Philippum ducẽ noſtrũ Lutetiæ inciderunt, illíque narrarũt ſe, maximo ſuo dolore, tres ex illis à Villagagnone ſuffocatos ob Euangelij profeſſionem ſpectaſſe: quorũ hæc ſunt nomina. Petrus Bourdonus, Iohannes Bordellus, Matthęus Verneulius, quinetiam integram tum confeſſionis tum mortis eorum hiſtoriam deſcriptam attuliſſe ſignificarunt, illíque tradiderunt: Quam ego haud multò poſt ab illo accepi.

Eam vbi legi perſpexíque fidos illos Chriſti ſeruos à Villagagnone tantiſper morte plexos fuiſſe, dum nos cum tempeſtatibus ac variis periculis conflictabamur: in memoriam mihi reuocaui me vnum (vti ſuo dictum eſt loco) ex ſcapha illa eductum fuiſſe, in quam ingreſſus iam eram in Americam remigraturus: ac proinde, & mihi quidē eſſe de quo maximas Deo gratias agerē, quòd me nihil minùs cogitantē, à tanto liberaſſet periculo, atque etiam mihi in primis onus illud incūbere, vt trium illorum martyrum fidei confeſſio memorię proderetur, atque in eorū referretur album qui noſtra memoria, ob Euangelij confeſſionem, fortiter mortem oppetierunt. Eodē illo anno hiſtoriam illam Ioanni Criſpino nobili typographo, tradidi, quàm martyrum Catalogo inſeruit, vnà cum eorum laborum deſcriptione, quos pertulerunt ab eo tempore quo à nobis diſceſſerunt, donec Americam terram attigerint. Eò igitur Lectores remitto: hoc enim loco mentionem eorum feciſſem nullā, niſi ea quam diximus cauſa adactus eò fuiſſem. Hoc vnum addam, Villagagnonem, quòd primus piorū ſanguinem in orbe illo nuper reperto, fuderit, meritò à quodam Americanum Cainum nominatum fuiſſe. Iam iis eſt ſatisfaciendum à quibus quiſnam fuerit exitus illius quæri ſolet. Eum nos in Caſtello Collignio (quemadmodum fuſiùs in hiſtoriæ progreſſu dictum eſt) reliquimus, quod tamen non multò poſt deſeruit, cuius etiam

Conſule Martyrum noſtri temporis hiſt. lib. 5.

etiam culpa ab Luſitanis captũ fuit, vnà cum tormentis bellicis liliis Gallicis inſignitis non ſine immani Gallorum, quos in eo reliquerat, cæde, aliud nihil de illo ab eo tempore audiui (nec ſanè multum in inquirendo laboraui) niſi quod poſt ſuum in Galliam reditum religioſis quam peſſimè potius tum voce, tum ſcriptis exceptis inueterata malicia magis ac magis confirmatus, obiit tandem Anno 1577. menſe Decembri, in prædio quodam Meliten ſi, ordini attributo, cui nomen Bellouaco: quod ab ſuo quondam famulo, mihi eſt renunciatum. Imò à quodam ipſius nepote, quẽ cum illo in America videram, accepi tam malè ante obitum, rebus ſuis eum proſpexiſſe, vt ſuorum conſanguineorum nullus fortunis ipſius auctus fuerit poſt obitum, vt neque dum vita manebat, id eſt ab eo nunquam non neglectos fuiſſe. Villagagnonis obitus.

Denique quandoquidem (vt ex hac hiſtoria ſatis apparet) & in genere & ſpeciatim tot periculis, tótque mortis abyſſis ereptus ſum, an non meritò cum ſancta illa Samuelis matre exclamare poſſum, Iéhouam morte afficere, & in vitam reſtituere, demittere in ſepulchrum & educere? poſſum ſanè. Et quidem, ni fallor, optimo iure, ſi quis alius noſtra memoria. Attamen ſi huius eſſet loci, addere poſſem Deum immenſa ſua bonitate me ab infinitis aliis, in quibus verſatus ſum, diſcriminibus eduxiſſe. Quare, ſi mare elementum adeò furens, me non abſorpſit, ſi Barbari anthropophagi, quibuſcũ fermè an- 1. Sam. 2. 6.

num vixi, me non deuorarunt, faméſque extremæ, quas toleraui, me non necauerunt: annon patria mea Gallia tygride immanior erit, ſi violentam atque immaturam mihi afferat mortem? Vtcunque tamen ſit, ego qui mortem filiorum Dei (in quorum numerum me aſcitum certò ſcio) coram eo pretioſam eſſe noui, totum me ipſius voluntati permitto. Hæc tandem ſunt quæ à me tum in ipſo mari, eundo, ac redeundo, tum in terra America, apud Barbaros obſeruaui. Me autem nõ latet tam amplum argumentum, réſque adeò varias à me commemoratas eo ſtylo, eáque, qua decebat grauitate, minimè fuiſſe deſcriptas: imò etiam lubens agnoſco me hac tertia editione nonnunquam ea quæ paucis fuerant perſtringenda fuſiùs quàm par erat perſequutum eſſe, & contrà in extremum aliud peccantem ea quæ longiorem poſtulabant orationem pluſ æquo contraxiſſe. At lectores rogatos velim vt ſtudium meũ æqui boníque conſulant, quòd orationis non ſatis comptæ damna reſarciat: Cogiténtque quàm dura mihi rerum quę in hac hiſtoria commemorantur, fuerit experientia.

Regi autem æterno, immortali, inuiſibili, ſoli ſapienti Deo honos ſit & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

PLVS VIDERE QVAM HABERE.

FINIS.

INDEX

INDEX ALPHABETICVS

RERVM ET VERBORVM in hac hiſtoria obſeruandorum.

A.

ACaiou, ſuauiſſimus fructus. 155
Acarapep, piſcis planus. 140
Acaraouaſſou piſcis delicatiſſimus. Ibid
Acarabouten piſcis ſubruber. Ibid.
Acetum è cannis ſacchari, 160
Accuſatio Barbarorum in errones. 151
Admiratio Barbarorum de vero Deo audientium. 223.
Adulterium quomodò puniunt Barbari. 234
Ægrotos quomodo tractent. 265
Æquator quare dictus. 29
Æſtus maximus. 26
Ætas Barbarorum. 79
Affinitas & differentia linguarum inter Braſilienſes. 281
Agros quomodo diuidant Americani. 243
Agouti, porcelli genus 115
Aiourous, pſittaci omnium præſtantiſſimi. 129
Albacoræ, piſces. 18
Ameniiou, goſſipium. 159
Americus Veſpucius Americam terram primus reperit. pag. 32
America orbis pars quarta eiúſque longitudo. 169
Americani immortalitatem animarum credunt. 223. tolerabiliores ijs qui fingunt animas è corporibus egreſſas in conſpectum viuentium venire. 133. eos irrident qui queſtus faciendi gratia in pericula ſeſe coniiciunt. 150. Potatores eximij 106. 108. manus ante & poſt cibũ abluunt. 107. vide Barbari.
Americanæ mulieres quomodo vultum fucant. 93

hoſpitum aductum deflent. 251. crebrò corpus lauare ſolent. 94. Res apud eas admiranda. 240. Grauidæ quo modo ſe gerant. 254
Ananas fructus exquiſitiſſimus. 162
Animalia Americana à noſtris penitus abſimilia. 111. quę inter illa maxima. 115
Anus Barbaræ adipem humanum diffluentem lingunt. 190.
Aouai lignum teterrimi odoris. 153
Apoſtaſia Villagagnonis in cauſa cur Galli non ſint in America. 105
Applauſus barbarorum victoriam reportantibus. 183
Aquæ Braſilienſes optimæ. 118
Aqua ſaccharo condita. Ibid. Aqua marina impotabilis 27
Arabouten, Braſilica arbor. 146
Arauers papiliones corium, cibóſque corrodunt. 135
Arat, auis plumis præſtantiſſimis. 128
Arbores continuò virent in America. pag. 33. 161. A noſtris penitus ſunt abſimiles. 168. miræ craſſitudinis. 147
Arbor xylum ferens. 159
Arcus Barbarorum. 152
Arcuum nerui ex herba Tocon. 172
Arignan-ouſſou gallinæ Indicæ 126
Arignan-miri vulgares gallinæ. Ibid.
Arignan copia ouum. Ibid.
Armillæ. 93. 94
Ars nauigationis præſtantiſsima. 8
Arundines quibus ſagittas muniunt Americ. 173
Aſtutia Barbarorum ad decipiendos Gallos. 34
Athei ſupra ipſos Barbaros deteſtandi. pag. 209
Auati craſſum milium. 105
Aues marinæ. 17
Auium copia in Maqhenſibus Inſulis. 40
Americanarum auium circa colores varietas. 132
Aurata piſcis. 19
Aygnan Cacodæmon Barbaros infeſtat. 206
Aypi radix. 98
Ayri hebeni genus. 152

Balenæ

B.

Balenæ. 31
Balena in vadis. 77
Barbaria ſiue Mauritania. 13
Barbari,qua ſint ſtatura.79.rerumMundanarum neglectores.80.villoſi nō ſunt vt à quibuſdam eſt traditum ibid. variis coloribus corpus inficiunt.83.Corpus incidunt.87. Ex parte nudi,ex parte verò induti incedunt.88.Abſque pane & vino lautè viuunt. 98. quoties eſuriunt, edunt. 107.Inter edendum non bibunt. ibidem.In gratiam cum inimicis nunquam reducuntur.170.furioſi.172. Sagittarij peritiſsimi.173.nudi pugnant. 173. validiſſimè Sagittas emittunt. 175. Sagittis piſces transfigunt. 139. Sine ordine, inconfuſè tamen in militiam proficiſcuntur. 175.Ad prælium venientes vlulāt.178.ferociſſimi.178.pedites pugnant,quidque ſentirent de equis ſi quos viderent.179.Compotandi ratio. 108. ſilentium inter comeſſandum obſeruant. 107. Sobrietas in edendo.108.Saltantium in orbem geſtus,216. peritiſsimè natant. 142. Concorditer viuunt.241. ad gratificādum promptiſsimi 256. Cubilia quomodo ſternant.244.Comiter excipiunt hoſpites. 247. veri Dei cultui adhærere pollicentes precationi interſunt.226.vide Americani.
Barbari noſtrum aſſandi morem ludibrio habent. 191
primi Barbari ab autore viſi. 33
Barbari cur exactè exprimi non poſsint. 96
Bellum ab Americanis cur geratur.169. Quo numero prælium conſerant.175.in hoſtium conſpectum vbi venerūt quibus geſtibus vtantur. 178
Blanditiæ Americanarum mulierum. 94
Boiſius claſsi præficitur. 7
Bolis quid ſit,quiſque illius vſus. 316
Bonita piſcis. 18
Boucan Barbarorum culina.113.Cui humanæ carnes imponuntur. 114
Boure torques. 83
Breuia maiora. 301
Breuia minora. 36
Bufones in America edules. 118

C.

Caioua braſsicarum genus. 165

Caluarum acerui à captiuis cur aſſeruentur. 192
Camouroupouy ouaſſou piſcis prægrandis. 140
Cauaria. 12
Çancri terreſtres. 138
Canis hominibus ipſis longè humanior. 207
Çauidè auis. 128
Caniſtri & corbes. 246
Cannæ ſacchari. 160
Cantus Barbarorum. 128.140.214.219.220.
Caouin potus,105.antequam bibatur calefit. 106
Captiuus quomodo excipiatur ab hoſtibus.183.ad eum mactandum conuentus. ibid. per vicum circunducitur. 184. mortem imminentem vlciſcitur .285. mortem contemnit.230.vno ictu mactatur. 188. Eius cadauer calida perfunditur.ibid.in fruſta celerrimè ſecatur. 189
Captiui à Gallis empti. 183
Caraibes,impoſtores. 212
Maraca inſtrumentum conſecrant. 216
Barbaros exſufflant. 219
Garamemo. 272
Carnes humanæ bouccano impóſitæ. 114
Caſarum Americanarum forma.216.longitudo. 17
Caſtellum Luſitanorum. 36
Cay cercopitheci nigri. 122.190
Cercopitheci animalia feriſſima. 123
Quomodo capiantur. ibid.Eorum in paruulis è periculo eripiendis induſtria. 122
Charitas naturalis Barbarorum. 257
Charterius paſtor in Galliam remittitur. 54
Choreæ Barbarorum. 107
Choreatum in orbem aliud genus. 216
Mulieres ſeorſim à viris ſuas choreas agunt. 109
Choyne arbor. 154
Ciborum apud Americanos conſeruandorum ratio. 148
Cineres braſilici ligni induſia rubra inficiunt colore. 148
Coati,animal roſtro prodigioſo. 124
Cœlum ſub tropicis clementiſſimum. 161
Coemiterium apud Barbaros. 276
Cœna Dominica primò in America celebrata. 46. ſecundò.58.noctu. 68.An poſſit ſine vino celebrari. Ibid.
Cointa

Cointa papiſmum eiurat. 46
Collatio vini cum Caou-in. 111
Colloquium mactatoris cum captiuo. 185
Colloquium barbari cuiuſdam cum autore. 149
Collóquium de Gallia. 285
Colores. 272
Commanda-ouaſſou fabæ craſſæ. 167
Commanda miri piſa ſeu fabæ minores. ibid.
Conatus Villagagnonis. 2
Concentus Barbarorum mirus 219
Coniugia Barbarorum. 232
Conomomiri pueruli. 95
Concio prima in America. 44
Conſtantinopolis ſub Mechmeto capta. 199
Copau arbor. 153
Couroq fructus ex quo exprimitur oleum quo vtũtur Barbari. 137
Crepitacula è fructibus. 87
Crocodili portentoſæ magnitudinis. 117
Crudelitas nautarum. 14
Crudelitates horrendæ Barbarorum. 194.195.197
Crudelitas Amurati. 199
Crudelitas Mechmeti. 200
Crudelitas Vladi. 201
Crudelitas Gallica cum Turcica & Americana comparatur. pag.211.
Cubilia xylina. 244
D.
Debilitas Richerij. 325
Decretum prodigioſum. 328
Defectio Villagagnonis à vera religione. 62
Defectus frumenti & ſecalis à nobis in America ſati. 105
Delicati carpuntur. 28
Deliratio Barbarorum auis cantum obſeruantium. 133
Delphines piſces alij comitantur. 31
Deſcriptio prima Barbarorum. 88
Deſcriptio ſinus Ganabaræ. 71
Dies quò primùm nobis America detecta eſt.32. Quo ab ea exceſſimus. 301
Dies longiſſimi menſe Decembri in America. 161.162

Die æquinoctioli ſub æquatore verſabamur. 309
Qua Die redeuntes continentem conſpeximus. 328
Diluuium vniuerſale confuſè norunt Americani. 220
Diſputatio Villagagnonis & Cointæ. 53
Diſcrimen proximum. 39.311
Drachus Anglus orbem vniuerſum circundedit. 333

E.

Ebrietatis Barbarorum argumentum. 108
Eleuatio poli Antarctici. 30
Enſes ferreos Barbari parui faciunt. 174
Epilogus primus ad repręſentandum barbarum. 88. ſecundus. 91.&c.
Epiſtola Villagagnonis ad Caluinum. 55. Vide præfationé.
Error verè Diabolicus. 268
Error coſmographi cuiuſdam. 131
Error coſmographicarum chartarum. 190
Error craſsiſsimus. 222
Euangelium noſtra memoria apud Antipodas annuntiatum. 227
Exemplum inſigne humanitatis Barbarorum. 258

F.

Facinus lugendum. 218
Fames extrema. 318. 319. rabiem generat. 315. eius tempore prodigioſa multa pleriſque in mentem venerunt. 336. eam conſequitur ciborum faſtidium. 331
Fames Sancerrana. 324
Farina ex radicibus. 33. Qua ratione paretur. 99. eius ſapor. ibid. ad panem conficiendum minùs apta. Ibid.
Farina è piſcibus. 114
Fidiſsimi amicis Barbari. 259
Figuræ Barbarorum. 90.170.186.192.207.218.252.266.
Fiſtulæ ex oſsibus humanis. 175
Flumen Vaſorum. 78
Fluctuum reciprocatio admirabilis. 12
Fluuij dulces. 78
Frenatores Barbaris Americanis immaniores. 203
Folia arborum craſsiſsima. 153. immenſæ magnitudinis. 157
Frontalia è plumis. 85
Fructus Americani à noſtris penitus abſimiles. 168. periculoſè permulti eduntur. 190

Fumus

Fumus Petum quomodo à Barbaris abſorbeatur. 163. Cerebrum purgat. Ibid.

G.

Galeri. 273
Galli ad farinam in os iniiciendam minùs apti. 100
Gallinæ Indicæ. 124
Gallinæ vulgares contemnuntur à Barbaris. Ibid.
Ganabara ſinus. 42
Gaſparus Collignius nauigationis autor. 3
Geraij è palmarum genere. 152
Gonambuch auis minima. 132
Goſsipium quo modo nent Americanæ mulieres. 143
Gradarij bipedes. 256
Gubernator nauis egregius ſine literis. 28
Guyapat falces. 274

H.

Habitus Villagagnonis. 65
Hamos maximè probant Americani. 145
Hay deforme animal. 124
Hé barbarorum interiectio. 274
Herbarum marinarum deſcriptio. 315
Hetich, radices optimæ magna earum copia. 165. mira earũ multiplicandi ratio. ibid.
Hiſtoria faceta de veſpertilione. 134
De boue qui herum mortuum agnoſcit mira hiſtoria. 201
Hinouraé, Guaiaci genus quo vtuntur Barbari ad curationem morbi cuiuſdam quem illi Pians nominant. 154
Homicidarum apud Barbaros pœna. 241
Hoſpitis apud Americanos geſtus. 253
Hoſpitibus Barbaris aduenæ quid rependant. 256
Huuaſſou locus aſper in America. 32

I.

Iacare crocodili. 117
Iacous phaſianorum genus. 127
Ian-ouare fera hominibus infeſta. 120
Ignem quo modo ſuſcitent Barbari. 254
Ignis è Braſilico ligno nullum fermè fumum exhalat. 148
Ignoratio veri Dei & falſorum Deorum apud Tououpinamb. obtinet. 220
Mundi etiam creationis. ibid.

Inaures Barbarorum. 85
Infan.uli Americanorum naſcentes à quibus excipiantur. 235. Naſus eis deprimitur. 236. Eorum crepundia. ibid. quæ illis nomina imponantur. ibid. eorum alimentum. ibid. mundiſſimi ſunt abſque linteorum vſu. 238. faſciis minimè obuoluuntur. Ibid. Humano ſanguine illinuntur. 189
Inis cubilia xylina. 244
Inubia, cornua ingentia. 175
Inſulę fortunatæ. 11
Inſula magna ad flumen Ganabara. 76
Inſula inculta auibus atque arboribus abundans. 30
Interpretes Neutrij vitam atheorum more tranſigunt. 194
Ioannes Sebaſtianus de Cano Hiſpanus orbem vniuerſum circumdedit. 332
Ionquet ſal Barbarorum. 167
Iudæ crudeliſſimi. 189
Iumenta apud Americ. nulla. 147. 198
Ius ex radicibus expreſſum eſculentum. 101

K.

Kurema & parati muli præſtantiſſimi. 139

L.

Labium perforatum, & eius perforationis ratio. 81
Lacertæ Americanæ edules. 117
De lacerta periculoſa & monſtroſa narratio. 119
Lacus Geneuenſis cum fluuio Ganabara comparatio. 72
Lapis Scoticus admiranda ratione ignem excitat. 254
Lapilli virides labiis inſerti. 82
Lapides cultrorum vſum Americ. olim præbebant. 189
Lectiones Cointæ. 60
Leri pes oſtrea. 77
Leri-ouſſou Autoris nomen lingua Americana. 248. 271
Linea æquinoctialis quare dicta. 29
Literæ Villagagnonis ad Caluinum. 55. vide Præfationem.
Liberalibus delectantur viris Barbari: moroſos autem deteſtantur. 145
Lignum Braſilicum manditur. 325
Ligna varij coloris. 153
Lignum roſei odoris. ibid.
Locus Scripturæ S. perperam à Villagagnone adaptatus. 59.
Luctus hypocriticus captiui mactati vxoris. 188

Luſitani

Luſitani duo à Barbaris capti & deuorati. 197

M.

Machiauelis ſectatores Barbaros imitantur. 270
Mactatoris corpus cur inciſum. 192
Màis Peruanum triticum. 102
Mala aurea & citrea magna copia in America creſcunt. 160
Maniot radix. 98
Manobi auellanarum ſub terra naſcentium genus. 166
Maqhè regio. 39
Maraca, Inſtrumentum. 87. eius dedicatio. 216
Mare herbidum. 314
Margaiates Gallis infenſiſſimi. 32
Marganas pſittaci vulgares. 130
Margou-ia aurea mala. 160
Materia à Barbaris ſecatur atque in naues cõportatur. 147
Mauritania. 13
Maurougans citrulli. 167
Medicamentum ad reſtringendam aluum. 332
Meniſci ex oſſibus candidis. 83
Miles affectu naturæ carens inter religioſos. 219
Mingant pulmentum ex radicum farina. 100
Mocap, ignea tormenta. 273
Mocacoui, puluis tormentarius. 273
Mocacoua magnarum perdicum genus. 127
Moneta Barbari carent. 35
Mortuos quomodo ſepeliant Americani. 267. 268
Mouſſacat, paterfamiliâs hoſpites excipiens. 253
Mouton auis rara. 127
Mundus cum cadauere ſepultus. 268
Mures captantur atque manduntur. 322
Murium pedes diligentiſſimè colliguntur. 325
Mures ſubrufi. 116
Muſa arbor, eiúſque deſcriptio. 157
Muſcipula, rupes. 75
Myoparones capti. 13. 14

N.

Narratio Braſilienſis cuiuſdam de vino faceta. 109. alia item narratio Barbari. 225
Narratio de maxima Barbarorum celebratione. 213
Narrationes inſignes. 225. 228. 260

Naſi puerorum depreſsi. 236
Nautarum rapacitas. 9
Nautæ fame necati. 319.326
Nautarum deſiderium. 27
Neuſtrij in naumachiis excellunt. 15
Nicotiana non eſt verum Petum. 164
Nomen Autoris Americana lingua. 248.271
Nomina eorum qui Geneua profecti nauigarunt in Americam. 6
Nomina quæ Barbarorum puerulis imponuntur. 236
Nomina hoſtium Tououpinambaultiorum. 281
Nomina ſingularum corporis partium. 288.289
Nomina earum rerum quæ ad ſuppellectilem pertinēt. 290
Nuditas virorum Barbarorum. 80
Nuditas fœminarum Braſilienſium. 92. Certum de veſtibus reiiciendis cōſilium. 94. De ea re quid ſentiat Autor. 97
Nuptiæ primùm in Braſilia Chriſtiano ritu celebratæ. 56

O.

Occaſio veri Dei annunciandi Barbaris. 224
Quibus in rebus occupentur Barbari. 239
Oleum ſanctum Barbarorum. 137
Orapat. Arcus. 172
Oratio ſenum Barbarorum iuniores ad bellum inferēdum excitantium. 171
Ornatus Barbarorum inter ſaltandum & potandum. 91
Ornatus clauarum barbarorum è plumis. 86
Ornatus genarum. 85
Oſsium eorum qui mactati fuerint oſtentatio. 178
Ouara delicatiſsimus piſcis. 140
Ouetacates. 36. Qua ratione cum illis permutatio inſtituatur. 37
Oura aues. 125
Ouy-entam farina durior. 99
Ouy-pou farina mollior. ibid.

P.

Pacoaire frutex tenera. 156
Pacos poma oblonga. ibid.
Pagus à Barbaris vaſtatus. 195
Pag animal maculis diſtinctum. 113
Pages medici Barbarorum. 261

Pagi hoſtibus contermini quomodo nominentur. 17
Pagi & familiæ American.quomodo diſponantur. 242
Pai-Nicolas Villagagnonis nomen. 279.182
Palmarum in America plura genera. 152
Pana-pana piſcis capite deformi. 141
Panis nauticus corruptus. 27
Panou auis cui pectus rubrum. 132
Paraibæ. 36
Parmæ ex tergo Tapirouſſou. 173
Parmæ ex tergo Tapirouſſou manduntur. 320
Pectus fuluum auis Toucã cuius vſus apud Americanos.85
Pecunia Barbari carent. 35
Pennarum faſciculus. 86
Petum herba eiúſque vires admirandæ. 163
Philippi votum. 325
Pians contagioſus morbus. 264
Piper Indicum cornutum. 166
Piperis rates earúmque vſus. 144
Pira piſces. 139
Piramiri piſciculi.141.pira ipochi piſcis oblongus. 140
Piſces volantes. 16
Piſcis manibus & vultu humanam formam referens. 145
Planta foliáque Ananas. 162
Plumæ è quibus pilei, veſtes &c. componuntur. 129
Pluuia fœda & contagioſa. 26
Pocula aliáque vaſa ex fructibus. 246
Polygamia. 233
Potentia Dei admiranda, in mari cernitur. 10.319
Potus è radicibus quomodo & à quibus paretur. 104
Potus ex milio. 105
Potores eximij. 106
Prælium Barbarorum. 174
Prægnantes mulieres quo modo ſe gerant in America. 235
Promontorium ſacrum. 11
Promontorium Prienſe. 42
Promontorium Rochi. 306
Prouerbium Barbarorum à Gallis vſurpatum. 188
Prouidentia Dei admiranda. 335
Pſittaci mira hiſtoria. 130
Pſittacorum agmen. 41

Ptolomæus Lathurus crudeliſſimus. 101.199
Pueri decem Barbari in Galliam miſſi. 55
Puiſſa ouaſſou retia. 145
Purgatio fœminarum Americanarum. 240

Q.

Quæſtio vndénam originem traxerint Barbari. 230
Quinampian, auis coccinea. 132
Quiſquiliæ rubræ mari innatantes. 215

R.

Radicum duo genera panis loco in America. 98. farinæ ex illis conficiendę ratio. ibid.
Mira ratio qua propagātur. 101
Raiæ Americ. à noſtratibus diſſimiles. 140
Raiarum caudæ venenatæ. 141
Ratio viuendi in Braſilia. 5
Ratio egregia Barbarorum. 127
Ratio arbores excidendi apud Barbaros. 148
Reditus quinque Gallorum in Americam. 304
Regio Americana à niue, gelu, & grandine immunis. 161
Regibus carent Braſilienſes: ſenioribus autem obſequium Rpræſtant. 171
Remedium aduerſus Scorpionum ictus. 138
Requiens piſces damnoſi. 21
Reſurrectionem mortuorum credunt Peruenſes. 208
Roſtrum monſtroſum. 131
Rupes ſmaragdus credita. 39
Rupes cui nomen vas butyraceum. 73

S.

Sabaucaē arbor, cuius fructus vaſis cōficiendis eſt accommodatus. 155
Sagittæ longiſſimæ. 172
Sagouin animalculum pulchrum. 123
Sarrigoy animal fœtidum. 116
Sepulchrorum apud Americanos forma. 267
Scopus autoris. 2
Scorpiones Americani. 137
Scripturæ ars excellentiſſimum Dei donum. 221
Senes Americani cur & quando virilia tegant. 81. cæteris præſunt. 171. Quomodo Gallos excipiant. 223
Sententia eximia à Barbaro prolata. 150

Seouaſſou ceruorum genus. 115
Serpentes permagnos edunt Americani. 118
Serpentes longi graciles & virides. 119
Sitis fame intolerabilior. 324
Socratis de ſcriptura ſententia. 222
Sol pro Zenith. 30
Solum Americanum, tritico & vino accommodatum. 102
ob pinguedinem frumento ferendo minus aptum. 103
Spectaculum viſu horrendum. 203
Spinæ quibus pro hamis vtuntur Barbari. 144
Spiritus ſanctus Luſitanorum Caſtellum. 36
Statura ac diſpoſitio Barbarorum. 79
Stratagema primum Barbarorum. 176
Sues marini 19. Eorum piſcandi modus. 20. Inteſtina eorundem. Ibid.
Sues quibus foramen eſt in dorſo. 115
Superſtitio craſſiſſima. 221
Surditas famem conſequitur. 336

T.

Tacapé claua lignea. 172
Taiaſſou, aper. 115
Tamouata piſcis monſtroſus. 141
Tapemiri plaga in America. 36
Tapirouſſou animal quod aſinũ & vaccam refert. 112. carnis illius ſapor. 113
Tata ignis. 254. Tatatim fumus. Ibid. Tatapecoua folliculi. Ibid.
Tapitis leporis genus. 115
Tatou fera ſquammis armata. 116
Teh interiectio admirantis. 248. 271
Terror Barbarorum audito tormentorum ſtrepitu. 174
Teſtudines marinæ atque earum piſcandi modus. 22
Theuetus refutatus in præfatione paſſim, de teſtudinibus marinis. 22. 23. 24. 25. De eo quod mentitur Barbarorum animas ſe Chriſto lucrifacere voluiſſe. 61. De eo quod authori imponit quoad ſitũ Ganabarę ſinus. 72. De imaginaria vrbe Henrica. 75. 76. De nomine autoris. 77. 248. De mulieribus Americanis, quas ſomniat à viris ſecubare cum Caou-in conficiunt. 105. De carnibus elixis. 114. De Crocodilis ingentibus quos autori affingit. 117. De

herba Petum quam Engoliſmenſem vocãt. 164. De fumo abſque igne. 255. Benzoni obtrectans. 334
Ton inſecti genus infeſtiſſimum. 136
Tormenta quomodo diſplodunt Barbari. 174
Toucan auis columbi magnitudine. 131
Toucon herba qua vtuntur Barbari pro arcuum neruis. 144. 172.
Touis pſittacorum genus minimum.
Touou lacerta. 117
Tououpinambaultii cum Gallis fœderati. 41
Toupan tonitru. 187. 223.
Trichides prodigioſæ. 12
Trophęum ex capitibus humanis. 199
Turio in capite palmarum edulis. 120

V.

Vanitas Theueti. 61
Vaſa fictilia 316. eorum forma. 105
Veneficæ à Sathana quomodo agantur. 214
Ventorum inconſtantia circa ęquatorem. 26
Verecundia naturalis in Americanorum coniugiis ſeruatur. 239
Vermes cum panis micis eduntur. 318
Veſpertiliones humanum ſanguinem exſugentes. 134. faceta de veſpertilione quodam hiſtoria. ibid.
Veſtes, pilei, armillæ è plumis contextæ. 86
Villagagno quibus nos primum verbis affatus eſt. 43
Villagagnonis indigniſſima perfidiã. 299
Villagagno cur nauigationem in Americam ſuſcipit. 2. ad Geneuenſem Eccleſiam ſcribit. 4. eius inter audiẽdum concionem geſtus. 44. Eccleſiaſticam diſciplinam conſtituit. 46. zelo ſe ardere ſimulat. ibid. Illius preces. 47. & 51. ad cœnam accedit. 53. Illius lex in ſcortatores. 57. Caluinum vituperat, quem antè laudarat. 62. eiuſdem conſcientia excruciata, atque ordinaria deierandi formula. 63. Nititur nos in ſeruitutem adigere. 67. nos in Caſtello ſuo diutiùs manere non vult. 70. Eiuſdem vitæ epilogus. 71. mors.
Vitis à nobis plantata quomodo prouenerit. 105
Viri Americani vxoribus obſtetricantur. 235
Vlulatus horrendi fœminarum Americanarum. 214

Vpe